

РЕПУБЛИКА СРПСКА

**УРБАНИСТИЧКИ ЗАВОД РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ, а.д.
БАЊА ЛУКА**

**ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ДО 2015. ГОДИНЕ**

Бања Лука, април 2008. године

ПРЕДМЕТ: ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ДО 2015. ГОДИНЕ

ИНВЕСТИТОР: ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ЛОКАЦИЈА: РЕПУБЛИКА СРПСКА

ВРСТА ДОКУМЕНТА: ПРОСТОРНИ ПЛАН РЕПУБЛИКЕ

НОСИЛАЦ ПРИПРЕМЕ: МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ,
ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ РЕПУБЛИКЕ
СРПСКЕ

ПРЕДСТАВНИЦИ
МИНИСТАРСТВА ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ:

ФАТИМА ФЕТИБЕГОВИЋ, дипл. инж. арх.,
МАИДА ИБРИШАГИЋ-ХРСТИЋ, дипл. инж. арх.,
БИЉАНА МАРКОВИЋ, дипл. инж. арх.,
СВЕТО ЦВИЈИЋ, дипл. инж. технологије
ГОРЈАНА РОСИЋ, професор

ВЕРИФИКАЦИЈА: НАРОДНА СКУПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ,
12.09.2007. ГОДИНЕ

НОСИЛАЦ ИЗРАДЕ: УРБАНИСТИЧКИ ЗАВОД РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
а. д. БАЊА ЛУКА

РУКОВОДИОЦИ
РАДНОГ ТИМА:

БРАНКО БОЈОВИЋ, дипл. инж. архитектуре,
др МИЛАН БУРСАЋ, в. проф.,
ДАЛИБОР БЈЕЛИЦА, дипл. инж. архитектуре.

УЧЕСНИЦИ НА ИЗРАДИ

ИЗ УРБАНИСТИЧКОГ ЗАВОДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ, а. д.:

проф. др МИЛОШ МИШКОВИЋ,
БРАНИСЛАВ БИЈЕЛИЋ, дипл. прост. планер,
ДРАГИЦА ХРНИЋ, дипл. прост. планер,
ДАНИЈЕЛА СИМИЋ, дипл. прост. планер,
ВЕСНА СИМИЋ, дипл. прост. планер,
мр БРАНКИЦА МИЛОЈЕВИЋ, дипл.инж. архитектуре,
ЉИЉА ДМИТРОВИЋ, дипл. инж. архитектуре,
МИЛЕ ВУЈАЧИЋ, дипл. инж. геологије,
ПЕТАР БЕГОВИЋ, дипл. инж. геологије,
ДАНИЦА СПАСОВА, дипл. метеоролог,
ЗОРАН ЛУКАЧ, дипл. инж. пољопривреде,
БОРИС МАРКОВИЋ, дипл. инж. шумарства,
МАРИЈА ДЕЈАНОВИЋ-ВИЛХЕЛМ, дипл. инж. пејз.
архитектуре,
ВУК СУБОТИЋ, дипл. инж. грађевинарства,
ВЛАДИМИР БОРИСАВЉЕВИЋ, дипл. инж. саоб.,
МИЛЕНКО ЏЕВЕР, дипл. инж. саоб.,
РИСТО СТЈЕПАНОВИЋ, дипл. инж. грађ.,
МИЛКА МИЈАТОВИЋ, дипл. инж. грађ.,
мр МИЛАН ПРЖУЉ, дипл. инж. електротехнике,
ДАЛИБОР ШПИРИЋ, дипл. инж. електротехнике,
АНДРЕЈ ЦУПАЋ, дипл. инж. електротехнике,
БРАНКИЦА МАЛОВИЋ, дипл. инж. електротехнике,
СТЕВО ЖДРЊА, дипл. инж. машинства,
СЛАВИЦА ПОПОВИЋ, дипл. економиста,
ДРАГАНА РАДОСАВЉЕВИЋ, проф. хем. - биол.
ДРАГАН НИКОЛИЋ, дипл. инж. зашт. жив. средине,
САША МИЋИЋ, дипл. инж. технологије,
ЈАСНА ТАЛОВИЋ, професор биологије,
ГОРДАН МИЛИНКОВИЋ, дипл. инж. геодезије,

САША РАДОСАВЉЕВИЋ, дипл. инж. геодезије,
МАЈА МРКИЋ-БОСАНЧИЋ, дипл. инж. маш.,
СЛАВИЦА ПАШТАР, дипл. инж. електротехнике,
БОГОЉУБ ОЛУИЋ, дипл. правник,
МАЈА СМИЉАНИЋ, дипл. правник.

УЧЕСНИЦИ НА ИЗРАДИ

– СПОЉНИ САРАДНИЦИ:

др ЈАСМИНА ЂОРЂЕВИЋ,
доц. др МИЛЕНКО СТАНКОВИЋ,
академик др СТЕВАН КАРАМАТА,
др ЛАЗАР ВУЈНОВИЋ,
др ДРАГО ТРКУЉА,
мр СЛАВКО МАКСИМОВИЋ,
проф. др МИХАЈЛО МАРКОВИЋ,
др ГОРАН МИРЈАНИЋ,
др ЧЕДО БУРЛИЦА,
ЈОВО ТРАВАР, дипл. инж. шумарства,
проф. др ЈЕЛЕНА БОЖИЋ,
ЈЕЛЕНА КАДИЋ, дипл. инж. пејз. архитектуре,
ЉУБИЦА СРДИЋ, дипл. археолог,
др МАРИНА ИЛИЋ,
проф. др РАЈКО ГЊАТО,
проф. др ЛАЗО РОЉИЋ,
др МИЛОРАД БАЛАБАН,
ЗДРАВКО МАРЈАНОВИЋ, професор,
проф. др РАДОСЛАВ ГРУЗИЋ,
доц. др ДРАГАН МИХАЈЛОВИЋ,
мр ДРАГИША ХАЏИЋ
ДУШКО СОПИЋ, дипл. инж. грађ.,
мр ДРАГАН КОКАНОВИЋ
ДУШАН МИЈАТОВИЋ, дипл. инж. електротехнике,
ЦВЈЕТКО ЖЕПИНИЋ, дипл. инж. електротехнике,
проф. др ВЕЉКО ЂУРИЧКОВИЋ,

СЛАВКО ШОБОТ, дипл. економиста,
ДРАГОЉУБ ШТРБАЦ, професор географије.

ТЕХНИЧКА ОБРАДА:

НАТАША БАЈИЋ, арх. грађ. техничар,
ТАЊА ТАЛИЋ, арх. грађ. техничар,
НАТАША НОВАКОВИЋ, арх. грађ. техничар,
ВЛАДИМИР ПАШИЋ, грађ. техничар,
ЖЕЉКО РОСИЋ, маш. техничар,
ДЕНИС МИТРОВИЋ, техничар за рач. технику,
МИХАЈЛО МАРТИЋ, техничар за рач. технику,
ДАРИО ТРОКИЋ, ел. техничар,
ПАВЛЕ АЛВИР, ел. техничар,
ИГОР ЗЕЦ, арх. техничар,
БРЕНКА БЛЕКИЋ, дактилограф,
ЉИЉА БОСАНАЦ, дактилограф,
БОЖО РАДУМИЛО, копирант,
УРОШ КУКОЉ, копирант,
БОРИСЛАВ МИЈИЋ, грађ. инжењер.

ТЕХНИЧКИ РУКОВОДИЛАЦ

мр БРАНКИЦА МИЛОЈЕВИЋ, дипл. инж. арх.

ДИРЕКТОР

ДАЛИБОР БЈЕЛИЦА, дипл. инж. архитектуре

ПРЕДГОВОР

Геополитичка збивања на територији Балкана крајем 20. века довела су до нестајања једних и стварања других држава и политичких територија. У том процесу створена је и Република Српска. То је нова, млада политичка територија чије су границе и формални политички статус одређени Дејтонским споразумом из 1995. године.

Теоријски и практично, на свакој политичкој територији најважнији елементи су народ и територија. Исто тако, функционисање политичких територија могуће је само кроз стварање и дјеловање институционалног система којим се управља народом и територијом. Процес политичког конституисања Републике Српске подразумјевао је, поред осталог, и организацију и уређење територије у складу са потребама становништва.

Управљачка структура Републике Српске као нове политичке територије, одмах по њеном стварању, схватила је значај простора за постојање и трајање Републике Српске. Због тога се одмах приступило изради тзв. Етапног плана Републике Српске за период 1996 - 2001. година што је био први корак у изради Просторног плана Републике Српске. Други корак тог процеса започет је Одлуком о довршењу Просторног плана Републике Српске 2001. године, а завршен усвајањем Просторног плана Републике Српске до 2015. године, септембра 2007. године.

Просторни план Републике Српске је, по дефиницији, стратешки план развоја простора као једне од битних основа за општи одрживи развој друштва Републике Српске. Тај развој треба да буде ослоњен на задату територију, тј. територију Републике Српске, становништво као носиоца потреба у простору и као развојни ресурс, ресурсе природног простора и човјеком створене ресурсе. Основни елементи Плана су регионална организација простора, систем насеља – са функцијама и објектима републичког и регионалног значаја, системи земаљских инфраструктура који омогућавају функционисање простора и интегрисаност у окружење.

Израда Просторног плана Републике Српске била је оптерећена многим и често великим проблемима, међу којима су, проблеми недовољности квалитетних информација за потребе планирања простора и недостатак одређених кадрова оспособљених за ову врсту планирања. У датим околностима урађено је највише што је било могуће урадити. Просторни план Републике Српске је усвојен и упућен јавности на увид и коришћење.

Надамо се да ће управљачка структура Републике Српске исто онако како је својевремено схватила значај планирања простора за развој Републике Српске и добробит грађана, примјеном овог Плана допринијети том развоју, односно, добробити. Такође се надамо да ће се створити услови за сталну актуелизацију овог Плана, тј. да ће се створити услови за стално планирање новијих потреба друштва и грађана Републике Српске. Тиме би се остварила циљна сврха Плана – да буде стално валидна основа за изградњу и уређење територије Републике Српске.

Бранко Бојовић, дипл. инж. архитектуре

У Бања Луци, април 2008. године

САДРЖАЈ

I ТЕКСТУАЛНИ ДИО

A. УВОДНИ ДИО	13
I ПОДАЦИ О ПЛАНИРАЊУ	14
1. Важећи просторни план	15
2. Одлука о изради просторног плана	15
3. Плански период	16
4. Носилац припреме и носилац израде плана	16
5. Радни тим за израду плана	17
6. Савјет плана.....	20
7. Примењена методологија	22
8. Подаци о сарадњи, усаглашавању ставова према органима и организацијама из члана 56. Закона и сагласности и мишљења тих органа и организација	29
9. Јавни увид и стручна расправа о Нацрту плана	31
10. Приједлог плана	31
11. Стручна контрола и сагласности на Приједлог плана	31
12. Преглед информационо-документационе основе Плана.....	32
B. СТАЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА	35
I ОЦЈЕНА СТАЊА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	36
II БИЛАНС КОРИШЋЕЊА ПОВРШИНА	42
В. ПОТРЕБЕ, МОГУЋНОСТИ И ЦИЉЕВИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА; ПЛАН ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА	43
I ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПЛАНА	44
II ОПШТА СТРАТЕГИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА	46
III ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА, ПРОСТОРНЕ ЦЈЕЛИНЕ, НАМЈЕНА ПРОСТОРА, СТРУКТУРА НАСЕЉА И СИСТЕМ ЦЕНТАРА	53
IV СТАНОВНИШТВО	66

V СТАНОВАЊЕ	73
VI ПРИВРЕДНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ	81
VII ЈАВНЕ СЛУЖБЕ И ДРУГЕ ДРУШТВЕНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ	113
VIII ИНФРАСТРУКТУРА	132
IX ЖИВОТНА СРЕДИНА	213
X БИЛАНС ПЛАНИРАНОГ КОРИШЋЕЊА ПОВРШИНА	213
Г. ОДРЕДБЕ И СМЈЕРНИЦЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА	215
I ДАЉЕ ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ	218
II ЗЕМЉИШНА ПОЛИТИКА (ОЧУВАЊЕ, ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА, УПРАВЉАЊЕ ГРАЂЕВИНСКИМ ЗЕМЉИШТЕМ И ДР.) – ПОЛИТИКА УПРАВЉАЊА ПРОСТОРОМ И КОРИШЋЕЊА РЕСУРСА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ	221
III ИЗРАДА ВИШЕГОДИШЊИХ ПРОГРАМА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА РЕПУБЛИКЕ И ДРУГИХ ПРОСТОРНИХ ЈЕДИНИЦА, И ИЗРАДА СЕКТОРСКИХ СТУДИЈА, АНАЛИЗА, ПРОГРАМА И ПРОЈЕКТА	246
IV РАЗВОЈ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА О ПРОСТОРУ.....	248
V ЗАКОНОДАВНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ	250

II ГРАФИЧКИ ДИО

Овај дио Плана садржи 58 графичких прилога.

I ТЕКСТУАЛНИ ДИО

A. УВОДНИ ДИО

I ПОДАЦИ О ПЛАНИРАЊУ

Просторни план Републике Српске као стратешки развојни документ за период до 2015. године дефинише политику уређења простора као цјеловитог старања о природној и изграђеној средини.

Просторним планом се утврђују:

- функционална и рационална организација и коришћење расположивог простора,
- добра у општој употреби,
- природни ресурси,
- материјалне, културне и економске вриједности,
- рационално коришћење енергије и
- заштита и унапређивање животне средине.

Просторни план садржи:

- циљеве даљег просторног развоја,
- планска рјешења и
- одредбе и смјернице за спровођење плана.

План се састоји од два дијела, и то:

- 1) текстуални дио и
- 2) графички дио.

1. Важећи просторни план

Народна скупштина Републике Српске донијела је 1994. године, у складу са тада важећим Законом о просторном уређењу, одлуку о приступању изради Просторног плана Републике Српске, на основу које је од 1994. до 1996. године израђен први дио тог плана и у септембру 1996. године усвојен на Народној скупштини под називом "Етапни план за период 1996–2001. године".

Усвајањем Етапног плана било је предвиђено да ће се интегрални просторни план за период до 2015. године донијети до јануара 1997. године, а да до његовог доношења важи Етапни план.

И поред настојања Владе, Министарства и Урбанистичког завода, други дио плана није урађен, тако да је као важећи просторни план остао "Етапни план за период 1996–2001. године".

2. Одлука о изради просторног плана

Урбанистички завод Републике Српске упутио је Министарству за просторно уређење, грађевинарство и екологију Приједлог одлуке о изради Просторног плана Републике Српске са образложењем.

Народна скупштина Републике Српске на сједници од 20. априла 2001. године донијела је ОДЛУКУ О ДОВРШЕЊУ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ која је објављена у "Службеном гласнику Републике Српске", број 17/01.

3. Плански период

У члану 33. у ставу 2. Закона о уређењу простора утврђује се да је ПРОСТОРНИ ПЛАН дугорочни, стратешки плански документ којим се утврђују:

- циљеви,
- правци и
- инструменти развоја у простору, а доноси се за период од најмање десет година.

Наручилац израде и носилац израде Просторног плана утврдили су да је плански период овог плана 2001–2015. година.

4. Носилац припреме и носилац израде плана

Носилац припреме и наручилац израде Просторног плана Републике Српске је:

- МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ, ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ

а носилац израде Плана је:

- УРБАНИСТИЧКИ ЗАВОД РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ, а. д., БАЊА ЛУКА

што је дефинисано и Уговором број 4652/02., односно 01-363-22/02, коначно потписаним 4. октобра 2002. године.

5. Радни тим за израду плана

Радни тим по областима чине:

1. РУКОВОДСТВО РАДНОГ ТИМА:
 - Бранко Бојовић, дипл. инж. арх.,
 - проф. др Милан Бурсаћ и
 - Далибор Бјелица, дипл. инж. арх.
2. МЕТОДОЛОГИЈА
 - др Милан Бурсаћ, в. проф. и
 - Бранко Бојовић, дипл. инж. арх.
3. ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ
 - проф. др Милош Мишковић,
 - Бранислав Бијелић, дипл. прост. планер,
 - Драгица Хрнић, дипл. прост. планер,
 - Данијела Симић, дипл. прост. планер,
 - Весна Симић, дипл. прост. планер и
 - др Јасмина Ђорђевић.
4. АРХИТЕКТУРА И УРБАНИЗАМ
 - доц. др Миленко Станковић,
 - мр Бранкица Милојевић, дипл. инж. арх. и
 - Љиља Дмитровић, дипл. инж. арх.
5. ГЕОЛОГИЈА
 - академик др Стеван Карамата,
 - др Лазар Вујновић,
 - Миле Вујачић, дипл. инж. геологије и
 - Петар Беговић, дипл. инж. геологије.
6. СЕИЗМОЛОГИЈА
 - др Драго Тркуља.
7. КЛИМАТОЛОГИЈА
 - Даница Спасова, дипл. метеоролог и
 - мр Славко Максимовић, дипл. метеоролог.
8. ПОЉОПРИВРЕДА
 - проф. др Михајло Марковић,
 - мр Горан Мирјанић и
 - Зоран Лукач, дипл. инж. пољопривреде.
9. ШУМАРСТВО
 - др Чедо Бурлица,
 - Јово Травар, дипл. инж. шумарства и

- Борис Марковић, дипл. инж. шумарства.
10. ПРИРОДНО И КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЉЕЂЕ
- проф. др Јелена Божић,
 - Јелена Кадић, дипл. инж. пејз. архитектуре,
 - Љубица Срдић, дипл. археолог и
 - Марија Дејановић-Вилхелм, дипл. инж. пејз. архитектуре.
11. ЕКОЛОГИЈА
- др Марина Илић,
 - Драгана Радосављевић, проф. хемије и биологије,
 - Драган Николић, дипл. инж. зашт. животне средине,
 - Саша Мићин, дипл. инж. технологије и
 - Јасна Таловић, професор биологије.
12. ДЕМОГРАФИЈА
- проф. др Рајко Гњато и
 - Славко Шобот, дипл. економиста.
13. ЕКОНОМИЈА
- Славица Поповић, дипл. економиста и
 - проф. др Лазо Рољић.
14. ДРУШТВЕНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ
- Здравство
- др Милорад Балабан.
- Школство
- Здравко Марјановић, професор и
 - проф. др Радослав Грујић.
15. САОБРАЋАЈ
- доц. др Драган Михајловић,
 - мр Драгиша Хаџић,
 - Вук Суботић, дипл. инж. грађ.,
 - Владимир Борисављевић, дипл. инж. саобраћаја и
 - Миленко Џевер, дипл. инж. саобраћаја.
16. ХИДРОТЕХНИКА
- Душко Сопић, дипл. инж. грађ. (смјер хидротехника),
 - Ристо Стјепановић, дипл. инж. грађ. (смјер хидротехника) и
 - Милка Мијатовић, дипл. инж. грађ. (смјер хидротехника).
17. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА И ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ
- мр Драган Кокановић,
 - мр Милан Пржуљ,
 - Далибор Шпирић, дипл. инж. електротехнике (смјер телекомуникације),
 - Андреј Цупаћ, дипл. инж. електротехнике (смјер електроенергетика),
 - Душан Мијатовић, дипл. инж. електротехнике,
 - Цвјетко Жепинић, дипл. инж. електротехнике и

- Бранкица Маловић, дипл. инж. електротехнике.
18. ТЕРМОЕНЕРГЕТИКА
- проф. др Вељко Ђуричковић и
 - Стево Ждрња, дипл. инж. машинства.
19. ГЕОДЕЗИЈА
- Гордан Милинковић, дипл. инж. геодезије и
 - Саша Радосављевић, дипл. инж. геодезије.
20. СТАТИСТИКА
- Славко Шобот, дипл. економиста.
21. ИНФОРМАТИКА
- Драгољуб Штрбац, професор географије,
 - Славица Паштар, дипл. инж. електротехнике и
 - Маја Мркић-Босанчић, дипл. инж. машинства.
22. ПРАВО
- Богољуб Олуић, дипл. правник и
 - Маја Смиљанић, дипл. правник.
23. ТЕХНИЧКА ОБРАДА
- Наташа Бајић, арх. грађ. техничар,
 - Тања Талић, арх. грађ. техничар,
 - Наташа Новаковић, арх. грађ. техничар,
 - Владимир Пашић, грађ. техничар,
 - Жељко Росић, маш. техничар,
 - Денис Митровић, техничар за рач. технику,
 - Михајло Мартић, техничар за рач. технику,
 - Дарио Трокић, ел. техничар,
 - Павле Алвир, ел. техничар,
 - Игор Зец, арх. техничар,
 - Бренка Блекић, дактилограф,
 - Љиља Босанац, дактилограф,
 - Божо Радумило, копирант,
 - Урош Кукољ, копирант и
 - Борислав Мијић, грађ. инжењер.

6. Савјет плана

Закон о уређењу простора ("Службени гласник Републике Српске", бр. 84/02, 14/03, 12/06, 53/07), у члану 58. дао је могућност скупштинама надлежним за доношење одговарајућих планова да именују Савјет за израду плана.

"Савјет за израду плана прати израду плана и заузима стручне ставове према питањима општег, привредног и просторног развоја територијалне јединице, односно подручја за који се доноси план, као и стручне ставове у погледу рационалности и квалитета предложених планских рјешења, усаглашености планова са плановима који представљају основу за њихову израду, односно у погледу усклађености плана са одредбама овог закона и другим прописима заснованим на Закону."

У складу са овим, Народна скупштина Републике Српске донијела је Одлуку о именовању Савјета за довршење Просторног плана Републике Српске.

САВЈЕТ ПЛАНА

- **Фатима Фетибеговић,**
министар за просторно уређење, грађевинарство и екологију
– предсједник Савјета
- **Маида Ибришагић-Хрстић,**
помоћник министра за урбанизам и просторно планирање
– замјеник предсједника Савјета
- **Милимир Паповић,**
савјетник министра за просторно уређење, грађевинарство и екологију
- **Нада Тешановић,**
потпредсједник Народне скупштине Републике Српске
- **проф. др Станко Станић,**
ректор Универзитета у Бањој Луци
- **академик Бранко Шкундрић,**
професор на Технолошком факултету Универзитета у Бањој Луци
- **академик Стеван Карамата,**
САНУ
- **Зоран Липовац,**
министар за управу и локалну самоуправу
- **Недељко Чубриловић,**
министар саобраћаја и веза
- **др Радивоје Братић,**
министар пољопривреде, шумарства и водопривреде
- **Здравко Беговић,**
помоћник министра за екологију
- **Ханка Мушинбеговић,**
помоћник министра Федералног министарства просторног уређења
- **Владимир Бојат,**
директор Републичке управе за геодетске и имовинско-правне послове
- **проф. др Миленко Пикула,**
декан Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву
- **доц. др Миленко Станковић,**
декан АГФ-а, Универзитета у Бањој Луци

- **проф. др Рајко Гњато,**
декан ПМФ-а, Универзитета у Бањој Луци
- **Слободан Гаврановић,**
предсједник Скупштине града Бања Лука
- **мр Игор Радојичић,**
предсједник Народне скупштине Републике Српске
- **Душан Стојичић,**
посланик у Народној скупштини Републике Српске
- **Бранислав Бореновић,**
посланик у Народној скупштини Републике Српске
- **Петар Ђокић,**
посланик у Народној скупштини Републике Српске

7. Примењена методологија

Методолошки поступак за израду Просторног плана Републике Српске дефинишемо као одређени просторно-планерски "технолошки" процес којим потребан број извршилаца на одређен начин, и у одређеном времену остварује (реализује) предвиђене задатке ради постизања одређеног резултата израженог у виду Просторног плана Републике Српске.

Из претходног слиједи да се под методолошким поступком за израду Просторног плана Републике Српске подразумијева просторно-планерски процес којим ће 50 до 80 извршилаца на одређен начин у периоду од 26 мјесеци остварити (реализовати) предвиђене задатке ради постизања жељеног циља израженог у виду Просторног плана Републике Српске.

Тако дефинисан методолошки поступак представља одређени организационо управљачки механизам којим се организују извршиоци израде (и све њихове акције) да би се постигао жељени циљ.

Да би се то остварило у даљем тексту су детаљније разрађена сљедећа поглавља:

- генералне поставке за израду Просторног плана Републике Српске,
- методолошке основе организације израде Просторног плана Републике Српске.

1. ГЕНЕРАЛНЕ ПОСТАВКЕ ЗА ИЗРАДУ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

- 1) Просторним планом Републике Српске анализирани простор третира се као дио укупног простора Босне и Херцеговине.
- 2) Током израде Просторног плана Републике Српске биће детаљније анализирана поједина питања и проблеми у оквиру Босне и Херцеговине, а који се односе на Републику Српску. Плански простор односи се на територију Републике Српске са укупном површином од око 24.666 km².
- 3) Просторни план Републике Српске је цјеловит просторно-плански документ који у формалном смислу обрађује и плански дефинише већу регионалну цјелину у оквиру Босне и Херцеговине.
- 4) Планска рјешења у оквиру Просторног плана Републике Српске биће усклађена са корисним планским поставкама из просторних планова Републике Хрватске, Републике Србије и Републике Црне Горе.

2. МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ИЗРАДЕ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

1) Однос Просторног плана Републике Српске према другим плановима и стратегијама

По свом карактеру Просторни план Републике Српске је комплексан план. Третира, било као планске категорије, било као факторе њиховог развоја и размјештаја:

- све значајне активности и функције друштвеног и економског живота на овом простору, а и изван њега, уколико имају значај за развој и уређење Републике Српске,
- просторне и физичке изразе активности и функција и
- природне услове, потенцијале и вриједности.

Просторни план Републике Српске је:

- општи стратешки план развоја у простору,
- стратешки план размјештаја одређених привредних и непривредних активности и
- стратешки план рационалног и усклађеног коришћења и организације простора, уређења, унапређивања и заштите животне средине у том простору.

Просторни план Републике је у суштини основни план интегралног система планова у Републици Српској и израз је сталног планирања на овом територијалном нивоу.

Током израде Просторног плана Републике Српске поштована је обавеза у вези са усклађивањем овог документа са другим развојним документима, а које произлазе из Закона о уређењу простора Републике Српске. Када је ријеч о Просторном плану Републике Српске, то значи усклађивање са:

- стратегијом развоја Републике Српске и Босне и Херцеговине,
- европским документима просторног уређења (Основни принципи одрживог просторног развоја европског континента, Перспектива просторног развоја Европске уније),
- Просторним планом Федерације Босне и Херцеговине,
- одговарајућим просторним плановима сусједних држава (са Просторним планом Републике Србије, Просторним планом Републике Црне Горе и Стратегијом просторног уређења Републике Хрватске),
- секторским стратегијама и плановима Босне и Херцеговине (нпр. стратегија одбране) и
- секторским стратегијама и плановима у оквиру Републике Српске (дугорочни програм развоја шумарства; основе заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта; стратегија интегралног управљања водама; републички стратешки план заштите животне средине; републичка стратегија заштите ваздуха; стратегија управљања отпадом; стратегија заштите природе; стратегија заштите од елементарних непогода; политика

развоја становништва; стратегија развоја становања; стратегија развоја мреже јавних путева; дугорочни план развоја жељезничке инфраструктуре, секторске привредне стратегије – пољопривреда, рударство, индустрија, енергетика, грађевинарство, телекомуникације, туризам итд.; стратегије развоја јавних служби – школство, здравство, социјално старање, култура, спорт итд.).

Нажалост, већина ових докумената није постојала током израде Просторног плана Републике Српске, што је увелико отежало израду Просторног плана Републике Српске. Највећи проблем је представљао непостојање Стратегије развоја Републике Српске и Просторног плана Федерације Босне и Херцеговине.

Територија Републике Српске је саставни дио шире просторне цјелине у којој она има своје мјесто и улогу. У том смислу дијелом је извршено усаглашавање планских рјешења са Федерацијом Босне и Херцеговине.

Студије и друга документација израђена у оквиру старог Просторног плана Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине послужиле су као један од извора документације за израду Просторног плана Републике Српске.

Просторни план Републике Српске истакао је интересе и циљеве које Република Српска може и жели да оствари у сарадњи са сусједним земљама, и указао на очекиване ефекте за своје подручје и за сусједне земље. Даље, у Просторном плану Републике Српске размотрила су се планска рјешења истакнута у већ урађеним и усвојеним просторним плановима сусједних земаља, и оцијениле посљедице које они могу да имају на концепцију и рјешења у Просторном плану Републике Српске.

Оба смјера веза захтијевала су стручну и политичку сарадњу Републике Српске са сусједним државама.

2) Циљеви израде Просторног плана Републике Српске

За носиоце одлука о економском и просторном развоју Републике Српске у цјелини, затим за носиоце одлука на нижим нивоима, многим гранама привреде и за инвеститоре, Просторни план Републике Српске ће служити као основа за доношење сљедећих одлука:

- о остваривању услова за интеграционе процесе,
- за остваривање подстицајних развојних услова потенцијално значајних привредних комплекса,
- о локацијама унутар Републике Српске значајних привредних објеката и објеката друштвеног стандарда републичког значаја,
- о правцима, врсти и квалитету, времену изградње или реконструкције мреже главних путева и енергетских водова,
- о стварању и условима изградње система за коришћење вода и за заштиту од вода,
- о заштити и режиму коришћења појединих вриједних природних, амбијенталних и историјских значајних локалитета,

- о режиму коришћења простора ради остварења и обезбјеђења повољне средине за живот и рад људи и
- о заштити од елементарних непогода и ратних разарања.

Из претходног произлази да је општи циљ израде Просторног плана Републике Српске проналажење рјешења за рационалан, функционално повезан, временски усклађен и хармоничан развој свих дијелова Републике Српске.

Другим ријечима, Просторни план Републике Српске треба да изнађе рјешења како да се удруженим средствима, снагама и акцијама остваре оптимални ефекти у привредном развоју и условима за стандард живота становника за период до 2015. године (период Просторног плана Републике Српске), а да се истовремено створи боља основа за позитиван развој у још даљој будућности.

Из овог општег циља проистиче низ конкретнијих циљева израде Просторног плана Републике Српске, и то:

- усмјеравање (и убрзавање) насељавања у просторе најповољније за живот и рад становништва, као и у просторе од посебног интереса за Републику Српску,
- убрзавање развоја одређених градских и општинских центара,
- подизање нивоа развијености привреде у дијеловима Републике Српске заосталим у развоју,
- свеобухватно и рационално освајање (искоришћавање) привредних ресурса,
- рационални размјештај водећих привредних активности у складу са изабраним правцима привредног развоја,
- рационално коришћење простора,
- функционална, економска и управна интеграција центара и појединих дијелова Републике Српске, појединачно и у цјелини и
- стварање позитивне динамичке просторне равнотеже и склада између појединих активности, облика коришћења простора и самим тим, корисника простора.

Из овог скупа циљева слиједи и задаци на које треба дати одговоре у оквиру Просторног плана Републике Српске, и то:

- да утврди концепцију развоја Републике Српске као цјелине у складу са (њеним) положајем и условима за развој у склопу Босне и Херцеговине и развоја свих околних земаља,
- да утврди концепцију размјештаја производних активности, мреже насеља и центара, непроизводних активности републичког и регионалног значаја,
- да утврди концепцију садржаја, врсте и нивое развоја активности и функција, врсту и опште начине коришћења појединих значајнијих дијелова Републике Српске и

- да утврди генералне услове за уређење, унапређивање и заштиту природних и културних добара и животне средине у цјелини, као и за заштиту од елементарних непогода и ратних разарања.

3) Предмет проучавања и планирања

Предмет проучавања у процесу израде Просторног плана Републике Српске био је прије свега простор Републике Српске, али и шири простори, појаве и процеси који су од значаја за њен развој. Ниво обраде ширих простора зависио је од потреба израде овог документа. У том смислу, истраживања која су се односила на анализе постојећег стања, тенденције развоја и размјештаја и на утврђивање циљева, обухватила су и просторе шире од Републике Српске. Истовремено, у оквиру Републике Српске проучавања се нису ограничила само на Републику у цјелини, већ су се, у зависности од значаја појединих појава и процеса, проучавањима обухватила и мање просторне цјелине и то региони, субрегиони, општине, општински центри, рејони посебних карактеристика и вриједности.

Као синтетске категорије у истраживању посматрали су се потенцијали, коришћење земљишта, мрежа насеља и центара, инфраструктурни системи, животна средина и организација простора.

4) Методе рада и веза између истраживања и планирања

Осим специфичних метода за поједине секторе, у појединим фазама израде Просторног плана Републике Српске примјењивале су се сљедеће методе рада:

- метода функционалног зонирања простора,
- метода искључивања,
- метода потенцијала развоја,
- метода енергопроизводних циклуса,
- метода екстраполације тенденција,
- метода анализа аналогних подручја и њихових развоја,
- метода варијанти развоја,
- математичке методе,
- картографске методе,
- метода анкете и интервјуа итд. и
- метода дигитализације.

Током рада примијенила се општа шема, веза истраживања и планирања која се састоји од сљедећих поступака:

- анализа стања,
- дијагноза стања,
- оцјена тенденција развоја (синтеза),
- прогноза (синтеза),
- пројекција (синтеза) и
- план (укупна синтеза).

При томе, сваки од ових поступака примјењивао се на свим обрађиваним појавама и процесима у простору и времену, и то тако што је идући од анализа стања до приједлога плана синтеза била све неопходнија.

Од посебног значаја за рад на пословима какав је Просторни план Републике Српске, било је постизање што веће сагласности у вези са одређеним питањима и проблемима, између чланова тима за израду плана, као и између тима и представника управе. Да би се то остварило и у коначном приједлогу просторног плана, неопходно је било од почетка рада примјењивати одређене критеријуме за сталну оцјену усаглашености рада са коначним циљем, који се израдом Просторног плана Републике Српске постиже.

У том смислу, у току израде Просторног плана Републике Српске примјењивали су се сљедећи критеријуми за оцјену рада и степена усаглашавања, и то:

- уједначеност социјалног развоја,
- квалитет животне средине,
- економски ефекти и
- рационалност коришћења потенцијала.

Листа поменутих критеријума није дата по редослиједу. Сваки од поменутих критеријума равноправно је обрађиван у току рада.

Осим тога, током рада су се поштовали и општи принципи планирања, који су и уграђени у Просторни план Републике Српске, и то:

- поштовање основних и посебних циљева и интереса развоја Републике Српске и
- интегралност планирања која се обезбјеђује просторном, тематском и временском повезаношћу и усклађеношћу планова свих носилаца планирања у оквиру Босне и Херцеговине и сусједних земаља.

5) Општа шема поступка израде Просторног плана Републике Српске

У поступку израде Просторног плана Републике Српске све постављене циљеве и задатке реализовали су истраживачи и планери подијељени на:

- тим за синтезу (руководећи тим) и
- тимове за израду појединих студија и експертиза.

Тим за синтезу је главни иницијатор и координатор свих активности у вези са процесом израде плана и обрађивач разних тема.

Шема методолошког поступка утврђена је на основу Правилника о садржају планова („Службени гласник Републике Српске“, број 7/03). Дословно поштовање Правилника условило би велики обим овог документа (више од 600 страница у текстуалном дијелу) и његову непрегледност. Због тога је радни тим у договору са носиоцем припреме

плана одлучио да изврши сажимање садржаја плана, односно скрати текстуални дио Плана. То сажимање односи се прије свега на раздио "Стање организације, уређења и коришћења простора" који се сведен на двије главе (међу посљедњим у овом раздјелу) – "Оцјена стања организације, уређења и коришћења простора Републике Српске" и "Биланс коришћења површина". Сљедећа два раздјела – циљеви и планска рјешења дата су заједно, док посљедњи раздио – "Одредбе и смјернице за провођење плана" у потпуности поштује садржај Правилника.

8. Подаци о сарадњи, усаглашавању ставова са органима и организацијама из члана 56. Закона и сагласности и мишљења тих органа и организација

Носилац припреме и носилац израде Плана су у току израде Плана обезбиједили сарадњу и усаглашавање ставова са Привредном комором и свим заинтересованим чиниоцима, органима и организацијама надлежним за послове планирања и програмирања развоја, водопривреде, саобраћаја, здравства, културе, стамбено-комуналне привреде, геодетске, геолошке, сеизмичке и хидрометеоролошке послове, статистике, пољопривреде, шумарства, туризма, заштите природе и културно-историјског наслеђа, животне средине, одбране и са другим субјектима. То је урађено добијањем информација од надлежних министарстава, републичких управа и управних организација и осталих институција, од којих треба издвојити Привредну комору Републике Српске.

Видно мјесто у процесу израде Плана имали су представници ентитетског интереса – представници ресорних министарстава у Влади Републике Српске. За координацију у изради Просторног плана Републике Српске били су задужени представници Министарства за просторно уређење, грађевинарство и екологију. Међутим, треба поменути залагање и представника осталих министарстава у Влади Републике Српске која имају просторну димензију. У наредном дијелу даје се преглед представника свих министарстава који су помогли у изради овог документа.

МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ, ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ

- Маида Ибришагић-Хрстић,
- Биљана Марковић,
- др Миленко Станковић,
- Миладин Гаћановић,
- Момир Рондаш и
- Горјана Росић.

МИНИСТАРСТВО САОБРАЋАЈА И ВЕЗА

- Миле Бајалица,
- Владо Прпош и
- Маринко Биљановић.

МИНИСТАРСТВО ПРИВРЕДЕ, ЕНЕРГЕТИКЕ И РАЗВОЈА

- Љубо Гламочић,
- Нада Миловчевић,
- Милан Шицар,
- Борислав Адамовић,
- Милан Цвијић,
- Зорица Љепојевић,
- Раде Родић и
- Јово Пилиповић.

МИНИСТАРСТВО ПОЉОПРИВРЕДЕ, ШУМАРСТВА И ВОДОПРИВРЕДЕ

- Милорад Јовановић,

- Ранка Кострешевић,
- Миланка Јовановић,
- Михајло Стевановић и
- Мирко Добрњац.

МИНИСТАРСТВО ТРГОВИНЕ И ТУРИЗМА

- Бране Милошевић и
- Милена Кецман.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЈЕТЕ И КУЛТУРЕ

- Ирена Солдат-Вујановић.

МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА И СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

- Милан Латинковић и
- Рајка Шеканић.

МИНИСТАРСТВО ЗА ПОРОДИЦУ, ОМЛАДИНУ И СПОРТ

- Дејан Травар и
- Јеленко Радоњић.

МИНИСТАРСТВО НАУКЕ И ТЕХНОЛОГИЈЕ

- Винко Богдан.

МИНИСТАРСТВО УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

- Младен Радивојевић.

Осим министарстава у Влади Републике Српске и њихових представника, треба поменути и ангажовање осталих републичких управа и управних организација, од којих се посебно издваја ангажовање Републичке управе за геодетске и имовинско-правне послове (представници: Лазо Сикимић и Обрад Драгићевић).

Значајну помоћ у изради Просторног плана Републике Српске пружила је Привредна комора Републике Српске, посредством својих службеника.

ПРИВРЕДНА КОМОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

- Драгица Ристић,
- Перо Ћорић,
- Александра Бијелић,
- Славко Стевановић,
- Ранко Бабић,
- Лазо Шиник и
- Зоран Граховац.

9. Јавни увид и стручна расправа о Нацрту плана

Народна скупштина Републике Српске усвојила је Нацрт просторног плана Републике Српске до 2015. године и упутила га у процедуру Јавног увида и стручних расправа у трајању од три мјесеца (1. септембар – 1. децембар 2005. године).

Ради организованог јавног увида свим општинама достављени су сљедећи материјали:

- сиже Нацрта плана (текстуални дио),
- комплет графичких прилога (CD),
- пет тематских карата,
- књига за уношење примједби, мишљења и сугестија и
- рекламни материјали ради обавјештавања становништва о одржавању јавног увида.

Стручне расправе су одржане у 11 регионалних центара. У сваком од ових центара расправе су трајале три дана и присуствовали су им представници гравитирајућих општина и грађани тих општина. Расправи су први дан присуствовали представници локалне самоуправе (начелници општина, начелници одјељења, референти и стручни сарадници), други дан представници предузећа (привредници), а трећи дан – представници јавних служби (школство, здравство, култура итд.).

10. Приједлог плана

Све приспјеле примједбе на Нацрт просторног плана Републике Српске до 2015. године разматране су и према свакој је заузет став.

У складу са прихваћеним примједбама коригован је Нацрт плана, а за примједбе које се не могу прихватити дато је образложење.

Носилац припреме и носилац израде Плана су затим утврдили Приједлог плана и упутили га Савјету за довршење Просторног плана Републике Српске и Влади Републике Српске на разматрање, а Народној скупштини Републике Српске на усвајање.

Просторни план Републике Српске до 2015. године је усвојен на 14. сједници Народне скупштине Републике Српске 12.09.2007. године, а Одлука о усвајању Просторног план Републике Српске до 2015. године је објављена у Службеном гласнику Републике Српске број 86/07.

11. Стручна контрола и сагласности на Приједлог плана

Просторни план Републике Српске подлијеже стручној контроли којом се провјерава усаглашеност Плана са плановима и стратегијама које представљају основу за његову израду. Провјерава се оправданост планских рјешења, усклађеност Плана са законом и другим прописима. Прије доношења Просторног плана Републике Српске министар даје сагласност на Приједлог просторног плана Републике Српске.

12. Преглед информационо-документационе основе Плана

ПРЕГЛЕД НАЈВАЖНИЈЕ КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ ПЛАНА

- Основни принципи одрживог просторног развоја европског континента, Европска конференција министара одговорних за просторно планирање (СЕМАТ), Хановер, септембар 2000,
- Перспектива просторног развоја Европске уније, Влада Републике Србије, Канцеларија за придруживање Европској унији, Француско-српски форум за просторно планирање и регионалне политике, Београд, 2005,
- Љубљанска декларација о територијалној димензији одрживог развоја, СЕМАТ – Љубљана, 2003, Инжењерска комора Србије, Матична секција просторних планера, Београд, 2005,
- Стратегије интегралног просторног развоја подручја Централне Европе, Подунавља и Јадрана, Visionplanet, www.uniserver.cz/visionplanet/default_en/htm,
- European Space and Territorial Integration Alternatives / ESTIA, Spatial development strategies and policy integration for the South-eastern European space, <http://estia.arch.auth.gr/estia/>,
- Средњорочна развојна стратегија Босне и Херцеговине – ПРСП (2004–2007), коначна верзија, Савјет министара Босне и Херцеговине, Сарајево, 2004,
- Просторни план Републике Српске 1996–2015, Етапни план 1996–2001, Урбанистички завод Републике Српске, Бања Лука, 1996,
- Просторни план Босне и Херцеговине за период 1981–2000, пречишћени текст, Скупштина Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине, Сарајево, 1989,
- Просторни план Босне и Херцеговине за период од 1981. до 2000. године, Аналитичко-документациона основа, синтезни материјал, Републички комитет за грађевинарство, стамбене и комуналне послове, Институт за архитектуру, урбанизам и просторно планирање архитектонског факултета у Сарајеву, Сарајево, септембар 1981,
- Стратегија просторног уређења Републике Хрватске, Министарство просторног уређења, градитељства и становања Републике Хрватске, Завод за просторно планирање, Загреб, 1997,
- Просторни план Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, Република Србија, Београд, 1996,
- Просторни план Републике Црне Горе до 2000 – Измјене и допуне, Влада Републике Црне Горе, 1997,
- Нацрт Просторног плана Републике Црне Горе, Министарство заштите животне средине и уређења простора, децембар 2006, <http://www.gom.cg.yu>,
- Економске политике за 2004, 2005 и 2006. годину, Влада Републике Српске, <http://www.vladars.net>,
- Регионалне стратегије економског развоја у Босни и Херцеговини, <http://www.eured-bih.org/ba/publications.htm>,
- Заједничка усмјерења кроз пет бх регионалних стратегија развоја, <http://www.eured-bih.org/ba/docs/publikacije/SynthesisBoS.pdf>,
- Република Српска у процесима регионалног организовања са посебним освртом на EU RED пројект економских региона у Босни и Херцеговини – нацрт, Економски институт Бања Лука, Бања Лука, децембар 2004,

- Ресурсни потенцијали привредног раста Републике Српске, Економски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Завод за уџбенике и наставна средства Источно Сарајево, 2005.

ПРОБЛЕМИ ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ ОСНОВЕ ПЛАНА

Као кључни проблем у изради Просторног плана Републике Српске, поред недостатка развојне документације (опште и секторске), издвојио се проблем недовољне информационо-документационе основе плана. Овај недостатак се прије свега огледао у непостојању ажурних података о становништву и фондовима Републике Српске, а ти се подаци добијају из пописа становништва. Нажалост, посљедњи цјеловити попис становништва у Републици Српској и Босни и Херцеговини спроведен је 1981. године. Резултати пописа из 1991. никад нису у цјелини објављени и публиковани. Треба поменути и проблем сателитских снимака, које носилац израде није никад добио. Међутим, коришћењем доступних статистичких података, процјена и различитих секундарних картографских извора ови проблеми су готово у цијелости превазиђени.

Б. СТАЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА

I ОЦЈЕНА СТАЊА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Простор представља изузетно сложену категорију којој треба приступити са највећом пажњом. Карактерише га анизотропност и у себи садржи потпуно различите компоненте (природна, социоекономска, техничка). Промјене у једној компоненти воде промјенама у осталим компонентама. Узајамност и интеракција су основна обиљежја простора и његових компоненти.

Најзначајнија карактеристика простора Републике Српске је његова хетерогеност. Та хетерогеност је у вези не само са природним карактеристикама простора Републике Српске, већ и са социоекономским и техничким карактеристикама.

Сам обухват плана, тј. територија Републике Српске има површину од око 24.666 km²¹. И позиција и улога Републике Српске од 1991. до 2005. године промијењена је у ширим просторним оквирима. Прије 14 година Република Српска као ентитет није ни постојала, односно била је саставни дио Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Ова територија налазила се у централном дијелу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, која је представљала јединствени политички и економски простор, и претежно у сјеверном и источном дијелу Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине. Може се рећи да је дошло до велике геополитичке промјене, јер је створен нови ентитет на карти Европе и свијета.

Усљед тога десиле су се промјене у свим компонентама простора, нарочито у социоекономској и техничкој компоненти. Настале су промјене у размјештају становништва, створене нове осовине развоја, другачије нодално-функционалне регије и нови центри у мрежи насеља, распоред јавних служби доживио је промјене...

Површина Републике Српске је око 24.666 km² и на њеној територији 2005. године живјело је 1.317.369 становника (процјена становништва у земљи од радног тима). Укупан број становника исте године процјењује се на 1.479.634 (процјена Републичког завода за статистику Републике Српске). Иначе, 1991. данашња територија Републике Српске имала је 1.570.369 становника (укупна популација), док је у земљи било 1.486.994 становника. Из свега овога произлази да је након 14 година на територији Републике Српске око 11,4 % мање становништва него 1991. године.

У оквиру простора Републике Српске издвајају се двије основне цјелине: сјеверни и источни дио. Сјеверни дио Републике Српске од Семберије до Поуња и Санско-пливске микрорегије карактерише нижа просјечна надморска висина, веће површине пољопривредног земљишта, већа густина насељености и степен урбанизације,

¹ Површина Републике Српске је утврђена коришћењем рачунарског програма AUTO CAD и износи око 48.18 % територије Босне и Херцеговине. Ово мање учешће Републике Српске у површини Босне и Херцеговине у односу на 49 % територије дефинисане Дејтонским споразумом је резултат стварања Брчко Дистрикта и мање стварне површине Републике Српске настале међуентитетским разграничењем (48.47 %).

развијенија привреда и инфраструктура. Насупрот томе, источни дио карактеришу велики потенцијали у природним ресурсима (хидроенергија, шума, минерални ресурси, природне вриједности) и виша просјечна надморска висина.

Веома се лако може издвојити примарна осовина развоја Републике Српске на правцу Нови Град – Приједор – Бања Лука – Лакташи – Прњавор – Дервента – Модрича – Шамац – Бијељина са огранцима према Градишци и у долини Босне према Добоју. Као секундарне осовине развоја у источном дијелу могу се издвојити двије осовине. Прва осовина је осовина развоја Бијељина – Зворник – Милићи – Власеница – Хан Пијесак – Соколац – Пале – Лукавица. Друга осовина развоја је дијелом у долини Дрине: Вишеград – Копачи – Фоча – Гацко – Билећа – Требиње.

Ниво развијености Републике Српске је крајње неуједначен. По званичној ранг-листи за 2004, а која је добијена коришћењем десет социоекономских критеријума, најнеразвијенији дијелови Републике Српске су претежно пограничне руралне општине Републике Српске (на ентитетској граници), док су најразвијеније општине у сјеверном дијелу: Бања Лука, Бијељина, Градишка, Добој, Лакташи, Приједор, Прњавор, уз неколико пунктова у источном дијелу: Зворник, Источно Ново Сарајево и Требиње. Шира анализа показује да изразито неразвијена подручја Републике Српске обухватају 24 општине које постоје у готово свим мезорегијама и субрегијама Републике Српске. Ова подручја се простиру у већем дијелу субрегија Зворник и Мркоњић Град, периферним дијеловима мезорегија Добој, Источно Сарајево, Приједор и Требиње. Ипак, може се рећи да су по овој анализи у источном дијелу чешћа изразито неразвијена подручја.

Поређење са 1991. годином у погледу становништва даје кључни податак за израду плана. Тај податак, који је већ наведен, односи се на чињеницу да је број становника на подручју Републике Српске 2005. године мањи за око 169.625 становника (ако се говори о становништву у земљи) или око 11,4 %, што је првенствено посљедица ратних миграција. Процјењује се да је на подручје Републике Српске доселило око 320.000 становника претежно српске националности из других дијелова Босне и Херцеговине и Хрватске, а да се са овог подручја одселило око 453.000 становника претежно бошњачке и хрватске националности. То најбоље показује интезитет демографских промјена на простору Републике Српске. Већина овог досељеног становништва населила се на подручју градских насеља или у приградским насељима. Резултат тога је и потпуно промијењена национална структура становништва (доминација српског становништва – око 86 % 2005. године, 55,5 % 1991. године). За раст броја становника у послеријатном периоду највише је допринио позитивни миграциони салдо (повратак пријератног становништва). Уз миграције, ратни губици у периоду 1991–1995. и негативан природни прираштај од 1996. до 2004. довели су до претежно негативних промјена и у осталим структурама становништва. Тако је нпр. дошло до старења становништва, повећања учешћа жена у укупној популацији...

Просјечна густина насељености на простору износи (по процјени из 2005) свега 53,4 st/km². Најгушће насељени дијелови Републике Српске су Лијевче поље, доњи дио тока Врбаса, Босне, Сане, Укрине, Семберија, Зворнички крај, Сарајевска котлина (више од 100 st/km²). Већина тих подручја су и доживјела раст становништва у односу на 1991. годину (општине Лакташи, Бијељина, Пале, Источно Ново Сарајево, Источна Илиџа). Најрјеђе насељени дијелови Републике Српске су подручја Високе Херцеговине

(општине Калиновик, Невесиње, Берковићи, Гацко), Горње и Средње Подриње (општине Чајничке и Сребреница), Горњо-санско-пливска регија (општине Источни Дрвар, Језеро, Купрес, Петровац, Рибник, Шипово). Просторе са највећом концентрацијом становништва карактерише и највећа концентрација индустријских и привредних објеката, најразвијенија инфраструктура (техничка и друштвена). Ова подручја представљају оно што се у литератури о регионализацији назива развијеним центром (око 6.835 km², тј. 27,71 % површине обухвата на коме живи око 60 % становништва Републике Српске), док се остали, већи дио Републике Српске генерално може назвати неразвијеном периферијом.

Степен урбанизације Републике Српске повећан је у односу на 1991. годину (тада је износио 36,4 % у односу на становништво у земљи, 34,5 % у односу на укупно становништво) око 45 % (становништво у земљи). Овај податак довољно показује о напуштању руралних подручја Републике Српске и расту градских насеља у Републици Српској. Према процјенама, тај раст се прије свега односи на највећа градска насеља (Бања Лука – око 155.000 становника, раст 10 %; Бијељина – око 50.000 становника, раст око 38 %; Требиње – око 26.000, раст око 20 %; Добој). Значајан раст забиљежили су и неки градски центри средње величине – Зворник и Градишка, као и одређена мања градска насеља: Пале (80 %), Соколац, агломерација у Сарајевској котлини Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица — демографски раст преко 100 %. Стамбени фонд је 2005. имао око 448.000 станова, што је око 36.000 стамбених јединица мање него 1991. Најзначајнија карактеристика стамбеног фонда на подручју Републике Српске у пријератном периоду је било постојање стамбеног суфицита. Суфицит је постојао не само у руралним подручјима, већ и у градским насељима, чак и највећим градовима попут Бање Луке, Бијељине, Добоја, Приједора. Уколико се рачуна однос станова и домаћинства по основу становништва у земљи, у Републици Српској 2005. постоји стамбени суфицит од око 31.000 стамбених јединица, док у случају узимања у обзир укупног становништва, постоји стамбени дефицит од око 19.000 станова. Смањење стамбеног фонда у периоду 1991–2004. је првенствено посљедица ратних разарања стамбеног фонда у периоду 1992–1995. Послије рата дошло је до значајне стамбене изградње посебно када је ријеч о избјеглом, расељеном и повратничком становништву.

Адекватна процјена о степену промјене природних услова (климатски услови, рељеф итд.) у периоду 1991–2005. не постоји. Подручје Републике Српске битно одређује морфометрија простора. На терене испод 500 m надморске висине отпада око 48 %, а на терене изнад 1.000 m око 20 % површине Републике Српске, тако да те чињенице указује на изузетну разноврсност простора Републике Српске у погледу физичко-географских услова.

Што се тиче стања природних ресурса (пољопривредно земљиште, шумско земљиште, водни ресурси, руде и други минерални ресурси, енергетски ресурси), ону су од 1991. до 2005. претрпјели одређене промјене (оквирна процјена на основу просторних анализа – података из катастра, пројекта CORINE, обиласка терена), али не у таквој мјери као нпр. стамбени фонд. Због недостатка детаљнијих анализа, тешко се може рећи у којој је мјери промијењено стање природних ресурса. Према подацима из пројекта CORINE (односе се на 2000. годину), површине под шумама и шумским земљиштима повећане су у односу на предратно стање (подаци из катастра су због своје неажурности узети као приближни подацима из 1991. у вези са шумама и шумским земљиштем).

Упоредивањем података из катастра и CORINE пројекта та разлика је око 3.000 km² или око 12 % укупне површине Републике Српске. Видљиво је да су површине под шумама и шумским земљиштем веће у односу на податке из катастра, али да је тешко дати тачан податак због практичне неупоредивости ове двије анализе коришћења земљишта (нпр. у катастру се деградирано шумско земљиште Источне Херцеговине води као пашњаци). Повећање површина под шумама и шумским земљиштем може се објаснити податком да је број становника у руралним подручјима Републике Српске значајно смањен у овом периоду. Управо на овим подручјима, услед непостојања људске активности, процјењује се да је дошло до претварања пољопривредног земљишта (раније искрчене шуме) у шуме и шумско земљиште (сукцесија вегетације). Пољопривредно земљиште није само угрожено ширењем шума (ријеч је о природном процесу), већ прије свега ширењем вјештачких, антропогених површина и то нарочито грађевинског земљишта. У периоду 1996–2005. изграђено је и реконструисано (враћено у функцију) око 90.000 станова, који су већим дијелом изграђени на ранијем пољопривредном земљишту (процјена 40.000–45.000 станова). То показује и чињеница да су бројна избјегличка насеља на подручју Републике Српске подигнута на земљишту која су била власништво пољопривредних задруга, земљорадничких задруга, економија и других врста пољопривредних добара и претежно су лоцирана у контактним зонама градских насеља (Бања Лука, Бијељина, Добој, Зворник, Модрича, Невесиње, Пале, Сарајево – Источна Илиџа, Требиње итд.) или већих сеоских центара. Подаци о промјенама у вези са водним ресурсима у периоду 1991–2005. нису доступни, јер не постоје подаци о њиховом стању 1991. године. Сличан закључак може се извести и за стање минералних и енергетских ресурса. Генерално, када се говори о природним ресурсима, може се рећи да је дошло до мањег побољшања у погледу шума и шумских земљишта (повећање површина), али с друге стране смањена је површина пољопривредног земљишта, нарочито квалитетног пољопривредног земљишта, прије свега услед стамбене изградње. Пољопривредно земљиште је засигурно претрпјело највећу негативну промјену на подручју Републике Српске од свих природних ресурса.

Техничка инфраструктура вишег нивоа на подручју Републике Српске генерално је доживјела побољшања у односу на предратни период, што се не би могло рећи за техничку инфраструктуру нижег нивоа, као што су локални путеви, електромрежа и водоводи, која је у једном дијелу Републике Српске запуштена и у лошем стању, односно потпуно уништена (дијелови општина Брод, Дервента, Вишеград, Власеница, Рогатица, Сребреница, Гацко, Фоча), а што је највећим дијелом посљедица ратних догађања. У области саобраћајне инфраструктуре у периоду 1991–2005. била је рађено је на реконструкцији коловоза на бројним магистралним правцима (истиче се реконструкција пута Бања Лука – Добој преко Борја), асфалтирања дионица неких регионалних путева (пут преко Мањаче, регионални путеви у општини Прњавор) и изградња обилазница око Бијељине и Дервенте. Почела је изградња и одређених друмских саобраћајница регионалног карактера (пут Лукавица – Пале). Изграђен је и одређен број нових друмских мостова (мост у Клашницама), а обновљени су сви срушени мостови на ријеци Сави. Жељезничка инфраструктура у овом периоду била је само предмет реконструкције.

У погледу техничке инфраструктуре вишег нивоа највеће побољшање је забиљежено код телекомуникационе инфраструктуре. То се односи на изградњу мреже мобилне телефоније, као и полагање оптичких каблова за фиксну телефонију. Хидротехничка

инфраструктура вишег нивоа претрпјела је одређено погоршање у односу на предратно стање усљед запуштања хидромелиорационих система у цијелој Републици Српској. Слична ситуација је примјетна и код електроенергетске инфраструктуре (одређени далеководи према Федерацији Босне и Херцеговине су још изван функције). У погледу комуналне инфраструктуре постигнут је одређени напредак на подручју Града Бања Лука, општина Соколац (водовод) и Бијељина (почетак изградње фекалне канализације).

Привредни капацитети представљају ону врсту ресурса на подручју Републике Српске који су у несумњиво лошијој ситуацији него прије рата. То се види на основу свих економских показатеља и њиховим поређењем са пријератним вриједностима. Тако је на простору Републике Српске 2005. године (мора се у обзир узети и пад броја становника) било око 90.000 запослених мање него 1990. године (око 27 % мање запослених). Из тога произлази процјена да је 2005. године на подручју Републике Српске око 87.000 радних мјеста мање него 1990. Једини пораст броја радних мјеста у датом периоду (подаци из 2003) забиљежен је у општинама Бијељина, Источни Дрвар, Источно Ново Сарајево, Лакташи, Невесиње, Пале, Рибник и Угљевик. Број радних мјеста је највише опао у општинама Брод, Вишеград, Власеница, Дервента, Рогатица, Сребреница, Трново, као и у неким пограничним руралним општинама (Вукосавље, Ново Горажде). Гледајући регионално, највећи пад броја запослених и радних мјеста је забиљежен у мезорегији Добој и субрегији Зворник. Остали економски показатељи попут националног дохотка или прихода по становнику показују смањене вриједности у односу на 1991. годину. Тако је **брutto домаћи производ (БДП)/становнику** 1990. године на данашњој територији Републике Српске износио 2380 \$, док се 2005. процјењује на око **2100 \$**. Десиле су се и значајне промјене у привредној структури, које се прије свега огледају у смањењу учешћа индустрије, а порасту терцијарних дјелатности у структури БДП Републике Српске. У посљедњих пет година стопа раста БДП/становнику на подручју Републике Српске износила је око 10 % на годишњем нивоу. У односу на 1991. годину значајно је повећан број предузећа на територији цијеле Републике Српске (прије свега резултат приватне иницијативе), а одређен број предузећа са територије данашње Федерације Босне и Херцеговине (прије свега из околине Сарајева – Фамос, Претис, Ремонтни завод, Орао) дислоциран је на подручје Републике Српске (подручје општина Источно Ново Сарајево, Источна Илиџа, Пале, Братунац, Бијељина). У погледу прихода по становнику у 2003. најгоре стање је у мезорегијама Добој, Источно Сарајево и Приједор, а што се тиче субрегија, у субрегијама Зворник и Фоча.

За објекте од општег интереса може се рећи да се у овој области погоршало у односу на 1991. У овом периоду изграђено је свега неколико објеката јавних служби регионалног карактера, а са друге стране престало је функционисање одређених регионалних јавних служби (примјер старачких домова у Бањој Луци и Требињу). У складу са промјеном ранга насеља, неке установе из области јавних служби добиле су већи ранг (примјер болнице у Касиндолу). На нижем нивоу, у подручјима која су доживјела значајну депопулацију и ратна разарања, напуштени и уништени су бројни објекти јавних служби нижег нивоа (подручна одјељења основних школа, домови културе, амбуланте). Једини напредак забиљежен је код објеката спорта (изградња одређеног броја приватних отворених базена, почетак изградње спортских дворана на Палама, Сокоцу, у Лукавици и Теслићу).

Животна средина представља област чије је стање такође тешко оцијенити због непостојања мониторинга и недоступности ранијих података. Међутим, могу се дати неке оквирне процјене на основу индиректних показатеља. Генерално, стање у области животне средине се побољшало. Оно што се на основу ових показатеља може закључити јесте да је ниво индустријског загађења смањен у насељеним подручјима, али да су неки други облици загађења повећани као што је загађење од линијских извора (саобраћајнице – веће саобраћајно оптерећење на већини главних праваца) и антропогено загађење (пораст броја становника у градским насељима, и у неким приградским насељима). Ипак, као највећи проблеми у области животне средине издвајају се непостојање уређаја за пречишћавање отпадних вода у готово свим градским насељима Републике Српске, функционисање и постојање великог броја несанитарних општинских депонија комуналног отпада, и минираност терена (прије свега у мезорегији Добој и Источно Сарајево, као и субрегији Зворник).

Културно-историјска добра претрпјела су значајну штету у периоду 1991–2005. То се нарочито односи на културна добра која потичу из периода отоманске владавине, као и на споменике из Другог свјетског рата.

Табела 1. Показатељи стања простора Републике Српске по мезорегијам

ПОКАЗАТЕЉИ СТАЊА ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ						
МЕЗОРЕГИЈА	Учешће пољопривредног земљишта 2000. године (%)*	Учешће шумског земљишта 2000. године (%)*	Густина становништва 2005. године (st/km²)**	Стопа урбанизације 2005. године (%)**	Приход/станов. 2003. године (KM/ст.)***	Густина путне мреже вишег ранга 2005. године (km/km²)
Бања Лука	49.85	48.97	65.62	49.38	9802	0.1281
Бијељина	50.77	46.49	78.78	36.9	5162	0.2084
Добој	55.69	41.98	74.2	34.73	3841	0.1658
Источно Сарајево	29.43	69.6	25.78	58.32	4117	0.1669
Приједор	58.92	38.22	73	41.95	3594	0.1737
Требиње	27.05	71.62	20.15	64.08	5208	0.1433
РЕПУБЛИКА СРПСКА	43.45	54.74	53.4	45.18	6197	0.1602

* Подаци потичу из пројекта Европске агенције за животну средину – CORINE LAND COVER.
 ** Густина становништва се односи на становништво у земљи.

II БИЛАНС КОРИШЋЕЊА ПОВРШИНА

Табела 2. Структура коришћења земљишта на подручју Републике Српске 2000. године (Извор: CORINE LAND COVER)

СТРУКТУРА КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 2000. ГОДИНЕ		
КАТЕГОРИЈА	ПОВРШИНА (km²)	ПОВРШИНА (%)
Пољопривредно земљиште са дисперзним насељима	10717.38	43.45
Шумско земљиште (укључујући деградирано шумско земљиште)	13502.17	54.74
Грађевинско земљиште (урбана подручја и привредне зоне)	197.33	0.8
Рудно земљиште	41.93	0.17
Водене површине	182.53	0.74
Остало неплодно земљиште	24.67	0.1
УКУПНО	24666	100

**В. ПОТРЕБЕ, МОГУЋНОСТИ И
ЦИЉЕВИ ОРГАНИЗАЦИЈЕ,
УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА
ПРОСТОРА;
ПЛАН ОРГАНИЗАЦИЈЕ,
УРЕЂЕЊА И
КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА**

I ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПЛАНА

Основни циљ организације, уређења и коришћења простора Републике Српске јесте:

Активирање просторних потенцијала Републике Српске на основу принципа одрживог развоја, чиме ће се повећати његова конкурентност и привлачност за инвестирање и на тај начин обезбиједити услови за повећање стандарда до БДП по становнику од око 4000 \$.

Посебни циљеви Плана су сљедећи:

- Дефинисање и позиционирање одређених градских центара (Бања Лука, Бијељина, Добој, Пале – агломерација Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица, Приједор и Требиње) као мезорегионалних центара у Републици Српској и Босни и Херцеговини, а такође и дефинисање мјеста и позиције цијеле територије Републике Српске у регионалном окружењу и европском контексту (улазак у ЕУ или повлашћено партнерство).
- Већа кохезија простора, путем развоја и побољшања инфраструктурних мрежа, као и повећање доступности јавним службама њиховим квалитетнијим просторним распоредом и планирањем нових јавних служби ентитетског и регионалног значаја.
- Убрзање развоја изразито неразвијених подручја Републике Српске (24 општине Републике Српске, око 1/4 територије Српске).
- Повећање економске конкурентности Републике Српске реструктурирањем и унапређивањем економских структура, раст инвестиција, употребом претприступних фондова ЕУ, активирање природних ресурса и развој туризма.
- Утврђивање нове стамбене и земљишне политике у складу са циљевима плана.
- Заштита и унапређивање животне средине, чување и побољшање стања природних и културних вриједности, јачање идентитета Републике Српске.

Задачи Плана који из ових циљева произлазе су:

- ❖ заустављање негативних демографских трендова (депопулација, старење становништва) на великом дијелу обухвата Плана (готово цијела територија Републике Српске, осим већих градова и њихове најближе околине),
- ❖ побољшање квалитета стамбеног фонда до краја трајања Плана, као и елиминисање стамбеног дефицита у појединим општинама (Источна Илиџа, Источно Ново Сарајево),
- ❖ стварање рационалне мреже насеља којој ће на врху бити ентитетски центар Бања Лука и мезорегионални центри,
- ❖ смањивање развојних разлика између центра и периферије, подстицањем развојних иницијатива у изразито неразвијеним подручјима Републике Српске,
- ❖ брже и квалитетније активирање природних ресурса у економске сврхе попут минералних ресурса (нафта у Посавини итд.); водних ресурса (Дрина, Врбас,

- Бистрица, воде крашких поља у Херцеговини итд.); шумских богатстава планина Републике Српске, алтернативних енергетских извора (снага вјетра, прије свега у источним дијеловима Републике Српске, биомаса у ратарском рејону, геотермалне воде Лијевче поља и Семберије итд),
- ❖ саобраћајна интеграција са окружењем: везе са Хрватском и Србијом, као и са Федерацијом Босне и Херцеговине: мрежа аутопутева и брзих путева кроз Републику Српску (Бања Лука – Градишка – Хрватска, Бања Лука – Приједор – Нови Град, Бања Лука – Купрес, Добој - Вукосавље, Модрича – Бијељина – Србија, Источно Сарајево – Вишеград – Србија итд.), жељезничке пруге: Бања Лука – Градишка – Хрватска, Брод – Модрича, Шамац – Бијељина – Србија; водни саобраћај Савом и дијелом њених притока (луке у Броду и Градишци); аеродром на Гласинцу код Сокоца и Требиња; као и саобраћајна интеграција унутар Републике Српске (аутопут Бања Лука – Добој),
 - ❖ проширење гасне мреже у источном дијелу Републике Српске (Пале, Соколац, Власеница итд.) и гасификација сјеверног дијела Републике Српске,
 - ❖ изградња вишенамјенских акумулација на Мљечаници, Укрини, Малој Укрини, Јабланици, Зеленом Јадру, Биоштици, Жељезници, Пресјеници, Миљацки; као и изградња постројења за пречишћавање отпадних вода у већини општинских центара (примарни локални центри),
 - ❖ лоцирање дијела институција Босне и Херцеговине на подручје Републике Српске – прије свега на подручје мезорегије Источно Сарајево,
 - ❖ успостављање недостајућих јавних служби регионалног значаја у мезорегионалним и субрегионалним центрима, прије свега у области образовања и науке, културе, социјалне заштите и спорта,
 - ❖ квалитетније коришћење претприступних фондова ЕУ,
 - ❖ дефинисање генералних смјерница за смјештање производних зона као основног вида просторне организације привреде,
 - ❖ утврђивање туристичких зона као подручја са потенцијалима за развој различитих грана туризма,
 - ❖ рјешавање проблема депоновања отпада према Стратегији управљања отпадом у Босни и Херцеговини,
 - ❖ заштита и унапређивање подручја природних вриједности дефинисањем простора (нови национални паркови, паркови природе, заштићени природни предјели итд.) које треба заштитити до краја трајања Плана,
 - ❖ идентификација и заштита културно-историјског наслеђа (археолошки локалитети, национални споменици Босне и Херцеговине),
 - ❖ трансгранична сарадња са сусједним државама на заједничким развојним иницијативама – стварање еврорегиона; као и трансационална сарадња са развијеним регионима Европске уније (на нивоу Републике Српске и на нивоу њених мезорегија).

II ОПШТА СТРАТЕГИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА

1. СТРАТЕШКА ОПРЕДЈЕЉЕЊА

На свакој територији најважније су – народ (популација) и територија као животни простор те популације. Због тога је, посредно, брига о простору у ствари и брига о људима. Просторни план је стратешки развојни документ којим се територија Републике Српске третира као развојни приоритет, односно којим се предвиђа развој територије Републике Српске дугорочно, а у складу са потребама популације и у складу са могућностима природног и антропогено измијењеног простора. Под природним простором подразумијевамо свеукупне природне карактеристике простора укључујући и природне ресурсе и услове. Под антропогено измијењеним простором подразумијевамо простор у којем су већ изграђени објекти инфраструктуре, супраструктуре и субструктуре.

Просторни план све елементе природног и антропогеног простора третира као вриједности, тј. као основу за даљи развој и уређење простора Републике Српске са циљем да се оствари нови и пожељни развој у односу на потребе популације. У том смислу, План је стратегијски план санације, уређења и развоја, тј. изградње, простора у коме се простор тумачи као развојни приоритет.

Стратегија развоја има много елемената, али је најважнији убрзани развој свих елемената простора Републике Српске, што подразумијева:

- хомогенизацију и организацију ентитетске територије,
- уједначавање развоја унутар Републике Српске,
- регионалну организацију Републике Српске,
- квалитетан развој свих других елемената територије Републике Српске – становања, објеката привреде, друштвених служби и др.,
- развој земаљских инфраструктурних система, претежно на територији Републике Српске, али и у окружењу и
- усклађивање развоја са територијама у окружењу Републике Српске.

У Просторном плану истакнуте су регионалне диспропорције и неуравнотеженост у развојној основи, што је примјетно у размјештају становништва и демографским потенцијалима и тенденцијама, али и у геопотенцијалима, развијености привреде, социјалних капацитета и инфраструктурне мреже. Коријени диспропорција и неуравнотежености у много чему су у несразмјери између материјалне производње и система јавних дјелатности, који је једна од основних карактеристика развоја у претходном социјалистичком друштвено-економском систему.

У програмском и производном смислу велики привредни системи дуго су били основа сваке производње, али су се показали недовољно ефикасним. Паралелно с њима развијан је гломазан и раштркан систем јавних дјелатности, првенствено у управи, такође неефикасан, у здравству, школству, култури. Материјалну производњу на којој

би требало да без претјеране тежине почива овакав систем је преко сваке разумне мјере исцрпљивао, у много чему и сасвим онемогућавао, па и затирао, уништавајући тако и основу сопственог постојања и развоја. Просторно планирање, само по себи, на оваква дешавања тешко може утицати, али оно може дати важан допринос својим рјешењима у основној организацији територије, ради одрживог размјештања појединих дјелатности и функција, односно у успостављању механизма који би својим сталним усмјеравајућим и корективним дјеловањем утицали не само на привредне, већ и на све друге активности становништва.

У Просторном плану, а потом и у свим осталим планским актима нижих нивоа - просторним и урбанистичким плановима, указује се на потребу обезбјеђења дисперзије привредних дјелатности и материјалне производње, поштујући прије свега економске и техничке критеријуме, те критеријуме заштите животне средине, утврђене на националном и на ширем, европском нивоу. Истовремено, када је ријеч о јавним дјелатностима простор треба да се организује у што мањем степену дисперзивности и са што мање разгранатом мрежом, дакле што више концентрисано. Наравно, то не важи подједнако за све нивое поменуте мреже (на примјер, добра саобраћајна инфраструктура нужан је услов за повећање степена концентрисаности многих јавних функција). Размјештај привредних и других дјелатности предвиђа се у око 160 примарних и секундарних локалних центара са рационално организованом мрежом мезорегионалних и субрегионалних центара.

Зато израда Просторног плана као развојног документа за дужи период (до 2015. године), подразумијева да у њему већа пажња буде посвећена међурегионалним и регионалним аспектима развоја. Полазни принцип у изради тог документа је дедуктивност и интегралност, дакле такав да се од цјелине полази ка појединостима, имајући непрекидно у виду цјелину простора Републике Српске, посматрано географски и на сваки други начин.

Садашње стање у коме се налази Република Српска последица је ратних догађања, али и општедруштвене и економске кризе из претходног времена и система. Наведене околности и њихове последице нужно условљавају спорији процес структурне трансформације привреде и ентитета, укључујући и институционалне промјене, превасходно оне у области власничких односа. А управо то је основни предуслов за обезбјеђење слободног кретања капитала, радне снаге, производа и услуга.

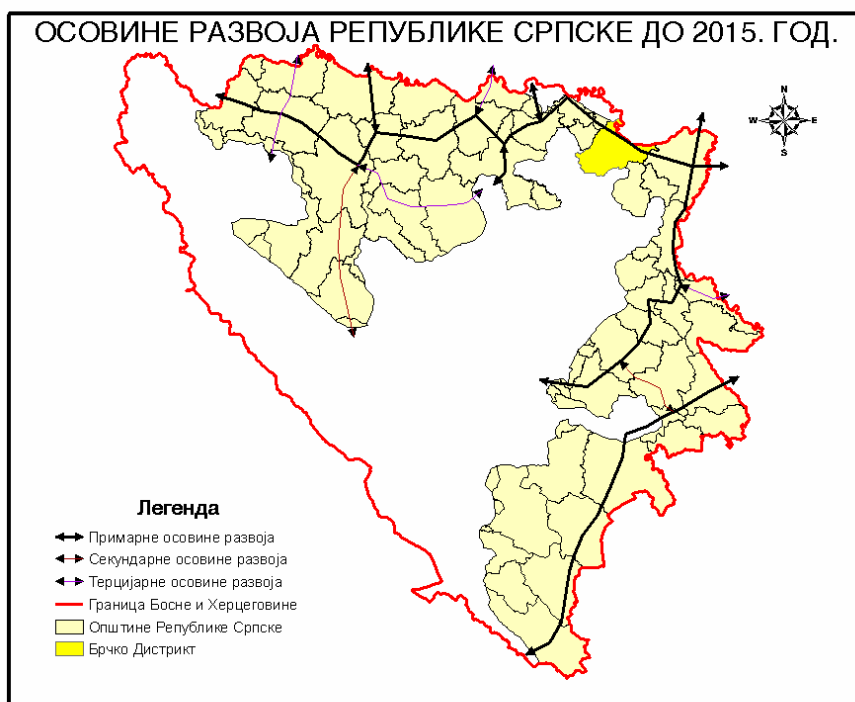
2. ОПШТА СТРАТЕГИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ, УРЕЂЕЊА И КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Општа стратегија организације, уређења и коришћења простора Републике Српске до 2015. године базира се на планираној мрежи насеља (модел полицентричног развоја) на подручју Републике Српске, затим на концепту развоја привреде, тј. индустрије, пољопривреде, шумарства, трговине, саобраћаја, туризма, грађевинарства и водопривреде на истом простору, као и на планским рјешењима у сфери заштите природе и екологије.

Будућа просторна организација Републике Српске требало би да се заснива на полицентричном моделу просторне организације, који прије свега произлази из планираног система насеља.

Током трајања Просторног плана на простору његовог обухвата досадашње секундарне осовине развоја (Бијељина – Зворник – Лукавица и Вишеград – Требиње) у источном дијелу Републике Српске ће се трансформисати у примарне осовине развоја. У овом периоду издиференцираће се још двије секундарне осовине развоја и то на правцу Бања Лука – Мркоњић Град – Шипово, као и Пале – Рогатица – Вишеград. Терцијарне осовине развоја до 2015. чиниће сљедеће осовине: Козарска Дубица – Приједор – Оштра Лука, Бања Лука – Челинац – Котор Варош – Теслић, Дервента – Брод и Коњевић – Братунац.

Слика 1. Осовине развоја Републике Српске до 2015. године

Остала подручја концентрације становништва, инфраструктуре, привредних капацитета биће представљене у виду нодова, тј. тачака из којих се шире одређени развојни импулси према околном простору (примарни и секундарни локални центри изван примарних и секундарних осовина развоја Републике Српске).

Профилисање насеља која имају одређени централитет планира се до 2015. и то на следећи начин: ентитетски центар Бања Лука; мезорегионални центри – Бијељина, Добој, двојни мезорегионални центар Пале и агломерација Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица, Приједор и Требиње; субрегионални центри – Градишка, Зворник, Мркоњић Град и Фоча; примарни и секундарни локални центри из којих ће се ширити развојни импулси на околни простор. Остала насеља имаће специфичну монофункционалну, тј. претежно пољопривредну или туристичку функцију. Урбана подручја свих насеља треба максимално искористити за стамбену и осталу изградњу, нарочито њихове централне дијелове, што подразумијева потребу за погушћавањем урбаних подручја. На тај начин до 2015. грађевински рејони насеља треба да се минимално повећају.

Најзначајнији планирани саобраћајни инфраструктурни пројекти на подручју Републике Српске у периоду плана су аутопутеви Бања Лука – Градишка – Хрватска, Бања Лука – Купрес, Добој – Вукоставље, Модрича – Бијељина – Србија, Бања Лука – Добој, Бања Лука – Приједор – Нови Град – Хрватска; брзи путеви у источном дијелу: Лукавица – Пале – Соколац – Рогатица – Вишеград – Србија, Столац – Љубиње – Требиње – Црна Гора и Бијељина – Зворник – Соколац; довршавање магистралног пута М5 у долини Праче, жељезничке пруге Бања Лука – Градишка и Шамац – Бијељина - Србија, луке и пристаништа на Сави, Уни и Дрини (прије свега Брод и Градишка), аеродром на Гласинцу и у Требињу. Ови саобраћајни правци и објекти ће имати велики утицај на просторну организацију Републике Српске до 2015, прије свега стварањем мултимодалних саобраћајних чворишта (Бања Лука, Бијељина, Брод, Вишеград, Градишка, Добој, Зворник, Соколац, Приједор, Требиње: робно-транспортни центри) на подручју укрштања саобраћајних мрежа и објеката, што ће допринијети повећању приступачности и доступности територије Републике Српске према окружењу, а такође и њеној бољој унутрашњој интеграцији.

Овакав развој догађаја у будућности ће вјероватно довести до значајних инвестиција на подручју Републике Српске, па ће Република Српска постати једно од конкурентнијих подручја у региону Западног Балкана. Свему томе додатно иде у прилог чињеница да ће сусједна Република Хрватска, вјероватно до 2010. постати члан Европске уније, тако да ће Република Српска у свом сјеверном и крајњем јужном дијелу постати погранично подручје према Европској унији. Та погранична подручја постаће атрактивна за све врсте инвестиционих улагања која ће свој просторни израз имати у производно-пословним зонама, као и у туристичким капацитетима (подручје општине Требиње, прије свега).

Пројекција кретања броја становника до 2015, као и стамбеног фонда указују на лагани пораст броја становника (годишње стопе раста становништва око 5 ‰ у првих шест година, а касније око 3,5 ‰, а у посљедњој години 7 ‰), односно на опоравак демографских ресурса Републике Српске, уз сразмјеран раст броја стамбених јединица (око 85.000 стамбених јединица). Времена динамичког раста броја становника,

домаћинства и станова су прошла у периоду прије 1991. Будућа кретања у области демографије и стамбене изградње биће спорија и стабилнија.

Привредни развој Републике Српске би се у периоду плана требало да заснива на шест најважнијих привредних грана: индустрија, енергетика, пољопривреда, шумарство, туризам и угоститељство.

Индустрија би требало да буде покретач развоја Републике Српске и привредна грана са највећим бројем запослених. Индустрије које имају традиционално упориште у Републици Српској, затим индустрије које се заснивају на природним ресурсима (више фазе прераде), као и пропулзивне индустријске гране са мањим утицајем на животну средину (носиоци техничког прогреса и извозне стратегије), треба да имају приоритет у будућем развоју Републике Српске. Посебно треба издвојити прехранбену и дрвну индустрију, чија су подлога ресурси пољопривредног земљишта и шума. Јефтина радна снага и добра саобраћајна повезаност условиће лоцирање индустријских погона који „напуштају“ садашњи простор Европске уније у потрази за просторима са јефтиним и квалификованом радном снагом и добром саобраћајном повезаношћу.

Један од основних стубова развоја Републике Српске у будућем периоду биће енергетика која ће се заснивати на значајним енергетским потенцијалима Српске, израженим у хидропотенцијалу (Дрина, Врбас, пројекат Горњи хоризонти), угљу и алтернативним енергетским изворима (прије свега вјетар и биомаса).

Значај и улога пољопривреде и шумарства произлази из природних услова за њен развој (пољопривредно земљиште, шуме), али и из традиције и чињенице да највећи број становника Републике Српске (око 60 %) директно и индиректно живи од пољопривреде и шумарства (у нешто мањем обиму). У временском хоризонту плана, у сјеверном дијелу Републике Српске пољопривредна производња ће се кретати према већој интезификацији, а у источном дијелу Републике Српске ка производњи органске хране са наглашеним географским поријеклом.

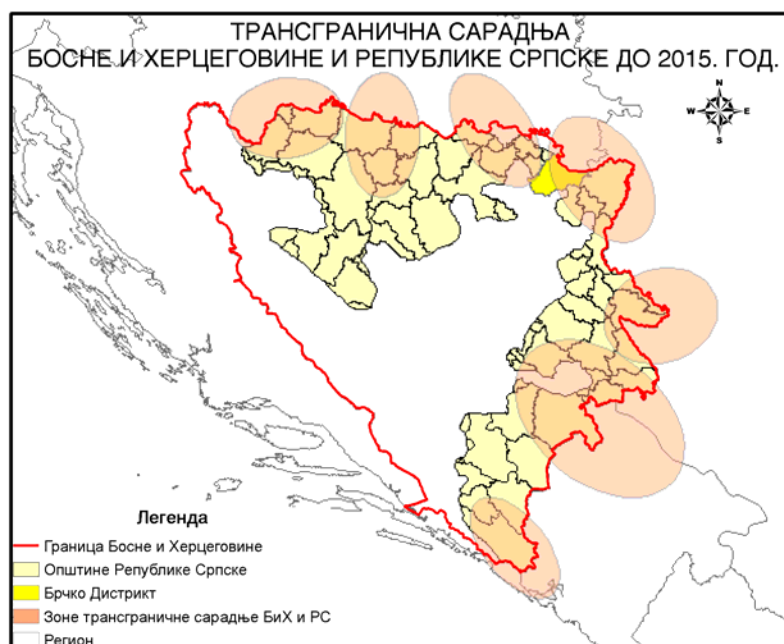
Туризам и угоститељство би у периоду плана требало да имају много већи значај него у досадашњем периоду. Томе ће допринијети садашњи и будући туристички производ. Садашња и планирана заштићена природна подручја (национални паркови, паркови природе, заштићени предјели, меморијални паркови и споменици), културно наслеђе (археолошки локалитети, градитељско наслеђе), ријеке Дрина, Врбас, Уна, Угар, Врбања, Плива, Јањ, Сава, планине Јахорина, Романија, Орјен, Зеленгора, Сјемећ, Борја, Мањача, Виторог, Козара и инфраструктурни коридори биће подлога за развој грана туризма попут сеоског и екотуризма, зимског и планинског туризма, наутичког, транзитног и културно-историјског туризма. Развој туризма би у овом периоду требало да се одвија у оквиру осам дефинисаних туристичких зона, које једним дијелом и данас постоје, као и на још неким локалитетима у Републици Српској (општине Берковићи, Петрово и Шековићи).

Основни циљ раста привреде Републике Српске у периоду плана требало би представљати достизање БДП/становнику од око **4000 \$**, односно удвостручење бруто домаћег производа, што захтијева просјечну годишњу стопу раста БДП од **7,2 %**. Пројектовани број запослених у 2015. години је **310.000 запослених**, што захтијева отварање око 63.000 радних мјеста у Републици Српској до 2015, као и превођење

(легализацију) одређеног броја радних мјеста која се данас налазе у "сивом" сектору (око 46.000 запослених), чиме ће се надокнадити губитак радних мјеста настао као посљедица реструктурирања привреде (процјена: око 40.000 радних мјеста). Отварање нових радних мјеста у кључним развојним гранама привреде Републике Српске условиће и промјену њене привредне структуре. Таква кретања ће довести до раста удјела индустрије, пољопривреде, шумарства, енергетике и туризма у структури БДП Републике Српске. Гледајући структуру запослених, планирани привредни развој би требало да доведе до раста удјела индустрије, енергетике, грађевинарства, туризма и саобраћајне привреде у укупном броју запослених. Стопа незапослености би се у складу са новим запошљавањем требало да снизи са садашњих око 38 % на око 14 %.

Трансгранична сарадња представља значајан потенцијал простора Републике Српске. Трансгранична сарадња (потенцијални еврорегиони, трансгранична заштићена природна подручја и екосистеми) би у планском периоду требало да добије на интезитету. Ту се посебно истичу подручја крајњег југоистока Републике Српске – Херцеговине према Хрватској и Црној Гори, Горњег Подриња према Србији и Црној Гори (Романија – Златибор – Дурмитор), Средњег Подриња према Србији (Осат – Тара), Средње Посавине према Хрватској (Посавина – Славонија), Лијевче поља према Хрватској (Врбас – Посавина – Славонија), долине Уне према Хрватској (Поуње – Банија). Значај трансграничне сарадње је у чињеници да Босна и Херцеговина из "супер" фонда IPA (Instrument for Pre – Accession Assistance), у периоду док не постане кандидат за чланство (2010. или 2011. година) може добити финансијска средства, поред помоћи за институције, само за пројекте из области трансграничне сарадње.

Слика 2. Трансгранична сарадња Босне и Херцеговине и Републике Српске до 2015. године

Посебна пажња у будућем просторном развоју Републике Српске требало би да се посвети развоју изразито неразвијених подручја Републике Српске (највећи дио субрегије Мркоњић Град, већи дио субрегије Зворник, периферни сјеверни и југоисточни дио мезорегије Добој, периферни западни, јужни и југоисточни дио мезорегије Источно Сарајево, периферни јужни дио мезорегије Приједор, западни дио мезорегије Требиње), да би се барем садашње становништво задржало на тим подручјима, чиме би се постигло веће уравнотежење просторних компоненти. То захтијева додатно ангажовање ентитетских власти у инвестирању у техничку и друштвену инфраструктуру. На тај начин ће се створити услови за улагање у прерађивачке индустријске погоне засноване на природним ресурсима, пољопривреду (органиска храна и производи са заштићеним географским поријеклом), шумарство, туристичке капацитете и алтернативне енергетске изворе.

III ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА, ПРОСТОРНЕ ЦЈЕЛИНЕ, НАМЈЕНЕ ПРОСТОРА, НАСЕЉСКА СТРУКТУРА И СИСТЕМ ЦЕНТАРА

Основна опредјелјења

Структура Републике Српске као територије, неизбјежно подразумијева наглашену регионалну организацију. То треба прихватити као чињеницу и тај недостатак претворити у њену предност тако што би се успостављени и добро организовани региони оспособили за самосталан, али и међусобно добро координисан развој.

Међу потенцијалним регионима Републике Српске постоје велике разлике у свим елементима њихове структуре – територији, становништву, привреди, начину живота, култури и традицији и друго, па је потребно да се развој региона у Републици Српској руководи принципом уједначавања развоја региона међусобно, али и унутар региона. Крајњи циљ таквог развоја треба да буде оспособљавање свих региона за што је могуће више аутономан живот, односно функционисање. То подразумијева јачање централитета свих регионалних центара, тј. одговарајући развој привреде и друштвених служби које заједно треба да обезбиједи одговарајући ниво услова живота цјелокупном становништву региона.

Истовремено, веома је важно да се одржи довољна насељеност свих региона, тј. да се одржи постојећи систем насеља, а нарочито примарни и секундарни локални центри (општински центри и секундарни општински центри – центри заједница села). Процес урбанизације који се мора наставити не смије да доведе до пражњења сеоских подручја и напуштања оног дијела развојних потенцијала којима сеоска подручја располажу.

1. РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈ

Елементи регионалног развоја у овом просторном плану имају за циљ усклађивање одрживих економских, социјалних и других процеса у простору, те њихово интегрисање и у простору и у времену. И то ради обезбјеђења економске ефикасности, социјалне равноправности, територијалне уравнотежености и заштите животне средине. Те циљеве није лако остваривати у условима спутаног економског развоја, и то изнутра, с обзиром на наслеђе, али и споља, с обзиром на развој у фази транзиције када се за улазак у Европску унију морају учинити велики економски, социјални и други напори да би се задовољили потребни критеријуми.

Ради рационалнијег и ефикаснијег располагања ресурсима у простору и у времену, посебна пажња посвећена је регионалном и међурегионалном развоју, односно питању регионалног организовања земље, као кључном развојном проблему. При томе треба имати у виду чињеницу да је досадашње просторно планирање развоја Босне и Херцеговине на сасвим другачији начин разматрало овај проблем, усљед чега је долазило до сукоба међу појединим дијеловима у Босни и Херцеговини, отворених, или

и више или мање скривених. Управо због тих сукоба постојали су раскораци између планирања и реализације планова који из познатих разлога нису могли бити превазиђени на политичком нивоу, а онда ни на осталим. Приличан допринос ту је имала и неодговарајућа политика бржег развоја неразвијених општина, као и нереална и недоследна регионална организација Босне и Херцеговине.

Основа регионализације заснива се на одређивању функционалних просторних цјелина које су најчешће већ формиране током времена на одређеном простору. Такве цјелине обично већ имају створену функционалну и хијерархијску мрежу урбаних центара и носилаца развоја, а њихов однос према окружењу подразумијева већ изграђен међусобни однос специфичних морфолошких структура са различитим потенцијалима и развојним карактеристикама. На тај начин могуће је цијели простор Републике Српске посматрати не само као збир, него и као механизам сачињен од одговарајућег броја регионалних цјелина, имајући у виду прије свега критеријуме одрживог развоја. У функцији одрживог развоја су и величине појединих регија.

Организација територије по регијама мора програмски дефинисати степен међурегионалних стремљења и односа који одговарајућом политиком укупног развоја, као и регионалног, треба да буде заснован на постојећим ресурсима.

За усклађен рад на изради и реализацији програма међурегионалног и регионалног развоја неопходно је изградити систем развојних финансијских институција – банака.

Такође важно, можда чак и најважније питање међурегионалног и регионалног развоја, али и Просторног плана у цјелини је питање трансформације општина. Вишедеценијска пракса претходног друштвено-политичког и економског система показује да општине нужно треба трансформисати у локалне заједнице које штите интересе локалних асоцијација и које подстичу активирање потенцијала своје средине. На таквој основи оне би својим дјеловањем обезбјеђивале рационално планирање и коришћење простора и заштиту животне средине.

Будући да је свака организација државне територије увијек средство за постизање одређених циљева, регионализација у каквом год степену била предвиђена и спроведена, треба да обезбједи рационално управљање и подстицање дугорочног и одрживог развоја локалних особености и предности. У бившем систему, постојеће међуопштинске заједнице нису биле дјелотворне, прије свега због нејасно постављених функција и циљева, као и нејасноћа у хијерархијском степеновању државних, привредних и јавних функција. Зато је нужно јасно дефинисати улогу, надлежности и функцију државе у овој области, без обзира на сву тежину тог задатка, као преваходно политичког питања, на коме се преклапају сви међусобни разноврсни односи у оквирима једне земље.

У том смислу, овим просторним планом дефинише се шест мезорегионалних цјелина, и то:

- мезорегија Бања Лука,
- мезорегија Бијељина,
- мезорегија Добој,

- мезорегија Приједор,
- мезорегија Источно Сарајево и
- мезорегија Требиње.

Мезорегионални центри су Бања Лука, Приједор, Добој, Бијељина, двојни мезорегионални центар Пале - агломерација Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица, и Требиње, док су субрегионални центри Градишка, Зворник, Мркоњић Град и Фоча.

Табела 3. Планирана регионализација Републике Српске

ХИЈЕРАРХИЈСКИ НИВО	РЕГИЈА	Припадајуће општине
МЕЗОРЕГИОНАЛНИ	БАЊА ЛУКА	Бања Лука, Градишка, Језеро, Кнежево, Котор Варош, Лакташи, Мркоњић Град, Петровац, Прњавор, Рибник, Србац, Источни Дрвар, Купрес, Челинац, Шипово
	БИЈЕЉИНА	Бијељина, Братунац, Власеница, Зворник, Лопаре, Милићи, Осмаци, Пелагићево, Сребреница, Доњи Жабар, Угљевик, Шековићи
	ДОБОЈ	Вукосавље, Дервента, Добој, Модрича, Петрово, Брод, Теслић, Шамац
	ПРИЈЕДОР	Козарска Дубица, Крупа на Уни, Нови Град, Приједор, Костајница, Оштра Лука
	ИСТОЧНО САРАЈЕВО	Вишеград, Калиновик, Пале, Рогатица, Рудо, Соколац, Фоча, Источна Илиџа, Источни Стари Град, Ново Горажде, Источно Ново Сарајево, Трново, Чајничке, Хан Пијесак
	ТРЕБИЊЕ	Берковићи, Билећа, Гацко, Љубиње, Невесиње, Источни Мостар, Требиње
СУБРЕГИОНАЛНИ	ГРАДИШКА	Градишка, Србац
	ЗВОРНИК	Братунац, Власеница, Зворник, Милићи, Осмаци, Сребреница, Шековићи
	МРКОЊИЋ ГРАД	Језеро, Мркоњић Град, Петровац, Рибник, Источни Дрвар, Купрес, Шипово
	ФОЧА	Фоча, Чајничке

2. ПРИОРИТЕТНИ ПРАВЦИ И ЦЕНТРИ РАЗВОЈА

Као посљедица прије свега дугогодишње аутархичности развоја у претходном систему, стање урбаних структура и комуналне опремљености није задовољавајуће ни у највећем урбаном центру Републике Српске, у Бањој Луци, а такво је у још већој мјери, у мезорегионалним центрима: Приједору, Добоју, Бијељини, Требињу, двојном мезорегионалном центру Пале – агломерација Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица, али и у другим градовима и насељима. Очигледно је ријеч о дуготрајној и дубоко укоријењеној кризи развоја центара. Нужно је наине обезбиједити одговарајуће вријеме за санацију те кризне ситуације, ради развоја и у квалитативном смислу, посебно у мањим и средње великим центрима.

Мјере којима је урбанизација била усмјеравана на просторима бивше Југославије и Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине нису никада уродиле плодом, и то зато што није постојала реална политика државе у тој области. За утјеху је у извјесној мјери да ни искуства у свијету нису много боља.

На цијелом простору Републике Српске мрежа регионалних центара је неравномјерна и без задовољавајуће традиције функција, изузев донекле у Босанској Крајини. Престројавање које се нужно мора спровести на цијелокупном простору Републике Српске због низа крупних демографских и других промјена изазваних ратом и његовим посљедицама, прије свега у организовању мреже центара и мреже функција, један је од најпречих задатака просторног и развојног планирања уопште. Посебна пажња посвећује се досадашњем раскораку између појединих центара, који имају значајну позицију у простору Републике Српске, или ће је имати у блиској будућности, и њихових функција које су неразвијене или недовољно развијене. Као примјер могу се навести Добој – са значајном граничном и саобраћајном позицијом и довољно развијеним функцијама; Бијељина – са важном саобраћајном позицијом и са недовољно развијеним функцијама; двојни мезорегионални центар Пале – агломерација Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица – са суштински друкчијом позицијом и позицијом и функцијом у склопу Републике Српске; Требиње са значајном граничном и саобраћајном позицијом, а недовољно развијеним функцијама.

У најмање повољној позицији налазе се свакако брдско-планинска подручја јужног и западног дијела Босанске Крајине, те централни дијелови источног дијела републичке територије (Бирач, Романија) и источна Херцеговина, и то углавном због свог природног, али и системског наслеђа. У неповољној позицији налазе се и Посавина и Подриње, углавном због крупних промјена у популационој области. У свим тим подручјима нагласак је на демографским питањима, из чега произлазе циљеви и правци просторног и развојног планирања. У сваком случају, не смије се дозволити ни пражњење, али ни загушење било којег подручја.

Због посљедица рата, велики проблем су сеоска насеља у Посавини, Подрињу. Нарочито у Посавини тај проблем треба што прије превазићи, омогућавајући тим насељима почетак привредног и сваког другог живота. Уситњена мрежа сеоских насеља у брдско-планинским крајевима посебан је проблем, јер као таква не може бити основ знатнијег привредног и социјалног развоја села. У тој области рјешења

предвиђају развијање таквих насеља, њиховим планским функционалним обједињавањем у заједнице села (зоне секундарних локалних центара).

С тим циљем, намећу се и питања:

- којим мјерама и каквом политиком је могуће стимулирати формирање зона секундарних локалних центара (заједнице села) и концентрисање супраструктурних објеката и производних капацитета у центрима тих заједница,
- које промјене морају бити спроведене у регулативи (порески систем и други системи за подстицање развоја) и
- како оснажити прије свега локалне заједнице, јер једино оне могу дати основну снагу својим заједницама села (овим просторним планом развој Републике Српске заснива се на развоју око 160 центара, међу њима око 110 секундарних локалних центара).

С обзиром на облик територије Републике Српске неопходно је плански подстицати развој:

- два развојна правца са 18 развијенијих привредних и градских центара и
- 19 општинских центара у пограничном појасу ширине око 10 km.

Облик територије има пресудан значај за издвајање развојних праваца у Републици Српској. Први развојни правац пружа се правцем исток-запад, од Бијељине до Новог Града, а други од сјевера према југу, од Бијељине до Требиња.

На **првом** развојном правцу налази се 11 мањих или већих привредних центара, међу којима је и Бања Лука као највећи центар у Републици Српској, и то: Нови Град, Приједор, Бања Лука, Градишка, Прњавор, Брод, Дервента, Добој, Модрича, Шамац и Бијељина.

Природни и створени (изграђени) потенцијали на овом развојном правцу су такви да омогућавају врло интензиван привредни развој на бази аграрних (ратарство, повртарство, воћарство, сточарство, рибарство), рударско-геолошких (гвожђе, грађевинске сировине), хидрогеолошких (термалне воде) и инфраструктурних (путеви, пруге, далеководи) потенцијала.

Уз то, ка овом развојном правцу гравитирају и дрвни и енергетски потенцијали са виших дијелова територије Републике Српске.

На овом развојном правцу (или у његовој непосредној околини) живи (по процјени из 2005. године) око 75 % од укупног становништва Републике Српске, односно 983.930 становника, или око 73 st/km².

Укупна површина дијела Републике Српске који гравитира првом развојном правцу је око 13.436 km² од чега је највећи дио погодан или веома погодан за аграрну производњу, локацију индустријских погона, развој путне, жељезничке и друге инфраструктуре и ширење и развој мреже насеља и центара.

Ово је простор који омогућава улагање великих новчаних средстава и постизање високих производних ефеката и профита у пољопривреди, разним врстама индустрије, туризму, трговини, саобраћају.

Овај развојни правац у будућности ће користити ријеку Саву као пловни међународни пут, као и аеродром у Бањој Луци који има међународни значај. Изградњом аутопута од Бање Луке до Градишке, као и аутопута од Бање Луке до Добоја, укључујући и аутопут долином Босне (коридор Vc), уз аутопутеве Модрича – Бијељина и Бања Лука – Приједор – Нови Град овај развојни правац ће у погледу друмских саобраћајница вишег ранга бити изузетно добро опремљен. Жељезничка мрежа би требало да се употпуни изградњом нових жељезничких пруга: Бања Лука – Градишка, Брод – Модрича и Шамац – Бијељина.

При томе, изградња поменутих дионица пруга и путева мора бити праћена и реконструкцијом и обновом, а касније и модернизацијом већ постојећих, без чега се не може рачунати са брзим превозом робе и путника.

Наведене карактеристике и потребна улагања ће позитивно утицати на повећавање значаја овог развојног правца у односу на правац Београд – Загреб сјеверно од ријеке Саве. То би омогућило и брже повезивање овог правца даље на исток према Шапцу, Ваљеву, Београду, односно на запад према Карловцу, Ријеци, Загребу и Западној Европи.

Дуж већег дијела овог развојног правца постоје веома повољни услови и потенцијали, изражени у сљедећем:

- Дуж развојног правца, просјечно на сваких тридесетак километара налазе се урбани центри у којима постоје услови за развој индустријских активности и запошљавање становништва. На овом развојном правцу, односно на ријеци Сави размјештено је десет индустријски развијених центара, међу којим и три највећа: Бања Лука, Приједор и Бијељина. У оквиру овога појаса истиче се Бијељина која се налази на стјечишту оба главна правца развоја Републике Српске, што овом граду и простору даје посебан значај за будући развој Републике Српске, као и за њено повезивање са Србијом, Румунијом и Мађарском. Значај овог града ће бити и већи са изградњом и новог Павловић Града (Слобомир) на Дрини и развојем бање Дворови као туристичког центра.
- На овом развојном правцу налази се осам саобраћајних центара у којима се укрштају магистрални путни праваци са сјевера према југу (из Мађарске и Хрватске према Јадранској обали). Од посебног су значаја сљедећи центри: Нови Град, Приједор, Бања Лука, Дервента, Добој, Модрича, Шамац и Бијељина. У будућности, са уласком Хрватске у Европску унију, наведени центри биће изузетно атрактивни транзитни центри, а то значи и центри привлачни за улагање капитала у развој одређених производних и услужних програма.
- Наведене магистралне попречне везе омогућавају и брзу везу урбаних центара на овом развојном правцу са онима дуж обале Саве (Градишка,

Србац и Брод). Отварањем пловног пута ријеком Савом и активирањем лука и пристаништа на њој, повећаваће се могућности и за још бржи развој ових дијелова Републике Српске.

На **другом** развојном правцу (гравитационо подручје око 11.230 km²) налази се седам значајнијих привредних и урбаних центара – Зворник, агломерација Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица у Сарајевској котлини, Пале, Вишеград, Фоча, Гацко и Требиње) и још десет мањих центара.

Природне вриједности простора овог дијела Републике Српске су такве да омогућавају интензиван привредни развој на основу аграрних (воћарских и сточарских), шумских и рудних (боксит, грађевински камен), термоенергетских (Угљевик, Гацко), хидроенергетских (Дрина, Неретва, Требишњица) и туристичких (Подриње, Јахорина, Романија, Вишеград, Сутјеска, Орјен итд.) потенцијала.

Изграђени потенцијали (индустријски капацитети, мрежа саобраћајница, мрежа насеља) не одговарају природним могућностима (капацитетима) простора јер на овим просторима постоје природни услови за интензивнији развој, а то значи и за повећавање степена изграђености простора. Нешто већи степен изграђености, посматрано по појединим привредним дјелатностима и активностима становништва, остварен је у енергетици и туризму. Због ратних разарања, индустријска снага (капацитет) овог дијела Републике Српске је у знатној мјери смањена. Исто тако, усљед разграничења територије по Дејтонском споразуму, сјеверни и јужни дио овог развојног правца је практично инфраструктурно неповезан (у оквиру Републике Српске).

Овом развојном правцу гравитира једна четвртина становништва Републике Српске са густином од око 30 st/km².

На овом развојном правцу издвајају се нижи дијелови, са центрима на обалама Дрине и Требишњице, и виши терени на којима се налазе градска насеља: Власеница, Хан Пијесак, Соколац, Пале, Рогатица и Гацко.

Овакав размјештај центара указује на одређена природна ограничења за њихов раст и развој, али у складу са бројем становника – садашњим и пожељним (већим) у будућности – и на овим просторима постоје потребни услови за развој индустрије и пратећих дјелатности. Међутим, ово су највећим дијелом простори који су осим за енергетику и дрвну индустрију веома погодни и за развој сточарства и туризма и пратећих дјелатности. Улагања капитала у наведене четири привредне дјелатности могу имати веома повољне ефекте.

Што се тиче овог развојног правца у будућности, за жељезничке правце од Барске пруге (Штрпци) према Зворнику и Требињу, и од Требиња према Никшићу је предвиђена израда студијске документације. Од Ужица, преко Шаргана, ка Вишеграду и даље ка Сарајеву интересантна је и идеја о оживљавању трасе уског колосијека – прије свега за потребе развоја туризма.

Најважније планиране друмске саобраћајнице јесу брзи пут Источно Сарајево – Вишеград – Србија, чијом изградњом ће у потпуности бити повезана централна Босна и западна Србија, односно Сарајево и Источно Сарајево са будућим аутопутем Београд – јужни Јадран; као и брзи пут Столац – Љубиње – Требиње – Црна Гора. Изградња новог аеродрома на Гласинцу код Сокоца и код Требиња требало би додатно побољшати доступност подручја које гравитира овом развојном правцу.

На овом развојном правцу има смисла планирати (дугорочно) изградњу модерне саобраћајнице од Бијељине до Требиња, која би повезивала све дијелове источног простора Републике Српске, а преко ње и западне дијелове ентитета. Економски разлози (превоз робе и путника) ће диктирати и динамику модернизације и изградње ове саобраћајнице.

На крајевима те саобраћајнице су пристаниште на Сави код Раче (Бијељина) и евентуално, лука на мору (у складу са интересима Републике Хрватске).

За разлику од сјеверног развојног правца који се у цјелини ослања на међудржавно повезивање са Републиком Хрватском, овај источни је у цјелини ослоњен на Србију и Црну Гору, што указује на потребе (економске, политичке и друге) за повезивањем Републике Српске са тим државама, као и даље са земљама средње, источне и јужне Европе.

Од посебног значаја за будући развој Републике Српске је отварање веза са наведеним земљама, с обзиром на претпостављена кретања путника (туриста), као и превоза робе у правцу јадранских лука и обрнуто. При томе, развојни правац мора бити опремљен и оним садржајима који могу бити привлачни за задржавање странаца због туристичких и других мотива.

У том погледу, туристичке вриједности кањона и клисура Дрине, Таре, Сутјеске, Неретве, планинских терена у широј зони Фоче и на Романији и благе медитеранске климе у зони Требиња изузетно су значајне за будући развој Републике Српске.

У периоду обнове и изградње ствараће се потребни услови и за јачање центара дуж овог развојног правца за шта већ постоје и одређени предуслови, јер се дуж овог развојног правца налазе мањи или већи градски центри који су међусобно равномјерно распоређени. Сваки од тих центара има и важну саобраћајну функцију, јер се у њима укршта основна путна саобраћајница на овом развојном правцу са путевима од Шапца и Ваљева према Тузли и Зеници (код Зворника), од Ужица према Источном Сарајеву и Федерацији Босни и Херцеговини (код Вишеграда и Сокоца), од Никшића према Федерацији Босни и Херцеговини (код Фоче, Гацка и Требиња). Основни правац има свој природни излаз у Дубровнику, на југу, и ка Новом Саду (Београду), Суботици и Будимпешти, према сјеверу. Изградњом нових мостова на Дрини везе са Србијом ће бити јаче и корисније.

У цјелини посматрано, с обзиром на величину (дужину) и облик територије, Република Српска може имати и веома изражене интеграционе функције међу земљама које је окружују. Овдје се прије свега мисли на могућа кретања путника и превоз робе из средње Европе (Мађарска, Чешка, Словачка, Пољска), источне Европе (Русија, Румунија, Украјина) и југоисточне Европе (Србија) ка Јадранском мору и обрнуто.

Да би се остваривали већи економски ефекти, Република Српска у цјелини посматрано мора бити организована као цјеловит просторни, економски и културни систем. Као такав систем (веза и односа), Република Српска може бити лакше и економски корисније интегрисана у шире привредне, културне, инфраструктурне и друге системе. Другим ријечима, Република Српска мора бити организована као цјеловит, јединствен и економски и културно снажан систем, са увијек наглашеним својим интересима за развој. Истовремено, као такав систем, Република Српска ће бити ангажованија и у процесу укупног економског развоја Босне и Херцеговине. На тај начин ће бити отворена и за квалитетнија повезивања (привредна, културна и друга) са земљама Европе и свијета. Посебно се то односи на повезивање са државама у непосредном окружењу.

Могло би се рећи да су формирањем Републике Српске створени повољнији политички, економски и управни услови за бржи и потпунији развој, највећим дијелом, мање развијенијих дијелова Босне и Херцеговине. И даље, формирањем двије велике цјелине (ентитети) у оквиру Босне и Херцеговине створени су потребни услови, не само за њихов интензиван економски развој, већ и за потпун и економски оправдан развој Босне и Херцеговине у цјелини.

3. РАЗВОЈ ПРИГРАНИЧНИХ И ПЛАНИНСКИХ ПРОСТОРА

Стицајем политичких и других околности, територија Републике Српске има издужен облик, са сужењима код Модриче, Зворника и Чајнича, ширине до 10 km.

У пограничном појасу од 10 km налази се 19 општинских центара, од укупно 62 општинска центра.

Ово указује на изузетно важан геостратешки проблем Републике Српске, који ће се у планском периоду рјешавати постепеним јачањем пограничних општинских центара и насеља у њиховом окружењу.

На основу података о броју становника може се рећи да је погранични појас дуж Уне и Саве густо или релативно густо насељен, што је добро са геостратешког становишта. Ова констатација важи и за пригранични појас дуж границе према Србији и Црној Гори, с обзиром на добре међудржавне и етничке односе.

У ширем планинском окружењу Мркоњић Града, на Романији и у Херцеговини, број и густина становништва су веома мали. Економским, пореским и другим мјерама у планском периоду неопходно је подстицање остајања и евентуалног повратка становништва. Посебно ће се на бази програма ревитализације наведених простора подстицати развој секундарних локалних центара. Приоритет у томе даје се ширем окружењу Мркоњић Града, с обзиром на то да на том простору нема јачег привредног центра.

4. ПОСЕБНА ПОДРУЧЈА – ИЗРАЗИТО НЕРАЗВИЈЕНА ПОДРУЧЈА

Географски размјештај изразито неразвијених подручја Републике Српске у 2005. години по мезорегијама изгледа на сљедећи начин:

- Највећи дио субрегије Мркоњић Град (општине Језеро, Источни Дрвар, Купрес, Петровац, Рибник и Шипово) у оквиру мезорегије Бања Лука.
- Већи дио субрегије Зворник (општине Власеница, Осмаци, Сребреница и Шековићи) у оквиру мезорегије Бијељина.
- Периферни сјеверни и југоисточни дио мезорегије Добој (општине Вукосавље и Петрово)
- Периферни западни, јужни и југоисточни дио мезорегије Источно Сарајево (општине Источни Стари Град, Калиновик, Ново Горажде, Рудо, Трново и Чајниче).
- Периферни јужни дио мезорегије Приједор (општине Крупа на Уни и Оштра Лука).
- Западни дио мезорегије Требиње (општине Берковићи, Источни Мостар, Љубиње и Невесиње).

Ове 24 општине чине површину од око 6.136 km² или 24,88 % површине Републике Српске. На овим подручјима живи, зависно од процјене, између 9,09 % и 10,69 %

укупног становништва, а густина насељености је 18,75, односно 25,65 st/km² (готово 2,5–3 пута мање од просјека). Познато је да се проблеми са опремањем простора јављају у подручјима са густином насељености испод 40 st/km².

Њихове заједничке карактеристике су:

- привредна неразвијеност (изражена кроз приходе, плате, висину буџета по становнику; број незапослених),
- неповољна демографска слика (мала густина насељености, високо учешће избјеглог и расељеног становништва, исподпросјечно учешће младог становништва и дјеце у укупном становништву, негативан природни прираштај и миграциони салдо),
- слаба инфраструктурна опремљеност (слаба саобраћајна повезаност, опремљеност комуникационом и комуналном инфраструктуром) и
- слаба развијеност јавних служби (нарочито здравства, културе, социјалног старања и спорта).

Међутим, и у склопу сваке општине могу се идентификовати изразито неразвијене подручја (обично рурална брдско-планинска подручја), што би се требало радити кроз нижу просторно-планску документацију.

Основни циљеви у вези са посебним подручјима – изразито неразвијена подручја Републике Српске су следећи:

- динамичнији развој (раст) ових подручја у односу на просјек Републике Српске,
- доношење Закона о изразито неразвијеним подручјима Републике Српске (или Закона о подручјима од посебног ентитетског старања),
- израда Стратегије развоја изразито неразвијених подручја Републике Српске,
- формирање Фонда за развој изразито неразвијених подручја Републике Српске и Агенције за развој изразито неразвијених подручја,
- коришћење средстава из претприступних фондова Европске уније, нарочито после 2010. ("супер фонд" IPA),
- стимулисање сарадње са сусједним општинама у Федерацији Босни и Херцеговини у оквиру економских регија дефинисаних пројектом EURED, као и стимулисање трансграничне сарадње са општинама и регијама сусједних држава и
- дефинисање пореских и инвестиционих олакшица.

Концепт развоја ових подручја, који мора бити детаљније разрађен у оквиру једне стратегија, првенствено се треба заснивати на потенцијалима изразито неразвијених подручја Републике Српске. Ти потенцијали се прије свега налазе у области природних ресурса. Људски ресурси не представљају значајнији потенцијал због неповољних демографских карактеристика ових подручја (негативан природни прираштај, емиграција, старење популације), док створени ресурси нису присутни у већој мјери. Очуваност животне средине представља велику предност ових подручја.

Поред тога, планске мјере морају бити прилагођене врсти изразито неразвијених подручја (погранична рурална општина, општина са структурним проблемима и падом економске активности, општина са великим степеном ратне штете).

Генерално, приоритетне развојне активности на изразито неразвијеним подручјима у периоду плана треба да буду туризам, индустрија, пољопривреда, шумарство и енергетика.

Туризам се мора заснивати на коришћењу изузетних природних вриједности, значајног културно-историјских наслеђа и повољних физичко-географских карактеристика. То значи развој планинског туризма, зимског спортског туризма, сеоског и екотуризма, ловног и риболовног туризма, културно-историјског и омладинског туризма, односно изградњу туристичких капацитета у виду туристичких центара, туристичких објеката, кампова итд.

Индустрија се треба заснивати на значајним природним ресурсима као што су првенствено, дрво, споредни шумски производи, вода, пољопривредни производи (месо, кромпир, житарице, воће). Познато је да ове индустријске гране имају мали негативан утицај на животну средину. Индустријски објекти би требало да буду лоцирани у оквиру урбаних подручја која посједују одређену елементарну опремљеност инфраструктуром (техничком и друштвеном).

Пољопривреда и шумарство у периоду плана ће представљати у првом реду сировинску основу за индустрију на овом подручју, али и извор квалитетне хране за туристичку привреду која треба да доживи значајан раст. Све то условљава промјене, нарочито у оквиру пољопривреде, која мора да претрпи значајне промјене у правцу модерне производње хране за тржиште, за разлику од аутархичне пољопривреде која сада доминира на просторима која су предмет ове анализе. Пошто ова подручја карактерише квалитетна животна средина, постоји значајан потенцијал у органској производњи хране са географским поријеклом и спецификованим квалитетом.

Горњи токови водотокова су мјеста за изградњу пастрмских рибњака, али и за мини-хидроелектране, чија производња може допринијети не само децентрализованом, економичнијем и у крајњој мјери квалитетнијем снабдијевању електричном енергијом, већ и креирању одређеног вишка енергије који би се могао пласирати изван ових подручја. Изразито неразвијена подручја Републике Српске представљају потенцијалне локације и за производњу енергије засноване и на осталим обновљивим изворима енергије као што су енергија вјетра, сунца итд.

Као допунске активности могу се развијати услужно занатство и рударство. Народне рукотворине као готови производи и сувенири могу се уклопити у туристичку понуду. Експлоатација минералних сировина треба се развијати на просторима који не угрожавају заштићена природна подручја и укупан туристички развој.

У општинама са структурним проблемима и падом економске активности, као и у општинама са великим степеном ратне штете, уколико није могуће покренути производњу у индустријским гранама са традицијом, потребно је довести инвеститоре и активирати постојеће индустријске зоне (индустријске зоне у Власеници, Трнову,

Чајничу, Шековићима и Шипову) или створити нове производно-пословне око нодалних тачака у простору.

Комунално опремање општинских центара у оквиру изразито неразвијених подручја у будућности мора имати приоритет. Сви ови центри у периоду плана морају ријешити водоснабјевање и одвођење отпадних вода. Један од предуслова њиховог напретка јесте и побољшање комуникационе повезаности развојем мобилне телефоније и Интернет веза.

Побољшање у области јавних служби мора пратити комунално опремање центара. Приоритет треба да имају службе и објекти из области здравства, културе, социјалног старања и спорта (амбуланте, универзалне дворане за културу, обданишта, старачки домови, универзални спортски терени). Један од начина побољшања ситуације у овој области је и успостављање мобилних јавних служби, прије свега и областима дјечје заштите и културе.

IV СТАНОВНИШТВО

1. ПРОГНОЗЕ СТАНОВНИШТВА И ДОМАЋИНСТАВА

ПРИРОДНИ ПРИРАШТАЈ

Очекиване промјене у природном прираштају становништва заснивају се на екстраполарним тенденцијама које указују на стагнацију рађања и смртности.

Анализа виталне статистике за 2000. годину указује да 88,9 % општина Републике Српске има негативан или низак природни прираштај, односно да само 11,1 % општина има природни прираштај већи од 5 ‰. Компарације ради, негативан природни прираштај 1996. године имало је 47 % општина Републике Српске. Негативан тренд природног раста могуће је зауставити активним мјерама демографске политике, при чему би повратак избјеглог и расељеног становништва могао да помогне.

Неповољне тенденције у редистрибуцији и успостављању просторно-демографске поларизације одражавају се у поремећајима у демографским структурама, али и на јачању процеса укупног старења становништва, посебно у руралним срединама. Ове тенденције резултирају и све израженијом поларизацијом у репродукцији становништва у којој примат преузимају урбане средине. Са трендом ниског и негативног природног прираштаја, који има и непосредни утицај на убрзани процес старења популације, доводи се у питање даљи раст становништва Републике Српске.

Драматично смањење стопе природног прираштаја становништва у Републици Српској угрожава просту репродукцију. Посљедице су могуће у свим сферама друштвеног живота и положаја Републике Српске у односу на њено окружење. Наведени демографски показатељи упозоравају на хитност рјешавања ових проблема.

МИГРАЦИЈЕ

Миграциона кретања становништва Републике Српске претпостављају досадашње трендове слабијег интензитета који за посљедицу имају негативан миграциони салдо. Такође и унутрашње миграције, на релацији село-град губиће на интензитету, па се посматрано у цјелини не очекују значајније промјене укупног броја становништва Републике Српске изазване разним облицима миграција.

Негативни трендови у просторном размјештају становништва Републике Српске, праћени ниским и негативним природним прираштајем умногоне дјелују ограничавајуће на остварење циљева друштвено-економског развоја.

РАЗМЈЕШТАЈ СТАНОВНИШТВА

Процес редистрибуције становништва на простору Републике Српске одражава се на промјене у мрежи и структури насеља. Те промјене су квалитативно-квантитативног карактера са тенденцијом повећања броја становника општинских центара и смањења просјечне демографске величине сеоских насеља.

Рјешење овог демографског проблема условљено је бројним развојним факторима усмјереним ка ревитализацији егзодусних и депопулационих подручја. Дакле, заустављање негативних тенденција могуће је примјеном мјера које би биле саставни дио политике регионалног развоја демографски стагнантних и депопулационих подручја. Овај проблем додатно је оптерећен избором избјеглог и расељеног становништва – остати или се вратити на родно огњиште (углавном у Федерацију Босне и Херцеговине и Републику Хрватску).

Политика пресељавања и насељавања треба бити заснована на одговарајућим социоекономским, амбијенталним, геополитичким, материјалним и сличним претпоставкама, а све да би се остварили витални ентитетски циљеви.

Табела 4. Промјена и пројекције броја становника по општинама Републике Српске за 1996, 2001, 2006, 2011. и 2015. годину (укупно становништво)

Назив општине	1996.	2001.	2006.	2011.	2015.
Бања Лука	217.968	221.096	227.046	232.646	236.721
Берковићи	2.660	2.748	2.832	2.912	2.970
Бијељина	104.831	107.600	110.298	112.783	114.629
Билећа	11.864	12.094	12.409	12.709	12.926
Братунац	18.762	22.626	23.263	23.878	24.313
Вишеград	17.822	19.065	19.659	20.199	20.577
Власеница	19.328	20.032	20.712	21.368	21.832
Вукосавље	1.761	6.183	5.522	5.687	5.835
Гацко	9.951	10.137	10.410	10.670	10.859
Градишка	59.494	60.446	62.112	63.680	64.821
Дервента	37.140	42.006	43.248	44.418	45.273
Добој	76.550	79.042	81.426	83.666	85.276
Зворник	43.718	50.776	52.306	53.782	54.826
Језеро	533	1.287	1.335	1.379	1.411
Калиновик	4.614	4.779	4.933	5.081	5.191
Кнежево	11.793	12.065	12.422	12.758	13.002
Козарска Дубица	33.289	34.319	35.319	36.239	36.919
Котор Варош	16.129	19.741	20.217	20.665	20.991
Крупа на Уни	1.615	1.919	1.969	2.015	2.049
Лакташи	39.196	39.672	40.743	41.751	42.485
Лопаре	16.047	18.632	17.202	17.727	18.117
Љубиње	4.085	4.195	4.300	4.400	4.472
Милићи	9.659	10.011	10.351	10.679	10.911
Модрича	27.111	27.217	28.944	29.789	30.406
Мркоњић Град	16.088	19.675	20.227	20.744	21.112

Невесиње	18.260	18.666	19.149	19.609	19.942
Нови Град	28.502	30.637	31.487	32.269	32.847
Осмаци	4.529	4.705	4.875	5.039	5.155
Пале	26.046	26.624	27.185	27.712	28.103
Пелагићево	4.824	6.342	6.496	6.643	6.748
Петровац	-	183	195	206	214
Петрово	11.478	11.838	12.183	12.508	12.745
Приједор	90.002	96.929	99.679	102.209	104.079
Прњавор	48.292	49.040	50.349	51.581	52.477
Рибник	7.881	8.879	9.095	9.293	9.437
Рогатица	12.383	14.600	15.018	15.398	15.664
Рудо	8.807	9.626	9.920	10.204	10.414
Соколац	16.858	17.232	17.595	17.936	18.189
Србац	24.044	24.384	24.979	25.539	25.947
Фоча	22.229	25.039	25.795	26.524	27.064
Сребреница	16.305	21.549	22.102	22.635	23.012
Источна Илиџа	16.190	16.547	16.893	17.218	17.459
Костајница	7.467	7.725	7.975	8.205	8.375
Брод	13.035	20.177	20.591	20.981	21.266
Источни Дрвар	3	56	68	79	87
Купрес	5	468	492	514	530
Источни Мостар	326	770	812	852	882
Оштра Лука	2.463	3.259	3.359	3.451	3.519
Источни Стари Град	3.050	3.135	3.218	3.296	3.354
Ново Горажде	2.453	3.043	3.131	3.211	3.267
Источно Ново Сарајево	8.807	9.011	9.209	9.395	9.533
Доњи Жабар	2.768	2.860	2.948	3.032	3.092
Теслић	43.345	48.157	49.606	50.971	51.969
Требиње	30.086	30.822	31.620	32.380	32.931
Трново	1.645	2.561	2.617	2.671	2.711
Угљевик	16.142	16.688	17.220	17.710	18.074
Хан Пијесак	4.740	4.842	4.941	5.034	5.103
Чајниче	4.237	5.227	5.367	5.502	5.602
Челинац	16.980	17.252	17.728	18.176	18.502
Шамац	22.110	22.892	23.640	24.354	24.864

Шековићи	9.612	9.964	10.304	10.632	10.864
Шипово	7.973	10.385	10.721	11.018	11.242
УКУПНО	1.355.885	1.449.477	1.487.767	1.525.612	1.553.187

Табела 5. Промјена и пројекција броја становника по општинама Републике Српске за 2005. и 2015. годину (становништво у земљи – процена и пројекција Урбанистичког завода Републике Српске)

Назив општине	2005.	2015.
Бања Лука	198.000	216.553
Берковићи	2.500	2.550
Бијељина	105.000	113.704
Билећа	12.500	13.009
Братунац	19.500	20.294
Вишеград	15.000	15.611
Власеница	13.500	14.049
Вукосавље	3.000	3.185
Гацко	9.500	9.985
Градишка	52.500	56.048
Дервента	32.000	33.971
Добој	75.000	81.218
Зворник	52.000	55.203
Језеро	1.300	1.326
Калиновик	3.000	3.091
Кнежево	13.000	13.395
Козарска Дубица	30.000	31.848
Котор Варош	20.000	21.022
Крупа на Уни	1.000	1.020
Лакташи	40.000	42.485
Лопаре	18.000	18.733
Љубиње	4.200	4.371
Милићи	10.000	10.511
Модрича	28.000	29.725
Мркоњић Град	20.000	21.022
Невесиње	15.000	15.611
Нови Град	30.000	31.533
Осмаци	5.800	6.100
Пале	21.239	22.161
Пелагићево	6.200	6.452

Петровац	200	204
Петрово	10.000	10.407
Приједор	90.000	95.544
Прњавор	41.000	43.526
Рибник	8.000	8.243
Рогатица	14.539	15.161
Рудо	8.500	8.846
Соколац	15.215	15.713
Србац	20.500	21.548
Фоча	23.000	24.175
Сребреница	7.000	7.285
Источна Илиџа	15.115	15.710
Костајница	6.000	6.244
Брод	14.000	14.715
Источни Дрвар	30	27
Купрес	200	190
Источни Мостар	80	76
Оштра Лука	3.500	3.642
Источни Стари Град	1.653	1.618
Ново Горажде	2.500	2.602
Источно Ново Сарајево	8.308	8.715
Доњи Жабар	2.500	2.628
Теслић	48.000	50.453
Требиње	33.000	34.686
Трново	2.090	2.187
Угљевик	17.500	18.394
Хан Пијесак	4.200	4.328
Чајниче	5.000	5.152
Челинац	18.500	19.253
Шамац	20.000	21.232
Шековићи	9.500	9.887
Шипово	11.000	11.448
УКУПНО	1.317.369	1.399.625

Процјене за 2000. годину потврђују констатације о интензивирању процеса старења становништва Републике Српске, јер је најмлађа старосна група пала на треће мјесто у

укупном становништву. Наиме, најбројнију групу чини старосна група од 20 до 39 година са 31,1 % удјела (33,2 % код мушког и 30,1 % код женског становништва). На другом мјесту је старосна група од 40 до 59 година са 28,9 % у односу на укупно становништво (29,0 % код мушког и 28,8 % код женског), док је старосна група до 19 година заступљена са 20,4 % удјела. Према овој процјени повећао се удио становништва старијег од 60 година на 19,6 %. Претходне процјене су у сагласности са успореним демографским растом и падом стопе природног прираштаја Републике Српске, а што потврђују и наредне пројекције полно-старосне структуре становништва за 2006, 2011. и 2015. годину.

Табела 6. Пројекција полно - старосне структуре становништва Републике Српске за 2006, 2011. и 2015. годину (у %)

Година	Полна структура	Укупно	Велике старосне групе у %				
			< 19	20-39	40-59	60-79	> 80
2006.		100	28,6	27,8	25,1	16,3	2,2
	М	49,5	29,8	28,5	25,2	14,9	1,6
	Ж	50,5	27,4	27,1	25,0	17,7	2,8
2011.		100	28,3	27,6	25,3	16,0	2,8
	М	49,5	29,6	28,2	25,4	14,7	2,1
	Ж	50,5	27,1	27,0	25,2	17,2	3,5
2015.		100	28,4	26,7	25,1	16,8	3,0
	М	49,6	29,6	27,4	25,2	15,6	2,2
	Ж	50,4	27,3	26,1	25,0	17,9	3,7

Пројекције полно-старосне структуре становништва Републике Српске за 2006, 2011. и 2015. годину упућују на наставак неповољних тенденција. Очекује се значајно повећање удјела старије категорије становништва у урбаним, али и у руралним срединама. Ово је у сагласности са очекиваним трајањем животног вијека, који ће у Републици Српској за мушкарце бити преко 75, а за жене преко 80 година старости. Анализа претходних пројекција је веома важна за даље планирање демографског развоја и конкретне мјере популационе политике у наредном периоду.

Према процјенама за 2000. годину контингент радно способног становништва Републике Српске био је задовољавајући са 69,2 % (73,5 % код мушког и 64,6 % код женског) у укупном броју становништва.

Пројекције радно способног становништва Републике Српске упућују на постепено смањење удјела ове категорије са 64,4 % (2006) на 63,9 % (2015. године).

Школски контингент становништва Републике Српске, који обухвата претшколски и нижи школски узраст (до 14 година), према пројекцији за 2001. годину износи 20,6 %, што је задовољавајуће. Међутим, пројекције указују да ће се удио овог контингента константно смањивати јер ће 2006. године он имати вриједности 20,0 %, а 2011.

године 19,7 %, док ће 2015. године имати 19,3 % удјела у укупном становништву Републике Српске.

Контингент фертилног становништва Републике Српске износио је према процјенама 2000. године 27,1 %. Према пројекцијама овог контингента, може се очекивати благи пораст од 2006. и 2011. године, и имаће вриједности 27,2 %, док се за 2015. годину може предвидјети благи пад, на 27,0 % удјела у укупном броју становништва.

Пројекције указују на постепен раст броја домаћинстава у Републици Српској. Према пројекцији укупног становништва 2015. године ће бити 513.227 домаћинстава или просјечно 3,02 члана по једном домаћинству, што указује на тенденцију смањења броја чланова по домаћинству. Друга пројекција која се заснива на становништву у земљи, број домаћинстава у 2015. утврђује на 443.018 домаћинстава или просјечно 3,16 члана по једном домаћинству.

2. МЈЕРЕ ПОПУЛАЦИОНЕ ПОЛИТИКЕ

Друштвено-економски и укупан развој Републике Српске зависи од низа фактора, при чему људски ресурс има прворазредан значај. Мјере популационе политике су неопходне да би становништво Републике Српске одговорило бројним захтјевима и остварило раст.

Мјере популационе политике треба дефинисати, спроводити и контролисати на нивоу Републике Српске, а никако на локалним нивоима власти.

Као значајније мјере демографске политике предлажу се:

- обезбјеђење минималних материјалних услова за проширену репродукцију становништва,
- обавезно запошљавање једног од родитеља,
- обезбјеђивање стамбеног простора (кредити младим брачним паровима за изградњу кућа – станова, бесплатни типски пројекти и грађевинско земљиште),
- увећање плата супружницима (ако други супружник не ради) за најмање 50 %,
- повећање износа дјечјег додатка, тако да просјечан дјечји додаток за троје дјеце буде једнак просјечној мјесечној плати и да мајка троје дјеце не мора да ради ван домаћинства,
- ослобађање од пореза основних производа намијењених за дјецу до 12 година (одјећа, обућа, дјечија храна и сл.),
- обезбјеђење ефикасне и бесплатне здравствене заштите свих нивоа за мајку и дијете и
- обезбјеђење основних потреба мајке и дјетета до годину дана старости у виду тзв. "породилског" пакета и дефинисање улоге вјерских институција у спровођењу популационе политике.

V СТАНОВАЊЕ

Основна одређења

Основни циљеви у области становања су:

- Израда стратегије развоја стамбене изградње и становања.
- Креирање нове стамбене политике.
- Елиминација квантитативног стамбеног дефицита у појединим општинама (Источна Илиџа, Источно Ново Сарајево итд.).
- Побољшање квалитета стамбеног фонда (структура стамбених јединица, просјечна величина стана, опремљеност инсталацијама, старост стамбеног фонда, енергетска ефикасност итд.).
- Рационалније коришћење грађевинског земљишта.
- Повећање учешћа стамбених јединица у вишепородичним стамбеним објектима у укупном стамбеном фонду.
- Контрола процеса станоградње у простору.

Рјешење питања стамбене изградње и становања у периоду плана је једно од најбитнијих питања посматрано из аспекта интереса становништва Републике Српске. У тексту који слиједи биће размотрени само неки основни проблеми који чине суштину планских одређења за период реализације Просторног плана Републике Српске.

1. СТАМБЕНЕ ПОТРЕБЕ

Недостатак квалитетних, тј. поузданих информација о квантитативним и квалитетним обиљежјима станова, тј. стамбеног фонда и становништва последица је чињенице да је последњи потпун попис становништва и станова вршен 1981. године и да послје тога комплетних пописа није било, па је радни тим био принуђен да се служи процјенама од којих су неке чињене прије цијеле једне деценије. Због свега тога квантитативне показатеље у овом тексту треба узети као оријентационе.

Наслијеђени дефицит станова

Према расположивим подацима у анализи постојећег стања може се констатовати да је у већини подручја Републике Српске 1996. године постојао дефицит од око 50.000 станова и то углавном у развијенијим подручјима и већим градовима Републике Српске. Обрнуто, постојао је вишак од око 12.000 станова у мање развијеним подручјима и мањим градовима Републике Српске. Биланс стања стамбеног фонда према процјенама из 1996. године приказује мањак од око 38.000 станова.

Овај стамбени дефицит настао је на два начина. Најприје, у њему се садржи недостатак станова из периода прије распада Југославије и грађанског рата у Босни и Херцеговини, који је углавном настао унутрашњим миграцијама из села у градове у процесу урбанизације какав је био у другој Југославији. Други дио тог дефицита настао је редистрибуцијом становништва као последицом распада Југославије и грађанског рата у Југославији и Босни и Херцеговини. Иако је билансни дефицит станова 38.000, данас би се могло сматрати да је укупан дефицит према подацима за 1996. годину био

око 50.000 станова, због тога што је процес редистрибуције становништва изазван ратом, практично завршен, нова редистрибуција није могућа поред осталог и зато што подручја која су имала вишак станова према подацима из 1996. године нису атрактивна за усељавање ни по достигнутом степену развоја ни по актуелном интензитету привредног и друштвеног развоја. Коначно, пошто је ријеч о слабије развијеним дијеловима Републике Српске, оправдано се може претпоставити да у том вишку станова постоје и станови са неодговарајућом структуром квалитета у погледу старости, величине комфора, опремљености и др. Због тога је оправдано претпоставити да је ефективни недостатак станова у 1996. години који је требало рјешавати, око 50.000 станова, а не билансних око 38.000 станова.

Нове стамбене потребе

Демографска пројекција рађена за 2015. годину показује да ће развој становништва захтијевати нових око 85.000 станова (укључујући замјену амортизованих станова) за очекиваних нових 41.000 породица, чиме треба да се задовоље потребе развоја популације Републике Српске у периоду плана.

Укупан стамбени дефицит

Према расположивим подацима из 1996. године може се сматрати да је дефицит стамбеног фонда у Републици Српској у тој години био око 50.000 стамбених јединица. Истовремено, демографске пројекције указују на потребу обезбјеђења још око 85.000 стамбених јединица за нове породице које ће се формирати до 2015. године. Према тим подацима укупан дефицит стамбеног фонда на територији Републике Српске, а рачунајући од 1996. године, па до периода плана, тј. 2015. године био би око 135.000 стамбених јединица.

С обзиром на вријеме кад су вршене процјене стамбеног фонда може се сматрати да је велики, можда чак већи дио тих потреба у међувремену задовољен или на путу задовољења. Према процјени за 2005. годину у Републици Српској постоји приближно 449.000 станова, док је у тренутку израде процјене, тј. у 1996. години очуваних станова било око 363.500, што значи да је у међувремену изграђено, поправљено и на друге начине у употребу стављено више од 90.000 станова. Демографска пројекција за 2015. годину предвиђа 443.018 домаћинстава, што значи да до планског периода треба изградити још око 85.000 станова (укључујући замјену амортизованих станова) да би однос између броја домаћинстава и броја станова био оптималан.

Табела 7. Промјена и пројекција броја нових станова по општинама Републике Српске за 2015. годину (процјена и пројекција Урбанистичког завода Републике Српске)

Општина	Број станова 2005.	Пројекција броја нових станова у периоду 2005–2015.
Бања Лука	65.782	14.280
Бијељина	35.621	7.415
Билећа	3.800	788
Берковићи	821	146
Братунац	6.100	1.232
Вишеград	4.459	798
Власеница	4.177	809
Вукосавље	930	208
Гацко	3.048	642
Градишка	19.392	3.521
Дервента	10.874	2.212
Добој	27.086	5.756
Зворник	16.812	3.183
Језеро	420	76
Калиновик	1.090	197
Кнежево	3.900	637
Козарска Дубица	10.460	1.929
Котор Варош	6.250	1.133
Крупа на Уни	320	53
Лакташи	13.921	2.579
Лопаре	6.100	1.019
Љубиње	1.297	245
Милићи	3.200	580
Модрича	10.576	2.034
Мркоњић Град	7.351	1.255
Невесиње	4.579	869
Нови Град	10.212	1.962
Осмаци	1.700	318
Пале	8.266	1.325
Пелагићево	2.200	389
Петрово	3.150	625
Приједор	31.148	5.751
Прњавор	15.572	2.951
Петровац	150	25
Рибник	2.630	463
Рогатица	4.412	846
Рудо	2.787	472
Соколац	5.365	832
Сребреница	2.473	404
Србац	7.151	1.248

Фоча	7.416	1.230
Источна Илиџа	4.783	804
Костајница	2.000	339
Брод	6.308	994
Источни Дрвар	30	2
Купрес	110	10
Источни Мостар	70	7
Оштра Лука	1.200	199
Источни Стари Град	676	70
Доњи Жабар	800	156
Ново Горажде	886	180
Источно Ново Сарајево	2.464	455
Теслић	15.265	2.749
Требиње	10.845	1.848
Трново	1.226	183
Угљевик	7.075	1.162
Хан Пијесак	1.500	265
Чајниче	1.654	267
Челинац	5.500	961
Шамац	6.524	1.239
Шековићи	2.800	496
Шипово	4.000	649
УКУПНО	448.714	85.472

2. ПОЛИТИКА СТАНОВАЊА

Становање као битан услов за егзистенцију и репродукцију људи подразумева израду стратегије дугорочног развоја становања која би обухватила многе елементе те проблематике, а обавезно и проблем развоја простора и насеља у контексту задовољавања стамбених потреба. Овдје ће бити наведене само основне мјере које треба предузети ради развоја становања и стамбене изградње до краја планског периода. Те мјере се дијеле на двије групе – првој припадају планерске и техничке мјере, другој групи припадају социјална и економска политика, политика земљишта и др.

Планерске и техничке мјере

Планерске мјере

Стамбена изградња је битан елемент процеса урбанизације код нас, можда најдинамичнији елемент тога процеса, у сваком случају од битне важности за развој становништва и привреде Републике Српске.

Убрзана урбанизација после II свјетског рата имала је многа и веома различита обиљежја, а после грађанског рата и распада Југославије и Босне и Херцеговине највећи дио стамбене изградње карактерише се потпуном стихијом, односно малим степеном управљања и контроле. Резултат је спонтани развој градова, инфраструктурних коридора и др. Током трајања друге Југославије, преко стамбених фондова и других елемената институционалног организовања стамбене изградње и уз помоћ национализованог грађевинског земљишта који је био једини инструмент за управљање просторним развојем становања, остваривана је каква-таква контрола процеса стамбене изградње. Нестанком институционалног система и политичко-правног оквира који је створен у другој Југославији ушло се у транзицију када је требало предузети битно другачије мјере у цијелој области изградње и становања примјерене друштвеним промјенама које су настале. Такве су мјере изостале, резултат је стихијско одвијање процеса стамбене изградње скоро на цијелој територији Републике Српске. Узрок стихијског одвијања тог процеса је прије свега слаба контрола и усмјеравање коришћења земљишта. Док је у претходном периоду грађено тамо гдје је то држава дозвољавала, тј. у одређеним зонама, сада се са појавом либералне економије мора градити свугдје и на сваком мјесту што подразумева потпуно другачије организовање планирања и планерских служби. Планирање се сада своди на легализовање и коначно формирање већ формираних стамбених зона, што је трчање за посљедицама и потпуна деградација планирања. Измјенама политичко-правног система треба омогућити свеобухватно планирање развоја стамбене изградње и становања унапријед, тј. на начин који одговара суштини планирања.

Техничке мјере

Техничке мјере у стамбеној изградњи подразумевају најприје техничке мјере и стандарде у ужем значењу ријечи које се односе на врсту и примјену грађевинских материјала, њихове еколошке, биолошке, морбогене и др. карактеристике, квалитет

употријебљених материјала, процес и технологију грађења и друге мјере што треба битно унапређивати у односу на искуства развијених земаља.

Други комплекс мјера обухвата унапређивање квалитета стамбене изградње и становања у ширем смислу ријечи, тј. обухвата квантитативна и квалитативна обиљежја станова, односно становања, и односи се на величину станова, укупно и по становнику, структуру стана, опрему стана, положају стана у згради, а затим положај, квалитет, уређење стамбених подручја и друге карактеристике становања. У том смислу било би од користи да се обезбиједи мјере које онемогућавају појаву подстандардног стамбеног фонда, као што су нпр. сутеренски станови и др.

У оба домена најбржи и најједноставнији пут је преузимање искуства европских земаља које су квалитетно ријешиле проблеме становања пролазећи кроз сличне фазе развоја кроз које данас пролази Република Српска, али и креирање домаћих политика које би биле сразмјерене економском, демографском и другом систему потреба и капацитета Републике Српске.

Социјална, економска, земљишна политика и друге политике у станоградњи

Мјере социјалне политике

У претходном периоду стамбена изградња третирана је као облик колективне потрошње, а финансирана је механизмима државе који су обезбјеђивали неку врсту принудне солидарности којом су формиран фондери за стамбену изградњу. Сада је стамбена изградња дефинисана као сектор индивидуалне потрошње у друштву које је већ знатно социјално раслојено. Без обзира на то што ентитет више не организује рјешавање стамбених проблема механизмима власти, Република Српска се никада неће моћи одрећи своје улоге, а у оном дијелу стамбене политике који се тиче рјешавања стамбених проблема за социјално и економски угрожене категорије становништва. Поддршка ентитета сиромашнијим грађанима мора да подразумева широк дијапазон мјера, усклађен са дијапазоном социјалних потреба становништва и мора обухватити обезбјеђење партиципације за добијање кредита, обезбјеђивање повољнијих услова кредитирања у погледу камате и рока и низ других мјера које би омогућиле квалитетно рјешавање стамбених потреба сиромашнијих и угрожених категорија становника кад је ријеч о разним модалитетима за рјешавање њихових стамбених потреба.

Земљишна политика

Основне мјере земљишне политике у станоградњи прије 1990. године биле су национализација и експропријација, чиме је стамбена изградња била просторно усмјеравана уз истовремено финансирање преко стамбених фондова. Нестанком тог система изгубљени су инструменти земљишне политике за усмјеравање стамбене изградње. Отворен је процес сталне неусмјераване и неконтролисане конверзије пољопривредног земљишта и других земљишта у грађевинско земљиште, што је основа стихијске урбанизације, односно стихијског одвијања процеса стамбене изградње уз истовремен настанак у много чему подстандардних стамбених подручја, тј. подручја са недовољним уличним профилима, са ниским степеном комуналне опремљености, подручја без социјалних простора и опреме и др.

Главни проблем који се овдје поставља је како управљати земљиштима која су у приватном власништву, односно како на приватним земљиштима контролисати процес парцелације као основу свеукупне изградње на тим земљиштима. Очигледно је да треба створити политичко-правни оквир битно другачији од онога који сада постоји и који би омогућио да се формира потпуно нова земљишна политика. То би омогућило рационалан развој градова и насеља у Републици Српској и тај развој би био у свему стандардан, односно квалитетан у мјери у којој је то могуће. То је прворазредни економски интерес градова, општина и цијеле Републике Српске, јер неконтролисана стамбена изградња у великој дисперзији веома оптерећује трошкове комуналног уређења које у данашњим економским условима и на постојећем нивоу укупне економске и друштвене развијености грађани не могу да плате.

Економска политика

Економска политика која се тиче станоградње има веома много димензија од којих ће овдје бити укратко поменуте само оне који се чине најважнијим.

Најприје Република Српска мора створити механизме за финансирање и кредитирање стамбене изградње према потребама и могућностима грађана Републике Српске која обухвата нову стамбену изградњу, али и стари, наслеђени стамбени фонд кога треба модернизовати, реконструисати или побољшати на неки други начин.

Кредитирање стамбене изградње треба да омогући не само куповину станова на кредит гдје је у цијени стана урачуната и вриједност земљишта и комунално уређење, већ грађанима треба омогућити да могу да купују на кредит и земљиште, да плаћају трошкове комуналног уређења и коначно да у својој режији граде стан.

Мјерама економске политике треба операционализовати мјере социјалне политике у области становања, што значи да треба створити економски веома издиференциране услове за кредитирање и финансирање стамбене изградње у складу са економском снагом домаћинства и да те мјере треба да обухвате учешће за добијање кредита, рокове отплате, висину камата и друге елементе.

Мјерама економске политике треба прецизно одредити мјеру квалитета стамбене изградње која се инструментима економске политике ентитета подржава да се под истим условима не би финансирани станови за ренту, станови са луксузном опремом итд. Другим ријечима ентитет треба да инструментима политике одреди горњу и доњу границу онога што се може градити уз његову подршку.

Када је ријеч о регионалном развоју треба обезбиједити најмање два модалитета економске политике, како слиједи. Најприје у слабије развијеним подручјима и подручјима која се празне инструментима економске политике, ентитет треба да обезбиједи повољније услове кредитирања и финансирања уопште. Затим, подручја која имају вишак стамбеног фонда треба да буду третирана као подручја која имају компаративне предности у погледу финансирања и кредитирања економског развоја због тога што многе инвестиције неће бити оптерећене инвестицијама у станоградњу или ће бити мање оптерећене него у неком другом простору.

Становање на селу

Република Српска треба да обезбиједи комплексне, али прије свега економске подршке развоју квалитетних облика становања и привређивања на цијелом сеоском подручју Републике Српске да би се битно унаприједила култура и квалитет становања на селу и ниво тог квалитета почео да приближава квалитету који су достигле европске земље на сличном нивоу развоја данас и донедавно.

Културолошки аспект становања

Нова станоградња у Републици Српској треба да разним системима економске и друге подршке буде усмјеравана ка постизању већег културолошког нивоа и то од нивоа структуре и опреме стана до нивоа архитектуре објеката и амбијенталне структуре стамбених подручја.

VI ПРИВРЕДНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ

ОПШТИ КОНЦЕПТ РАЗВОЈА – ОСНОВНА ОПРЕДЈЕЉЕЊА

Данашње стање привреде Републике Српске посљедица је распада Југославије и грађанског рата у њој и процеса транзиције, тј. преласка са самоуправно организоване социјалистичке друштвене привреде на привредни модел либералног капитализма. Те двије чињенице битно одређују стање и карактер привреде Републике Српске. Та привреда је некада била интегрисана у привреду Босне и Херцеговине и Југославије, а са распадом тих држава дошло је и до одговарајућег распада привреде, нестали су гиганти југословенске и босанско-херцеговачке привреде, нестала је или нестаје цијела државна и друштвена привреда, развија се нов привредни модел заснован на приватној иницијативи и приватном власништву, развија се друга култура новца, инвестирања, привређивања и рада. Велики дисконтинуитет у развоју Републике Српске онемогућава да се развој привреде у цјелини и појединих привредних грана планира аналитичким методама како је то било уобичајено раније. Међутим, постоји јасна законска обавеза да се област привреде обради у Просторном плану Републике Српске. Тај захтјев је логичан због тога што је развој привреде основа свеукупног друштвеног развоја, а и због тога што је основа свих активности друштва и човјека у простору – простор се може изграђивати, уређивати и организовати само у границама расположивог дохотка, односно расположиве акумулације, створене или позајмљене.

Због промјене привредног модела, општег стања развијености привреде, недовољно поузданог система информација, приказ развоја привреде Републике Српске до периода плана биће ослоњен примарно на могуће факторе развоја, односно на потенцијале на развој. У полазној концепцији Просторног плана Републике Српске говори се о примарном значају два фактора за Републику Српску као територију – људског фактора и фактора простора. Узимајући људски фактор као потенцијал за развој и факторе простора као потенцијале за развој, приказ појединих сектора привреде биће дат како је наведено у Правилнику о садржају планова („Службени гласник Републике Српске“, број 7/03). Тако ће у овом плану поглавље привреде бити постављено као могућност за развој на бази људских потенцијала и потенцијала простора, а не само на бази анализе економских показатеља развоја, као што су капитал, приход и др.

Просторни план мора се бавити чињеницама простора прије свега, али и оним стварима које нису чињенице простора али битно утичу на развој простора, макар и индиректно. Због тога ће поглавље о развоју привреде Републике Српске обухватити примарно факторе простора са освртом на оне елементе политике и других облика дјеловања које су значајне за производњу простора.

Људски потенцијали

Први и најважнији потенцијал развоја Републике Српске је људски фактор који се испољава на најмање четири начина, како слиједи.

а) укупна популација Републике Српске је потенцијал по себи, јер приближно 1.320.000 становника данас и око 1.400.000 становника у периоду плана представља ефективно

тржиште роба и услуга којима треба задовољити потребе тог становништва на дуги рок,

б) радни контингент становништва Републике Српске износи приближно 40 % од укупне популације, тј. око 530.000 радно способних становника што је такође потенцијал за одређен и могућ економски развој,

в) квалификациона структура становништва Републике Српске, тј. степен образовања и оспособљености за рад је такође начин на који се становништво испољава као потенцијал за развој и

г) распоред становништва у простору је последица развоја, али и шанса за развој. Становништво углавном живи у насељима разних врста па се, изведено, може сматрати да су становници преко система насеља такође потенцијал за одговарајући развој.

Потенцијали простора

Потенцијале простора дијелимо у двије основне групе:

- потенцијали природног простора и
- потенцијали антропогено измијењеног простора.

Потенцијали природног простора такође се дијеле на двије групе.

Потенцијали природног простора који дјелују директно на развој су разне врсте производних или потенцијално-производних земљишта, као што су:

- пољопривредно,
- шумско,
- водно,
- рудно,
- туристичко и др.

Истовремено постоје друге карактеристике природног простора које мање-више индиректно омогућавају или поспјешују развој као што су морфологија земљишта, сеизмичност и стабилност земљишта, угроженост простора разним природним и антропогеним факторима, фактори климе и др. Ова група фактора дјелује индиректно на развој потенцијала, али њихов утицај није безазлен и има великог значаја на локацију привредних активности, трошкове изградње и експлоатације привредних објеката и др. Ови фактори захтијевају прилагођавање простору због чега је потребно да се веома озбиљно приступи планирању локација за потребе привреде, односно валоризацији разних врста природних фактора за потребе привредног развоја.

Фактори антропогено измијењеног простора

Ову групу фактора дијелимо такође на двије основне групе.

Прву групу чине физички фактори антропонегинозованог простора у које спадају:

- Систем насеља као антропогено највише измијењен простор изграђен објектима становања, рада, рекреације и инфраструктуре. Ти фондови

као минули рад претходних генерација основа су стално новог развоја, у случају привреде, стално нових облика и начина производње, роба и услуга.

- Инфраструктурни системи, земаљски и комунални, разних врста који омогућавају функционисање територија и насеља. Развијеност инфраструктурних система, густина тих система по јединици територије, координираност разних врста инфраструктура итд. битан су фактор развоја привреде.
- На додирима разних инфраструктурних система формирају се нодалне тачке које се могу сматрати локацијама са компаративним предностима за лоцирање одређених привредних активности, зависно од врсте инфраструктурних система.
- Изграђена или дијелом изграђена привредна подручја, зоне и појединачне локације, некадашње или данашње привредне локације су такође потенцијал за развој јер се оне могу модификовати на разне начине – могу се ширити, могу се интерно трансформисати и др.
- Изграђени привредни објекти са опремом било да су у погону, односно било да раде или да не раде, такође се могу сматрати потенцијалима за развој.

Другу групу антропогених потенцијала за развој чине привредно-системски елементи од значаја за развој привреде, односно пожељне политике које треба водити из аспекта циљних сврха уређења простора. И у овој групи има више привредних фактора од којих ћемо поменути само оне које сматрамо да су битни из аспекта просторног развоја Републике Српске, односно овог просторног плана.

- Општа политика треба да омогући приоритетан развој привреде Републике Српске као основе свеукупног развоја Републике Српске. Привредни развој Републике Српске је битан предуслов за опстанак Републике Српске као ентитета. Наиме, само убрзан и квалитетан економски развој може бити гарант њеног опстанка, односно гарант њене одрживости. Због тога се Република Српска мора организовати када је у питању коришћење свих могућности за привредни развој уз првенствени ослонац на сопствене потенцијале, и сопствене интересе. Сва привредно-системска рјешења морају имати просторну интерпретацију због тога што је простор Републике Српске веома различит у сваком погледу и потребно је да привредно-системске мјере не буду унифициране већ да буду прилагођене дијалектици конкретне ситуације у одређеним дијеловима Републике Српске. Нехомогени простор искључује могућност јединствених унифицираних привредно-системских мјера, односно развојних политика.
- Републике Српска мора донијети развојне политике које ће бити регионално диференциране према статусу економске и друге развијености појединих дијелова Републике Српске и то не само према показатељима економске развијености, него и према достигнутој концентрацији и квалитету становништва, развијеним ресурсима и др. Интересима Републике Српске у простору – када је ријеч о неразвијеним

подручјима, о приграничним подручјима, о просторима који се празне, о природно посебно вриједним и другим подручјима. Политике регионалног развоја треба битно да умање или отклоне могуће тензије у вези са данашњим нивоом регионалног развоја. Регионалне развојне политике треба да буду засноване на комплексним системима мјера који обухватају заустављање иселјавања из појединих подручја, стимулацију репродукције становништва, инвестициону политику, односно усмјеравање новца и кредита, стимулацију одређених типова привредних радиности, изградњу одговарајућих инфраструктурних система, и разновразне друге мјере које све треба да имају јасно исказану просторну компоненту. Непостојање политички конституисаних региона не треба да буде препрека за вођење регионалних политика. Просторни план Републике Српске идентификује одређене регионалне центре и њихове потенцијалне гравитационе зоне. Регионални центри треба да развију довољан демографски капацитет и треба да стекну довољно развијене регионалне функције да би управљали развојем и усмеравали развој својих регионалних, односно гравитационих подручја.

- Организованост Републике Српске за остваривање привредног развоја је такође антропогено дата околност од значаја за развој привреде у Републици Српској. Сви облици друштвене организованости треба да имају у виду вредновање, очување и развој простора Републике Српске. У домену организованости Републике Српске за развој привреде као просторног феномена кратко се осврћемо на пет битних фактора тема:

1) Величина привредних предузећа је питање од великог значаја за развој Републике Српске. Једностраност приступа развоју привреде у другој Југославији подразумијевала је само постојање и функционисање великих и што већих предузећа. Сада тај исцрпљени модел развоја замјењује се другим моделом који је такође непринципијелан, тј. – једностран: инсистира се само на развоју малих и средњих предузећа, што је такође погрешно. Републици Српској као и свакој политичкој територији потребна су и велика и средња и мала предузећа. Једини начин који је развојно логичан је да се омасове мала предузећа је убрзано стварање већих и великих предузећа који треба да буду мотор економског, технолошког и другог развоја малих и средњих предузећа. Најбоље је да та велика предузећа буду у Републици Српској, Босни и Херцеговини и непосредном окружењу, просторна близина великих и малих фирми смањује транспортне трошкове, обезбјеђује међусобно поштовање људских и социјалних интереса и успоставља технолошке и еколошке интересе који се могу сматрати заједничким интересима. У случају да то није тако, нереално је очекивати да ће велике фирме у далеким земљама малим привредницима у Републици Српској омогућити најпродуктивније и еколошки најбоље опреме, да ће се равномјерно дијелити трошкови пословања, нарочито трошкови транспорта, нереално је очекивати да ће мали привредник са ограниченим инвестиционим капацитетом, ограниченим обртним средствима и малом акумулацијом бити у стању да прави посао широм Европе или ако то буде радио, он то може да ради само на уштрб плаћања радне снаге у земљи, редукујући еколошке, социјалне и друге захтјеве. Због тога сматрамо да поред свих мјера за развој средњих и малих предузећа која су веома потребна у будућем развоју Републике Српске, Република Српска треба да помогне организовање и развој великих фирми на својој територији и територији Федерације, али и убрзан развој и пословну сарадњу средњих и малих предузећа, односно њихово укрупњавање.

2) Политика инвестирања је такође значајна за просторни развој привреде у Републици Српској. Из аспекта планирања, једине праве инвестиције су Green-Field инвестиције и тај облик инвестирања треба форсирати у будућем развоју Републике Српске. Распродаја постојећих привредних објеката и капацитета по нашем схватању је инвестиција само за купца, а за Републику Српску то је распродаја привредних капацитета често без довољних гаранција да ће они бити привредно ревитализовани. Купци таквих предузећа на тај начин најчешће купују тржиште, објекте, или грађевинско земљиште, тј. локације које су интезивним територијалним развојем градова Републике Српске постале много вредније него у вријеме настанка иницијалних предузећа, односно индустријских зона. Апсурдно је продати предузеће са земљиштем, објектима и опремом по цијени која је испод вриједности грађевинског земљишта, јер је онда за Републику Српску и локалну самоуправу можда боље те локације валоризовати само као уређено или дјелимично уређено грађевинско земљиште. Сматрамо да је потребно направити каталог привредних подручја, привредних зона и појединачних привредних локација, да је потребно извршити комплексну валоризацију тих локација и тек послије тога дефинисати политике према тим просторним јединицама из позиције интереса Републике Српске и локалне самоуправе. Исто тако било би потребно да развојни фондови Републике Српске удружени са локалном самоуправом организовано, систематски прединвестирају у развој привредних локација прије свега у општинама које имају мали инвестициони капацитет, односно које немају довољан капацитет за саморазвој. Приоритетни интерес за развој оваквих привредних локација треба да буде у запошљавању као социјалној компоненти развоја, најквалитетнијој могућој технологији која се може купити и највећим могућим економским ефектима који се могу остварити.

3) Финансирање развоја Републике Српске у складу са њеним интересима за развојем кроз данашњи банкарски систем није могуће. Постојећи систем банака своје пословање заснива само на остварењу одговарајућег профита. Република Српска међутим има развојне проблеме који су инкомпатибилни са тим системом. Постојећи механизми банкарског пословања изазваће све веће разлике у економској развијености појединих дијелова Републике Српске. Аутентичан интерес Републике Српске за развојем је у смањењу и уклањању регионалних разлика, односно у диференцијалном приступу финансирању развоја. Осим тога, постојеће банке проблему технолошког развоја прилазе искључиво са фискалне позиције, тј. са позиције наплате одређене каматне стопе за коришћење одређених банкарских средстава. Аутентичан интерес Републике Српске је да се финансира развој и примјена најмодерније технологије која се може прибавити итд. Због тога је потребно да Република Српска располаже сопственим развојним фондовима и води такву финансијску политику развоја која би у цијелости одговарала њеним политичким интересима у простору, односно која би била усмјерена на смањивање и елиминацију разлика у регионалном развоју, на унапређивање технолошког развоја и сл.

4) Робне марке су битан услов за развој привреде Републике Српске. Да би се остварили одговарајући економски ефекти потребно је остварити квалитетну производњу која има идентитет обезбијеђен робном марком као гаранцијом квалитета. Уситњена и онемоћала привреда Републике Српске сада обезбјеђује какав-такав квантум анонимне и јефтине производње. Потребно је да се одређени привредни субјекти уз помоћ Републике Српске повежу са привредним субјектима који имају

савремену маркирану производњу чиме би се омогућио улазак Републике Српске и њене привреде у свијет висококвалитетне и профитабилне производње. Фирме које би могле да дијелове привреде Републике Српске инкорпорирају у своју производњу покривену робним маркама, требало би тражити у пријатељском окружењу Републике Српске.

5) Због технолошког заостајања изазваног распадом Југославије и грађанским ратом у Републици Српској треба водити политику убрзаног технолошког развоја. Власници малих и средњих предузећа најчешће немају ни довољно знања ни довољан инвестициони капацитет да купе најбољу, најквалитетнију, најпродуктивнију, еколошки и другачије најбољу опрему. Управо сада када се привреда Републике Српске поново формира и стасавана треба куповати најбољу опрему која се може набавити. Да би се такви циљеви остварили потребно је да Република Српска ангажовањем најбоље стручне памети којом расплаже створи тимове експерата који би били на располагању инвеститорима и да створи финансијске и друге погодности за куповину и примјену најмодерније технологије. Модалитет сарадње науке и привреде у домену технолошког развоја приказан је у поглављу о друштвеним службама, у дијелу који обухвата образовање и науку.

- Дијелове финансијске политике Републике Српске треба прилагодити потребама развоја, тј. односу према простору, људима, ресурсима и другом. Наводимо примјере само неких политика које би у овом домену могле да буду од користи. Тако на примјер сматрамо да би у интересу привредног развоја Републике Српске било корисно да се приликом извоза, роба нижег степена прераде више опорезује од робе вишег степена прераде, тј. да се нпр. сразмјерно вриједности више опорезује трупцац него плоче или намјештај. Исто тако приликом увоза производне опреме требало би сразмјерно мање опорезовати савременију од мање савремене или застарјеле опреме, односно технологије, еколошки бољу од еколошки слабије опреме. Требало би омогућити разним облицима удруживања да се укрупњавањем набавки од појединих произвођача добију знатни попусти чиме би се повећала ефикасност инвестирања.

У поглављу о привреди постоје двије подгрупе привредних активности:

а) првој подгрупи припадају оне привредне гране које имају најшири територијални ослонац у простору Републике Српске, а то су:

- пољопривреда,
- шумарство,
- водопривреда,
- инфраструктура,
 - саобраћајна,
 - енергетска,
- рударство и
- туризам.

б) друга подгрупа обухвата оне привредне гране које су примарно у вези са појединим локацијама – то су углавном сви облици прерађивачке индустрије, услуга и др. од којих су неки у вези са

- ресурсима, а други
- са тржишним локацијама, тј. насељима.

1. ПОЉОПРИВРЕДА И ШУМАРСТВО

ПОЉОПРИВРЕДА И ПРЕХРАМБЕНА ИНДУСТРИЈА

Основна одређења

- Пољопривредно земљиште је једно од најбитнијих богатстава територије Републике Српске.
- Развој пољопривреде и прехранбене индустрије је битан за Републику Српску.
- Потребно је учинити велике напоре да се пољопривредно земљиште као ресурс очува у највећој могућој мјери.
- Пољопривредним земљиштем као важним ресурсом мора се рационално газдовати.
- Мора се стално радити на унапређивању свих видова пољопривредне производње и свих врста прехранбене индустрије које је у Републици Српској могуће развијати.
- Неконтролисану конверзију пољопривредног земљишта у друге врсте земљишта, а нарочито у грађевинско земљиште треба свести на најмању могућу мјеру.
- У периоду плана пољопривреда Републике Српске треба да буде доведена на ниво да у потпуности покрива све потребе становништва за основним прехранбеним производима.
- Стратегија развоја пољопривреде треба да је дио стратегије развоја ванградског простора Републике Српске.
- Развој пољопривреде и прехранбене индустрије треба да су међусобно синхронизовани.
- Потребно је остварити што већи степен прераде пољопривредних производа.
- У пољопривредној производњи и прехранбеној индустрији треба тежити стварању брендова.

Сва пољопривредна земљишта, као и земљишта уопште треба користити према њиховим природним својствима, тј. према бонитету, висини, клими и другим битним факторима. Када је ријеч о пољопривредном земљишту у Републици Српској треба настојати да се отклоне антропогене деформације у коришћењу земљишта, тј. намјене земљишта које су формиране у одређеним историјским околностима, када су изнуђене одређене посљедице у сфери економског и друштвеног развоја. Таква деформација је на примјер, формирање села од збјегова у брдско-планинском подручју, гдје су дијелови атара често формирано крчењем шума и слично, па се некадашње шумско земљиште данас налази у режиму коришћења као пољопривредно земљиште.

Примарни задатак Републике Српске је очување и најбоље могуће коришћење пољопривредног земљишта као ресурса и то прије свега најквалитетнијег пољопривредног земљишта. У простору Републике Српске испољавају се два најчешћа облика угорожавања земљишта, како слиједи:

- Неконтролисана конверзија пољопривредног земљишта у грађевинско земљиште у контактним зонама насеља, прије свега градова и дуж инфраструктурних, прије свега саобраћајних коридора. У оба случаја ријеч је о

екстензивним облицима коришћења грађевинског земљишта, што значи скупу урбанизацију, али и интензивно заузимање пољопривредног земљишта.

- Ерозијом захваћена земљишта брдско-планинског подручја која се код неких земљишта може санирати, тј. успорити и зауставити мјерама антиерозивне заштите, а код других земљишта ниске плодности та земљишта треба претворити или у вјештачке ливаде или у високопродуктивне шуме, све у договору са институцијама које се баве шумарством и водопривредом.

Република Српска треба да стално и систематски ради на побољшању квалитета пољопривредног земљишта спровођењем мелиорација разних врста – поправљањем хемијског састава земљишта, развојем хидромелиорационих система – одводњавање, наводњавање, повећаним коришћењем воде у пољопривредној производњи, коришћењем термалних вода за загријавање стакленика и пластеника и другачије.

Основу пољопривредне производње у Републици Српској чини производња сељака на малом пољопривредном посједу који се састоји од више малих парцела. Што је најгоре, земљиште се и даље дијели и уситњава механизмима насљеђивања и другачије. До недавно снажан фактор укрупњавања сеоског посједа било је постојање земљишног максимума, а од када је земљишни максимум укинут нису креиране никакве мјере за стимулисање повећања посједа сељака. Требало би размислити о могућности да се мјере за повећање величине посједа спрегну са елементима демографске политике и да се мјерама повољног кредитирања и на сличне начине омогући повећање посједа за свако дијете у породицама које остаје на селу.

Уситњени посјед аутоматски значи ограничења у примјени агротехничких мјера и нерационалну и сваштарску производњу. Посљедица тога је недостатак одређених пољопривредних производа иако је Република Српска у европским размјерама и даље ниско урбанизована политичка територија.

Село у Републици Српској, односно житељи села у Републици Српској нису довољно организовани, задругарство скоро да не постоји, слаба је повезаност примарне производње и прераде, слаба је веза између пољопривредне производње и финансијских институција, односно не постоје линије квалитетног финансирања пољопривредне производње које би биле примјерене карактеру те производње, односно производним циклусима у пољопривреди.

Сматрамо да би било потребно учинити напор да се успоставе и развијају даље разни типови атарске производње, разни облици примарне прераде пољопривредних производа у друго.

Да би се повећао посјед и излашло из сваштарске производње, односно да би се ушло у специјализовану тржишну производњу потребно је формирати стабилан и дуготрајан систем паритета цијена најприје између разних врста пољопривредних производа, а затим и између пољопривредних и индустријских производа. То је битан предуслов за формирање масовније производње за тржиште.

Пољопривреда Републике Српске још не задовољава потребе становништва у производњи житарица, воћа, поврћа, стоке и другим доменима. Сматрамо да је

неопходно да пољопривреда Републике Српске у што краћем року отклони дефиците у пољопривредној производњи и покрије потребе становништва Републике Српске, а потом и развије производњу за извоз гдје год је то могуће. Република Српска би могла да организује знатан извоз поврћа, воћа, а нарочито шљиве и производа на бази грожђа, прије свега вина. Исто тако, Република Српска би могла значајно да повећа тов говеда и оваца, да повећа производњу рибе и производње на бази пчеларења.

Када је ријеч о прехранбеној индустрији њу прије свега карактерише велика уситњеност произвођачких капацитета.

Друга карактеристика прехранбене индустрије Републике Српске је изразито неповољна дистрибуција капацитета у простору. Тако су на примјер, млинска и пекарска индустрија, те индустрија млијека предимензиониране у сјеверном дијелу Републике Српске, а недовољно развијене у источним дијеловима Републике Српске. У овом тренутку постоји недвосмислен недостатак политика који би водио уједначеном распореду производних капацитета у простору Републике Српске.

Када је ријеч о проблему пољопривредне и прехранбене индустрије у Републици Српској прије свега недостаје стратегија развоја ванградског, тј. руралног простора Републике Српске и у оквиру те стратегије, стратегија развоја села и пољопривредне и прехранбене индустрије.

Резултат такве стратегије требало би да буде очување и активирање у границама оптимума свих расположивих потенцијала за пољопривредну производњу.

Потребно је знатно унаприједити законску регулативу у области пољопривредне и прехранбене индустрије, требало би регулисати политичко-правне механизме за заштиту земљишта и вођење разних врста земљишних политика, требало би регулисати питање насљедних права у односу на пољопривредна земљишта и друго.

У сфери друштвене организованости потребно је одредити институције које се баве пољопривредним земљиштем и земљишном политиком, потребно је организовати службе у пољопривреди, потребно је радити на тржишном повезивању производње и прераде пољопривредних производа, требало би формирати аграрни фонд или аграрну банку који би подржали све активности у вези са развојем пољопривреде и слично.

ШУМАРСТВО И ДРВНА ИНДУСТРИЈА

Основна одређења

- Шуме су једно од најбитнијих природних богатстава Републике Српске.
- Развој сектора шумарства и дрвне индустрије је веома битан за развој Републике Српске.
- Стално се ради на унапређивању шума као битног ресурса.
- Потребно је рационално газдовати расположивим шумама и расположивом дрвном масом.

- Потребно је дефинисати конзистентну развојну политику овог сектора које треба да обухвате унапређивање шумарства, али и унапређивање дрвне индустрије.
- Треба тежити што вишем степену прераде дрвета.
- Треба извозити само производе више фазе прераде дрвета.

Под шумама се налази око половина територије Републике Српске. Упркос томе, површине под шумама треба повећавати на три основна начина – пошумљавање голети углавном у источној Херцеговини, подизањем шумских засада у оквиру комплекса антиерозивних радова и пошумљавањем пољопривредног земљишта које је настало крчењем шума, чиме би се земљишта ниске плодности претворила у шумска земљишта високе продуктивности. С тим у вези, потребно је да сектор шумарства сарађује са секторима водопривреде и пољопривреде.

Потребно је да се стално ради на побољшању квалитета шума, тј. на њиховој обнови, на обнављању деградираних шума, на замјени изданачких шума итд. Треба повећати обим шумских засада.

Шумска подручја Републике Српске неједнако су отворена, односно веома су неједнако приведена експлоатацији. У периоду плана треба битно повећати инвестиције у шумске путеве, чиме би се створили услови да се велики комплекси шума приведу експлоатацији.

Потребно је у планирању сјече билансирати обим сјече и обим расположиве дрвне масе. С тим у вези потребно је да се за шумска привредна подручја, чије су границе усаглашене са границама општина у Републици Српској током 2005. године, прерачуна дрвна маса у новоформираним границама шумско-привредних подручја користећи раније израђене шумско-привредне основе које су рађене у границама раније постојећих шумско-привредних газдинстава. Расположиви годишњи прираст дрвне масе процјењује се на 6.350.000 m³, ефективна сјеча процјењује се на 4.500.000 m³. Ако се има у виду површина шумских зона које нису отворене за експлоатацију, чини се да обим сјече надмашује обим годишњег прираштаја у зонама које се експлоатишу.

Рационално граздовање дрветом подразумијева што виши степен прераде. Према расположивим подацима извоз трупаца достиже 21 % укупне вриједности извоза дрвета, а резана грађа чак 70 %. Капацитет инсталираних пилана двоструко превазилази обим планиране сјече итд.

Изразито је мала производња намјештаја, а осим тога та производња је веома уситњена. Нема стратегије развоја дрвне индустрије, па нема ни конзистентне политике ни одговарајуће организације овог сектора. То подразумијева малу конкурентност, уситњену акумулацију, слабу везу са трговином итд.

Република Српска треба да предузме низ мјера на организацији сектора шумарства и дрвне индустрије, дестимулишући ниже фазе прераде дрвета и стимулишући више фазе прераде дрвета, усмјеравајући цио сектор ка бољем дизајнирању, формирању производних марки и промоцији производње у овом домену. Препуштајући овај сектор саморазвоју све ће се то десити, али са великим закашњењем што није интерес Републике Српске.

Паралелно са развојем шумарства треба организовати и друге елементе шумске привреде, као што су сакупљање шумских плодова, љековитог биља и посебно развој и унапређивање ловних подручја.

2. ИНДУСТРИЈА, РУДАРСТВО И ЕНЕРГЕТИКА

ИНДУСТРИЈА

(металургија, прерада метала, електроиндустрија, хемијска, гумарска индустрија, индустрија неметала, текстилна, кожарска, графичка и тзв. намјенска индустрија)

Основна опредјељења

- Развој индустрије је битан стратешки развојни интерес Републике Српске.
- Политика развоја индустрије мора да обухвати и политику развоја простора за формирање разних врста индустријских зона и локација.
- Индустријска земљишта, односно локације могу бити сировинске и тржишне, али и једне и друге морају бити планиране, тј. плански организоване.
- Капацитети индустрије морају се градити и у дисперзији и концентрисано, али и у једном и у другом случају то мора бити потпуно контролисан процес.

Индустрија је веома битна за развој Републике Српске уопште, а посебно за развој система градова и општинских центара, као и дијела ванградског простора када је ријеч о сировинским локацијама. Индустријска производња подразумијева виши и највиши степен прераде сировина што значи веће запошљавање, већи приход по основу производње вредније робе, бржи развој и др.

У другој Југославији концепт економског развоја заснивао се на развоју индустрије, првенствено великих предузећа. Та фаза оптимистичког развоја трајала је више деценија. Одњегована је сепцифична култура индустријске локације – оне су развијане на национализованом земљишту углавном, држава је била једини инвеститор. Тако су се, претежно у градовима формирала велика индустријска земљишта, јер се земљиште прибављало по веома ниским цијенама. У многим градовима величина индустријских зона мјери се стотинама хектара.

Чак и највеће површине индустријских зона, односно и највеће концентрације индустрије су микропојаве из аспекта Просторног плана Републике Српске и не припадају том нивоу планирања. Ипак, пошто Просторни план Републике Српске треба дуже да буде основа стратешког развоја простора, овдје се указује на битне елементе за развој простора индустријских радиности у будућности, имајући првенствено у виду аспект простора и аспекте од значаја за развој простора.

Развој индустрије у другој Југославији био је предмет посебне бриге државе, индустрија је требало да буде основ њене моћи, политичко средство за скоро присилну урбанизацију и стварање радничке класе као најбитнијег елемента пожељне друштвене структуре. Цио концепт привредног развоја био је пристрастан у корист индустрије.

Резултати таквог односа према развоју индустрије је постојање бројних и често веома великих индустријских земљишта смјештених углавном на периферијама тадашњих градова и опремљених свом неопходном инфраструктуром. Тако формиране зоне и локације битно су утицале на формирање свог окружења, односно битно су утицале на

форму и структуру простора у коме су се налазиле, прије свега на структуру градова и насеља, али и на структуру ширих простора.

Распад друге Југославије довео је до дезорганизовања и разбијања цијеле њене привреде, грађански рат изазвао је велику штету постојећим капацитетима индустрије и изазвао премјештање великог броја становника унутар Босне и Херцеговине. Посљедично, премјештање становништва и масовна неправна и легална градња довеле су до тога да највећи дио индустријских земљишта потпуно урасте у урбано ткиво градова и насеља, чиме је вриједност земљишта тих зона и локација битно повећана. Тим процесом изазвани су и други проблеми – у сфери саобраћаја, екологије и др.

Истовремено са овим процесом почео је и процес транзиције који је у основи имао два битна дијела.

Први дио била је приватизација, тј. распродаја државаних фирми, односно капитала, често испод сваке разумне цијене и без икаквих гаранција да ће тзв. инвеститори, односно купци стварно покренути процес производње, отворити нова радна мјеста и др. Стварно, инвеститори су често куповали тржиште, грађевинско земљиште и др. Други дио процеса транзиције био је покретање приватне иницијативе за развој малих и средњих предузећа у области индустрије. Мала и средња предузећа која су битно недостајала у механизму некадашње државне привреде веома су потребна, али она нису и не могу бити основа развоја озбиљних држава иако запошљавају највише радне снаге у индустријски најразвијенијим земљама, прије свега због мале и уситњене акумулације. У ситуацији која је настала, мали привредници морали су да прибаве земљиште, да га комунално опреме, да изграде производне објекте, да набаве технологију, односно производну опрему и тек тада почну производњу. Тако су мали привредници имали велике почетне трошкове и тиме знатно отежали своју економску позицију, повећали трошкове производње и др.

У недостатку понуде земљишта за изградњу индустријских капацитета та се изградња одвијала у великој дисперзији, посебно дуж путева, на сразмјерно малим и из аспекта простора неразвијеним локацијама. Често се једна до друге налазе двије инкомпатибилне производње, том изградњом често су угрожени путеви, односно отежан је саобраћај и др.

Тако је настао парадокс. Са једне стране велики комплекси опремљеног индустријског земљишта су ван употребе и објекти на њима пропадају, а са друге стране мали привредници граде све од почетка, оптерећени великим почетним трошковима за изградњу фиксних фондова који су се могли одгодити, па можда и избјећи. И све се то дешавало и дешава у временима када нема довољно квалитетних средстава ни за инвестиције ни за обртни капитал за покретање производње. Скуп модел развоја, економско изнуравање.

За излазак из оваквог модела развоја када је ријеч о развоју простора постоје двије варијанте.

Прва варијанта је да се постојећа индустријска земљишта и објекти дају у најам на одређено вријеме малим привредницима који би тако своје пословање почели под

економски много повољнијим условима, тј. без улагања у земљиште, инфраструктуру и сл., што би им омогућило стицање акумулације под повољнијим условима, а истовремено би се заштитили и објекти и инфраструктура индустријских подручја од пропадања.

Друга варијанта је да градови и општине приђу организованом откупу и опремању земљишта и његовом давању у најам са разном рочношћу, што би рационализовало трошкове формирања нових индустријских земљишта и омогућило рационалније пословање мале привреде. Истовремено, то би могло да значи и одређене приходе за градове и општине. У овој варијанти неразвијене општине требало би да подржи Република Српска.

Све што је речено илуструје недостатак концепта развоја земљишта за потребе индустрије као битног предуслова за развој индустрије.

Израз одсуства концепта просторног поимања развоја индустрије је непостојање катастра индустријских земљишта и објеката, процјена њихове вриједности и могућности коришћења у било које развојне сврхе. Због тога износимо два приједлога.

Најприје, потребно је направити катастар индустријских земљишта и објеката, њихову реалну процјену у економском, али и у употребном смислу – за потребе развоја индустрије или можда трговине, занатства, спорта, све до коришћења индустријских земљишта као опремљеног земљишта за станоградњу и друге потребе.

Затим, градови и општине треба да почну да воде активну политику развоја индустријских земљишта, треба да обезбиједи понуду локација за индустријске објекте, па можда чак и објекте саме које би заједно са земљиштем давали у најам или продавали. Тиме би се снизили, тј. рационализовали трошкови набавке и опремања земљишта, трошкови изградње производних објеката, као и трошкови функционисања, еколошке заштите и др.

Република Српска треба да донесе стратегију развоја индустрије која безусловно мора да има просторну компоненту, тј. јасно одређене одговоре на питања шта се гдје планира, усмјерава, подржава и сл.

На макронивоу, Просторни план Републике Српске одређује осовине и полове развоја, као и до сада неискоришћене нодалне тачке које могу бити од значаја за локацију и развој индустрије.

РУДАРСТВО

Основна одређења

- Минералне сировине су значајне за развој Републике Српске иако су потенцијали Републике Српске у том домену скромни.
- Расположиви потенцијали морају се користити рационално и уз највећи могући степен прераде сировина.
- Велики број регистрованих појава металичних, неметаличних, па и енергетских сировина захтијева наставак систематских истраживања простора Републике Српске.
- Потребно је активирати све оно што може рационално пословати, а исто тако и покренути производњу тамо гдје је она заустављена.
- Потребно је посветити посебну пажњу рударској производњи која подразумијева велике промјене у простору као што су дневни копови и слично.

Из аспекта планирања и уређења простора од највећег су интереса они облици експлоатације руда који подразумијевају велике промјене у простору, као што су каменоломи, мајдани пијеска и шљунка, рудници са дневним коповима и слично. Сви рудници, а прије свега, они који стварају велике промјене у простору морају бити планирани као својеврсне радне зоне, а њихов простор се мора контролисано градити и уређивати.

Када је ријеч о енергетским сировинама на територији Републике Српске постоји рудник Угљевик са резервама од 290.000.000 тона и годишњом експлоатацијом од 1.300.000 тона и рудник Миљевина са резервама од 22.000.000 тона и годишњом производњом од 100.000 тона. Оба рудника производе мрки угаљ. Лигнит се производи у руднику Гацко који има резерве од 340.000.000 тона и годишњу производњу од 2.000.000 тона и рудник Станари који има резерве од 110.000.000 тона и производњу од 300.000 тона која ће се ускоро удвостручити.

Ови рудници су један од главних ослонаца производње електричне енергије у Републици Српској и тако ће бити и у дужем периоду – укупне резерве угља у Републици Српској процијењене су на око 750.000.000 тона.

Рудници који раде у систему дневних копова и чији се угаљ спаљује на мјесту експлоатације производе проблеме у простору у вези са уништавањем хумусног слоја земље, депоновањем јаловине, шљаке и пепела, емисијом гасова и другачије. По завршетку експлоатације простор тих рудника треба да буде систематски рекултивисан и приведен рационално могућим намјенама.

Када је ријеч о металичним сировинама најзначајнији су рудници Љубија са резервама од 100.000 тона руде гвожђа, затим производња боксита у зони Власеница – Милићи – Сребреница и производња олова и цинка у зони Сребреница.

Регистроване су и многе појаве металичних сировина – бакра, мангана, никла, кобалта, живе, антимона и другог.

Када су у питању неметалне сировине, постоје резерве барита, азбеста, украсног камена, цементних лапораца, соли, кварцних сировина, магнезита, туфова, зеолита, природног пигмента чија је производња обустављена, кварцног пијеска који се не користи, и других сировина.

Развијена је производња бентонита који се извози без прераде, као и каолина који се такође извози без прераде, у оба случаја требало би организовати прераду ових сировина на територији Републике Српске. Исто тако, било би потребно модернизовати производњу гипса. Исти је случај и са керамичком и ватросталном глином коју не треба извозити као сировину.

Кад је ријеч о материјалима за грађевинарство може се битно повећати производња опекарске глине и глинених грађевинских производа, као и производња украсног камена.

На територији Републике Српске регистрована су 54 каменолома, али је очигледно да се камен експлоатише на много више мјеста. Каменоломи кваре изглед пејзажа и наносе другу штету непосредном окружењу. Експлоатацију камена треба вршити стручно, квалификовано са уређењем цијеле зоне каменолома или уређењем дијелова каменолома по завршетку експлоатације.

Производња шљунка и пијеска регистрована је само на шест мјеста у Републици Српској, али се ова два материјала експлоатишу широм Републике Српске. Ово изазива много штете – губитак производног пољопривредног земљишта, дестабилизацију ријечних токова чиме се најчешће појачава бочна ерозија водотока и тако даље. Приликом експлоатације шљунка и пијеска неопходна је сарадња са сектором водoprивреде, чији је задатак управо да стабилизује водотокове и смањи ерозију свих врста.

Република Српска ће у наредном периоду имати велике потребе за изграђеним простором разних врста, па ће производи из сектора рударства за потребе грађевинарства имати велику конјунктуру.

ЕНЕРГЕТИКА

Основна одређења

- Република Српска располаже значајним енергетским ресурсима који треба да буду трајан ослонац целокупног развоја Републике.
- Ресурсима треба газдовати рационално.
- Треба радити на повећању енергетске ефикасности у области индустрије, саобраћаја, станоградње и друго.
- Треба извршити потпуну гасификацију Републике Српске.
- Треба учинити прве кораке у развоју алтернативних енергија.
- Тежиште развоја енергетског сектора треба ставити на обновљиве домаће и јефтине стране енергије.

Енергетски сектор Републике Српске обухвата производњу, пренос и дистрибуцију електричне енергије, производњу угља, као енергетске сировине, производњу индустријских, односно техничких гасова, прераду нафте и производњу деривата нафте и транспорт и дистрибуцију гаса.

У производњи електричне енергије у Републици Српској доминира хидроенергија са око 55 % укупне производње струје, осталих 45 % отпада на термоелектране. Специфична потрошња електричне енергије по становнику у Републици Српској износи око 2000 kWh годишње што је вишеструко ниже од просјека земаља Европске уније. Република Српска сада задовољава своје потребе за струјом и има мање количине за извоз.

Основу развоја хидроенергетике у наредном периоду чиниће: ХЕ Крупа и ХЕ Бања Лука ниска или умјесто њих ХЕ – Бања Лука средња, хидроелектране у сливу Требишњице (пројекат "Горњи хоризонти"), ХЕ Бук Бијела на Дрини и остале електране на Дрини.

Осим постојећих термоелектрана у периоду плана градиће се други блок ТЕ Угљевик, која ради на мрки угаљ, а повећаће се и енергетски капацитети ТЕ Гацко и изградиће се ТЕ Станари, које ће користити лигните. Садашња инсталирана снага термоелектрана у Републици Српској износи 600 MW, док су планирани капацитети од око 1000 MW.

Очекивани развој производње електричне енергије пратиће и одговарајући развој мреже далековода у складу са потребама конзума.

Када је ријеч о даљем, дугорочном развоју производње електричне енергије, главни хидроенергетски потенцијал обухвата Дрину, Требишњицу и Врбас, а када је ријеч о појединачним хидроелектранама треба градити оне које изазивају најмање потребе за расељавањем становништва, премјештањем саобраћајне и друге инфраструктуре, на сливовима са најмањом продукцијом наноса и друго.

Када је у питању изградња малих хидроелектрана оне су веома потребне, али прије него што се дозволи њихова изградња потребно је да се њихове локације унапријед детаљно проуче кроз сарадњу сектора енергетике, водопривреде, пољопривреде,

шумарства и других да би се поплавило што мање пољопривредног земљишта, да би се смањило расељавање, да се евентуалним поплавним таласом не би угрозили битни интереси људи низводно од акумулације, да се не би изазвала нестабилност земљишта и друго. Тек послије студиозно урађених интердисциплинарних анализа треба одобравати изградњу малих хидроелектрана нарочито у подручјима до којих је скупо довести енергију из енергетског система Републике Српске и која су ријетко насељена.

Потребно је водити политику очувања простора за будуће водне акумулације, треба спријечити изградњу објеката инфраструктуре и супраструктуре на лежиштима угља и друго. Посебно је важно максимално одгодити засипање акумулација због активних ерозивних процеса који се дешавају у сливовима водотока.

Што се тиче производње струје из термоелектрана, најперспективнији погон који треба да се реализује у наредном периоду су повећање капацитета рудника Станари и изградња нове термоелектране.

Производња техничких, односно индустријских гасова која се данас одвија на пет главнијих локација на територији Републике Српске знатно ће се повећати са очекиваним оживљавањем индустријске производње.

Постојећа рафинерија нафте у Броду и уља у Модричи значајни су прије свега због тога што задовољавају потребе Републике Српске за нафтним дериватима и моторним уљима, чега има и за извоз. Уколико би се успјело да се транзитни нафтовод од Констанце преко Панчева спусти јужно од Саве, кроз посавски дио Републике Српске, могао би се очекивати значајан раст капацитета ове рафинерије, која би се нашла на путу експанзије руске енергетске политике.

Гасификацију Републике Српске која је у току, треба максимално убрзати, јер је ријеч о сразмјерно јефтиним и еколошки повољном енергенту. Република Српска као конзумно подручје треба да буде повезана са подручјима Република Србије и Хрватске.

У периоду који слиједи очекује се сразмјерно брза експанзија енергетског сектора уз истовремено остваривање првих покушаја у коришћењу алтернативних енергија – геотермалне, соларне енергије, енергије вјетра, биомасе и друго.

Треба очекивати даљу убрзану активност на топлификацији градова и насеља у Републици Српској. У том процесу требало би стално смањивати удио угља, као необновљивог ресурса у производњи струје и све веће коришћење гаса.

Битан елемент енергетске политике у Републици Српској треба да буде повећање енергетске ефикасности у индустрији, у сектору стамбене и друге високоградње, као и у саобраћају релативним смањењем друмског саобраћаја који користи нафту и релативним повећањем улоге жељезничког саобраћаја.

Потребно је донијети стратегију развоја енергетског сектора која би дефинисала дугорочну енергетску политику у Републици Српској, која би све више требало да послује по економским, односно тржишним принципима. Приликом израде ове стратегије, треба настојати да се смање или елиминишу стварни и потенцијални сукоби у простору Републике Српске.

Најзначајнији примјери потенцијалних сукоба су:

- Планирани заштићени предио “Кањон Врбаса” и двије планиране хидроелектране.
- Планирани заштићени предио “Кањон Урга”, двије потенцијалне хидроелектране и мале хидроелектране.
- Планирани парк природе “Сливови Пливе и Јања”, потенцијална хидроелектрана на Јању (ХЕ “Јањске отоке”) и мале хидроелектране.
- Планирани заштићени предио Врбања-слив и већи број потенцијалних хидроелектрана (средње и мале хидроелектране).
- Планирани заштићени предио “Зворничко језеро – Дрињача – Јадар” и потенцијална ХЕ Дрињача.
- Планирани резерват биосфере “Дрина” и планиране и потенцијалне хидроелектране на средњем току Дрине и њеним притокама.
- Планирани парк природе “Виогор – Лим” и потенцијална ХЕ “Устипрача”.
- Планирани заштићени предио “Билећко језеро” и планирана ХЕ “Билећа”.

3. САОБРАЋАЈ И ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ

САОБРАЋАЈ

Основна опредјељења

- Развој саобраћајних инфраструктурних система у Републици Српској све више ће се прилагођавати њеној територијалној структури и потребама.
- Трансформисање инфраструктурних система на територији Републике Српске зависиће од крутости, односно еластичности саобраћајних система.
- Тако формирану инфраструктурни системи биће основа развоја саобраћајне привреде.

Друмски саобраћај

Очекивани убрзани развој путне привреде у Републици Српској који подразумијева побољшање и развој свих фрагмената мреже путева биће основа за убрзан и стабилан развој путне привреде у наредном периоду.

Када је ријеч о предузећима за превоз путника треба очекивати развој који ће водити ка смањеном броју превозника, односно укрупњавању предузећа за превоз путника. Очекује се подизање квалитета свих облика понуде у области превоза путника.

Што се тиче предузећа за градски и приградски превоз треба очекивати убрзанији развој ових предузећа, нарочито у градовима који су доживјели интензиван територијални и популациони развој.

У превозу робе такође треба очекивати смањење броја превозника, тј. укрупњавање капацитета као и специјализација у области транспортног рада.

Жељезнички саобраћај

Жељезница је веома страдала у грађанском рату, али се сада стабилизује и стално повећава обим рада. Очекује се још већа модернизација, подизање нивоа постојећих услуга и даљи стабилан развој. Очекује се релативно повећање улоге жељезнице у транспорту робе.

Ријечни саобраћај

Очекује се стално повећање значаја ријечног саобраћаја у укупном саобраћају у Републици Српској. Очекује се формирање флоте поред оних капацитета који сада служе само за експлоатацију пијеска и шљунка.

Очекује се убрзан развој лучких предузећа, прије свега Шамца, као и Градишке, Брода и Раче.

Нафтни терминал у Броду дијелиће судбину рафинерије и транзитног нафтовода од Констанце до Крка.

Ваздушни саобраћај

Република Српска је већ формирала свој систем аеродрома. У новоформираној мрежи аеродрома, аеродром Маховљани је већ постао међународни аеродром коме предстоји озбиљна модернизација. Сличну судбину може да доживи и аеродром Требиње у контексту развоја туризма Дубровачког туристичког подручја. Све остале аеродроме треба одржавати и према потребама развијати.

Ваздушни саобраћај у Републици Српској треба да обавља једно предузеће које би истовремено и газдовало аеродромима.

Поштански саобраћај

Поште Републике Српске су предузеће које ће у будућности имати стабилан и уједначен развој.

ТЕЛЕКОМУНИКАЦИЈЕ

Развој телекомуникационих система један је од најдинамичнијих сектора развоја у Републици Српској, односно сектор који најмање и најкраће технолошки заостаје за развијеним свијетом.

Основна одређења

- Очекује се даљи динамичан технолошки развој цијелог сектора.
- Очекује се даљи динамичан развој економије цијелог сектора.

Инсталације које користи сектор телекомуникација – студија, централе, релеји и сл. су микропојаве, али је њихов учинак на цјелини територије веома важан.

Телефонија

Стабилна и мобилна телефонија у периоду који слиједи стално ће се и битно технолошки модернизовати. Стално повећање покривености територије и броја претплатника у оба вида телефоније, побољшање услуга и увођење нових услуга биће основа брзог економског развоја овог сектора.

Телевизија – радио

Иако јавни сервис Републике Српске није права привреда, треба створити инфраструктуру која омогућава максималну покривеност територије Републике Српске телевизијским и радио сигналом ентитетског информационог сервиса.

Треба омогућити развој приватних телевизијских и радио станица у уређеном радиодифузном простору Републике Српске.

4. ГРАЂЕВИНАРСТВО

Основна одређења

- Грађевинарство Републике Српске треба да се у потпуности опорави и активира све производне капацитете.
- Грађевинарство је битно за развој јер за собом повлачи развој многих других привредних грана.
- Територија и становништво Републике Српске дугорочно ће имати велике потребе за изградњом нових објеката разних врста.

Територија Републике Српске у дужем периоду биће подручје високе конјунктуре када је ријеч о изградњи објеката разних врста и намјена. Тако нпр. на територији Републике Српске налази се око пет стотина хиљада стамбених јединица, претежно кућа за индивидуално становање. Рачунајући да је вијек трајања ових објеката 100 година, годишње би требало замијенити најмање 5.000 објеката, а рачунајући морално застаријевање објеката, објекте оштећене у рату и др., тај број је много већи.

Као млада политичка територија чији се простор формира и реструктурира, Република Српска ће у дужем времену имати потребу за изградњом свих врста пословних простора и свих врста инфраструктура, што је објективно велика шанса за развој грађевинарства.

У будућем развоју треба активирати све потребне ресурсе и све привредне капацитете грађевинарства од којих неки ни данас не раде. Приоритетни развој капацитета у грађевинарству треба ускладити са јасно територијализованим и квантификованим потребама. Грађевинарство треба да нађе начин да превазиђе одсуство производње цемента, бетонског гвожђа, битумена, стакла и цријепа на територији Републике Српске.

Сада на територији Републике Српске има много регистрованих привредних субјеката у области грађевинарства. У периоду плана очекује се укрупњавање грађевинских предузећа.

Реално је очекивати да грађевинарство Републике Српске у највећој могућој мјери покрије потребе у областима нискоградње и високоградње када је ријеч о стамбеном и пословном простору. Не очекује се значајан развој у сектору специјалних грађевинских радова као што су мостови, специјалне конструкције и др.

5. ВОДОПРИВРЕДА

Основна одређења

- Вода постаје стратешко економско добро, тј. добро од највећег развојног интереса.
- Уводи се интегрално управљање водама.
- Сектор вода који је изразито просторно детерминисан координира се са свим другим секторима који имају интересе у вези са коришћењем вода или су од значаја за квалитет вода у најширем значењу ријечи.
- У свим аспектима коришћења простора морају се обезбиједити интереси сектора водопривреде, а то је да се не гради на плавним подручјима, да се не гради на зонама подземних вода, да се употријебљене воде не упуштају у подземље, да се насеља и објекти великог привредног значаја не граде у зонама дејства могућих поплавних таласа, да се од изградње сачувају простори намијењени акумулацијама и друго.
- У зонама од посебног интереса за водопривреду, водопривреда има прече право куповине земљишта.
- Интереси водопривреде у простору обезбјеђују се водопривредним и просторним планирањем.

Интегрално управљање водама дефинисано је као оптимално газдовање, интегрално уређење, коришћење и заштита јединственог водопривредног простора Републике Српске. Вода је изразито просторни феномен, а интегрално управљање водама подразумијева све појавне облике вода и све територије које су повезане са водама, као што су сливови, водотоци, изворишта, зоне подземних вода, антиерозивна заштита, одбрана од вода изградњом линијских и других система одбране, снабдијевање водом за пиће, третман употријебљених вода и друго.

Прва мјера у спровођењу овог приступа подразумијева ревитализацију и модернизацију свих постојећих водопривредних система Републике Српске и даљи развој на систему европских норматива у коришћењу вода.

Да би се то остварило потребно је успоставити мониторинг вода и објеката на водама, а онда систематско и координирано модернизовање свих технологија у вези са водама, ревитализација и рехабилитација система који су оштећени или запуштени и развој нових облика и начина коришћења вода подразумијевајући ту и пловне путеве, унапређивање рибарства, спорта на водама и друго.

У вези са тим потребно је организовање система управљања и усмјеравање развоја коришћења вода, преузимање нових технологија, организовање све сложенијих у територијалном и организационом систему начина коришћења вода, управљање квалитетом вода, уређење сливова, заштита изворишта и свих других активности у вези са развојем сектора вода.

Оваквим водопривредним приступом воде постају економско добро које има цијену, тј. вода ће све више постајати роба, а развој водопривредног сектора све више ће се развијати по основу цијене коришћења вода.

Цијена воде формираће се по трошковном принципу, односно на основу цијене заштите вода, заштите од вода, заштите изворишта, заштите од ерозије и друго. Цијену вода према водопривредним подручјима треба да снесе корисници вода.

У организационом смислу основу организације водопривреде чине водопривредне организације у сливу Саве и Требишњице. Системом интегралног управљања вода руководи Дирекција за воде која ће се систематски и организовано бавити јачањем свих елемената сектора вода. Дирекција обезбјеђује и сарадњу са непосредним окружењем Републике Српске и међународну сарадњу у домену опште политике вода и управљање транзитним водама. За остварење оваквог концепта који треба да обезбиједи брз, прије свега на економији вода заснован развој водопривредног сектора, потребни су квалификовани кадрови и систематски научно-истраживачки рад.

До периода плана основе новог система управљања водама треба да дају прве резултате.

6. ТРГОВИНА, ЗАНАТСТВО, ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЉСТВО

ТРГОВИНА

Основна одређења

- Значај трговине у Републици Српској убудуће ће расти.
- Трговина је битан фактор за обезбјеђење пласмана роба; она је својеврстан продужетак производње роба.
- Потребно је управљати просторним развојем трговинских капацитета.

У досадашњем развоју трговина је била сектор који се најспонтаније развија, односно сектор који је најмање контролисан и усмјераван када је ријеч о просторној дистрибуцији трговинских капацитета. Сада у Републици Српској постоји велики број трговинских предузећа са изразито неравномјерним распоредом по територији Републике Српске.

Из аспекта планирања и развоја простора веома је битно да се постигне што равномјернија покривеност територије Републике Српске капацитетима трговине на велико, магацинима, складиштима и сл. Капацитети ових објеката треба да задовоље и то на дужи рок потребе гравитирајуће популације чиме би се остварио у основи, концепт снабдјевачке трговине, тек после тога треба размишљати о развоју трговине на принципима конкуренције.

У периоду који слиједи очекује се укрупњавање трговинских капацитета. Сматрамо да је из аспекта развоја простора веома важна изградња регионалних и субрегионалних трговинских центара на периферијама већих градова и магистралним и регионалним путевима. Формирање ових центара треба да буде на принципима који онемугавају стварање и одржавање монопола што значи нпр. да сваки регионални трговински центар мора имати најмање двије робне куће и сл.

ЗАНАТСТВО

Основна одређења

- Занатство је битан дио сектора услуга, много мање дио сектора производње.
- У периоду који слиједи развој занатства треба стимулисати разним мјерама.
- Територијални развој занатства треба да буде усмјераван према потребама становништва и привреде.

У принципу занатство је изразито локална појава и не припада овој категорији планирања. Ипак дају се основне смјернице за развој занатства из аспекта планирања и уређења територија.

Веома је важно да се учине максимални напори да се одрже традиционални занати на подручјима гдје још постоје и дјелују занатлије који се овим занатима баве. Могло би се рећи да развој и очување ових заната има неку врсту макрозајачаја, јер значе одржање традиције, идентитета и културе народа и могу бити значајни за развој

туризма. Када је ријеч о осталим занатима за којима постоје актуелне, свакодневне потребе њих треба структурирати према врстама као занате у служби:

- појединца,
- домаћинства,
- стана,
- возила,
- привреде и групу
- ријетких заната – пушкари и др.

Све занате ових група треба развијати према капацитету потреба, а лоцирати их према њиховој природи – од стамбених зона (фризери, кројачи и сл.) до градских периферија (каменоресци и сл.).

Пожељно је да се формирају занатски услужни центри и још више занатски производни центри који би заједнички користили објекте и инсталације (трафо-станице, компресорске станице и др.).

Развој дефицитарних заната треба стимулисати разним мјерама економске политике.

У сеоским подручјима треба обезбиједити сервисе за одржавање пољопривредне механизације који би располагали одређеним бројем мобилних екипа.

ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЉСТВО

Основна одређења

- Туризам је велика шанса за развој простора Републике Српске.
- Туристички потенцијали распоређени су релативно равномјерно по простору Републике Српске.
- За развој туризма потребно је стварати систематске предуслове прије свега изградњом одговарајућих објеката инфраструктуре.
- У развоју туристичких подручја мора се водити рачуна да се не деградирају мотиви за туристички развој одређених подручја.
- Промоцијом туристичких вриједности, примарно се бави Република Српска.

Развој туризма и угоститељства се може сматрати карактеристиком нашег времена. Из аспекта простора може се рећи да је туризам макропросторни феномен, а угоститељство пратећи феномен који се јавља на микронивоу задовољавајући потребе туриста за исхраном, смјештајем или комбиновано.

Говорећи уопштено, туристички мотиви одређују карактер туризма. Из аспекта мотивације туризам може бити:

- бањски,
- планински,
- зимски,

- на води,
- градски,
- транзитни,
- културни,
- вјерски,
- сеоски,
- еколошки,
- манифестациони,
- спортски,
- комбиновани,
- и др.

Туризам се примарно развија у просторима, тј. градовима и регијама који имају одговарајуће природне и антропогене карактеристике од значаја за развој туризма.

У наредном дијелу овога текста даје се списак потенцијалних туристичких регија у Републици Српској са основним карактеристикама тих регија које имају потенцијални туристички значај.

1. Козарско-поунска зона

Туристички мотиви:

- Национални парк са развијеним разноврсним видовима туризма (омладински, спортско-рекреативни, климатски, планински).
- Бања Мљечаница са развијеним здравственим туризмом.
- Меморијално подручје Доња Градина и манастир Моштаница.
- Планирани парк природе Поткозарје.
- Потенцијална бањски локалитет Љешљани.
- Потенцијални туризам на води – Уна.
- Потенцијални сеоски туризам у општини Костајница.

2. Горњо-санско-пливска зона

Туристички мотиви:

- Туризам на води – језеро Балкана, ријеке Плива, Јањ, Рибник, Сана.
- Прашума Јањ, Лом, Јањске отоке, извор Пливе (постојећи и планирани резервати природе), ријека Сокочница.
- Ловни туризам (Родуша, Љуша, Натпоље, Купрешка ријека, Лисина).
- Еко-зона “Зеленковац”.
- Меморијални паркови Потоци – Јасиковац и Млиништа.
- Културно наслеђе – Соко Град и манастир Глоговац код Шипова.
- Планирани Национални парк Виторог.
- Планирани паркови природе долина Пливе и Јања, Сана – извор и горњи токови, Лисина и Клековача – Лом.
- Потенцијални зимски туристички центар на Лисини.

- Потенцијални сеоски и еко-туризам у јањском крају, Пецка у општини Мркоњић Град, потенцијални етнотуризам у општини Рибник (Трескавац, Драгорај итд.).

3. Врбаско-мотајичка зона

Туристички мотиви:

- Јединствено, познато и признато подручје природног, еколошког резервата "Бардача" у иностраном туризму.
- Праисторијски археолошки локалитет Доња Долина.
- Разни видова туризма у долини Врбаса (ловни, риболовни, спортски рафтинг).
- Бањски туризам – бања Лакташи, Слатина, Српске топлице – Горњи шехер.
- Градски центар са значајним културним наслеђем – Бања Лука (тврђава Кастел итд.), бројним манифестацијама, средњовјековни градови Звечај Град и Гребен Град у околини Бање Луке, манастир Гомионица.
- Потенцијални спортско-рекреативни центар на Мањачи.
- Планирани паркови природе Рупска ријека и Осмача – Тисовац.
- Планирани заштићени природни предио – планина Мотајица.
- Потенцијални извиђачко спортско-рекреативни центар "Млинска ријека" код Јошавке.
- Потенцијални транзитни туризам (аутопутеви Бања Лука – Градишка и Бања Лука – Добој).

4. Кнежевско-борјанска зона

Туристички мотиви:

- Развијен, признат и познат здравствени туризам бање Врућице.
- Планински центар Хајдучке воде на Борја планини.
- Зимски центар Кнежево.
- Манастир Липље,
- Планирани паркови природе Борја и Влашић.
- Планирани заштићени природни предио кањон Угра.
- Потенцијални зимски туристички центри у околини Кнежева и Блатница – Вучја планина,
- Потенцијални туризам на води – Велика Усора, Блатница, Врбања, Угар,
- Потенцијални сеоски туризам на подручју сеоских насеља Горњи Очауш, Доњи Очауш, Бијело Бучје, Младиковине, Шипраге, Крушево Брдо, Имљани.

5. Подринска зона

Туристички мотиви:

- Ријека Дрина, Перуђачко и Вишеградско језеро на Дрини, језеро Рјечица код Рудог (туризам на водама – ловни, риболовни, спортски).

- Јединствена и у свијету потврђена љековита својства извора Црни Губер са елементима "ваздушне бање".
- Локалитети Панчићеве оморике.
- Културно наслеђе у општинама Рогатица и Вишеград – мост у Вишеграду, мост на Жепи, средњовјековни градови Борач, Вратар и Самобор, црква у Сопотници, манастир Добрун.
- Планирани национални парк кањон Дрине и Сушице.
- Планирани парк природе Лим.
- Резерват биосфере "Дрина".
- Потенцијални зимски туристички центар Сјемећ у општини Рогатица.
- Планирана ускотрачна жељезничка пруга до Вишеграда.
- Потенцијални сеоски туризам на подручју Борика, Жепе, као и руралног простора општина Вишеград и Чајниче.

6. Јахоринско-романијска зона

Туристички мотиви:

- Јахорина – Рајска долина као једини и изразити високопланинско-зимски центар у Републици (са високом сњежношћу) и афирмисано подручје у иностраном туризму (14. зимске олимпијске игре).
- Планински и зимски центар и "ваздушна бања" Пале са добро очуваним смештајним капацитетима.
- Локалитет "Дворишта" са почецима развоја инфраструктуре за нордијско скијање.
- Туристички објекти на ширем подручју Требевића.
- Пећине Орловача и Новакова пећина.
- Културно наслеђе – праисторијски археолошки локалитети на Гласинцу, стари средњовјековни градови Витањ, Стари Град код Пала, Ходидјед.
- Потенцијални већи зимски туристички центри на ширем подручју Праведничке Косе и Равне Романије.
- Потенцијална изградња жичаре Фалетићи – Црепољско.
- Планирани паркови природе Јахорина, Романија, кањон Праче.
- Планирани заштићени природни предјели Озрен, кањон Биоштице и Каљине, Деветак.
- Потенцијални сеоски туризам на подручју насеља Вранеши, Соколовићи и Кнежина.

7. Маглићко-зеленгорско-трескавичка зона

Туристички мотиви:

- Спортско-рекреативни центар Тјентиште.
- Национални парк Сутјеска са разним видовима туризма: планински, омладински, спортско-рекреативни, риболовни туризам.
- Сплаварење на горњем току Дрине и Тари.
- Геоморфолошки феномени – казани на Жељезници код Турова и земљане пирамиде код Миљевине.

- Црвањ планина и Морине – очувани природни предјели.
- Културно наслеђе – градско насеље Фоча.
- Планирано проширење Националног парка Сутјеска.
- Планирани национални паркови – Трескавица и кањон Бистрице и кањон Таре.
- Потенцијални планински туристички центар Калиновик или његова околина.

8. Херцеговачка зона (требињско-билећко-невесињска зона)

Туристички мотиви:

- Богато културно наслеђе градског насеља Требиња и цијеле општине Требиње (Арсланагића мост, манастир Тврдош и Добрићево, бројне средњовјековине цркве и црквшта, некрополе стећака, средњовјековни градови Клобук и Мичевац).
- Херцеговачка Грачаница.
- Потенцијални туризам на води – Билећко језеро и језеро Горица, ријека Требишњица.
- Планирани Национални парк Ластва – Орјен.
- Потенцијални спортско-рекреативни центар на Орјену – Зубачка Убла.
- Потенцијални сеоски и еко-туризам у општини Невесиње (Кифино Село), сеоски и риболовни туризам у горњем току Неретве (Улог и околина).
- Културно наслеђе – градско насеље Невесиње, некрополе стећака и праисторијски тумулуси у Невесињском пољу.
- Историјске грађевине и национални споменици општине Невесиње.

Простор потенцијалних туристичких регија мора се развијати и градити за потребе туризма. Цјелокупан режим изградње за потребе туризма мора бити организован тако да се очувају битне природне и антропогене вриједности туристичких подручја. Туристичка подручја морају се планирати, мора се обезбиједити одговарајућа понуда локација и потпуна контрола изградње простора. Туристичка подручја треба отворити сукцесивно – етапно и у принципу их треба развијати као комплексна подручја, тј. подручја са диверзификованом понудом.

Развој туристичких подручја мора се ускладити са интересима аутохтоне популације. Одрживи развој аутохтоне популације никако не смије бити доведен у питање.

Највећи дио природно вриједних туристичких подручја налази се у мање развијеним дијеловима територије Републике Српске које не могу обезбиједити квалитетну промоцију туристичке понуде. Због тога промотивне дјелатности туризма у Републици Српској треба да се обављају на нивоу ентитета.

На територији Републике Српске у складу са њеним потенцијалима може се развити знатна туристичка активност. Управљање развојем туристичким подручјима не може се препустити локалним самоуправама. Мислимо да треба формирати органе који би управљали развојем туристичких подручја који би били слични нпр. дирекцијама националних паркова. Тако би управљање и привредно коришћење туристичких потенцијала било цјелисходно организовано. Изван тог система територијалног

управљања туристичким потенцијалом као самостални привредни субјекти постојали би и пословали туристичке агенције, туристичка, угоститељска и друга предузећа.

7. ОСТАЛЕ ПРИВРЕДНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ

КОМУНАЛНА ПРИВРЕДА

Основна опредјељења

- Комунална привреда је битан сегмент привреде јер се одражава на услове живота људи.
- Очекује се убрзан развој сектора послије вишедеценијског дезинвестирања и заостајања.
- Комунална привреда постаће у периоду плана права привреда.

У протеклих много деценија цио корпус комуналне привреде радио је у систему неекономских цијена и стално заостајао. У градовима и насељима Републике Српске постоје бројни и велики комунални дефицити.

У новије вријеме заузет је став да само снабдијевање водом, одвођење употребијених вода и производња и дистрибуција топлотне енергије треба да остану у статусу дјелатности од јавног интереса и у систему претежно државног власништва.

Све друге дјелатности које обухватају комплекс комуналне привреде као што су сахрањивање, те дистрибуција гаса, изградња и одржавање градског зеленила са пратећим дјелатностима, чишћење јавних површина, сакупљање, одношење, депоновање и рециклажа отпада и др., треба да почну да раде по привредном рачуну, односно на бази реално формираних цијена услуга.

Овакав концепт наићи ће на препреке, као што су сиромаштво грађана, стечене навике и др., али се на том путу мора истрајати јер свака врста комуналне дјелатности има своју цијену која се мора платити.

Са овим концептом комуналне привреде почиње фаза њеног јачања и убрзаног развоја што подразумијева убрзано отклањање дефицита у области комуналног стандарда на великим дијеловима територије Републике Српске.

Треба очекивати повећање броја комуналних предузећа, монофункционалних или комплексних, који ће радећи у овом сектору стално повећавати ниво комуналне опремљености и комуналног стандарда у Републици Српској.

VII ЈАВНЕ СЛУЖБЕ И ДРУГЕ ДРУШТВЕНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ

Основна опредјељења

Промјене у простору Републике Српске у протеклих више од 15 година отварају потребу за промјенама у просторном распореду и капацитету јавних служби. Основна опредјељења у вези са развојем јавних служби посматрано из аспекта простора су:

- Распад Југославије и грађански рат изазвали су велику редистрибуцију становништва, а процес транзиције битно мијења улогу државе у развоју јавних служби.
- Потребно је побољшати просторни распоред јавних служби ради повећања њихове доступности становништву, односно у складу са потребама становништва.
- Потребно је омогућити развој приватне иницијативе у домену јавних служби и доступност јавних фондова приватним инвеститорима.
- Потребно је вршити стално усклађивање просторних норматива који важе за јавне службе, што подразумијева изградњу нових објеката, реконструкцију и проширење постојећих и сл.
- Потребно је стално успостављати баланс између потреба ентитета и потребе локалне самоуправе. Република Српска пружа подршку локалној самоуправи у развоју оних друштвених служби које се задовољавају или ће се задовољавати на локалном нивоу, а премашују инвестиционе капацитете локалне самоуправе.
- Дијелови некадашњих општина Босне и Херцеговине који се данас налазе у Републици Српској (пограничне руралне општине Републике Српске) и који немају пун демографски и функционални капацитет, своје потребе задовољавају у најближој сљедећој функционалној општини.

Табела 8. Препоруке за организацију јавних служби према рангу у мрежи (систему) насеља Републике Српске

Јавне службе	Ентитетски центар	Мезорегионални центар	Субрегионални центар	Примарни локални центар (општински центар)	Секундарни локални центар (центар заједнице села)
1. Образовање и наука					
Предшколско васпитање и образовање	X	X	X	X	(X)
Подручна одјељења				X	X
Основна школа (централна)	X	X	X	X	XX
Средње школе	X	X	X	X	
Високе школе	X	X	(X)	(X)	
Факултети	X	X	(X)	(X)	
Ђачки и студентски домови	X	X	(X)		
Научни институти	X	(X)	(X)		
2. Култура					
Позоришта	X	(X)	(X)		
Музеји	X	X	(X)		
Галерије	X	X	X	(X)	
Библиотеке	X	X	X	X	(X)
Домови културе	X	X	X	X	X
3. Здравство					
Клинички центар	X	(X)			
Општа болница		X	X	(X)	
Дом здравља	X	X	X	X	(X)
Амбуланта	X	X	X	X	X
Специјалне болнице, заводи и институти	X	X	X	(X)	(X)
4. Социјално старање					
Центри за социјални рад	X	X	X	X	
Старачки домови	X	X	(X)	(X)	
Домови за незбринуту дјецу	X	(X)	(X)	(X)	
Домови за лица са функционалним и менталним сметњама	X	(X)	(X)	(X)	(X)

5. Комуналне дјелатности					
Тржнице	X	X	X	X	X
Погребне услуге	X	X	X	X	(X)
Електродистрибуција	X	X	X	X	(X)
Телекомуникације	X	X	X	X	(X)
Остале јавне комуналне услуге	X	X	X	X	(X)
6. Управа					
Влада РС	X	(X)			
Институције БиХ	X	X	(X)		
Управе и управне организације РС	X	X	X		
Фондови РС	X	X	X		
Јавна предузећа РС	X	X	X	(X)	
Градске и општинске управе	X	X	X	X	(X)
Мјесне канцеларије	X	X	X	X	X
7. Спорт					
Спортско-рекреативни центри који задовољавају стандарде за ентитетска и међуентитетска такмичења	X	(X)	(X)		
Мањи спортско-рекреативни центри мултинамјенског карактера	X	X	X	XX	
Спортске дворане	X	X	X	XX	
Спортске сале	X	X	X	X	XX
Базени	X	X	X	(X)	
Отворени спортски терени (рекреативни) – универзални терени	X	X	X	X	X

Објашњење знакова:

X – неопходно;

XX – неопходно у највећем броју случајева;

(X) – могуће ако постоји интерес и економска основа за организовање садржаја, у оквиру јавног или приватног сектора.

1. ОБРАЗОВАЊЕ И НАУКА

ОБРАЗОВАЊЕ

Основна опредјељења

- Треба очекивати све већи обухват дјеце и одраслог становништва редовним и ванредним облицима образовања.
- Код дјеце школског узраста треба очекивати да ће крајем планског периода почети прелазак на рад у једној смјени.
- Рад у једној смени за школску дјецу и омладину подразумијева промјену просторних стандарда који сада важе, тј. одговарајуће повећање изграђене површине школа и површине школских комплекса по дјетету.
- Одговарајуће повећање школског стандарда у просторном смислу треба да обухвати и студентску популацију.
- Нови капацитети школа треба да се граде према потребама популације.
- Изградња простора за факултете треба да прати концепт развоја вишег и високог школства у Републици Српској.

Предшколско васпитање и образовање

Сви центри општина са више од 15.000 становника морају имати објекат јавног предшколског васпитања и образовања. Поред јавног предшколског васпитања и образовања развијаће се (отварати) и приватни вртићи у складу са законским одредбама. Обухват дјеце узраста од једне године до шест година предшколским васпитањем и образовањем на подручју Републике Српске у наредном периоду могао би се повећати за још најмање 4.000 дјеце. За то је потребно у урбанистичким плановима општинских центара планирати одговарајуће објекте за вртиће и то у општинама Рибник, Пелагићево, Петрово, Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа, а то значи још око 10.000 m² до 12.000 m² бруто грађевинског затвореног простора и око 30.000 m² ограђеног и уређеног дворишног простора.

Основно образовање

У периоду до 2015. године, цијела популација од шест до 15 година ће се обухватити основношколским образовањем (редовним, инклузивним и специјалним), што је била традиција на овим просторима прије посљедњег рата, а до 2020. године могуће је сасвим искоријенити неписменост. Потребно је изградити 20 нових школских објеката или 48.800 m² затвореног школског простора и 144.000 m² отвореног простора и тада би се створили услови за рад у једној смјени са организациом цјелодневног боравка у школи. Сада овај услов испуњавају школе на сеоским подручјима, гдје је смањен број полазника. Такође, све основне школе у Републици Српској имају довољно отвореног школског простора и његова површина по ученику је већа од просјека у школама Европске уније.

Табела 9. Планиране основне школе и школски објекти у јавном сектору до 2015. године

Ред. бр.	Насеље (локација)	Школа основна	м ² затворени простор	м ² отворени простор	Број ученика
1.	Бања Лука (Лауш, Старчевица)	2	6.000	20.000	2.400
2.	Бања Лука - музичка школа	1	3.000	5.000	300
3.	Бања Лука (Центар - Светог Саве)	1	2.900	10.000	800
4.	Сарајево (Источна Илиџа)	1	3.000	10.000	1.000
5.	Градишка	1	3.000	10.000	1.000
6.	Пале	1	3.200	10.000	900
7.	Зворник, Шепак Горњи	2	5.800	20.000	1.500
8.	Бијељина	3	5.000	10.000	1.500
9.	Јања	1	2.200	10.000	550
10.	Нови Град	1	2.200	6.000	600
11.	Приједор	2	4.000	6.000	1.200
12.	Рибник	1	1.800	6.000	500
13.	Језеро	1	1.000	5.000	300
14.	Требиње	1	2.500	6.000	700
15.	Челинац	1	3.200	10.000	920
Укупно		20	48.800	144.000	14.170

Средње образовање

Потребно је изградити седам нових школских објеката до краја периода плана да би 100 % дјеце било обухваћено средњим образовањем и да би били обезбијеђени услови за савременији наставни процес. Све школске зграде требало би да испуњавају потребне услове за овај вид дјелатности. Такође, до краја 2015. године расположиви простор за наставу би омогућио прелазак на рад у једној смјени, процјењујући по садашњем распореду становништва у Републици Српској. Отворени школски простор по ученику је довољан и већи је од просјека у неким европским земљама. Поред планираних школских објеката потребно је изградити ђачке домове у Лукавици, Палама, Зворнику, Фочи, Бијељини, М. Граду, Градишци, Приједору и Бањој Луци.

Табела 10. Планиране средње школе и школски објекти у јавном сектору до 2015. године

Ред. број	Насеље	Средња школа	м ² затворени простор	м ² отворени простор	Број ученика
1.	Бања Лука	3	10.500	21.000	2.700
2.	Лукавица	1	3.000	7.000	700
3.	Бијељина	2	6.000	14.000	1.400
4.	Пале	1	3.000	8.000	700
Укупно		7	22.500	50.000	5.500

Високо образовање

У наредном периоду инвестирање у високом образовању треба усмјерити у реконструкцију постојећих зграда факултета, адаптацију касарни и других зграда добијених од Војске Републике Српске: зграда Ректората и Академије умјетности, објекат за смјештај студената и гостујућих професора, зграде Архитектонско-грађевинског факултета, Факултета за физичку културу и спорт, Филозофског факултета, Пољопривредног факултета и Стоматолошког факултета. Укупно је потребно реконструисати и изградити 32.526 m² простора за разне облике наставног процеса (нови факултетски објекти у Бијељини, Добоју, Зворнику, Палама и Приједору). Овим активностима и распоредом високошколских установа биле би задовољене потребе које ће се повећати већим обухватом становништва овим видом образовања, а створили би се услови да укупна популација студената има адекватне услове за студирање. Сви објекти би испуњавали техничке и наставне услове за овај вид образовања. За унапређивање студентског стандарда потребно је планирати изградњу три студентска дома у Бањој Луци и по један у Фочи, Добоју, Бијељини и Приједору.

Приоритети у инвестицијама односе се и на истраживање и научно усавршавање младих научника и наставника и стално побољшање стандарда запослених и студената.

Табела 11. Планирани објекти факултета у јавном сектору до 2015. године

Ред. број	Насеље	Зграда факултета	m ² затворени простор	m ² отворени простор	Број студената
1.	Зворник	1	2.800	4.000	400
2.	Пале	1	3.000	4.000	800
3.	Бијељина (у изградњи)	1	7.500	6.000	1.950
4.	Добој	1	1.800	600	600
5.	Приједор	1			
Укупно		5	15.100	14.600	3.750

НАУКА

Основна опредјељења

- Република Српска води активну политику научног и технолошког развоја као основе материјалног и свеукупног развоја Републике Српске – знање је основа свеколиког развоја.
- Највећим дијелом створен је институционални систем науке у Републици Српској, али недостају још многе институције и многе активности када је ријеч о развоју одређених домена науке.
- Неразвијена је свијест о значају науке за развој Републике Српске, мала су улагања у науку (опрема и кадрови), што све треба полако мијењати. Први циљ у развоју науке је смањење и елиминација технолошког заостајања, односно стварање материјалне основе друштва за убрзани развој, запољшавање и побошање услова живота становништва.
- Потребно је стално јачати кадровску базу науке и убрзано формирање научног подмлатка.
- Потребно је стално повећавати квалитет и домет научног и научноистраживачког рада.
- Научни напор треба да подразумијева три нивоа дјеловања – фундаментални, тамо гдје је то могуће остварити са малим улагањима и без скупе опреме, примијењени и развојни.

Распад Југославије и рат у Босни и Херцеговини довели су до потпуног разарања постојеће привреде са свим посљедицама које из тога проистичу – дошло је до пада производње, дохотка, технолошког заостајања, пада запослености и одласка кадрова. Такође је дошло и до потпуног разбијања система научних и научноистраживачких институција у Босни и Херцеговини, а са стварањем два ентитета отворен је процес формирања потпуно новог ентитетског институционалног система на расположивој материјалној и кадровској основи.

Научнотехнолошки развој је битан сегмент и основа свеукупног развоја Републике Српске и унапређивања свих аспеката живота становништва. У том смислу, приоритети у научном развоју су оне активности науке које могу да умање и елиминишу технолошко заостајање, које могу да подигну продуктивност рада и конкуретност привреде, тј. које могу да обезбиједу одржив развој привреде на бази природних и људских ресурса, да обезбиједу што веће запољшавање становништва итд.

Развој научних дјелатности

Развој научних дјелатности, стање друштва, друштвене потребе, материјалне могућности и стање развијености појединих научних области одређују могуће домете развоја науке у Републици Српској.

Када је ријеч о хуманистичким и друштвеним наукама које не захтијевају посебно скупу опрему за истраживање, у Републици Српској могу се спровести истраживања највишег научног нивоа у складу са капацитетом расположивог кадра. У Републици Српској сада

постоје економски институти, али треба формирати институте из других научних области.

Када су у питању природне науке, треба створити организационе и прије свега материјалне услове за развој ових наука, као неопходном предуслову за развој техничких, медицинских и биотехничких наука.

Што се тиче информационо-комуникационих дјелатности, потребно је обезбиједити подршку да се достигне одређен виши степен развоја, стварањем материјалне основе и обезбјеђењем услова за останак кадрова из ове области.

За развој Републике Српске, а да би се смањило постојеће заостајање и остварио напредак у доменима који имају карактер националног интереса, тежиште треба ставити на техничке, биотехничке и медицинске науке. Ове научне области су већ ослоњене на постојећи институционални систем високошколских и научноистраживачких установа у Републици Српској и њима треба обезбиједити даљи приоритетни развој.

Примјењена наука – научнотехнолошки развој

Нестанком великих предузећа нестали су и велики извори акумулације као предуслова за озбиљан научнотехнолошки развој. Мали инвестициони капацитет малих привредника онемогућава брз развој технологије, вријеме је показало да саморазвој мале привреде не даје очекиване резултате, па је очигледно потребна помоћ Републике Српске да се у домену малих и средњих, али и већих и великих предузећа омогући убрзана примјена нових продуктивнијих, у свему бољих технологија.

Начин да се помогне постојећим предузећима у Републици Српској јесте да се формирају технолошки паркови, инкубациони центри, да се научноистраживачке организације и истраживачко-развојни центри повежу са интересима привреде ради убрзавања технолошког развоја и образовања кадрова за одабране нове технологије. Постоје иницијативе о оснивању два технолошка парка у Бањој Луци и Источном Сарајеву (Источна Илиџа).

Потребно је извршити мобилизацију и организацију најбољих кадрова којим располаже Република Српска, да би се изабрале најпродуктивније, најрентабилније, еколошки најповољније технологије и тиме помогло привреди да крене путем убрзаног развоја.

Институционални оквир

У основи институционални оквир науке у Републици Српској је формиран и њега чине:

- Академија наука и умјетности Републике Српске,
- Универзитет у Бањој Луци са 16 факултета и високих школа,
- Универзитет у Источном Сарајеву са 18 факултета и високих школа,
- 14 приватних високошколских установа и
- 17 регистрованих института.

Овом систему институција треба додати и друге институције које су неопходне за функционисање система науке у Републици Српској.

Кадрови

Потребно је учинити велики напор за битно повећање броја научног кадра у Републици Српској а да то прије свега буду млађи људи оспособљени за научноистраживачки рад.

2. КУЛТУРА

Основна одређења

- Грађани Републике Српске задовољавају своје потребе за културом на локалном нивоу.
- Република Српска води активну политику развоја културе, она одређује мјеру културног стандарда, брине о равномјерном распореду објеката, односно понуде културе, стандардима простора, организације, кадровске опремљености и техничким стандардима.
- Република Српска посебно стимулише развој оних активности културе које означавају регионални идентитет подручја.
- У периоду који слиједи стимулисаће се развој приватне иницијативе у култури.
- Република Српска стимулише задужбинарство и прима легате и завјештања за потребе развоја културе.
- Економски, технички, кадровски и на друге начине, Република Српска помаже изградњу објеката културе и дјелатност културе на локалном нивоу, у складу са потребама локалних заједница и на принципима одрживог развоја културе.

Подизање нивоа културе народа битан је услов свеукупног развоја Републике Српске. У том погледу грађанима треба понудити разне могућности избора и препустити локалним заједницама право на избор. Ипак, Република Српска води политику развоја културе и уједначавања нивоа културног развоја дијелова њене територије. Због тога се овдје предлажу елементи општег концепта развоја културе.

Центри културе

Сви центри општина морају имати центре културе, обезбијеђене минималне просторне услове и запослене аниматоре и промотере културе. Сваки центар културе мора имати најмање једну универзалну салу примјерену потребама становништва.

Домови културе

Сви центри општина са више од 20.000 становника морају имати домове културе који обезбјеђују комплексну понуду културних садржаја. Домови културе морају имати универзалну салу, галерију и друге функционалне просторе.

Сви центри заједница села морају имати минималне просторне услове за задовољење културних потреба становништва, најбоље у осавременењим заједничким домовима.

Позоришта

Сви градови у Републици Српској са више од 40.000 становника треба да имају позоришну салу са простором за оркестар, да би могли да приме драмску и камерну оперску или балетску представу.

Бања Лука треба да добије зграду републичког театра са три ансамбла – драма, опера, балет, и сталним ансамблом. Источно Сарајево (Лукавица) и Требиње треба да имају објекат нешто мањег капацитета и само драмске ансамбле као сталне.

У Бањој Луци, Бијељини, Источном Сарајеву (Лукавици) и Требињу треба формирати бар по једно дјечје позориште.

Универзалне сале

Сваки општински центар треба да има најмање једну универзалну салу у јавној употреби. Центри заједница села такође треба да имају по једну универзалну салу.

Библиотеке

У Бањој Луци треба да се формира Народна библиотека Републике Српске као самостална установа којој треба обезбиједити модеран одговарајући простор. Народне библиотеке треба формирати најмање у свим центрима општина, а пожељно је и у свим центрима заједница села, као и по школама. Све те библиотеке умрежене су са Народном библиотеком Републике Српске.

У Републици Српској формирају се двије универзитетске библиотеке – у Бањој Луци и Источном Сарајеву (Пале). Библиотеке су међусобно повезане. Библиотеке свих факултета и виших школа, свих института, научноистраживачких установа, истраживачко-развојних центара и слично, умрежене су са универзитетским библиотекама.

У периоду који слиједи обезбјеђују се услови за прикупљање и чување књига у папирном, али и у дигиталном облику. Република Српска прописује стандарде у библиотечкој дјелатности – број књига по становнику, број књига по кориснику, број запослених, капацитет читаоница, стандардну опрему и сл.

Музеји и галерије

Сви мезорегионални и субрегионални центри треба да имају музеје и галерије и тиме чувају традицију, тј. историјски и културни идентитет подручја. Музеји могу да буду различити по концепцији, у складу са локалном ситуацијом.

Музеји и галерије морају имати одговарајући изложбени и пратећи простор и одговарајуће кадрове. Република Српска одређује услове за постојање и функционисање ових институција.

Манифестације

Сва подручја која су овим планом идентификована као мезорегионална или субрегионална његују манифестације од значаја за идентитет подручја. Република Српска помаже манифестације од републичког значаја.

Аматеризам

Аматеризам као битна дјелатност културе његује се у Републици Српској од основношколског узраста па даље. Његују се и подржавају сви облици аматеризма у култури кроз систем институција културе који постоји у Републици Српској.

3. ЗДРАВСТВО

Основна опредјељења

- Република Српска води активну политику здравствене заштите становништва и стално је прилагођава материјалним могућностима друштва и грађана.
- У Републици Српској постоји систем јавних и приватних институција здравствене заштите.
- У наредном периоду очекује се убрзани развој приватне иницијативе у сектору здравства, односно интензивнија појава здравствених установа у приватном власништву.
- Република Српска одређује норме и стандарде организације, простора и функционисања здравствених установа.
- Чини се напор да се здравствене услуге, у границама могућег, учине доступним свим грађанима Републике Српске и да се тиме, колико је могуће, уједначи распоред капацитета и услова коришћења здравствених услуга.

Систем здравствених установа формира се на територији Републике Српске као аутономан систем последице стварања два ентитета у Босни и Херцеговини.

Основу система здравствене заштите у Републици Српској чине два клиничка центра – у Бањој Луци који се налази у изградњи и у Источном Сарајеву који се реконструише. Дио система републичког значаја су опште болнице у Бијељини, Градишци, Добоју, Зворнику, Касиндолу, Невесињу, Приједору, Требињу и Фочи; специјализоване болнице – заводи у Бањој Луци, Гаревцу (Јакеш) и Сокоцу; Институт за заштиту здравља у Бањој Луци са регионалним заводима и Институт за физикалну медицину и рехабилитацију у Мљечаници код Козарске Дубице.

Најнижи ниво специјалистичке заштите су општински домови здравља, то је најраспрострањенији и грађанима најдоступнији ниво специјалистичких служби. У основи, систем институција здравства у Републици Српској је формиран. Територија је добро покривена здравственим установама, од нивоа дома здравља, па навише, и она се у концепту неће мијењати. Мијењаће се појединачни објекти – изградњом, адаптацијом, доградњом, мијењаће се материјална и кадровска опремљеност здравствених установа које ће се интерно трансформисати у складу са развојем патологије становништва.

Реформа здравства Републике Српске која је у току подразумијева формирање система породичне медицине, што значи максималну покривеност територије Републике Српске, односно максималну доступност овог облика здравствене заштите. Основу концепта чини један тим стручњака породичне медицине кога сачине један љекар и два медицинска техничара који брину о здрављу 1.500 до 2.500 грађана. Четири до десет тимова брину о здрављу максимално 25.000 становника и ослоњени су на територијално надлежни дом здравља. У току је изградња инфраструктуре за функционисање овог система породичне медицинске заштите, тј. изградња и формирање амбуланти са потребном опремом. На територији Републике Српске требало би да ради око 750 тимова породичне медицине.

Паралелно са овим системом отворене су могућности за развој приватне иницијативе у области здравства.

Посебна пажња ће бити посвећена развоју балнеолошких центара на територији Републике Српске.

4. СОЦИЈАЛНО СТАРАЊЕ

Основна одређења

- Социјално угрожене категорије људи су предмет посебне бриге Републике Српске.
- Република Српска води политику социјалне заштите, успоставља стандарде, организацију и функционисање институција социјалне заштите.
- Подржава се приватна иницијатива у развоју и изградњи објеката социјалне заштите.

Природна патологија становништва Републике Српске битно је измијењена током рата у Босни и Херцеговини, појавом већег броја инвалида и других лица којима је потребна социјална помоћ.

Република Српска је у основи већ формирала свој институционални систем заштите кога чине сљедеће институције: домови за дјецу и омладину у Бањој Луци и Кисељаку код Зворника, домови за дјецу и омладину ометену у развоју у Чиркин Пољу код Приједора и Вишеграду, Дом за тјелесно инвалидну дјецу и омладину са очуваним менталним способностима у Дервенти, домови за пензионере и стара лица у Бањој Луци, Лукавици, Приједору и Требињу, Дом за одрасла инвалидна лица у Бањој Луци, Завод за професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалидних лица у Доњим Младицама у општини Источна Илиџа.

Постојећи капацитети објеката социјалне заштите прошириваће се и у општем смислу прилагођавати промјени социјалне патологије становништва (нпр. планирано проширење Дома за дјецу и омладину ометену у развоју у Вишеграду и др.).

У времену које слиједи, функција социјалне заштите спуштаће се све више на локални ниво, нарочито када је ријеч о већим градовима и јачим општинама. Тако се предвиђа изградња домовна за старе у Бањој Луци, Бијељини и Добоју које би финансирала локална самоуправа. Истовремено се планира и увођење система отворене заштите старих, као и формирање институција за заштиту дјеце и омладине ометене у развоју, које би биле ослоњене на регионалне центре идентификоване овим планом (Бијељина и Добој).

Може се очекивати значајно повећање капацитета за бригу о дјечи предшколског узраста, који ће бити ослоњени на локалну самоуправу.

5. КОМУНАЛНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ

Основна опредјељења

Најновији развој комуналних дјелатности у Републици Српској ове дјелатности дијели на двије групе. Првој групи припадају оне комуналне дјелатности које имају карактер јавних служби и које су од општег интереса, па се због тога не могу потпуно приватизовати, и на комуналне дјелатности које се могу приватизовати и које имају карактер привреде. У тексту који слиједи биће третиране само комуналне дјелатности које имају статус јавних служби.

Основна опредјељења су:

- Комуналне дјелатности уопште битан су услов квалитета живота људи.
- Снабдијевање водом и пречишћавање отпадних вода, и производња и испорука топлотне енергије у условима Републике Српске могу се сматрати условима за нормалну егзистенцију људи, па су ове инфраструктуре добра у општој употреби, односно добра од општег интереса под посебном бригом ентитета.
- Ентитет води политику развоја ових комуналних дјелатности, одређује услове њиховог развоја, унапређивања и функционисања, одређује политику цијена индивидуалне и заједничке комуналне потрошње и др.

Снабдијевање водом и одвођење употребијених вода, као и производња и испорука топлотне енергије сматрају се за дјелатности од општег интереса. То подразумијева обавезу ентитета да буде већински власник предузећа која се баве овим дјелатностима и тиме онемогући стварање монопола у овој области. Због тога, приватизација предузећа која се баве овим дјелатностима не може бити потпуна и она морају остати у већинском власништву Републике односно локалне самоуправе.

Треба очекивати да ће до хоризонта плана бити учињени велики напори да што већи број насеља у Републици Српској добије санитарно исправну воду за пиће, да развој система за евакуацију отпадних вода почне да достиже развијеност мрежа за водоснабдијевање, да се повећа број насеља који пречишћавају употребијене воде, као и да се битно повећа број станова који су прикључени на даљинско гријање.

У периоду реализације плана потребно је да се оствари сарадња предузећа комуналних дјелатности и водопривреде која ће прећи на интегрални третман вода.

6. УПРАВА И СЛИЧНЕ ДЈЕЛАТНОСТИ

Основна опредјељења

- Објекти републичке управе, управне и сличне организације треба да буду доступни грађанима у највећој могућој мјери.
- Распоред објеката управе треба да је територијално, колико је могуће, равномјерно распоређен у простору Републике Српске.
- Сви органи управе и управне организације треба да буду квалитетно смјештени и одговарајуће опремљени.

Територија Републике Српске специфична је по облику и веома ју је тешко организовати на хомоген начин, па и у домену управе.

Центар управне власти у Републици Српској је Бања Лука у којој се налазе Скупштина и Влада. Сада су у Бањој Луци смјештена готово сва министарства (главни дио Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде је у Бијељини).

Слична ситуација је и са управним и другим организацијама, гдје постоји нешто већа дисперзија (неке републичке управе и управне организације налазе се у Бијељини, Лукавици, Палама и Зворнику).

Једино што је равномјерно распоређено су органи локалне самоуправе, односно најнижи ниво управне власти.

Специфична територија Републике Српске онемогућава да се центар републичке управне власти смјести централно, да би одговарало хијерархијској структури власти у Републици Српској.

На територији Републике Српске смјештене су и неке заједничке институције Босне и Херцеговине, прије свега у Бањој Луци, Добоју и Источном Сарајеву (Лукавица). Уколико до краја периода плана још неке службе пређу на ниво Босне и Херцеговине, нове институције које ће се смјештати на територији Републике Српске требало би да буду лоциране у мезорегионалним центрима, а првенствено на подручје града Источно Сарајево – агломерација Сарајево (Источна Илиџа) – Лукавица и Пале.

Садашњи просторно-асиметричан смјештај органа управе на простору Републике Српске је на одређен начин неизбјежан. Истовремено, он се може сматрати и коначним у односу на период овог плана. До 2015. године не очекују се битне промјене у распореду органа управе на простору Републике Српске. Може се понегдје изградити зграда општине, полицијска станица, гранични прелаз, испостава царине или слично, али су то микропојаве у простору Републике Српске, испод нивоа планирања који припада овом плану.

Асиметричност распоред органа републичке управе у простору у великој мјери се компензује директном повезаношћу локалне власти са нивоом републичке власти, што је предност политичке организованости Републике Српске.

7. СПОРТ

Основна опредјељења

Спорт је битан услов за квалитет живота људи. Развој спортских активности је предмет посебне политике Републике Српске.

Основна опредјељења су:

- Политика спорта обухвата све узрасне групе становника и све врсте спортских активности.
- Република подржава приватну иницијативу у развоју спортских активности и изградњи спортских објеката.
- Стално се врши усклађивање распореда спортских капацитета и распореда становништва као носиоца потребе за спортским активностима.
- Република прописује норме квалитета објеката и мјеру задовољења потреба за спортом.
- Република води политику уједначавања стандарда локалних заједница у односу на могућност коришћења спортских објеката.
- Република финансијски, технички, кадровски и другачије помаже локалним заједницама у остваривању програма изградње спортских објеката, на основама рационалности и одрживости.

На територији Републике Српске развијају се и граде:

а) објекти за потребе свакодневног бављења спортом, а то су прије свега:

- градски и општински спортски центри и објекти (дворане, базени и сл.) и
- клупски центри – општи и специјализовани,

б) објекти за сезонске спортске активности гдје прије свега спадају специјализовани спортски центри, нпр. за зимске, али и за друге спортове, према природним карактеристикама простора, традицији подручја и др.

Ради задовољења потреба становништва за спортом предлаже се:

- Сви центри општина у Републици Српској треба да имају спортске центре величине 5 до 25 хектара. Територијално и популационо највећи градови могу имати и по два таква центра. Центри имају комплексну структуру, тј. садрже разне врсте спортских објеката. За развој тих центара обезбјеђује се довољан простор, а центри се развијају етапно.
- Сви центри општина треба да имају градски стадион са фудбалским тереном и атлетским борилиштима, помоћним тереном и пратећим објектима. Опремљеност стадиона и величина гледалишта треба да су примјерени материјалним могућностима и потребама.
- Веће спортске дворане треба да имају сви градови са више од 30.000 становника, капацитет гледалишта треба да је реално процијенен.
- Затворене базене олимпијских димензија треба да има сваки град са више од 30.000 становника.

- Сви градови који имају више од 10.000 становника од 10 до 25 година треба да имају школски спортски центар.
- Објекте за мале спортове треба градити у дисперзији заједно са парковским и другим зеленим површинама.

Република Српска има знатну традицију у спорту, па се у том смислу може и даље очекивати развој клубског спорта. За потребе клубова треба градити:

- комплексне спортске центре, углавном за највеће и најразвијеније клубове који обухватају више врста спортова и
- монофункционалне спортске центре за мање клубове који се баве претежно једном спортском активношћу као што су фудбал, кошарка и сл.

Клубски спортски центри подразумевају и отворене и затворене спортске објекте.

На територији Републике Српске развијаће се и друге спортске активности које неће имати масован карактер, као што су нпр. бициклизам (потребан велодром), аутомобилизам (аутодром), коњички спорт (хиподром), стрељаштво (стрелишта), спортско ваздухопловство (спортски аеродроми) и др. Ове спортске активности по дефиницији имају најмање регионални, а најчешће републички ниво, па се изградња објеката за потребе ових спортова на том нивоу мора и рјешавати.

Коначно, у зависности од теренских, климатских и других услова развијаће се различите спортске активности, као што су: зимски спортови, спортови на води, планинарење, риболов и др., што се такође мора рјешавати на регионалном и републичком нивоу.

Када је ријеч о спортским активностима од републичког значаја, у изградњи спортских објеката и организацији спортских активности Република Српска остварује сарадњу са општинама.

Очекује се да ће у наредном периоду приватне иницијативе у спорту бити све израженије.

VIII ИНФРАСТРУКТУРА

1. САОБРАЋАЈНА ИНФРАСТРУКТУРА

ДРУМСКИ САОБРАЋАЈ

Основна одређења

Циљеви развоја путне мреже Републике Српске

Основни циљеви развоја путне мреже у Републици Српској изражавају се кроз следећих седам ставова:

1. Економски рационална путна инфраструктура

Све инвестиције у саобраћају, а тако и у путној мрежи морају се рангирати и реализовати на основу економских принципа рационалности, односно економске оправданости. Инвестиције у путну инфраструктуру не смију бити ни превисоке ни прениске, због значајних економских губитака. У случају Босне и Херцеговине тај доњи праг износи 1,5 % од бруто националног производа.

2. Реализација квалитетних веза са сусједним државама

Да би се повећао и убрзао економски раст морају се осигурати квалитетене саобраћајне везе са сусједним и осталим европским земљама. Због тога се значајна пажња мора посветити стварању међународно интегрисаног, функционалног и ефикасног мрежног система саобраћајница.

3. Конкурентни интермодални транспортни систем

Веома је значајно да се свака посебна саобраћајна мрежа мора претходно развити да би обезбиједила сигурне и поуздане услуге, те да се најјекономичније и ефикасне комбинације видова саобраћаја формирају према тзв. принципу интермодалитета.

4. Транспортне операције засноване на европским нормативима

Дерегулација и либерализација саобраћајних услуга и активности између држава чланица су двије најзначајније активности ЕУ. Босна и Херцеговина, па тиме и Република Српска своју саобраћајну политику, правила и прописе мора ускладити са основним принципима и правцима саобраћајне политике у ЕУ.

5. Институционална и кадровска спремност за промјене

Да би се осигурала поуздана и оптимална реализација било које саобраћајне политике (на нивоу Републике Српске или Босне и Херцеговине) неопходно је да се сви укључени у овај сектор упознају са међународним прописима и нормама у смислу институционалне организације, економске ефикасности, конкурентности, законских рјешења, као и техничких стандарда за развој, изградњу и управљање појединим сегментима мреже.

6. Идентификација финансијских ресурса

Ради остварења развојне стратегије саобраћаја неопходно је прецизно дефинисати финансијску улогу и обавезе појединих сегмената Владе, у развоју, али и приликом

одржавања постојеће инфраструктуре. Корисници услуга морају да снесу све трошкове постојеће инфраструктуре, а у развоју је неопходно анализирати и примјењивати нове форме финансирања са укључивањем приватног сектора.

7. Припреме за интеграцију у Европску унију

У наредном планском периоду саобраћајни систем Републике Српске, односно Босне и Херцеговине мора бити функционално интегрисан са саобраћајним мрежама земаља Европске уније.

Са задатком испуњавања ових циљева, период од 2000. до 2020. године може се подијелити на три фазе:

- Фаза 1 (краткорочна до краја 2005),
- Фаза 2 (средњорочна, од 2006. до 2010) и
- Фаза 3 (дугорочна, од 2011. до 2020).

У првој фази вршена је санација ратних оштећења и успостављања функција путне мреже на нивоу из 1992. године. Дио приоритетних пројеката рехабилитације је реализован кредитима Свјетске банке, EBRD и EIB.

У другој фази економски развој требало би да се фокусира на реструктурирање економских потенцијала земље, а сектор саобраћаја би морао бити поуздан давалац услуга са конкурентним цијенама и повезан са међународним тржиштем. Зато ће бити неопходно извршити модернизацију цијелог сектора и изградити најзначајније правце нове мреже саобраћајница вишег ранга, те почети реконструкције главних путних праваца.

У трећој фази је планиран улазак економије у експанзиван период и ради подршке стабилном економском расту, путни и саобраћајни систем би требало да функционише у складу са европским нормама и стандардима. На крају овог периода саобраћајни систем (инфраструктура, институције, норме и стандарди) у потпуности мора бити прилагођен стању у Европској унији. Изграђеност мреже саобраћајница вишег ранга мора одговарати европским стандардима по квалитету, али и по покривености површине.

Планска рјешења – приоритетни пројекти

Будући да је у периоду од 1998. до 2003. године извршена рехабилитација око 640 км путева и изграђено нових око 200 km путева (прва фаза), од 2006. до 2010. године потребно је почети и довршити:

- рехабилитацију пута Шамац – Шешлије – Добој,
- рехабилитацију пута Нови Град – Бања Лука,
- рехабилитацију пута Градишка – Бања Лука,
- рехабилитацију пута Бања Лука – Прњавор – Дервента – Брод,
- рехабилитацију пута Шамац – Лончари – Брчко – Бијељина,
- рехабилитацију пута Лопаре – Угљевик – Тузла,
- рехабилитацију пута Источно Сарајево – Трново – Брод на Дрини,
- рехабилитацију пута Фоча – Гацко,
- рехабилитацију пута Фоча – Хум (граница СЦГ),

- рехабилитацију пута Мостар – Невесиње – Гацко,
- рехабилитацију пута Столац – Љубиње – Требиње,
- рехабилитацију пута Берковићи – Билећа,
- рехабилитацију пута Берковићи – Невесиње,
- рехабилитацију пута Љубиње – Билећа,
- изградњу обилазница око Приједора, Бање Луке, Брода (нови мост), Модриче, Бијељине, Градишке, Сокоца, Пала, Рогатице, Гацка, Билеће и Требиња,
- изградњу недовршене дионице магистралног пута М5 Реновица – Месићи,
- оспособљавање објеката за већа саобраћајна оптерећења,
- довршити изградњу аутопута Бања Лука – Градишка – граница Хрватске,
- почети изградњу аутопута Маховљани – Добој,
- почети изградњу аутопута Бања Лука – Купрес (варијанта Млиништа),
- почети изградњу аутопута Бања Лука – Приједор,
- почети изградњу аутопута Вукосавље – Добој (Каруше) на коридору Vc,
- почети реконструкције примарне путне мреже,
- наставити са рехабилитацијом секундарне путне мреже и
- оспособљавање објеката за већа саобраћајна оптерећења.

У трећој фази (од 2010. до 2015. године) потребно је:

- завршити реконструкције примарне путне мреже,
- завршити рехабилитацију секундарне путне мреже,
- оспособити објекте за већа саобраћајна оптерећења,
- почети изградњу регионалног путног правца који би повезивао општине – Модрича – Вукосавље – Брод преко Вучијака,
- завршити изградњу аутопута Маховљани – Добој,
- завршити изградњу аутопута Бања Лука – Купрес (варијанта Млиништа),
- завршити изградњу аутопута Вукосавље – Добој,
- завршити изградњу аутопута Бања Лука – Приједор,
- почети изградњу аутопута Модрича – Брчко – Бијељина – граница Србије,
- почети изградњу аутопута Приједор – Нови Град – граница Хрватске,
- почети изградњу брзог пута Лукавица – Пале – Соколац – Рогатица – Вишеград,
- почети изградњу брзог пута Бијељина – Зворник – Соколац,
- почети изградњу брзог пута Приједор – Козарска Дубица – Доња Градина,
- почети изградњу брзог пута Бања Лука – Челинац – Котор Варош – Ободник, а од раскрснице Ободник па до Травника или до границе са Федерацијом БиХ «магистрални пут» који би био најкраћи пут од Бање Луке до Сарајева, све преко територија поменутих општина и долином ријеке Врбање, преко Влашићког превоја «Преливоде», те преко територије општине Травник према Сарајеву и
- почети изградњу брзог пута Столац – Љубиње – Требиње – граница Црне Горе.

Кроз све ове фазе посебну пажњу потребно је посветити локалним путевима који представљају основну сабирну мрежу путева. Општинске и градске власти морају се оспособити за квалитетно управљање и обезбјеђење стабилних извора финансирања.

Степен модернизованости локалних путева на крају 2020. године мора достићи 100 %, чиме би и сва рубна подручја, изузетне друштвено-економске и стратешке важности имала квалитетне везе до нивоа путне мреже више категорије.

ЖЕЉЕЗНИЧКИ САОБРАЋАЈ

Основна опредјељења

Развој Жељезница Републике Српске је у великој зависности од европског саобраћајног система, развоја жељезнице у окружењу, те планираног привредног развоја Републике Српске и утврђене саобраћајне политике.

Да би имали организованији саобраћај који неће спутавати привредни развој нити наносити штету корисницима широм Европе – закрчењем на путевима, еколошким загађењем, стварајући велике трошкове и умањење добити, те повреде и смрт људи, трасирани су стратешки европски саобраћајни коридори. Мрежа саобраћајних коридора ће се разрађивати до генералних међународних пројеката, са могућим развојем организованијег транспорта – рационалан и еколошки повољан саобраћајни систем са минималним задржавањем на границама, усаглашеним са међународним стандардима, те прописима и препорукама Европске уније.

Саобраћај ће се разрађивати и примјењивати у оквирима Просторног плана Републике Српске, усаглашеног са привредним развојем и саобраћајном политиком Републике Српске.

Устаљени робни токови и узајамна зависност протока саобраћаја условљавају усаглашавање развоја саобраћане инфраструктуре Републике Српске са окружењем.

Резервацијом простора за саобраћајне коридоре и градњу нових саобраћајница, обезбјеђује се одговарајући развој свих елемената саобраћајне мреже, што је основа за понуђена рјешења, а реализацију ће диктирати саобраћајно технички услови и економске могућности.

Спорост копненог саобраћаја због неусловних, недовољно санираних ратних оштећења, али и застарјелости комуникација, уз компликоване гранично-царинске формалности које дуго трају, што продужава вријеме путовања и умањује ефикасност превоза, намећу потребу убрзанијег развоја ваздушног саобраћаја који ово ефикасније разрјешава.

Све ово ће позитивно утицати на коначно комплетирање саобраћајног система Републике Српске, доприносећи настајању организованијег интермодалног транспорта кориштењем јединствене транспортне јединице, уз формирање транспортних ланаца, у оквиру европског саобраћајног система, чиме се транспорт убрзава, транспортни трошкови смањују, а заштита транспотоване робе битно повећава.

При дефинисању оквирног развоја и циљева, чијом се реализацијом омогућава предвиђени развој, Жељезница Републике Српске је посматрана:

- као комплексан жељезнички систем,
- као подсистем цјелокупног саобраћајног система Републике Српске и окружења,
- жељезница као техничко-технолошки систем и
- жељезница као производно-пословни систем.

Планска рјешења

Основни циљеви развоја саобраћајно-транспортног система Републике Српске и Жељезница Републике Српске, као окоснице његовог развоја, оствариће се реализацијом сљедећег:

а) У периоду до 2010. године требало би реализовати:

- Санацију и оспособљавање жељезничке инфраструктуре за квалитетно извршавање понуђеног перспективног обима превоза, уз задовољавање захтјева корисника.
- Поправка и комплетирање: мобилних капацитета, савремене механизације и опреме, неопходних за обављање транспорта.
- Санацију сервисно ремонтних радионица за одржавање жељезничких средстава, механизације и опреме.
- Ремонт пружне дионице Бања Лука – Јошавка – Добој.
- Повезивање Брода жељезницом (Брод – Дервента – Подновље – Копривна).
- Изградња дионице туристичке пруге Вишеград – Добрун, до границе Босне и Херцеговине – "Шарганска осмица", којом би високи туризам са Златибора довели до сплаварења на Дрини, Тари, Пиви и заинтересоване превезли интересантним предјелима преко Мокре Горе до Златибора.
- Спровођење технокономских истраживања, ради утврђивања оправданости за:
 - изградњу пруге Бања Лука – Градишка чија ће се оптимална траса утврдити Просторним планом општине Лакташи,
 - електрификацију пруге Добој – Зворник, са припремом за реализовање,
 - изградњу II колосијека магистралних пруга Шамац – Добој – Сарајево и Нови Град – Добој,
 - изградњу пруге Бијељина – Лешница, веза са пругом Ваљево – Лозница, са резервацијом простора.
- Доношење одговарајуће саобраћајне политике Републике Српске.
- Утврђивање организације Жељезница Републике Српске по препорукама и директивама Европске уније.
- Чишћење корита и уређење ријеке Саве за нормалну пловидбу, заједно са потписницама Оквирног споразума о сливу ријеке Саве, уз реконструкцију и повећање претоварних капацитета лука Шамац и Брчко.
- Утврђивање мреже центара интермодалног транспорта Републике Српске, усаглашену са мрежом у окружењу.
- Заједно са већим корисницима санирати комерцијалне путеве и индустријске колосијеке, те оспособити жељезницу да буде носилац развоја интермодалног транспорта.
- Сачинити мрежу потребних слободних бесцаринских зона у Републици Српској.
- Квалитетно разријешити проблем образовања високостручних и креативних кадрова којих недостаје жељезници.

б) У периоду до 2015. године очекује се да ће се реализовати:

- Главни ремонт пруга: Шамац – Добој – Сарајево и Нови Град – Добој, са реконструкцијом за припрему изградње II колосијека.
- Електрификација пруге Добој – Зворник.
- Изградња пруге Бања Лука – Градишка.
- Изградња пруге Бијељина – Брчко – Шамац, са реконструкцијом дионице Бијељина – (граница Босне и Херцеговине) – Шид у договору са Србијом.
- Ремонт пруге Суња (граница Босне и Херцеговине) – Нови Град – Блатна – Книн, у договору са Хрватском.
- Електрификација пруге Шамац – Брчко – Бијељина – (граница Босне и Херцеговине) – Шид, у договору са Србијом.
- Изградња пруге Бијељина – Лешница, веза са пругом Ваљево – Лозница, уз њену електрификацију, заједно са Србијом.
- Изградња луке у Броду и Градишци, те пристаништа у: Козарској Дубици, Новом Граду, Лакташима, Модричи, Зворнику, Рачи и Српцу; реконструкција и оспособљавање луке у Шамцу са интермодалним центром, те изградња интермодалних центара у: Бањој Луци, Приједору, Бијељини, Броду, Добоју, Градишци, Сокоцу, Требињу, Вишеграду и Зворнику, као и бесцаринских зона по утврђеној мрежи и приоритетима.
- Спровести потребна техноекономска истраживања за утврђивање оправданости градње:
 - пруге за повезивање Требиња са Никшићем, заједно са Црном Гором, те повезивање Зворника са Вишеградом и Требињем,
 - дионица туристичких пруга по Херцеговини, ради повратка "Херцеговачког Ћире", заједно са Црном Гором и Хрватском, као и других туристичких пруга гдје се исказу интереси и потребе, а обезбиједи се могућности за градњу.
- На коридорним правцима обезбиједити услове за одвијање квалитетно компатибилног саобраћаја са саобраћајем у Европској унији – повећањем сигурности, редовности, брзине кретања, удобности и комфора у возовима, уз смањење времена путовања и задржавања на гранично-царинским операцијама, уз спровођење еколошке заштите околине.
- Подићи техничко-технолошки ниво жељезнице:
 - примјеном савремене механизације и опреме веће продуктивности и поузданости,
 - увођењем и развојем технолошко-управљачких информационих система,
 - обезбјеђењем неопходних стручних кадрова.
- Квалитет превоза на мрежи Жељезница Републике Српске приближити нивоу услуга жељезница Европске уније.

ВОДНИ САОБРАЋАЈ

Основна одређења

Циљеви развоја

Циљ развоја ријечног саобраћаја до 2015. године је довођење пловног пута ријеке Саве у стање прије распада Југославије. У том смислу, приоритетни послови су:

- рјешавање и усаглашавање правних односа међу државама на граничном дијелу пловног пута,
- уклањање свих препрека из пловног пута,
- утврђивање критеријума и техничких прописа међу државама о коришћењу постојеће документације о вађењу пијеска и шљунка из ријеке Саве и начина прибављања дозволе за рад и
- утврђивање обима и врсте робе за транспорт пловним путем ријеке Саве.

Уважавајући морфолошке и хидролошке карактеристике водотока, могућност и потреба развоја саобраћаја на ријекама мора се одвојено разматрати за ријеку Саву, а одвојено за остале ријеке – њене притоке.

Ријека Сава, као гранични водоток, заслужује посебну пажњу јер представља вриједан привредни потенцијал, посебно из аспекта пловидбе и обезбјеђења услова за економичан транспорт робе. Зато је потребно да се што прије Сава уреди у тој мјери да обезбиједи становништво, земљиште и привреду од наилазних високих вода и да омогући нормалну пловидбу одговарајућим системима вуче, обезбјеђујући ефикасност, рационалност и економичност транспорта.

Планска рјешења

У неопходне акције до 2015. године спадају и следеће:

- на дужини пловног пута ријеке Саве од Београда до Јасеновца обезбиједити дубину рјечног корита од најмање 2,80 m у вријеме ниског нивоа воде и приликом ранга појаве од 95 % и
- на истој дужини обезбиједити најмању ширину пловног пута између 50–70 m.

На осталим водотоцима Уни, Врбасу, Босни и Дрини, основни приоритет је резервација доњих дијелова водотока за спровођење мјера регулације и продубљење и изградња хидротехничких објеката за пловидбу. У том смислу потребно је почети припреме за успостављање будућих пловних путева (Дрине у оквиру хидроенергетског рјешења до Зворника 90 km, а осталих водотокова у оквиру вишенамјенских објеката и то на Босни до Модриче 25 km, на Уни до Новог Града 73 km, на Врбасу до Лакташа 33 km и на Сани до Приједора).

Акције на притокама ријеке Саве треба организовати у оквиру привредне активности на експлоатацији шљунка и пијеска, ради одржавања корита водотока по дубини и по траси тока.

Основно полазиште у изради планова за развој ријечног саобраћаја у Републици Српској је чињеница да је ријека Сава међународни водоток и да повезује подручја земаља на истоку и западу, са могућношћу укључивања у међународни ријечни саобраћај Дунавом и новим каналом Рајна – Мајна – Дунав. То налаже адекватан приступ за израду одређених правних и техничких међународних аката за пловидбу на ријекама.

Развој копнених саобраћајница треба усмјерити према лукама и пристаништима на ријеци Сави и убрзати радове на модернизацији и изградњи тих саобраћајница. Треба планирати регулисање водног режима – повећање ниских вода, трансформацијом отицања путем вишенамјенских акумулација, утврдити концепцију развоја ријечне привреде и дефинисати функцију ријечног саобраћаја у развоју Републике Српске, те утврдити услове пловидбе и могућности развоја ријечног саобраћаја на притокама ријеке Саве – Уни са Саном, Босни, Дрини и Врбасу и одредити приоритете и радове за претварање тих водотока у пловне путеве.

ВАЗДУШНИ САОБРАЋАЈ

Основна опредјељења

Развојем ваздушног саобраћаја омогућава се бржи превоз људи и добара унутар Републике, као и на релацијама ван земље, а посебно на релацијама које повезују Републику Српску са просторима сусједних земаља.

Ради стварања услова за што боље и рационалније повезивање подручја Републике Српске ваздушним саобраћајем, а пратећи трендове ваздушног саобраћаја у свијету и Европи, неопходно је у периоду до 2015. године:

1. модернизовати и реконструисати постојећи међународни аеродром у Бањој Луци,
2. изградити аеродром Требиње на локацији Зупци,
3. изградити међународни аеродром "Источно Сарајево" (Гласиначко поље – Соколац),
4. интензивирати модернизацију постојећих и изградњу мањих аеродрома у Републици Српској, оспособљених за прихват и отпрему мањих савремених авиона, намијењених за пословна и туристичка путовања у локалном саобраћају, за обављање спортских активности и пољопривредне дјелатности,
5. изградити хелидроме у свим мезорегионалним центрима.

Иначе, постоје локације на којима се већ обављају неке активности у погледу ваздушног саобраћаја – мањи аеродроми (Приједор и Бијељина), а планирају се и нове локације, да би се резервисао и сачувао простор/земљиште за будуће аеродроме: Фоча, Скелани и Добој.

2. ЕНЕРГЕТСКА ИНФРАСТРУКТУРА

Основна одређења

Република Српска треба да развије енергетску инфраструктуру према својим могућностима и потребама у складу са Стратегијом развоја енергетике и у складу са другим земљама у окружењу. Енергетска инфраструктура треба да се и у просторном смислу организује на ентитетском нивоу, у границама рационалности и енергетска политика у Републици Српској треба да се заснива на рационалном коришћењу домаћих ресурса и рационалном коришћењу енергије.

- Република Српска треба спроводити сталну модернизацију својих енергетских капацитета и њихово усклађивање са потребама становништва и привреде.
- У Републици Српској треба да се систематски истражују нови енергетски потенцијали и прате нове технологије, у коришћењу традиционалних, али и нових видова енергије.

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКА ИНФРАСТРУКТУРА

Основна одређења

Циљеви развоја

Основни циљеви у погледу електроенергетске инфраструктуре су:

- квалитетна преносна мрежа која треба да повеже планиране нове енергетске капацитете и побољша снабдијевање електричном енергијом на свим дијеловима Републике Српске и
- изградња нових електроенергетских капацитета у складу са капацитетом ресурса и потребама становништва.

Планска рјешења

Производња и пренос електричне енергије

У погледу преноса електричне енергије планирају се сљедећи далеководи:

- 400 kV далековод Бања Лука – Приједор – Нови Град,
- 400 kV далековод Вишеград – Бук Бијела,
- 110 kV далековод Бања Лука – Бочац,
- 110 kV далековод Нови Град – Босанска Крупа,
- 110 kV далековод Котор Варош – Укрина,
- 110 kV далековод Бадовинци – Слобомир – Бијељина,
- 110 kV далековод Власеница – Хан Пијесак – Соколац (огранак према Шековићима),
- 110 kV далековод Берковићи – Невесиње,
- 110 kV далековод Берковићи – Столац и
- 110 kV далековод Фоча – Бук Бијела.

Развој енергетике Републике Српске мора бити заснован на главном ресурсу за производњу ове енергије – на хидропотенцијалу којим располажу Босна и Херцеговина и Република Српска. У то смислу главне смјернице су:

- расположиви хидроенергетски потенцијал треба користити у складу са водопривредним основама и у договору са Федерацијом Босне и Херцеговине због подијељености сливова и проблема са тим у вези који се тичу управљања и газдовања водама,
- према до сада сагледаним могућностима и потребама, у периоду плана требало би почети изградњу хидроелектрана (ХЕ) на Врбасу: ХЕ Крупа и ХЕ Бања Лука ниска или умјесто њих ХЕ – Бања Лука средња, почети активности на горњем току Требишњице (пројекат “Горњи хоризонти”) и наставити почете активности на ХЕ Бук Бијела на Дрини и осталим електранама на Дрини,
- изградња нових хидроенергетских капацитета мора бити праћена одговарајућим водопривредним радовима на уређењу сливова ради смањивања и успоравања процеса ерозије, односно продукције наноса да би се максимално одгодило засипање акумулација,
- изградња малих хидроелектрана (испод 5 MW) третираће се кроз планску документацију нижег нивоа и кроз овај план се не може планирати њихова изградња, јер су то мали објекти у простору,
- планирање малих хидроелектрана мора се заснивати на интегралном приступу и сагледавању свих елемената простора,
- ограничене резерве угља у Републици Српској подразумијевају развој термоенергетских капацитета усклађен са капацитетом ресурса и
- у периоду плана предвиђа се изградња слједећих термоелектрана (ТЕ): ТЕ Станари (снаге 420 MW) и термоелектране – топлане ТЕ – ТО Бања Лука (на гас), и повећање капацитета постојећих термоелектрана - ТЕ Гацко и ТЕ Угљевик (нови блокови).

ПРОИЗВОДЊА НАФТЕ

Планска рјешења

У области производње нафте главне смјернице су:

- стално модернизовање и развијање у погледу капацитета постојеће рафинерије у Броду, у складу са потребама Републике Српске и земљама у окружењу, односно у складу са развојем конзума и
- изградња нафтовода јужно од Саве до Брода и Новог Града, односно до границе са Хрватском (у склопу нафтовода Констанца – Омишаљ), гдје би се повезао са постојећим Југословенским нафтоводом, чиме би се отклонио недостатак који има садашња рафинерија која се снабдијева само из једног правца.

ГАСИФИКАЦИЈА

Основна одређења

Гасификација Републике Српске је услов њеног општег привредног развоја. Основу гасификације треба да чини најмање магистрални гасовод, а најбоље транзитни гасовод у посавском дијелу Републике Српске, од Бијељине до Новог Града. У складу са тим, општи циљеви би требало да буду сљедећи:

- заштита купаца,
- слободна конкуренција и спречавање монопола,
- слободан приступ транспортним капацитетима,
- једнаки услови улагања за домаће и стране инвеститоре,
- приватизација гасног сектора,
- једнаки услови оснивања и пословања предузећа као у Европској унији,
- слободно формирање цијена на гасном тржишту, те
- стварање услова за контролу ефикасности транспорта, дистрибуције и потрошње гаса.

Планирана је гасификација сјеверног дијела Републике Српске (Семберија, Посавина, Лијевче поље, Кнежопоље), као и прикључења појединих општинских центара у источном дијелу Републике Српске на постојећи гасовод Зворник – Сарајево (Пале, Соколац, Хан Пијесак, Власеница). Реализација пројекта гасификација сјеверног дијела Републике Српске је већ у току, а њиме је предвиђена изградња магистралног гасовода од Прњавора Мачванског (мјесто прикључења на гасоводни систем Србије) до Новог Града (са главним мјерно – регулационим станицама на улазу у све градове), те изградња дистрибутивних система у свим градовима у Посавини. Изградња овог гасовода престављаће снажан подстицај развоју привреде на овом подручју. Међутим, ово је тек почетак гасификације Републике Српске. Даљи развој гасификације не смије се препустити стихији, нити интересима појединих домаћих и посебно страних компанија, него се мора промишљено и дугорочно планирати у складу са интересима Републике Српске.

За реализацију општих циљева, поред горенаведеног планира се сљедеће:

- израда студије под називом "Гасификација Републике Српске"²,
- израда студије под називом "Законска регулатива у области гасне привреде"¹,
- обезбјеђење стабилних услова снабдијевања потрошача природним гасом под економски прихватљивим условима,
- повећање потрошње природног гаса ради побољшања животног стандарда грађана,
- обезбјеђење снабдијевања потрошача природним гасом из више праваца и више испоручилаца,

² Израда наведених студија предлаже се ради недостатка неопходне документационе основе. Израда ових студија је планирана у документу: "Стратегија развоја енергетског сектора Републике Српске до 2020. године".

- развој гасне мреже високог притиска и у вези с тим анализа оправданости прикључења градова који су удаљени од трасе магистралног гасовода (Србац, Теслић, Котор Варош и др.),
- прикључивање на гасну мрежу Републике Хрватске (у договору са Хрватском), Градишке, Козарске Дубице и Брода,
- развој гасне мреже средњег и ниског притиска и у вези с тим анализа оптималног броја дистрибутера гаса у Републици,
- стварање услова за развој домаће производње гасне арматуре (запорне, мјерне, регулационе и сигурносне), као и за производњу гасне опреме (шпорета и пећи за домаћинство, котлова за централна гријања и сл.) и
- оспособљавање научних институција за развој и контролу рада гасоводног система.

Реализацијом наведених студија дефинисаће се потребни подаци и сазнања неопходна за избор концепције развоја гасне привреде и избор њених приоритета, као и стварање услова за подстицање ефикасног понашања субјеката на тржишту природног гаса и у гасној привреди уопште, те за стварање неопходних услова за контролу ефикасности транспорта, дистрибуције и потрошње природног гаса.

ТОПЛИФИКАЦИЈА

Основна одређења

Имајући у виду нерационално кориштење топлотне енергије при загријавању и хлађењу грађевинских објеката, а такође и њену нерационалну производњу у топлификационим системима, као и перспективе будуће изградње грађевинских објеката и топлификационих система у новим друштвеним односима, потребно је осмислити такав систем мјера у овој области, којима ће се обезбиједити виши ниво друштвене контроле и то не само у пројектовању, изградњи и експлоатацији грађевинског фонда, него и у производњи грађевинског материјала и опреме. Имајући такође у виду да је грађевинска оператива најзначајнија оператива у Републици Српској, по величини ангажованих инвестиција и броју запослених радника, али и по количини енергије која се троши за загријавање објеката, у овој области могуће је остварити и најзначајније уштеде.

Планска рјешења

На основу прогноза потреба, планира се:

- снимање стања свих топлификационих система у Републици Српској,
- изградња нових градских топлана (Козарска Дубица, Мркоњић Град, Нови Град, Теслић),
- усклађивање републичких стандарда и прописа са европским нормама у топлотној заштити објеката,
- развој нових грађевинских и изолационих материјала на бази домаћих сировина, уз подстицајне мјере Републике Српске,
- израда студије климатских прилика за све градове у Републици Српској,
- стабилно, сигурно и квалитетно снабдијевање свих градова топлотном енергијом,

- што веће учешће алтернативних извора енергије за гријање градова (дрвни отпад, геотермална енергија, енергија сунца и сл.),
- реконструкција већих топлификационих система ради комбиноване производње топлотне и електричне енергије,
- модернизација топлификационих система увођењем система мјерења, контроле и управљања, а такође и обрачуна испоручене енергије према стварној потрошњи сваког потрошача.

АЛТЕРНАТИВНИ ЕНЕРГЕТСКИ ИЗВОРИ

Основна одређења

Од алтернативних извора енергије (обновљивих), електране на вјетар (вјетрогенератори) биће најатрактивније у блиској будућности. Постоје више подручја у Републици Српској која су погодна за постављање вјетрогенератора. То су прије свега подручја Мањаче, Романије и Источне Херцеговине. Снаге појединачних генератора су достигле и до 2 MW, тако да се уградњом више генератора (поље вјетрогенератора) може постићи значајна производња електричне енергије.

3. ХИДРОТЕХНИЧКА ИНФРАСТРУКТУРА

Основна одређења

Битну улогу у одређивању потреба, могућности и циљева у области вода, те уређење и коришћење простора има сложеност територијалне организације Босне и Херцеговине. Та сложеност организације Босне и Херцеговине у области вода одређује и приступе проблемима на два основна слива: Савском, односно Дунавском и Јадранском. Досадашња наглашавања потребе уређења интегралног начина управљања водама и уређење простора су полазила од става да се омогуће "бољи услови живота и подизање стандарда становника". У том смислу наглашене су основне области одрживог управљања водним ресурсима:

- употреба и искориштавање вода,
- заштита квалитета и квантитета вода,
- заштита од штетног дјеловања вода и
- заштита акватичних екосистема.

Потреба интегралног управљања водним ресурсима подразумијева старање и недјељивост параметара који воду одликују као ресурс – количина и квалитет воде и положај у простору. Ти елементи интегралног управљања подразумијевају обраду техничког нивоа података кроз водопривредне основе.

Различитост водопривредних проблема на једном и другом сливу, коришћење простора у разне намјене, заштита квалитета вода и очување количина вода за будућност, одређују у Босни и Херцеговини различите могућности приступа интегралном управљању водама.

Могућност управљања водопривредним системима у Босни и Херцеговини одређује уређење земље по ентитетима и заостајање развоја водопривреде од 1992. до 1995. године (до потписивања Дејтонског мировног споразума). Ратна дешавања су прекинула дугорочно планирање у области водопривредних дјелатности. Послије Дејтонског мировног споразума, водопривреда је организована на ентитетском принципу са малим приходима који не омогућава ефикасан развој. Због тога су у великој девастацији и постојећи водопривредни објекти и хидромелиорациони системи.

Нова организација водопривреде у Републици Српској била је усмјерена на више активности:

- Реконструкција и поправак основних водопривредних објеката одбране од поплава:
 - црпних станица,
 - одбрамбених насипа поред великих ријека,
 - ободних канала и
 - основних канала унутрашње одводње хидромелиорационих система.
- Организовање и консолидација водопривредних предузећа у Републици Српској по регионалном принципу – водним подручјима.

- Консолидовање управљања водопривредом на нивоу Републике Српске, што је обухваћено активностима Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и Републичке дирекције за воде.
- Реорганизација предузећа за снабдијевања водом као самосталних предузећа комуналних дјелатности са две основне дјелатности:
 - водоводи – снабдијевање становништва и
 - канализација – отпадне воде.
- Развој и јачање научноистраживачког и пројектантског рада кроз Институт за воде и Завод за водопривреду.
- Организовање одбране од поплава на територији Републике Српске по Наредби о главном оперативном плану одбране од поплава.

Циљ свих ових активности је био да се настави развој и обављају радови у области вода, почев од пројектовања, изградње, реконструкције, одржавања и управљања. Уређење и коришћење простора различито је и по основним сливовима – савском и јадранском, и по појединим сливним подручјима ријека. Из тог разлога неопходна је израда или моделирање постојећих водопривредних основа.

СНАБДИЈЕВАЊЕ ВОДОМ ЗА ПИЋЕ

На основу ранијег планирања датог нарочито у Дугорочном програму снабдијевања водом у Социјалистичкој Републици Босни и Херцеговини (Сарајево, 1988. године), и активностима на побољшању снабдијевања водом у Републици Српској спроведених у послеријатном периоду, у сљедећој табели утврђују се главна изворишта за водоснабдијевање до краја планираног периода.

Табела 12.

Редни број	Општина	Извориште воде		
		Подземне воде	Површински токови-водотоци	Акумулација
1.	Нови Град	Ада 120 l/s	Уна	
2.	Крупа на Уни	Планинска врела		
3.	Костајница	Мраово поље	Уна	
4.	Козарска Дубица	Међеђа 340 l/s		Мљечаница
5.	Приједор	Брезичани 50 l/s, Матарушко поље 440 l/s	Сана	
6.	Оштра Лука	долина Сане		
7.	Купрес	група врела		
8.	Шипово	Гређански млинови 110 l/s, Јањско врело 530 l/s		
9.	Језеро		Пливско језеро	
10.	Рибник	Растока 20 l/s	Рибник 1700 l/s, Сана	
11.	Мркоњић Град	Зеленковац	Пливско језеро	
12.	Источни Дрвар	група локалних врела		

13.	Петровац	група локалних врела (Точак, Ограђеница, Мудиновац, Меденац) 5,0 l/s	Саница	
14.	Бања Лука	Новоселија 550 l/s, Лијевче поље 1000 l/s	Врбас	
15.	Челинац	Новоселија 550l/s, Лијевче поље 1000 l/s, група локалних врела	Врбас	
16.	Лакташи	Лакташи 70 l/s, Новоселија 550 l/s, Лијевче поље	Врбас	
17.	Градишка	Жеравица 395 l/s		
18.	Србац	Повелич		
19.	Прњавор	Повелич		Дренова
20.	Котор Варош	Бијело поље	Врбања	
21.	Кнежево	Цврцка	Угар	
22.	Теслић		Усора	
23.	Добој	Луке – Руданка		
24.	Петрово	долина Спрече		
25.	Дервента	Билића врело, Кораће		Брестово, Чечава
26.	Брод	Ивањско поље		Брестово, Чечава
27.	Вукосавље	долина Босне		
28.	Модрича	Пустарско поље		
29.	Шамац	Посавина		
30.	Доњи Жабар	Бријежница		
31.	Пелагићево	Бријежница		
32.	Бијељина	Грмић 1000 l/s		
33.	Угљевик	Угљевик 105 l/s, Грмић 1000 l/s,		
34.	Лопаре	планински извори		
35.	Зворник	Сопотник 21 l/s, Дјевање14 l/s, Зелиње 65 l/s, Каракај 130 l/s		
36.	Осмаци	планинска врела, врело Студенац		
37.	Шековићи	група врела 30 l/s		
38.	Власеница	Врело Тишће 460 l/s, Студени Јадар 250 l/s		
39.	Милићи	Заклопача, Залуковик		
40.	Братунац	Бјеловац 300 l/s		
41.	Сребреница		Зелени Јадар, Перућачко језеро	Зелени Јадар
42.	Хан Пијесак	Краљева вода 15 l/s, Бијеле воде, Студени Јадар		

43.	Соколац	Биоштица 230 l/s, Беречко врело 130 l/s, Ракитница 70 l/s		
44.	Рогатица	Сељани и Зиличина 55 l/s, Ракитница, Беречко врело		
45.	Вишеград	Добрун 70 l/s		ХЕ Вишеград
46.	Чајнице	Катанска врела 40 l/s, врело Браха, врело Цицелъ 125 l/s		
47.	Рудо	Крупница 180 l/s		
48.	Ново Горажде	Долина Дрине, планинска врела	Дрина	
49.	Источни Стари Град	планинска врела		
50.	Источно Ново Сарајево	Тилава, Сарајевско поље		Бијела и Црна ријека
51.	Источна Илиџа	Тилава, Сарајевско поље		Бијела и Црна ријека
52.	Пале	Јахоринска врела 144 l/s, врело Миљацке 45 l/s, Кржуљ 25 l/s		
53.	Трново	Љуштра 36 l/s		
54.	Калиновик	Врховине 150 l/s		
55.	Фоча	Лучка врела 160 l/s, Крупица 250 l/s	Дрина	
56.	Источни Мостар	планинска врела		
57.	Невесиње	Јама 20 l/s		Алаговац, Заломка
58.	Гацко	Вратло 40 l/s		Врба, Клиње
59.	Берковићи	Врело Брегава		
60.	Љубиње	Врело Брегава		
61.	Требиње		Требишњица 400 l/s	
62.	Билећа	600 l/s		Билећа

ОДВОЂЕЊЕ УПОТРИЈЕБЉЕНИХ ВОДА

У наредном периоду биће потребно систематски радити на заштити вода водотока, при чему ће се посебна пажња морати посветити правилном одвођењу отпадних вода из насељених мјеста и њиховом појединачном или заједничком третману са индустријским отпадним водама. Заштита водотока мораће се рјешавати у сарадњи са другим странама јер се једино "сагледавањем цијелог слива може доћи до рационалних рјешења".

У Републици Српској, у којој се налазе доњи дијелови сливова, проблем загађења, нарочито из индустрије лоциране узводно, биће велики и акутан и мораће се рјешавати договором, у складу са водним правом.

За индустрију која је лоцирана у Републици Српској потребно је израдити нови план и програм заштите вода у којем посебно мјесто треба да имају технолошко пререструктурирање и модернизација; са основним циљем смањивања потрошње воде, да се загађење елиминира или сведе на дозвољену мјеру.

НАВОДЊАВАЊЕ

Пољопривредне површине на територији Републике Српске на којима се може развити интензивна пољопривредна производња су следеће:

Табела 13.

Ред. број	Подручје	Дијелови подручја или мелиорационе касете	Укупна површина (ha)
1.	Херцеговина	Невесињско поље – Гатачко поље – Дабарско поље – Фатничко поље – Билећко поље – Љубињско поље – Љубомирско поље – Требињско поље – Попово поље	23.600
2.	Семберија	Централно подручје – Југоисточно подручје (Селиште – Јањица – Глоговац) – Јужно подручје (слив ријеке Јање и Модрана) – Сјеверозападно подручје (слив ријеке Гњице и Лукавца)	43.000
3.	Доњи ток ријеке Врбас	Лијевче поље – Србачко – Ножичка равн – долина ријеке Турјанице	45.200
4.	Дубичка равн	приобаље Саве и Уне, од Дубице до Орахове	6.573
5.	Средња Посавина	Ивањско поље – касета "Сјевер" – Обода	26.956
Укупне површине			144.956

ПЛАНСКЕ МЈЕРЕ У ОБЛАСТИ ХИДРОТЕХНИЧКЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ

- Водоснабдијевање становништва Републике Српске из јавних водовода изразито је незадовољавајуће; до краја планског периода број становника који се снабдијевају водом из јавних и контролисаних водовода треба да достигне најмање 70 % становништва Републике Српске.
- До краја планског периода у Републици Српској мора се ријешити питање одвођења употребљених вода, из насеља, али и из производних, односно технолошких процеса, систематском изградњом уређаја за третман ових вода у складу са достигнућима савремене праксе у овом домену (изградња уређаја у свим примарним локалним центрима, субрегионалним и мезорегионалним

центрима).

- За све ријечне сливове који су у цјелини или дјелимично на територији Републике Српске, а у сарадњи са Федерацијом Босне и Херцеговине и другим државама у окружењу радиће се водопривредне основе и друге студије о коришћењу вода.
- На територији Републике Српске у договору са Федерацијом Босне и Херцеговине спроводиће се систематске мјере антиерозивне заштите да би се смањила продукција наноса, нарочито по изразито угроженим сливовима.
- На територији Републике Српске у договору са Федерацијом Босне и Херцеговине вршиће се систематско уређење водотока у складу са циљевима и сврхама коришћења вода.
- На територији Републике Српске наставиће се изградња вишенамјенских акумулација. Најзначајније планиране акумулације су: Заломка, Бијела ријека, Кнежина на Биштици, Чељиговићи, Зелени Јадар, Јабланица, Мљечаница, Бронзани Мајдан, Јањске Отоке, Брестово, Чечава. Такође ће се наставити изградња малих акумулација за водоснабдијевање становништва на локалном и општинском нивоу.
- У складу са анализом утицаја на животну средину, умјесто већих вишенамјенских акумулација, могућа је изградња већег броја мањих акумулација (каскадно), као и снижавање кота успора већих акумулација.
- На територији Републике Српске наставиће се са изградњом хидромелиорационих система, прије свега у оквиру пројекта Горњи хоризонти – Невесињско, Дабарско, Фатничко поље, ради повећања пољопривредне производње, али и ради заштите насеља од високих подземних вода, као и из других разлога. Предузеће се и друге систематске мјере за заштиту од вода.
- Формираће се служба за стално праћење квалитета свих вода на територији Републике Српске – домицилних, транзитних, површинских, подземних.

4. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНА ИНФРАСТРУКТУРА

ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ

Основна одређења

Поштанска мрежа Републике Српске треба да поштанским услугама покрива подручје од око 25.000 km² и 1.300.000 становника. За квалитетније пружање поштанских услуга у наредних десет година треба изградити још 60 нових поштанских јединица са око 600 шалтера. Од класичних услуга поштанске дјелатности, највеће могућности имаће пакетске услуге за мала и средња предузећа, кроз каталoшку продају и доставу робе до крајњих корисника. Због смањења неких услуга у поштанској дјелатности постоје реалне могућности да се оне надомјесте са неким услугама из области телекомуникација, као што су: јавне говорнице, Интернет и телеграфске услуге. За ову врсту услуга постојећа поштанска мрежа са 250 поштанских јединица има све могућности да их понуди корисницима.

Циљеви развоја

- Убрзати процес стварања издвојених поштанских шалтера, отварања уговорних пошта и других поштанских јединица.
- Реализација и изградња хибридне поште и сортинг центра, Интернет киоска, те трезорног пословања и каталoшке продаје.
- Пружање услуга за предузећа и трговине у достави њихових роба до крајњих корисника.
- Формирање поштанске штедионице за финансијске услуге.
- Пружање телекомуникационих услуга, као што су: Интернет, телеграфске услуге, телефонске услуге – путем јавних говорница и др.

Планска рјешења

Концепција Плана у поштанском саобраћају предвиђа:

- да главни поштански центри задрже постојеће стање, уз повећање броја поштанских јединица од 257 на 311, док би се број шалтерских мјеста усклађивао са порастом броја услуга,
- развој и модернизацију поштанског саобраћаја, увођењем нових технологија у овој области, изградњом сортинг центра хибридних пошта,
- повећање броја пакетских услуга, увођењем нових услуга, као што је достава на кућне адресе: реклама, огласа, рачуна, каталога и др.,
- да се малим и средњим предузећима нуди достава робе од њихових погона до крајњих корисника, укључујући складиштење, паковање и наплату,
- да поштанска мрежа постане карика која ће повезивати продавце, произвођаче, купце и трговце,
- да се због смањења класичног поштанског сервиса, у свом ослопцу на писмо, развој поштанске дјелатности усмјерава и на друге услуге, као што су: телефонске услуге путем јавних говорница, услуге Интернета, Интернет киосци и телеграфске услуге.

Посредством јединица поштанске мреже, телеграфске услуге и услуге Интернета ће се још више приближити крајњим корисницима. У Табели 14 приказан је планирани број поштанских јединица по Радним јединицама.

Табела 14. Планирани број јединица поштанске мреже

Ред. бр.	Радна јединица	Површина (km ²)	Становника у 2001. години	Број јединица поштанске мреже	
				2001. година	2015. година
1.	Бања Лука	6.817	436.359	77	79
2.	Приједор	2.111	158.338	23	28
3.	Добој	2.801	200.420	43	60
4.	Брчко	628	137.020	15	24
5.	Бијељина	1.195	121.913	20	24
6.	Зворник	2.044	81.947	20	22
7.	Источно Сарајево	2.479	72.931	19	23
8.	Фоча	3.144	112.940	21	30
9.	Требиње	4.250	29.703	19	21
	УКУПНО:	25.469	1.361.571	257	311

ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНИ САОБРАЋАЈ

Основна одређења

Телекомуникације се изразито динамично развијају и мијењају у времену, због чега се елементи телекомуникационог развоја не могу предвидјети само на основу једног стања, већ процеса промјена у току дужег периода. Проблем развоја телекомуникација своди се у суштини на проблем републичке инфраструктуре која се третира као скуп мрежа, система и уређаја за приступ корисника телекомуникационим сервисима. Фиксна телефонија, мобилна телефонија, системи кабловске телевизије, заступљеност рачунара и Интернета код становништва представљени су најчешће једним комплексним параметром - телекомуникационо-информационом пенетрацијом.

Телеграфска мрежа

У Републици Српској постоји потреба и интерес корисника да се убрза изградња телеграфске мреже. Она би се формирала у облику затворене рачунарске мреже која ће омогућити претплатницима да се укључују у јавну и међународну телекс мрежу. За изградњу такве мреже постоји потребна инфраструктура и стручни кадрови. У првој фази изградње требало би обезбиједити капацитет централе од 300 телеграфских прикључака. На ову телеграфску централу биле би укључене све јединице поштанске мреже које би пружале услуге јавног телекс саобраћаја (ЈАТЕС).

Циљеви развоја

- Изградња телеграфске мреже Републике Српске, са главним чвориштем у Бањој Луци.
- Након изградње телеграфске мреже, телекс претплатнике са телеграфске централе Београд пребацити на новоизграђено чвориште у Бањој Луци.
- Телеграфске услуге пружаће се преко јавне телекс мреже, а тамо гдје не буде било јавног телекс саобраћаја, телеграфска саопштења ће се преносити путем телефона.

Планска рјешења

За будуће телеграфске кориснике у Републици Српској треба изградити телеграфску мрежу капацитета 500 телеграфских прикључака, са главном телеграфском централом у Бањој Луци. Малобројни телеграфски претплатници укључени су сада на телеграфску централу у Београду, јер телекомуникациона мрежа Републике Српске нема телеграфских капацитета.

Јавне телеграфске услуге корисницима ЈАТЕС мреже омогућиле би се инсталирањем опреме у свим јединицама поштанске мреже и кориштењем постојећих капацитета преноса у телекомуникационој мрежи.

Телеграфску мрежу базирати и градити са модерним технологијама и рачунарском опремом која ће међународни саобраћај остваривати преко главног телеграфског чворишта у Бањој Луци.

Фиксна телефонска мрежа

У телефонској мрежи изражена је потреба за инсталацијом 350.000 нових прикључака. Пратећи динамику изградње прикључака у протеклом периоду, постоје реалне могућности да се у наредних десетак година овај број прикључака и реализује. Иако је телефонска мрежа грађена у модерној технологији, она не испуњава основне захтјеве свих корисника. Због ограниченог капацитета у кабловској мрежи, 20 % претплатника има двојничке прикључке. Њима се мора обезбиједити неограничени приступ универзалним услугама, претварајући двојничке у директне прикључке. У телекомуникационој мрежи морају се вршити припреме за увођење IP технологије. Ради непрекидности одвијања телефонског саобраћаја, неопходно је предвидјети алтернативу преноса услуга за магистралну раван по два независна пута. За међународну централу у Бањој Луци, у случају квара, такође треба предвидјети алтернативна рјешења.

Циљеви развоја

- Развој магистралне дигиталне инфраструктуре која ће подржати захтјеве за новим сервисима, оријентисаним на пренос података и других услуга.
- Изградња алтернативног комутационог чвора у Бањој Луци за потребе међународног саобраћаја.
- Изградња спојног пута оптичким каблом Зворник – Требиње и наставак до границе са Србијом и Црном Гором.
- Транспортну мрежу Републике Српске на свим нивоима градити оптичким кабловима, а у оправданим случајевима и бежичним путем.
- Оптичке каблове уводити у приступне мреже за формирање широкопојасне ISDN мреже.
- Комутациону мрежу изграђивати са транспортном мрежом, са прстенастом умјесто звјездасте топологије.
- Обезбиједити понуду нових сервиса и сервиса додатних вриједности.
- Изградити нове приступне мреже које подржавају широкопојасне сервисе.
- Све двојничке прикључке превести у директне прикључке до краја 2007. године.
- Развој магистралне дигиталне инфраструктуре која ће подржати захтјеве за новим сервисима, оријентисаним на пренос података и других услуга.
- Достицање пенетрације од 46,91% крајем планског периода,
- Тарифну политику прилагођавати новим условима либерализованог тржишта.

Да би се предвидио пораст броја прикључака у периоду до 2015. године потребно је узети у обзир неколико параметара. У првом реду, мора се узети у обзир пораст броја домаћинстава, те економски ниво развоја и проценат раста броја прикључака у протеклих десетак година у Републици Српској и ближем окружењу. На основу тако усвојене методологије урађен је преглед укупног броја прикључака фиксне телефоније до краја 2015. године. У Табели 15 приказан је степен изграђености мреже са планираним бројем претплатника. Из табеле се види да би укупан број прикључака у 2015. години био 725.650. Са овим бројем телефонских прикључака достигли бисмо пенетрацију од 46,91 %, податак који Републику Српску приближава средње развијеним земљама Европе. У телекомуникационој мрежи сада постоји око 20 %

двојничких прикључака. Ови прикључци не испуњавају основну функцију пружања универзалних услуга и морају се убрзано преводити у директне прикључке.

Планска рјешења

Ради повећања и проширења услуга дигиталне телефонске мреже, у наредном периоду требало би предузимати сљедеће активности:

- планом развоја телефонске мреже наставити почету изградњу нових капацитета, тако да у планском периоду буде изграђено 400.000 нових прикључака,
- поред изградње приступних мрежа базираних на технологији бакра, у развој фиксне телефоније укључивати и пријемну VLL и CLL технологије,
- пружање универзалних услуга до краја 2008. године мора бити доступно свим корисницима телефонске мреже,
- 60.000 двојничких прикључака превести у директне прикључке,
- увођењем оптичких каблова у мјесне мреже, са циљем "оптика до куће", стварати системске услове за формирање широкопојасне ISDN мреже,
- у области комутација уводити нове технологије које ће омогућити преспајање и успостављање веза на принципима свјетлосних сигнала,
- комутациону мрежу која подржава нехијерархијску саобраћајну шему синхроне дигиталне хијерархије (SDH), конципирати у прстенастој, а не звјездастој структури,
- међународне системе у транспортној мрежи, ради тополошке сигурности преноса, градити са два раздвојена правца, а у недостатку оптичких прстенова, користити и бежичне системе преноса,
- за међународну телефонску централу у Бањој Луци обезбиједити резервни капацитет који би омогућио непрекидност одвијања међународног телефонског саобраћаја.

Табела 15. Планирани број претплатника фиксне мреже

Мрежна група, радна јединица, број становника	2002.		2005.			2010.			2015.	
	Број претплатника	Претплатника на 100 становника	Број становника	Број претплатника	Претплатника на 100 становника	Број становника	Број претплатника	Претплатника на 100 становника	Број становника	Број претплатника, претплатника на 100 становника
051 Бања Лука 403.876	100.577	29,90	420.120	114.500	27,25	432.720	175.100	40,46	451.360	224.650 49,77
050 Мркоњић Град 32.483	9.376	16,89	34.650	12.750	36,79	35.690	19.510	54,66	37.560	26.100 69,48
052 Приједор 158.338	31.105	19,64	169.420	39.450	23,28	176.190	60.350	34,25	182.780	90.460 49,49
053 Добој 200.420	42.248	21,07	212.450	47.220	22,22	220.850	72.200	32,69	228.940	98.750 43,13
054 и 049 Брчко 137.020	18.168	13,13	147.850	24.500	16,57	152.350	37.485	24,60	157.490	51.800 32,89
055 Бијељина 121.913	27.999	22,81	130.440	33.850	25,95	135.680	51.400	37,88	141.820	68.740 48,46
056 Зворник 81.947	19.178	22,56	86.880	22.900	26,36	91.300	34.800	38,11	95.780	43.250 45,15
057 Пале 72.931	16.038	21,99	78.720	19.300	24,52	81.850	30.880	37,72	85.840	39.100 45,55
058 Фоча 112.940	14.081	11,73	119.810	21.530	17,97	124.740	39.450	31,62	129900	56.500 43,49
059 Требиње 29703	15.782	49,62	32.080	18.150	56,57	34.240	22.500	65,71	35.300	26.300 74,50
Укупно 1361571	291.551	21,41	1.442.420	354.150	24,55	1.485.610	543.675	36,59	1.546.770	725.650 46,91

Мобилна мрежа

Иако је број мобилних телефонских прикључака у Републици Српској брзо растао и достигао ниво од 400.000 прикључака, захтјеви за услугама мобилне телефоније и даље брзо расту. Осим телефонских, корисницима се у мобилној мрежи већ нуде и друге услуге, као што су: приступ мобилном Интернету, UMTS, GPRS и др. Мрежу мобилне телефоније треба градити са двије телефонске централе у Бањој Луци и Бијељини. Бољу покривеност територије Босне и Херцеговине сигналом мобилне телефоније обезбиједити доградњом постојеће мреже базних станица. Потребан капацитет, до краја планског периода, износи 1.000.000 прикључака.

Циљеви развоја

- Даљи развој и повећање услуга мобилне телефоније,
- Достицање нивоа развоја средње развијених земаља у Европи до краја планског периода,
- Достицање пенетрације од 64,65 %,
- Обезбјеђење мобилног приступа Интернету, GPRS и UMTS услугама,
- Изградња мобилне телефонске централе одговарајућег капацитета у Бијељини,
- Изградња магистралне мреже преноса за повезивање базних станица.

Планска рјешења

Мобилна телефонска мрежа састоји се од телефонске централе у Бањој Луци, преносне мреже и мреже базних станица. Динамичан развој мобилне телефоније захтијева:

- изградњу телефонске централе, чији капацитет до краја планског периода треба да достигне ниво од 1.000.000 прикључака и пенетрацију од 64,56 %,
- да се капацитет 300.000 прикључака инсталира у станици Бијељина,
- да се базне станице, поред бежичног система преноса повезују и са оптичким системима,
- да се доградњом мреже базних станица постигне потпуна покривеност територије,
- изградњу "Backbone" мреже магистралног преноса са радио-уређајима капацитета 155 Mbit/s и
- да развој мобилне телефоније корисницима обезбиједи пружање и приступ услугама, као што су: мобилни приступ Интернету, UMTS (Universal Mobile Phone Service), GPRS (General Packet Radio Service) и др.

Радио-релејна мрежа

Изградњом SDH мреже по оптици, системи бежичног преноса све више преузимају улогу заштите саобраћаја по оптичком каблу тамо гдје се у SDH мрежи не могу остварити оптички прстенови. С обзиром на конфигурацију, односно топологију мреже у Републици Српској, заштита саобраћаја би се могла остварити преко других оператера у окружењу, али се она свакако мора тражити у властитим ресурсима. Коридори за бежични пренос дати су као алтернатива оптичким кабловима, као што се види у графичком прилогу плана. Радио-релејни уређаји су своју примјену нашли највише у мобилној телефонији за повезивање мреже базних станица. Најчешћи капацитети који се користе за повезивање базних станица су мини-линк уређаји капацитета до 34 Mbit/s, а на магистралним правцима 155 Mbit/s.

Циљеви развоја

- Извршити замјену уређаја постојеће "Backbone" мреже са уређајима капацитета 4 Mbit/s X 155 Mbit/s.

Планска рјешења

За реализацију усмјерених радио-релејних веза између сусједних станица мора постојати оптичка видљивост. За обезбјеђење оптичке видљивости, оптички коридори дефинишу се просторним плановима. У графичком прилогу приказани су основни коридори за магистралну равну усмјерених радио-релејних веза.

У области радио-релејне мреже потребно је урадити сљедеће:

- на магистралним правцима веза планирати замјену постојећих радио-релејних веза уређајима капацитета 155 Mbit/s, са више паралелних радио снопова. На релацији Бања Лука – Бијељина – Пале изградити капацитет преноса 6 Mbit/s X 155 Mbit/s, а на релацији Пале – Требиње изградити капацитет 4 Mbit/s X 155 Mbit/s и

- транспортну мрежу магистралног радио-релејног преноса користити у функцији заштите телекомуникационог саобраћаја који се преноси по оптичком каблу.

Радио-телевизија (РТВ)

Радио-телевизија, као најмоћнији медиј информисања грађана мора обезбиједити преносну мрежу РТВ сигнала, тако да свако домаћинство има одговарајући квалитет пријема. То ће се реализовати обновом и доградњом капацитета, уколико имамо: капацитете за продукцију програмских садржаја, техничку инфраструктуру за цијелу територију и опрему за продукцијско-режијске капацитете.

Прелазак са аналогних на дигиталне системе емитовања РТВ сигнала спровешће се у каснијој фази, кроз пројекат унапређивања инфраструктуре и модернизације преносне мреже РТВ сигнала.

Средства за реализацију потребних програма обезбиједиће се маркетиншком активношћу и наплатом законске РТВ претплате.

Циљеви развоја

- Доградња основне мреже предајника са мрежом допунског покривања, ТВ и радио репетитора, који ће обезбиједити пуно покривање простора Републике Српске.
- Обезбјеђење дигитализације телевизијског система, тако да се омогући трансформација и прелазак на дигиталну телевизију.
- Обезбјеђење сателитског приступа за емитовање ТВ програма.
- Преузимање програма емитовања јавног РТВ сервиса од стране локалних РТВ станица.

Планска рјешења

Осим развоја инфраструктуре и модернизације мреже РТВ сигнала, плански задаци треба да обухвате и:

- пуно покривање територије Републике Српске РТВ сигналом што ће се обезбиједити доградњом основне мреже предајника, те са новим системом радио-релејних веза и изградњом кабловског дистрибутивног система,
- бржи развој јавних, комерцијалних и локалних радио и ТВ програма,
- прелазак са аналогних на дигиталне системе емитовања РТВ сигнала и потпуну дигитализацију ТВ и радио система до краја 2010. године и
- изградњу РТВ дома.

Информациони системи

Процеси реформи који су почети у области телекомуникација морају се наставити на плану даљег регулаторног уређивања ТК простора. У том процесу треба стварати амбијент за потпунију примјену информационо-комуникационих технологија. За изградњу информационих система постоји одговарајућа инфраструктура Телеком оператера која би повезивала све пословне и друге мреже података на овом простору. Интернет мрежа Телеком оператера већ сада нуди Интернет услуге под једнаким комерцијалним условима свим корисницима.

Базе података

Поред корисничких апликација и опреме у информационим системима најзначајније мјесто заузимају базе података. Увођење информационих технологија и изградња информационе структуре морају бити усклађене и прихваћене од свих учесника. Зато је разумљиво да се њиховој организацији, успостављању и одржавању мора дати одговарајућа пажња. Садржаји базе података зависе од радних процеса и операција над информацијама, те потреба корисника и начина дистрибуције. Због непостојања потпуне регулативе у овој области може доћи до нежељених посљедица, па и до приступа неким информацијама супротним интересима Републике Српске. Зато, ниво приступа информацијама и начин поступања са њима морају бити уређени. Право повезивања базе података треба бити ограничено, да би се заштитила права појединаца, организација и ентитета као цјелине.

Широкопојасне услуге

Тежња за преносом све веће количине информација и потребе за већом ширином појаса фреквенција, главне су преокупације многих компанија у свијету. Након примјене 56 k модема и ISDN (Integrated Services Digital Network) 128 k, уследили су DSL (Digital Subscriber Loop) и кабловски модеми, нудећи брзине које премашују мегабите у секунди (Mbit/s). Корпоративне изнајмљене линије већ имају тенденцију преласка на оптичке линије. И бежични системи преноса, који такође теже већим брзинама преноса, имају своју историју. Реализовани као микроталасне везе тачка-тачка, већ се дуго користе за пренос говора и података, најчешће у издвојеним мрежама телефонских компанија, кабловске телевизије, Интернета и нема разлога да престану бити дио телекомуникационе инфраструктуре.

Циљеви развоја

- Увођењу и приступу изградњи широкопојасних услуга прилазити из аспекта потреба и економских могућности.
- Изградња информационо-комуникационе магистрале у Републици Српској.
- Изградња главног чворишта у Бањој Луци за информационо-комуникационе технологије, са излазима према међународном чвору.
- Развијање широкопојасне кабловске дистрибутивне мреже за сервисе: видео на захтјев, брзи приступ Интернету, IP телефонију са Мастер и регионалним центрима, мобилни Интернет и др.
- Омогућавање приступа и кориштења информација које се односе на податке за саобраћај, привреду и енергетику.
- Обезбјеђење протока јавних информација, са могућношћу брзог приступа за све грађане, пословне субјекте и институције.
- Ограничавање приступа подацима ради заштите личних података, пословних тајни и слично.
- Обезбјеђење равномјерног развоја информационог друштва, укључујући и удаљена рурална подручја.

У тренутку када је препозната могућност да се, с обзиром на технолошка достигнућа, може очекивати услуга која ће се највјероватније моћи дефинисати термином "све преко свега", телекомуникације су од основне функције преноса гласа и ограничене количине података, прерасле у индустрију додатних услуга на постојећим медијима: бакреној жици, оптици, мрежи кабловске телевизије, сателитском и бежичном земаљском приступу. Насупрот традиционалној телефонији, гдје се преко бакарне парице за једног претплатника резервише фреквентни појас, без обзира на то разговара ли се или не, сада се развија Voice-over-Internet-Protocol (VoIP) са додатним услугама. VoIP омогућава преношење говора преко IP пакета и, на тај начин знатно штеди фреквентну ширину појаса, што омогућава увођење и других корисничких сервиса.

Потицана мноштвом нових стандарда и спецификација, телекомуникациона мрежа у планском развоју треба да обезбиједи широкопојасне услуге, као што су:

- VoD (Video on Demand),
- IP / MPLS (IP/Multi Protocol Label Switching),
- VDSL (Very High Bit Rate DSL),
- FTTH (Fiber To At Home) и
- KDS (кабловски дистрибутивни системи).

Услуге VDSL-а подижу брзину приступа преко бакрене парице и до 40 Mbit/s. Сматра се да VDSL није свакоме привлачна технологија и да свој пуни потенцијал неће досегнути још десетак година. Постоји размишљање да је овакав приступ само прелазно рјешење док увођење "оптике до куће" (FTTH) не постане финансијски оправдано. Примјеном савремених информационих технологија и развојем информационог друштва створиће се модерна економија и друштво у којем су информације, знање и људски ресурси од изузетног значаја. На тај начин стећи ће се услови да се знањем унапређује ниво друштвеног стандарда, образовања, здравства, економије, управе и сл.

5. КОМУНАЛНА ИНФРАСТРУКТУРА

Основна одређења

Циљеви развоја

У области комуналних дјелатности основни циљеви су:

- обезбиједити довољне количине санитарно исправне питке воде и довести је до сваког потрошача у урбаним подручјима и руралним подручјима према могућностима,
- обезбиједити одвођење и пречишћавање отпадних вода у урбаним подручјима и већим руралним насељима,
- кроз систем одвођења отпадних вода, обезбиједити заштиту водотока и земљишта у складу са прописаним категоризацијама,
- обезбиједити довољне количине електричне енергије за свако домаћинство,
- обезбиједити снабдијевање урбаних подручја топлотном енергијом из централних изворишта и
- обезбиједити санитарне депоније за одлагање отпада.

Планске мјере

Планске мјере у домену развоја комуналне инфраструктуре су сљедеће:

- сва насеља у Републици Српској која имају више од 500 становника морају имати снабдијевање санитарном водом из уређених и контролисаних водовода, локалних, општинских и регионалних,
- сва насеља са мање од 500 становника могу се снабдијевати из контролисаних и санитарно исправних локалних извора (бунари, исправно каптирани извори и сл.), али никако из отворених водотока,
- сва насеља са више од 3.000 становника (прије свега примарни локални центри) морају имати уређаје за пречишћавање употребљених вода, да би се спријечило изливање тих вода у водотоке или њихово упуштање у подземље,
- развој система уличне мреже у свим насељима, а нарочито у зонама неконтролисане или недовољно контролисане урбанизације мора бити потпуно контролисан, тј. морају се обезбиједити стандардни профили уличне мреже, попречни и подужни, као и квалитетни застори, према карактеру и значају уличне мреже,
- гдје год се врши модернизација уличне мреже и застора уличне мреже, мора се обезбиједити одвођење атмосферских вода на одговарајући начин,
- сви примарни локални центри са више од 3.000 становника у периоду плана треба да добију централно гријање,
- инсталације за коришћење гаса треба изградити гдје год је то рационално, тј. свугдје гдје постоји довољно велики конзум за рационалну употребу гаса,

- комунални отпад свих врста мора се ставити под потпуну контролу, односно мора се обезбиједити систем регионалних депонија за санитарно депоновање отпада,
- мора се обезбиједити систем локалних гробаља за сахрањивање под потпуно контролисаним условима, за шта се морају обавити одговарајуће претходне радње – геолошке, хидрогеолошке и друге,
- морају се обезбиједити локације за сточна гробља или кафилерије које би биле у служби задовољења потреба више општина,
- политиком земљишта, нарочито у центрима општина, мора се обезбиједити изградња потребних јавних зелених површина свих врста, као и квалитетно одржавање постојећих зелених површина,
- јавна паркиралишта и гараже морају да буду дио комуналне опреме свих примарних локалних центара, а нарочито мезорегионалних и субрегионалних центара Републике Српске,
- сви примарни локални и секундарни центри морају имати отворене и затворене пијаце, односно тржнице одговарајуће величине и опреме,
- код свих насеља у којима више од 30 % стамбеног фонда нема купатила, морају се градити јавна купатила,
- јавни нужници морају постојати у свим примарним локалним центрима и то на мјестима јавних окупљања (тргови, стадиони и сл.), као и на значајним градским саобраћајним чвориштима и
- сви мезорегионални и субрегионални центри морају имати општинске или међуопштинске (регионалне) кафилерије.

IX ЖИВОТНА СРЕДИНА

1. ВОДЕ, ТЛО И ВАЗДУХ

Основна одређења

Савремени концепт заштите животне средине захтијева континуирано праћење степена аерозагађења, хидрозагађења, педозагађења, биљног покривача, фауне, хигијенског стања средине, здравственог стања људи, буке, вибрација, штетних зрачења и других појава и показатеља стања животне средине. Општи критеријуми за заштиту животне средине полазе од међународно утврђених еколошких принципа који се могу свести на следеће:

- најбоља политика заштите животне средине заснована је на превентивним мјерама, што подразумијева благовремено спречавање еколошки негативних утицаја на животну средину, умјесто уклањања њихових посљедица и
- у процесу доношења одлука о изградњи привредних и инфраструктурних објеката мора се анализирати и јасно утврдити утицај њихове изградње и рада на квалитет животне средине.

Заштита животне средине постићи ће се остваривањем више општих и појединачних циљева, који се односе на:

- заштиту необновљивих ресурса,
- штедњу енергије и кориштење најчистијих могућих технологија,
- смањење отпада и његова рециклажа,
- флексибилност процеса одлучивања да би се омогућила већа подршка локалним заједницама,
- разматрање тла као пуноправног ресурса,
- заштита вода од загађења (свеобухватно каналисање и пречишћавање отпадних вода из насеља и индустријских погона, заштита подземних и геотермалних вода, заштита водотока),
- заштиту земљишта од загађења (заштитом пољопривредног и грађевинског земљишта у будућим насељима и његовој граничној зони, заштиту земљишта од загађења аероседимената, од депоновања отпадака, на мјестима која нису за то предвиђена),
- заштиту ваздуха од загађења (обезбјеђивањем јединственог система топлификације, контролисање аерозагађења од саобраћаја, као и поштовање мезо и микро климатских услова при избору локација за потенцијалне загађиваче, активацијом већ предвиђених постројења, односно система и уређаја за пречишћавање у оквиру индустријских процеса, кориштењем алтернативних горива),
- заштиту од буке (адекватним планирањем саобраћајница, саобраћајних токова и контролисања саобраћајне буке, као и различитим мјерама заштите. Планиране мјере заштите огледају у правилном лоцирању извора

буке у односу на пријемник, смањење стварања буке, правилно пројектовање заштитних зона, спречавање њеног ширења у околину) и

- заштиту вегетације (заштиту од сјече, различитих болести и елементарних непогода, као и угрожавања пејзажних вриједности вегетације).

Основне потребе заштите су у заштити природних елемената животне средине и радом створених човјекских вриједности који могу битно да утичу на квалитет живота у њој, при чему проистичу из потреба стварања комодитета у једној урбаној цјелини, али и ради заштите животне средине и општих природних добара које су дате човјеку на располагање.

У том смислу неопходно је максималном заштитом и адекватним начином кориштења постојећих природних ресурса, поштујући биодиверзитет као суштинску компоненту урбанизма, правилном диспозицијом загађивача створити такве услове који ће обезбиједити заштиту екосистема, континуитет између урбане територије и територије која је опслужује, те битно утицати на унапређивање квалитета живљења и амбијенталних вриједности.

Планске мјере

Свака привредна експанзија и урбанизација неминовно са собом носе опасности по животну средину и њену деградацију.

Да би се обезбиједио адекватан квалитет животне средине у једној урбаној цјелини неопходно је спровести више конкретних мјера заштите да би се већ постојећи квалитет одржао или да би се постојећа деградација довела на ниво одрживог.

Међу те мјере могу се сврстати: правно-нормативне мјере, техничко-технолошке, просторно-планске, економске, а њихове смјернице би се заснивале у:

- доношењењу општих нормативно-правних аката о заштити и унапређивању животне средине у складу са важећим законским прописима, као и програми заштите, те поступци и активности, као и критеријуми понашања, а у вези с тим и казне у случају непоштовања закона,
- израда катастра загађивача и стално ажурирање које спроводе надлежни, при чему је нарочито важно формирање мјерних пунктова загађивача и услова праћења загађивача,
- забрана и ограничење градње објеката који су потенцијални загађивачи у зонама становања, друштвених, туристичко-рекреативних, просвјетних и других центара активности,
- прилагођавање техничких и производних процеса у индустрији захтјевима и условима заштите од загађења животне средине, да се штетни утицаји не би ширили на околину,
- уградњу, контролу употребе и одржавања инсталација и уређаја за пречишћавање загађених отпадних гасова и вода,
- правилан избор локације (нарочито производних и непроизводних објеката) уз поштовање мезо и микро климатских карактеристика простора,

- формирање санитарних заштитних зона око енергана и главних саобраћајница, при чему ширина заштитних зона зависи од степена могућег загађења,
- спријечити недозвољену и неконтролисану експлоатацију природних ресурса,
- савременим агротехничким мјерама, употребу пестицида, хербицида и вјештачких ђубрива довести на ниво потрошње која ће задовољавати потребе у пољопривреди, али и стандарде у заштити животне средине,
- успостављањем ефикасног система прикупљања чврстог отпада који би функционисао на што већем простору Републике Српске, а самим тим опслуживао већи број становника,
- мјере фискалне политике, издвајања доприноса из цијене производа и услуга, накнада за кориштење грађевинског земљишта, као и финансирања из новчаних накнада и казни за емитовање штетних продуката преко животне средине или у њу (из ових извора ће се обезбиједити прибављање материјалних средстава потребних за остаривање циљева заштите и унапређивања животне средине) и
- спровођење ових и других мјера утицаће на смањење ризика и спречавање загађивања и деградације животне средине, као и на подизање постојећег квалитета животне средине, што ће се одразити и на подизање квалитета живљења уопште.

ЗАШТИТА ВОДА

Основна опредјељења

Ради смањења негативних утицаја на квалитет вода, а самим тим и побољшања услова живљења потребно је:

- увођење сепарационих комуналних система одводње отпадних вода, који подразумијева одвајање отпадних од оборинских вода, пречишћавање и контролу и који би функционисао на што већем простору,
- заштита ријека и ријечних сливова, језера (природних и вјештачких), изворишта, водозахватних подручја, подземних вода као и подручја са посебним вриједностима,
- изградња колектора и уређаја за пречишћавање отпадних вода насталих у урбаним подручјима, индустрији,
- успостављање цјеловитог система мониторинга квалитета вода,
- реализација цјеловитог система заштите од плављења на угроженим подручјима и
- адекватном контролом и санкцијама спријечити настајање дивљих депонија одлагањем отпада у непосредној зони водотока ријека и ријечних сливова, језера (природних и вјештачких), изворишта, водозахватних подручја, подземних вода, као и подручја са посебним вриједностима, односно извршити санацију постојећих депонија.

Најважније је заштитити потенцијална изворишта питке воде, што се може реализовати само организованим дугорочним планирањем и мјерама за заштиту вода водотока. Код овога се мора посебна пажња посветити лоцирању нових потенцијалних загађења.

У водопривредним основама сливова или водних подручја треба тачно дефинисати и прописати услове који ће обезбјеђивати потребан квалитет вода. Биће потребно смишљено, систематски и организовано фаворизовати, не само регионалне и вишеопштинске водоводне системе већ нарочито заједничко прикупљање и обраду отпадних вода насеља и индустрије.

Водне акумулације у горњим токовима ријека ће представљати значајан фактор заштите вода водотока и веома битан чинилац рационалног газдовања водама. Исто тако ће се морати посебна пажња обратити на дефинисање критеријума за лоцирање, изградњу и експлоатацију депонија чврстог отпада из насељених мјеста, а нарочито из индустрије, не само ради резервације одговарајућег простора, већ нарочито због потенцијалног негативног утицаја на подземне и површинске воде.

ЗАШТИТА ЗЕМЉИШТА

Основна одређења

Деградација земљишта може бити последица природних и антропогених чинилаца. Узроци антропогене деградације земљишта овога подручја су: биолошки, хемијски и механички утицаји.

Хемијска деградација настаје услед хемијских загађивача који доспијевају у земљу као резултат загађивања ваздуха и ацидификације земље, индустријског загађивања водотока, комуналних и пољопривредних отпадних вода, као и неадекватног одлагања чврстог отпада.

Деградација и загађивање земљишта највише је изражена код пољопривредног и грађевинског земљишта, као и при таложењу аероседимената и депоновању отпада. Заштита пољопривредног, затим грађевинског и осталог неплодног земљишта ће се постићи спровођењем следећих мјера:

- законским регулисањем и заустављањем процеса бесправне градње објеката и тиме заузимања пољопривредног земљишта,
- стручном примјеном пестицида и минералних ђубрива и строгом контролом њихове употребе од стручних служби умањиће се њихова штетна дејства на измјене хемијског састава тла,
- регулисањем неадекватног испуштања комуналних отпадних вода градитељским захватима смањиће се опасност од потенцијалног загађивања тла и подземних вода,
- третирањем отпадних вода свих загађивача ради спречавања промјене хемизма тла и продирања загађивача у подземље,
- одговарајућим техничко-технолошким рјешењима у постројењима за производњу топлотне енергије (уградњом пречишћивача отпадних гасова и чађи), реконструкцијом саобраћајне мреже и регулацијом транзитног саобраћаја смањиће се аерозагађење, као и таложење чврстих материја из ваздуха на тло и
- регулацијом водотока у смислу спречавања плављења.

Уклањање чврстог отпада

Ради збрињавања чврстог отпада насталог у индустрији као и комуналног отпада, битно је да се у складу са одговарајућим општим и локалним прописима уреде све депоније чврстог материјала (угља, пијеска, различитог индустријског отпада, кућног смећа и друго), а треба да постоји посебан третман опасних материја и анималних остатака.

У складу са PHARE пројектом – Стратегија управљања чврстим отпадом у Босни и Херцеговини, рађеним под покровитељством Европске уније, предложени су одређени макролокалитети на нивоу мултицентара, у оквиру којих би се организовале санитарне регионалне мултиопштинске депоније.

Неопходно је извршити санацију дивљих депонија и спријечити настајање нових.

ЗАШТИТА ВАЗДУХА

Основна одређења

Да би се заштитио ваздух неопходно је спровести следеће мјере:

- планирати централизовано загријевање изградњом централних топлана (становништва, стамбеног простора, индустријских предузећа, јавних установа),
- као гориво за загријавање користити комбинацију: природног гаса, мазута, са специфицираним садржајем сумпора и геотермалну енергију (као нови обновљиви извор енергије), која у односу на конвенционална фосилна горива не загађује атмосферу емисионим гасовима,
- реконструисати саобраћајне мреже, као и изнаћи и реализовати архитектонска, грађевинска и хортикултурна рјешења између саобраћајница, стамбених и радних зона и објеката,
- вршити контролу возила на техничком прегледу сагласно прописима о безбједности саобраћаја у односу на дозвољене количине издувних гасова,
- ради боље контроле квалитета ваздуха (имисија), неопходно је направити катастар загађивача подручја који треба динамички обновљати,
- успоставити мониторинг квалитета ваздуха за праћење основних загађујућих материја (SO и чађ, таложне материје, суспендоване честице, NOx и CO), на подручју цијеле Републике Српске,
- повремено мјерити карактеристичне загађујуће материје из саобраћаја,
- повремено мјерити специфичне загађујуће материје из индустријских и других производних објеката који потенцијално угрожавају ваздух,
- за заштиту од гасова, прашине и буке из саобраћаја приликом пројектовања и извођења саобраћајница предвидјети заштитне дрвореде и друге видове чврстих баријера (заштита од буке),
- приликом изградње нових или реконструкције постојећих производних погона који могу да угрозе ваздух насеља, дозволу за рад условити достављањем одређене документације о мјерама заштите и то прије одређења за одређену локацију,
- обезбјеђење комуналне хигијене.

УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ

Основна одређења

У плану третмана и одлагања отпада, Стратегија управљања отпадом уважава чињеницу да ограничени људски потенцијал, финансијска средства и постојећа постројења, представљају факторе ограничења опција које стоје на располагању у краткорочном и средњорочном раздобљу. Препоручена побољшања изводљива у споменутом периоду су скромна и тичу се следећег:

- извођење мањих промјена у раду постојећих, одобрених одлагалишта,
- акције на спречавању праксе одлагања отпада на дивљим депонијама и
- покретање расправе током које би сусједне општине дефинисале споразуме о будућој сарадњи и формулисале нацрте за заједничко коришћење санитарних депонија.

Садашња ограничења финансијских и других средстава представљају озбиљно ограничење увођењу било које друге важне опције за управљање отпадом, осим стварања санитарне депоније, у будућем краткорочном и средњорочном периоду. Узимајући у обзир непостојање поуздане процјене очекиване стопе економског развоја, тешко је претпоставити да ли ће и када опције третмана отпада које укључују постројења за рециклажу и спаљивање (с враћањем енергије из отпада), због високих трошкова овакве праксе доћи у обзир. Већина опција рециклаже отпада захтијеваће већа финансијска издвајања за сакупљање отпада, да би се већ на извору отпад могао раздвајати.

У својеном Стратегијом управљања чврстим отпадом дефинисана је будућа политика управљања чврстим отпадом у Републици Српској, по концепту регионалног депоновања путем међуопштинских организација за управљање отпадом и његовог одлагања на санитарним депонијама регионалног типа.

Према ентитетској варијанти, обрађеној у Стратегији управљања отпадом, предвиђено је осам локација у Републици Српској. Предложене регионалне депоније у Републици Српској: Бања Лука, Бијељина, Добој, Фоча, Гацко, Приједор, Зворник, као и Мркоњић Град као могуће алтернативно рјешење.

Предложени локалитети нису коначни локалитети регионалних депонија, него ће то бити дефинисано изградом техно-економске анализе у оквиру студија изводљивости. За сада је завршена студија изводљивости за регионалну депонију Бања Лука.

За рјешавање проблема отпада на нивоу Босне и Херцеговине практично још не постоји адекватна законска регулатива. У Републици Српској је у августу 2002. године усвојен Закон о управљању отпадом којим се уређују све категорије отпада и све врсте дјелатности, операција и постројења у управљању отпадом. Истовремено, недостатак системског закона о заштити земљишта најизразитије се осјећа управо у сегменту сакупљања и одлагања отпада.

Финансирање система управљања отпадом у будућности, мора бити на принципу "загађивач плаћа", али у данашњој ситуацији није могуће искључити суфинансирање из

заједничког буџета или из буџета локалних заједница и јавних предузећа. На садашњем степену познавања стања, могуће је само утврдити да ће становништво Републике Српске морати да поднесе дио трошкова за извођење поступања с отпадом преко виших цијена за обављање јавних услуга. При томе је потребно нагласити да садашња цијена одвоза смећа, издвајање за третман отпадних вода и цијена за снабдијевање питком водом нису никако економске категорије. Једно вријеме мораће се задржати принцип наплате за стварање отпада на бази површине коришћеног простора (m^2), нарочито када је у питању индустријски и опасан отпад. Постепено ће се наплата морати базирати на запремини, односно количини произведеног отпада. Дио трошкова ће се покрити преко враћања дијела отпада (рециклаже). Трошкове збрињавања индустријског и опасног отпада мораће у цјелини да снесе произвођачи (индустрија и занатство).

Достизање стандарда Европске уније у погледу интегралног управљања отпадом захтијева релативно висока улагања и не може се примијенити у Републици Српској. Постепене промјене су једини ефикасан начин да се уведу дуготрајна побољшања стања и одржива корист. Стога је потребно осигурати услове за остварење сљедећих циљева:

- изградњу и успостављање дјелотворног система управљања отпадом у Републици Српској,
- смањење количина одложеног отпада,
- повећање материјалне и енергетске употребе отпада,
- смањење отпада по количини и
- примјену економских мјера.

Планске мјере

За постизање циљева наведених у претходном поглављу неопходно је предузети сљедеће мјере:

- уклањање дивљих одлагалишта отпада, санација деградираних подручја и постојећих депонија,
- развој и прихватање основног система прописа у области управљања отпадом у складу са прописима Европске уније,
- спречавање настанка или смањење настанка отпада на мјесту његовог генерисања у складу принципима и стандардима Европске уније,
- третман отпада којим се осигурава враћање сировина или енергије, рециклажа или поновна употреба и стимулисање рециклаже,
- сортирање отпада према врстама,
- формирање мреже лабораторија за испитивање и контролу отпада, са надзором на нивоу ентитета,
- развој технолошких процеса који у поступку производње користе секундарне сировине,
- одлагање отпада на регионалне санитарне депоније (Бања Лука, Приједор, Добој, Бијељина, Гацко, Фоча, Зворник, Мркоњић Град),
- превенција у избору, примјени и унапређивању чистих и безотпадних технологија; у санацији или укидању еколошки неприхватљивих технологија (неодржив еколошко-економски аспект),

- превенција у избору производа у подстицању производње која ствара производе који се могу обновити; у сталном побољшавању еколошке димензије техничких стандарда; у настојању да се умањи присуство опасних супстанци у производима; у унапређивању промјена у начину потрошње путем информисања и образовања потрошача,
- раздвајање опасног од неопасног отпада на мјесту настајања (за опасни и неопасни отпад, који се претвара у енергију, или рециклира или се захтијева третман прије коначног одлагања, предвиђају се три локације за формирање Центара за третман отпада (Бања Лука, Бијељина, Рогатица) у Републици Српској и осам регија за третман медицинског отпада (Бања Лука, Приједор, Мркоњић Град, Бијељина, Соколац, Дервента, Фоча и Гацко),
- сигурно и квалитетно рјешење збрињавања опасног отпада у Републици Српској, што подразумијева:
 - утврђивање локација и израду пројеката за најмање једну депонију опасног отпада у Републици Српској,
 - планирање могућности изградње једне савремене спалионице за збрињавање опасног отпада за цијелу Босну и Херцеговину,
 - збрињавање заосталог фармацеутског отпада из ратног периода,
 - успостављање базе података о:
 - а) поријеклу, количини и врсти отпада,
 - б) објектима за збрињавање отпада и
 - в) актерима поступања са отпадом,
- успостављање берзе отпада; ову област треба подстицати правним и економским инструментима ради успостављања дјелотворног система управљања отпадом,
- финансирање система управљања отпадом и
- успостављање система образовања и информисање јавности.

Финансирање система управљања отпадом треба планирати из следећих извора:

- средстава економских такси за отпад,
- буџета локалне управе,
- средстава грађана,
- буџета Републике Српске
- и других извора: зајмова, кредита, неповратних средстава Европске уније.

2. УРБАНИ СТАНДАРД

Основна одређења

Ако под појмом урбанизације подразумијевамо замјену природне средине техничком, антропогеном, онда је логично да се под појмом урбаног стандарда подразумијева цио скуп човјекових интервенција у простору, односно стандард уређења простора. Савремени урбанизам је већ прије скоро једног вијека прекорачио оквире класичног урбанизма који се бавио само градовима. Савремени урбанизам бави се цјелином човјекових интервенција у простору, тј. обухвата и сеоска насеља (руризам), али и сав други простор изван градских и сеоских насеља – уређење простора у цјелини или његове посебно вриједне дијелове – просторе природних ресурса, националне паркове, подручја природног и културног наслеђа, инфраструктурних коридора и друга функционална подручја. Зато би исправније било да се ово поглавље Плана назове Стандард уређења простора.

У овом поглављу одредиће се три групе стандарда – за насеља, за ваннасељски претежно природни простор и инфраструктурне коридоре.

НАСЕЉА

Под насељима у овом тексту подразумијевамо:

1. градове и насеља градског карактера,
2. мјешовита насеља и
3. центре заједница села, примарна сеоска насеља и насеља за одмор и рекреацију.

Неки постојећи проблеми развоја карактеристични су за све врсте насеља, неки су карактеристични само за поједине врсте насеља.

У највећем дијелу простора бивше Југославије, па и у Босни и Херцеговини, од 1945. до око 1990. године одвијао се процес присилне урбанизације у чијој је основи дискриминација села и сељака, као мање вриједног начина живота. Рурална подручја су се неконтролисано празнила, градови су расли преко капацитета њихове привреде, односно преко друштвено прихватљиве мјере и потребе. Пражњење сеоских подручја у којима углавном постоје услови за живот људи, одвојило је становништво од ресурса који су обезвријеђени привредно – системским рјешењима чиме су створени функционални и етнички вакууми. Са друге стране, градови су сразмјерно брзо, а најчешће и неконтролисано расли упркос систему државног планирања који је кроз све то вријеме постојао.

Планомјерно су се понашали углавном тзв. друштвени субјекти као инвеститори, док је имигрантско становништво најчешће без стварне урбане културе градило како је знало и умјело, великим дијелом и неправно. Процеси о којима је ријеч нагло су се убрзали током и послје рата на простору Босне и Херцеговине, тако да је хаотична изградња захватила цијели простор Републике Српске, а нарочито велике и средње градове, центре општина и саобраћајне коридоре.

Укратко приказани процеси условљавају оне елементе стандарда које треба достићи у времену остваривања Просторног плана Републике Српске. Ти су стандарди дефинисани као програмски циљеви које у планском периоду треба достићи:

- Треба одговарајућом политиком развоја битно успорити миграцију из сеоских у градска подручја.
- Када је ријеч о градовима и другим насељима са интензивним демографским и територијалним растом који неконтролисано мијења њихову структуру, форму, функционисање и све трошкове са тим у вези, треба створити политике које ће зауставити тај непотребан и штетан развој. Експлозију тих насеља треба замијенити мирнијим развојем, неком врстом имплозије, тј. развојем на просторима који су квалитетни и погодни за развој, а налазе се унутар већ екстензивно изграђених простора. Измјенама, прије свега политике земљишта, али и низа других политика треба спријечити ситуацију у којој развој тих насеља диктира интерес приградских сељака који се ослобађају пољопривредног земљишта и конвертују га у грађевинско, стварајући тим насељима нерјешиве проблеме у изградњи комуналне инфраструктуре и функционисању. Треба одржати достигнут територијалан развој и ареале тих градова ширити само у случају стварне потребе.
- Примарна сеоска насеља опустошена су најприје економски па демографски, а то је изазвало стагнацију или одумирање и центара заједница села, као насеља која су економски и функционално повезана са примарним сеоским насељима. Јасан је интерес за очувањем свих територија које располажу било каквим потенцијалима за развој. Сеоском подручју припада 90 % територије Републике Српске и аликвотни дио ресурса. Зато се мора одржати насељеност сеоских подручја и зауставити одумирање сеоских насеља. Ради остварења овог циља приступиће се изради Стратегије развоја села, односно сеоског подручја Републике Српске, што је много већи, комплекснији и важнији задатак од развоја (само) пољопривреде.
- Насеља за одмор и рекреацију могу се убудуће градити само на земљиштима најниже плодности, изван саобраћајних коридора и никако на посебно вриједним земљиштима – зонама заштите изворишта воде, природно и културолошки вриједним земљиштима, на лежиштима минералних сировина и другим сличним земљиштима. Постојећа насеља могу се погустити само до плановима утврђене мјере.
- Треба безусловно спречавати и коначно зауставити бесправно грађење свих врста објеката и у свим појавним облицима. Треба одустати од политике легализације каква је вођена до сада и која је у ствари била позив на бесправно грађење. Обесхрабривање овог облика изградње треба спроводити низом редефинисаних постојећих политика и неким новим, а прије свега економским политикама. Умјесто да материја легализације буде предмет закона, она мора бити предмет планерског метода који у поступку планирања води рачуна о постојећем стању, али и о општем и јавном интересу што је иманентно урбанизму, тј. урбанистичком планирању.
- Треба обезбиједити сталан процес реконструкције градова и сличних насеља ради одржавања и повећавања капацитета и виталности њихових централних подручја прије свега.

- Треба санирати и урбанистички уредити постојеће дијелове приградских зона насеља обезбјеђивањем одговарајуће просторне организације и неопходних објеката од јавног интереса – школа, обданишта, трговина и др.
- Стихијску дисперзирану изградњу малих густина треба замијенити децентрализованом урбанизацијом уз истовремено повећање густине насељености.
- Треба новим инструментима земљишне политике и других политика ставити под контролу сва пољопривредна земљишта која су предмет неконтролисане конверзије у грађевинско земљиште и по томе су та земљишта основа за бесправно грађење.
- Сва насеља, укључујући центре заједнице села и насеља за одмор и рекреацију, морају да добију минималну, али комплетну инфраструктуру која подразумијева саобраћајнице стандардних профила, електричну струју, водовод и канализацију са одговарајућим уређајима за кондиционирање воде за пиће и уређајима за третман употријебљених вода.
- Унутар насељских територија мора се обезбиједити одговарајући стандард зелених површина у разним облицима – као шуме разних врста – економске, заштитне шуме, парк шуме и сл., паркове, скверове, зеленило уз зграде на заједничкој парцели или у двориштима кућа за индивидуално и колективно становање.
- Режим изградње мора бити такав да сваки инвеститор све своје потребе за изграђеним простором и обављање функција у том простору мора задовољити на својој парцели не угрожавајући околину.
- Режији изградње морају дефинисати прихватљиве индексе заузетости и коефицијенте изграђености парцела који се не смију прекорачивати без сагласности надлежних урбанистичких служби.
- Насеља воде сталну бригу о томе да се очувају, унаприједи и повећају простори на којима се обављају јавне градске функције као и објекти и простори са изразито социјалним функцијама.
- Насеља воде сталну бригу о заштити људи и објеката од свих врста угрожавања у ратним и мирнодопским условима. Посебно се штите културна добра свих врста, покретна и непокретна, ресурси у насељима и контактним подручјима, животна средина, тј. животни простор од свих облика загађења ваздуха – од загађења честицама, гасовима, испарењима, вода и тло од свих врста загађења, територије насеља штите се и од других штетних утицаја – вибрација, буке, штетних зрачења и другог.
- Насеља његују и унапређују свој амбијент као дио визуелног идентитета и сентимент, као дио историјског и културног идентитета, тј. као дио историје повезане са људима и догађајима значајним за дато насеље и његово гравитационо, односно функционално подручје.
- Насеља развијају и унапређују развој свих врста комуналних служби, односно све облике комуналне технике и привреде, тако да цијела територија Републике Српске до хоризонта плана мора бити покривена службама које имају капацитет довољан за обављање комуналних функција као што су: снабдијевање водом и одвођење употријебљених вода, јака струја и други видови енергије, саобраћајнице одговарајућег капацитета и паркиралишта, депоније, гробља, и свом другом комуналном опремом која је примјерена потребама.

- Насеља се брину о очувању слике насеља као дијелу визуелног идентитета – ведуте, панораме, силуете насеља се плански уређују и развијају, планирају се малоурбанистичке интервенције ради боље презентације и коришћења градских простора итд.
- До хоризонта плана свеукупан развој свих категорија насеља у Републици Српској мора постати планомјеран, тј. свјесно усмјераван и контролисан. Такав развој мора подразумијевати развој на одабраним земљиштима послје комплексних анализа природних и антропогених фактора, а не стихијски развој по тепих систему или дуж саобраћајница, али и јасно дефинисане урбанистичке политике, промјене у методологији планирања и друго.

ВАННАСЕЉСКИ ПРОСТОР

Свеукупан простор изван насеља вриједан је чак и када нема посебних идентификованих вриједности. Пошто је простор битан услов егзистенције њему се мора посветити бар иста пажња као и насељима.

- Аутентичан природни или претежно природни пејзаж, тј. простор, треба чувати и штитити, у њему треба градити само у случају неизбјежних и стварних потреба. Овај захтјев се највише односи на предјеле, тј. пејзаж који има посебне естетске вриједности.
- Грађење објеката за становање, помоћних и привредних објеката домаћинства, као и објеката мале привреде треба волуменом, материјалом, бојом прилагодити простору. Најбоље је да висина тих објеката не буде већа од висине аутохтоне вегетације, тј. аутохтоних врста дрвећа. Само објекти велике привреде могу да буду ослобођени ових захтјева и то само у погледу волумена.
- Заузимање било које врсте природног или претежно природног простора треба свести на најмању могућу мјеру, а нарочито када је ријеч о продуктивним земљиштима – пољопривредном, шумском, рудном, водном и др.
- Треба развити концепт и тај концепт полагаоно остваривати по коме сваку врсту земљишта треба користити према његовим од природе датим својствима. Тиме треба лагано отклањати последице досадашњег историјског развоја који је проузроковао антропогене деформације у начинима и облицима коришћења разних врста земљишта. Тиме ће свака врста земљишта полагаоно бити довођена у оптималне режиме коришћења у складу са својим карактеристикама, тј. биће третирана као природни потенцијал.
- Сва посебно вриједна земљишта подвргавају се одговарајућим режимима заштите. У та земљишта спадају водна земљишта, тј. зоне изворишта, зоне подземних вода и сл., шумска земљишта, пољопривредна земљишта високе плодности, рудна земљишта, археолошки локалитети, природне вриједности, тј. предјели посебне природне љепоте, ријетке биљне заједнице и слично, земљишта неопходна за изградњу акумулација воде и друга слична земљишта. За највредније од ових простора, односно земљишта радиће се одговарајуће стручне анализе, студије и планови, водне основе, шумско-привредне основе и друге. Услови коришћења и изградње објеката свих

врста у овим просторима одредиће се просторним плановима подручја посебне намјене који ће се усвајати на разним нивоима, према значају и вриједности простора о коме је ријеч.

ИНФРАСТРУКТУРНИ КОРИДОРИ

Развој савремених транспортних, комуникационих и других технологија довео је до формирања инфраструктурних коридора који постају све комплекснији по структури и који заузимају све више и више простора. Коридори ће у будућности у простору Републике Српске бити проблем о коме ће морати да се води рачуна.

- Инфраструктурне коридоре треба планирати као комплексне, а њихове елементе градити етапно према потребама и могућностима. Положај појединих инфраструктура у коридору мора да буде оптималан из аспекта остваривања његове функције. Инфраструктурни коридор мора заузимати најмањи могући простор и мора бити вођен на начин који у најмањој мјери оштећује или угрожава природну компоненту простора кроз који се коридор води.
- Монофункционални коридори једноставније структуре морају очувати простор за евентуални каснији развој. Због тога коридор у највећој могућој мјери мора бити слободан за додавање нових инфраструктурних система који ће бити потребни у наредном периоду. Мора се спријечити узиђивање коридора оним објектима који нису у функцији инфраструктура које се коридором воде.
- Нарочито се мора водити рачуна о томе да се земљишном и другим политикама спријечи и једнострано и обострано узиђивање инфраструктурних, а прије свега саобраћајних коридора, било да је ријеч о бесправном или о легалном грађењу. Таквом изградњом угрожава се саобраћај, односно смањује се пропусна моћ путева, опадају комфор, брзина и безбједност саобраћаја, истовремено се и отежава и развој и функционисање постојећег или потенцијалног инфраструктурног коридора.
- Трасе оних елемената коридора који заузимају највише простора – путеви и пруге морају да буду вођени тако да што је могуће више буду дио природног пејзажа, односно да што је могуће мање нарушавају природни пејзаж.
- Сви облици изградње и уређења простора стално се контролишу и унапређују. Изградња и уређење простора и насеља, али и његова заштита изражава културу државе, али и локалне средине, тј. изражава и одређени културни стандард. У принципу, сви утилитарни објекти какви су нпр. објекти инфраструктуре треба да прате међународне, тј. свјетске трендове и достигнућа. Ипак, и упркос таквој потреби, која је истовремено и технолошка, економска, социјална и свака друга неминовност треба учинити напор у два посебна домена.
- Најприје, требало би поради на унапређивању културе становања свих врста, индивидуалног и колективног, у граду и на селу. То је веома важно питање које је у протеклим временима било озбиљно запостављано на штету становника градова и села.
- Култура становања, али и рада подразумијева и одговарајућу културу грађења – ту културу такође треба унапређивати стално. Тако би за све

важне објекте у центрима општина, као и уникатне објекте разних врста требало расписивати конкурсе да би се добила најбоља рјешења од најбољих и најквалитетнијих пројектаната.

- Посебно када је у питању стамбена архитектура, требало би учинити напор да се развије нека врста регионалне архитектуре, тј. архитектуре поднебља која би простору Републике Српске дала идентитет преко везе са традиционалним и данас потпуно потиснутим облицима изградње стамбених зграда. То никако не би требало да буде слијепо копирање традиционалних архитектонских форми већ креативна примјена резултата традиционалног народног градитељства.

3. ПРИРОДНЕ ВРИЈЕДНОСТИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКА ДОБРА

ПРИРОДНЕ ВРИЈЕДНОСТИ

Основна одређења

За функционисање заштите неопходно је да се што прије донесу одговарајући подзаконски акти, попут правилника који регулишу поступак и критеријуме за вредновање заштићених природних добара на основу којих се врши категоризација која би била заснована на критеријумима IUCN-а, стручни надзор, режим заштите, права и обавезе власника заштићених природних добара, као и правилник о вођењу Регистра заштићених природних добара који треба да се формулише тек пошто се јасно дефинишу институције задужене за заштиту природе.

На основу досадашњег увида може се закључити да је природа Републике Српске богата и разноврсна. У првој етапи израде Просторног плана Републике Српске (Етапни план 1996 - 2001) било је предвиђено је да се под заштиту ставе:

1. Национални паркови	11
2. Регионални паркови (паркови природе)	11
3. Рекреациони, културни, научни, пејзажни и други заштићени предјели	107
4. Природни резервати	8
5. Меморијални паркови и споменици	13

Оно што се сматра оптималним када је природа Републике Српске у питању је стављање под правну заштиту између 15 и 20 одсто укупне површине, јер то поменути простор сигурно заслужује, а и зацртано је документима Акционог плана за заштиту животне средине Босне и Херцеговине (НЕАП БиХ).

Циљеви

- Израда комплетне легислативе и критеријума за заштиту природног наслеђа на основу IUCN критеријума, да бисмо могли да кореспондирамо са Европом која је на тај начин уредила заштиту природе.
- Циљ који треба да се у овој области угради у Просторни план Републике Српске у сваком случају је очување природних добара у највећој могућој мјери и задржавање свих вриједности – почев од квалитета ваздуха и вода, биљног покривача, фауне, до глобалне заштите предјела и области. Просторни план треба да усмјери развој Републике Српске у правцу чистих технологија јер оно што се у овом тренутку може да сматра најдрагоцјенијим пртљагом на путу за Европу јесте очувана животна средина.
- Циљ је да се инвентарише цјелокупни простор Републике Српске и утврде приоритети за заштиту – с обзиром на угроженост и на вриједност, те тако хитно интервенише да се заштите највреднија и најугроженија добра.
- Из тог проистиче дугорочни циљ – да се под правну и стварну заштиту стави најмање 15 до 20 процената укупне површине Републике Српске, као и да се природне вриједности посматрају у контексту и штите заједно са културним добрима, односно да се оствари принцип глобалне заштите простора.

- Израда категоризације угрожености природног наслеђа и тзв. црвених листа угрожених врста на основу IUCN критеријума.
- Увођење студија процјене утицаја на животну средину као обавезе код свих облика привредних активности и коришћења екосистема.
- Дограђивање система издавања еколошких сертификата у области привреде и просторног планирања.
- Развијање информационог система у области заштите културно-историјског и природног наслеђа (глобални приступ) и успостављање ефикасног система мониторинга.
- Едукација стручњака, управљача, власника и корисника културних добара у природно вриједним амбијенталним цјелинама ради постизања заштите и остваривања економске добити, односно остваривања принципа самоодрживости заштићеног подручја.

Планске мјере

Израда подзаконских аката из области заштите природе

- Поред потребе да се донесе више закона и правилника за заштиту природног наслеђа, неопходно је и то да Република Српска (односно Босна и Херцеговина) потпишу важеће међународне конвенције у области заштите природних добара.
- У процесу доношења аката посебна пажња треба да се посвети и усклађивању прописа у законима који се директно не односе на заштиту природе, али су у вези са природом.

Одређивање референтних институција у области заштите природе

- Предвиђени сет закона требало би да дефинише и референтне институције за глобалну или појединачну заштиту природних добара. То подразумијева израду комплетне документације за свако добро, критеријума за њихову категоризацију и успостављање регистра заштићених природних добара, као и мониторинг.
- Референтне институције треба да имају ексклузивно право за издавање еколошких сертификата у области привреде и просторног планирања, да би се спријечило даље нестајање угрожених природних вриједности.
- Све те активности требало би да ускладе надлежности на нивоу Владе Републике Српске у области заштите природног наслеђа, што би требало да гарантује квалитет успостављеног система.

Рекогносцирање терена и инвентаризација природног наслеђа

- Да би се детаљно утврдило стање и попис природних вриједности, неопходно је да се приступи детаљном обиласку терена, прикупљању постојеће документације и снимању терена. Тим за обилазак требало би да буде мултидисциплинаран, сачињен од искусних стручњака у свакој од појединих области, добро опремљен и оспособљен за ту врсту посла.
- Рекогносцирање терена и евидентирање природних добара био би тек почетак великог посла на систематизовању грађе, утврђивању категорија

добара и режима заштите. То је полазиште за разраду комплетне стратегије у заштити природног наслеђа.

Израда категоризације на основу критеријума IUCN-а

- Република Српска треба да усвоји већ потврђене и у Европи примијењене регулативе. Конвенција о биолошкој разноврсности (УН, 1999), у члану 8. од држава потписница захтијева да развију систем заштићених подручја, а IUCN/WCPA савјетује да се то ради користећи све категорије управљања.
- Република Српска и Босна и Херцеговина треба да хитно усвоје критеријуме које је сачинила Свјетска комисија за заштићена подручја (IUCN/WCPA), у сарадњи са EUROPARC FEDERATION и Свјетским центром за праћење стања животне средине (WCMC), и почну са израдом црвених листа угрожених врста флоре, фауне и гљива, јер чињеница да је ово простор изузетно богат различитим и ријетким врстама, а многима од њих пријети нестајање.

Израда научних и стручних основа за свако добро, категоризација и успостављање регистра заштићених природних добара

Тек након рекогносцирања терена и евидентирања добара, уз услов да су урађена сва подзаконска акта, као и усвојени критеријуми, може да се приступи послу у вези са стављањем под правну заштиту природног наслеђа, што подразумева израду научних и стручних основа за свако добро појединачно, њихову категоризацију и одређивање режима заштите, односно уписивање у регистар заштићених природних добара.

С обзиром на стање у овој области таквом послу треба приступити поштујући приоритете установљене у току рекогносцирања терена, на основу утврђене угрожености и вриједности добара. Ако је као циљ дефинисано да је оптималан однос површине и заштићеног простора 1:5, јасно је да је то посао који захтијева дугорочно планирање и етапни приступ, те да се у временском хоризонту који обухвата Просторни план Републике Српске, уколико за то буде постојала висока сагласност на нивоу законодавних и извршних органа у Републици Српској, може да очекује успостављање система заштите и евентуално стављање под заштиту највреднијих и најугроженијих добара, односно успостављање регистра природног наслеђа.

Приоритетан задатак на пословима заштите природних добара је да се оствари увид у стање планираних подручја за заштиту и на основу тога изврши класификација у IUCN категорије. То захтијева и измјену Закона о заштити природе који би требало да се усклади са IUCN класификацијом. До тада треба да се задржи предложена класификација.

Након новелирања документације, као и уврштавања неких нових локалитета у другој етапи (до 2015. године) Просторног плана Републике Српске предвиђено је да се под заштиту ставе следећа подручја:

1. Национални паркови	9
2. Регионални паркови (паркови природе)	14
3. Рекреациони, културни, научни, пејзажни и други заштићени предјели	102

4. Природни резервати 10
5. Меморијални паркови и споменици 13

Табела 16. Заштићени екосистеми у Републици Српској

Редни број	Врста заштићеног екосистема	Површина заштићеног екосистема у km ²				
		Општина	Стање 1994.	I режим заштите	Развој 1996–2015.	I режим заштите
		1	2	3	4	5
А/ НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ						
1	Сутјеска	Фоча, Гацко, Калиновик	172,50	14,50		
2	Козара	Приједор, Градишка, Козарска Дубица	33,75		40,80	
3	Трескавица и кањон Бистрице	Калиновик, Трново			159,81	17,00
4	Ластва – Орјен	Требиње			45,00	5,00
5	Маглић и Зеленгора са проширењем Волујак и Лебршник	Фоча, Калиновик			430,00	5,50
6	Кањон Таре – дио	Фоча			231,00	6,00
7	Кањон Дрине и Сушице	Сребреница, Рогатица, Вишеград			70,00	2,00
8	Озрен	Петрово			35,00	1,00
9	Виторог	Шипово, Купрес			55,00	2,00
	УКУПНО А/		206,25	14,50	1.025,81	38,50
Б/ РЕГИОНАЛНИ ПАРКОВИ(ПАРКОВИ ПРИРОДЕ)						
1	Козара – Поткозарје	Градишка, Приједор, Козарска Дубица			189,20	18,00
2	Сана – извор и горњи токови	Рибник, Мркоњић Град			120,00	8,00
3	Сана – дио (доњи ток)	Оштра Лука, Приједор, Нови Град			280,00	4,00
4	Осмача – Тисовац	Бања Лука, Кнежево			100,00	4,00
5	Борја	Теслић, Котор Варош			292,00	
6	Рупска ријека	Челинац			6,75	
7	Клековача – Лом	Петровац, Источни Дрвар			112,50	11,80
8	Влашић – дио	Кнежево			80,00	5,00
9	Романија	Пале, Соколац			77,02	
10	Виогор – Лим	Рудо			68,00	
11	Ток ријеке Ћехотине	Фоча				
12	Јахорина и извориште Праче	Пале			116,40	3,00
13	Лисина	Мркоњић Град, Шипово			165,75	

14	Долине Пливе и Јања	Шипово			54,00	1
	УКУПНО Б/				1.661,6	54,80
	В/ РЕКРЕАЦИОНИ, КУЛТУРНИ, НАУЧНИ, ОБРАЗОВНИ, ПЕЈЗАЖНИ И ДРУГИ ЗАШТИЋЕНИ ПРИРОДНИ ПРЕДЈЕЛИ					
1	Парк – шума Омар	Кнежево	0,5	0,5		
2	Језеро Рјечица (Рудо)	Рудо	0,06	0,06		
3	Цицелъ (Чајниче)	Чајниче	1	1		
4	Језеро Клиње	Гацко	1,7	1,7		
5	Требињска шума	Требиње	0,5	0,5		
6	Парк – шума Требевић	Источни Стари Град	10	2		
7	Кестенове шуме Костајница	Костајница			4,2	3
8	Саничани	Приједор			6,3	
9	Просара	Градишка, Козарска Дубица			44	
10	Бардача	Србац			13	0,5
11	Мотајица	Србац, Дервента			63	
12	Лакташи (бања и околина)	Лакташи			5,4	
13	Врбања – слив	Котор Варош				
14	Преслица	Добој			6,5	
15	Комплекс Бање Врућице	Теслић				
16	Вучјак	Дервента, Брод			40	
17	Мочваре Посавине	Брод, Шамац, Бијељина, Србац, Градишка			22	0.3
18	Шуме спадуна код Угљевика и Бијељине	Угљевик, Бијељина			2	
19	Језеро Балкана	Мркоњић Град			2.5	
20	Земљишне пирамиде и пећина Ледењача код Миљевине	Фоча			0,02	
21	Парк – шума Булози	Источни Стари Град			7	0.1
22	Парк – шума Пале	Пале			7	
23	Зворничко језеро – Дрињача – Јадар	Братунац, Зворник			55	
24	Лим – Рудо	Рудо			4,5	
25	Билећко језеро	Билећа			12	
26	Рјечица Црквена	Бања Лука			3	
27	Крупа на Врбасу	Бања Лука			15	3
28	Кањон Врбаса, Угра и Црне ријеке	Бања Лука, Кнежево, Мркоњић Град				
29	Козица – крашко врело и долина Вучај потока	Оштра Лука, Бања Лука			6	
30	Рокин До – Врбљани	Рибник			0,3	0,3

Потребе, могућности и циљеви организације, уређења и коришћења простора;
План организације, уређења и коришћења простора

31	Локалитети Панчићеве оморике – кањон Дрине	Вишеград, Сребреница, Братунац, Фоча			2,84	2,2
32	Састојине и стабла тисе – Угодновићи	Теслић			0,3	0,3
33	Парк шуме Бања Луке: Траписка шума. Старчевица. Шибови са Сутурлијом	Бања Лука			18	3
34	Горњи ток Усоре са притокама	Теслић			5	0,5
35	Бања Слатина са околином	Лакташи			1,6	0,2
36	Парк шуме Шикаре и Опсечко	Челинац				1,83
37	Парк шуме Дубраве са Каменичким језером	Челинац				0,1
38	Предјели Срнетице	Рибник			3	
39	Дуга њива	Модрича			32	
40	Кањон Биоштице и Каљине	Соколац			9,64	
41	Деветак	Соколац			27,7	
42	Озрен – Вучја Лука	Источни Стари Град, Соколац			26,84	
43	Вучјак – језера са околином	Брод				
44	Парк шума – Јакеш	Вукосавље, Модрича				
45	Збориште	Брод				
46	Шумски комплекс Забрана	Фоча				
47	Кањон ријеке Рзав	Вишеград				
48	Шумски комплекси: око Вишеградске бање, око Стражишта, Зртар града	Вишеград				
49	Писана стијена у Жљебу	Вишеград				
50	Подград	Братунац				
51	Бања Губер са околином	Сребреница				
52	Парк “Младен Стојановић”	Бања Лука				
53	Стари парк у Подградцима	Градишка				
54	Градски парк у Бијељини	Бијељина				
55	Састојине лужњака и састојине питомог кестена	Градишка				
56	Извориште Паљанске Миљацке	Пале				
57	Слив Укрине	Прњавор, Теслић				
58	Рјечица Кремница	Прњавор				
59	Подрашничко поље	Мркоњић Град				
60	Клисура Доње Пецке	Мркоњић Град				
61	Зеленковац	Мркоњић Град				
62	Слив Горње Шњеготине	Теслић				
63	Бања Кулаши са околином	Прњавор				
64	Ергела липицанера	Прњавор				
65	Изворишта: Добра вода, Веселиновац, Мали кисељак	Лопаре				
66	Скупина стабала лужњака – село Мртвице	Лопаре				

67	Бања Дворови са околином	Бијељина				
68	Стари дрвореди у Бањој Луци	Бања Лука				
69	Стари дрвореди у Бијељини	Бијељина				
70	Парк шуме и заштитне шуме на подручју општине	Бијељина				
71	Мајевица – дио	Лопаре				
72	Шуме букве на Сави	Србац				
73	Ријека Гомјеница	Бања Лука, Приједор				
74	Градски парк “Петар Кочић”	Бања Лука				
75	Групација старих храстова на Ребровцу	Бања Лука				
76	Термални извори – Српске топлце	Бања Лука				
77	Локалитет Адиантум (Венерина Влас)	Бања Лука				
78	Рекреативни парк Ада	Бања Лука				
79	Дендролошки споменици (стабла храста и гинка)	Бања Лука				
80	Градски дрвореди	Приједор				
81	Комплекс острва Стари Град	Приједор				
82	Заштитне шуме (кањони Коране, Сане, Врбаса, Медљанске ријеке)	Мркоњић Град				
83	Групација старих храстова у Слатини	Лакташи				
84	Шумски комплекси око Слатине	Лакташи				
85	Заштитне шуме (кањони Коране, Сане, Врбаса, Медљанске ријеке)	Мркоњић Град				
86	Групација старих храстова у Слатини	Лакташи				
87	Шумски комплекси око Слатине	Лакташи				
88	Оличко језеро	Шипово				
89	Клисуре Сијерачке стијене	Калиновик				
90	Улошко језеро	Калиновик				
91	Дио тока ријеке Жељезнице	Трново				
92	Бориловачко језеро	Гацко				
93	Извор Велика вода	Сребреница				
94	Водопад на потоку Соколина	Кнежево				
95	Уна (дио доњег тока и ушће)	Нови Град				
96	Рекреационе зоне на подручју општине Котор Варош	Котор Варош				
97	Хидролошки споменици природе (42 локалитета)	Дервента				
98	Дендролошки споменици (појединачна стабла) пет локалитета	Дервента				
99	Хидролошки и дендролошки споменици седам локалитета	Сребреница				

Потребе, могућности и циљеви организације, уређења и коришћења простора;
План организације, уређења и коришћења простора

100	Природно мрестилиште пастрмке Луке	Теслић				
101	Ријека Требишњица	Требиње				
102	Спелеолошки објекти РС					
	УКУПНО В/		13,76	5,76	445,64	15,33
	Г/ ПРИРОДНИ РЕЗЕРВАТИ					
1	Лом (Клековача)	Петровац	2,95	2,95		
2	Јањ прашума	Шипово	1,95	1,95		
3	Јањске отоке	Шипово			0,44	
4	Извор Пливе	Шипово			0,74	
5	Перућица	Фоча	14,34	14,34		
6	Бијело језеро – Зеленгора	Фоча				
7	Црно језеро – Зеленгора	Фоча				
8	Тресетиште на Хан Краму	Хан Пијесак				
9	Резервати природе 12 локалитета	Сребреница				
10	Резервати природе девет локалитета	Дервента				
	УКУПНО Г/		19,24	19,24	1,18	
	Д/ MEMOРИЈАЛНИ ПАРКОВИ И СПОМЕНИЦИ					
1	Спомен подручје и слив ријеке Буковице	Градишка				
2	Меморијални комплекс "Тринаест скојевки"	Градишка				
3	Спомен подручје Превија	Прњавор				
4	Спомен парк Вукосавци	Лопаре				
5	Кнежопоље – Међувође	Козарска Дубица			14,50	14,50
6	Драксенић	Козарска Дубица			2,60	2,60
7	Доња Градина	Козарска Дубица			5,40	5,40
8	Витловска (Козара)	Приједор, Козарска Дубица			7,60	7,60
9	Озрен (Брезица – Какмуж – Босанско Петрово Село)	Петрово			12,50	12,50
10	Потоци – Јасиковац	Источни Дрвар			2,50	2,50
11	Млиништа	Мркоњић Град			4,50	4,50
12	Пјеновац	Хан Пијесак			3,50	3,50
13	Пећина и рјечица Ловница	Шековићи			8,00	8,00
	УКУПНО Д/				61,10	61,10
	СВЕУКУПНО					
	А/ НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ		206,25	14,50	1.025,81	38,50
	Б/ РЕГИОНАЛНИ ПАРКОВИ / ПАРКОВИ ПРИРОДЕ				1.661,6	54,80

	В/ РЕКРЕАТИВНИ, КУЛТУРНИ, НАУЧНИ, ОБРАЗОВНИ, ПЕЈЗАЖНИ И ДРУГИ ЗАШТИЋЕНИ ПРЕДЈЕЛИ		13,76	5,76	445,64	15,33
	Г/ ПРИРОДНИ РЕЗЕРВАТИ		19,24	19,24	1,18	
	Д/ МЕМОРИЈАЛНИ ПАРКОВИ И СПОМЕНИЦИ				61,10	61,10
	СВЕУКУПНО		239,25	39,50	3.195,33	169,73

Просторним планом предвиђено је и формирање Резервата биосфере Дрина који захвата територију Републике Српске и Србије.

Резерват биосфере Дрина захвата површину од 1.148 km², од које је на територији Републике Српске предвиђена територија под заштитом од 626 km².

На основу наведене табеле може се закључити да је проценат територије Републике Српске који би требало да се налази под одређеним режимом заштите око 16,5 % од укупне територије, што је задовољавајуће планско рјешење. Овом треба додати површине заштићених подручја за које постоје индикације, односно потребно је у планском периоду извршити детаљно дефинисање граница чиме ће се добити коначна (већа) површина заштићених подручја Републике Српске.

Спелеолошки објекти

Већи број спелеолошких објеката није ушао у листу заштићених природних добара, јер Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Републике Српске и Национални савјет за геонаслеђе Републике Српске припремају Инвентар спелеолошких објеката Републике Српске који ће бити приложен у документацију Просторног плана Републике Српске.

Заштићена највећа/вриједна појединачна стабла Републике Српске

Као заштићени споменици природе, највећа стабла Републике Српске пописана су у Каталогу највећих стабала Републике Српске које је издао Шумарски факултет у Бањој Луци и ЈПШ Српске шуме, као и у евиденцији, односно Регистру који води Удружење за заштиту дрвећа "Арбор Магна" . Каталог је приложен документацији Просторног плана.

Заштићене биљке

Начин заштите биљака прописује се Црвеном књигом. Република Српска нема усвојену Црвену књигу, па се примјењује Прелиминарна Црвена листа заштићених биљака Босне и Херцеговине. Ова листа заштићених биљака приложена је у документацији Просторног плана.

Заштићене гљиве

Република Српска нема ни Црвену књигу ни Црвену листу заштићених гљива.

Заштићене животиње

Република Српска нема ни Црвену књигу ни Црвену листу заштићених животиња.

КУЛТУРНО - ИСТОРИЈСКА ДОБРА

Основна одређења

Општи циљеви

- Очување материјалних остатака свих етноса, свих историјских периода, свих држава, религијских, идеолошких и других режима који су дјеловали и трајали на простору Републике Српске, и то очување треба да је ослобођено свих облика пристрасности – националних, идеолошких и др.
- Стварање свијести о потреби заштите и очувања наслеђа Републике Српске код појединаца и представника институција и стварање система компетентних институција способних, кадровски и материјално да ту заштиту остваре у потпуности.
- Реинтеграција, активна и пасивна, истражених, обрађених и презентованих добара културе и историје у савремени животни простор и објекте у Републици Српској.

Основна начела заштите и планирања наслеђа историје и културе су следећа:

- Споменици историје и културе имају поред културолошке и историјске вриједности и материјалну, тј. економску вриједност – они су потенцијал за развој, односно специфичан ресурс локалног или ширег значаја; с тим у вези потребно је развијати концепцију споменичког добра и као економског добра које се укључује у развој простора у коме се налази.
- Споменици се штите цјеловито заједно са простором у који су интегрисани, било да је ријеч о природном или антропогеном простору.
- Заштита се спроводи стандардним поступком који подразумева истраживање, евидентирање, валоризацију, тј. категоризацију и чување на веома различите начине заштите као што су пасивна заштита и активна заштита путем рекомпозиције, адаптације, рестаурације, реконструкције, интерполације и, сасвим изузетно, дислокације.
- Заштита споменика је дио човјековог односа према животном простору, изграђеном и неизграђеном и по томе је брига свеукупног друштва на политичкој територији на којој се споменици налазе.
- Споменици се штите техничким средствима и носиоци заштите морају бити оспособљени да те услове прописују од нивоа стратешког планирања до нивоа израде услова заштите за појединачне споменике или групе споменика.
- Статус споменика као економског добра искључује сваки облик примитивног односа према добру културе – ако се нпр. добро културе користи у савременом животу оно не може подлијегати нормалној економској амортизацији јер добро културе временом вриједи све више, а не мање, па се дакле и амортизација мора обрачунавати у складу са тим-
- Посао истраживања, евидентирања и заштите наслеђа је сталан, а све наслеђе се штити у складу са међународним доктринама заштите и развојем локалног законодавства.

- Да би се наслеђе штитило на одговарајући начин неопходно је створити одговарајући информациони систем о споменицима као непосредном предмету заштите и обезбиједити систем сталног праћења свих категорија непокретног наслеђа.
- Све активности заштите прате и организују компетентне, тј. кадровски и материјално опремљене службе.
- Када је ријеч о третману споменика у простору, он почиње планирањем простора и насеља као прве фазе изградње простора до непосредне изградње објекта разних врста и намјена – служба заштите је активни учесник у свим врстама послова планирања и изградње.
- Заштита споменика у Републици Српској треба да буде стално усклађивана са заштитом споменика у земљама у окружењу – Федерацијом Босне и Херцеговине, Србијом, Црном Гором и Хрватском.
- У процесу заштите споменика посебна пажња се посвећује наслеђу у зонама интензивних промјена у простору – подручјима захваћеним урбанизацијом, изградњом инфраструктурних коридора, дневним коповима и др.
- Наслеђе се мора штитити од свих неконтролисаних интервенција у простору, а нарочито од бесправне изградње и несавјесних инвеститора.
- У процесу заштите појединачних споменика или споменичких цјелина морају се елиминисати сви прикривени облици експропријације.
- За заштиту споменика културе формираће се новчани фондови у чијем се формирању могу користити и средства створена капитализацијом објеката културе на начин који пропише служба заштите.
- Стално унапређивање свих средстава заштите – техничка, правна и друга промоција вриједности наслеђа, побољшање мултидисциплинарног рада у заштити и др.

Археолошки локалитети

Општи и дугорочни циљеви заштите археолошких локалитета су:

- очување археолошке баштине на територији Републике Српске,
- укључивање археолошких локалитета у планове развоја Републике Српске и
- развијање свијести о значају археолошког наслеђа као битног елемента цивилизацијског прогреса.

Краткорочни циљеви заштите у периоду до 2015. године су:

- евидентирање и увид у стање археолошких локалитета на подручју Републике Српске и израда одговарајуће документације,
- систематизовање и комплетирање постојеће документације о археолошким добрима Републике Српске,
- израда регистра културних добара Републике Српске,
- утврђивање приоритета у археолошким истраживањима, те конзерваторско-рестаураторским радовима на основу валоризације и утврђеног степена угрожености археолошких локалитета,
- извођење археолошких истраживања и интервенција као и конзерваторско-

рестаураторских радова на археолошким локалитетима према претходно утврђеним приоритетима,

- истраживање и евидентирање археолошких локалитета који нису били на списку заштићених у претходном режиму заштите и
- организација и оспособљавање службе заштите културних добара у складу са важећим Законом о културним добрима.

Градитељско наслеђе

Основна одређења

Основни циљеви заштите градитељског наслеђа су:

- чување и унапређивање градитељског наслеђа као културно- умјетничких остварења и свједочанстава историје и културе,
- интегрисање умјетничког, историјског и културног наслеђа у друштвени и економски контекст подручја додјељујући му активну и компатибилну улогу,
- глобална заштита градитељске баштине да би се очувао континуитет насеља,
- очување националних и регионалних идентитета заштитом градитељске баштине,
- обезбјеђење савремене градитељске креативности наглашених културних идентитета,
- подстицање и његовање афинитета за културно-историјско наслеђе и развијање свијести о потреби његовог очувања, јер то нису само ниједи свједоци историје, већ необновљив ресурс који смо баштинили уз цивилизацијску обавезу да га очуваног и унапријеђеног предамо будућим генерацијама и
- реинтеграција градитељске баштине у савремене животне токове у складу са сензибилитетом и потребама модерног човјека.

Дугорочни циљеви

Дугорочни програми и циљеви заштите и обнове градитељског наслеђа су императив који нужно подразумева стратешко дјеловање у неколико праваца:

- Унапређивање законодавних и институционалних оквира заштите културних добара.
- Реформа законодавства у складу са међународним нормама и друштвеним промјенама.
- Стварање економске иницијативе и система финансијске подршке заштити.
- Промоција културно-историјске баштине и њена заштита с циљем обезбјеђивања подршке државе и најшире јавности.
- Развијање и усавршавање струке заштите на принципима научно-истраживачког рада у свим областима у вези са планирањем и заштитом.
- Стално мултидисциплинарно истраживање наслијеђених градитељских вриједности.

- Очување и унапређивање културно-историјског наслеђа треба да постане значајна карактеристика културне политике, политике у области животне средине, као и политике планирања.
- Заштита градитељског наслеђа мора бити суштински циљ планирања градова и села.
- Неопходност сарадње урбаниста и заштитара, континуирано и равноправно. Разлике у циљевима и гледиштима не савладавају се накнадним компромисима, већ су сублимација и синтеза која се успоставља интерактивно.
- Мијењање досадашњег наступања служби заштите, које напуштајући у будућности улогу асистената и незадовољних критичара треба да постану активни и равноправни креатори савремених просторних рјешења.
- Преиспитати традиционални концепт заштите који често кочи активне процесе реконструкције.
- Заштитар би данас морао бити и образован и креативан да би био способан да одговори на изазове савременог живота у различитим реалностима.
- Заштита градитељског наслеђа као мултидисциплинарна дјелатност мора полазити од програма, планова и пројеката, а неопходан предуслов је исцрпна научно-стручна и техничка документација.
- Валоризација и категоризација градитељског наслеђа као перманентан научноистраживачки процес морају бити независни од дневно-политичких утицаја и потреба.
- Кадровско и материјално јачање служби заштите да би биле способне да у потпуности одговоре постављеним научним и стручним обавезама. Искуство показује да за разлику од других области у којима је специјализација незаобилазан услов за ангажовање, у заштити као научно стручној дисциплини и даље се сматрају довољним референце из опште праксе.
- Планирање се мора базирати на резултатима рада службе заштите. Стога је неопходно извршити потпуна истраживања простора Републике Српске ради стварања базе података као претпоставке за израду просторно-планске документације.
- Са аспекта планирања посебан третман треба да добију:
 - проглашени национални споменици Босне и Херцеговине,
 - споменици са привремене листе националних споменика Босне и Херцеговине,
 - културна добра која уживају претходну заштиту по Закону Републике Српске,
 - подручја археолошких налазишта,
 - значајне градске језгре и
 - очувана сеоска подручја.
- Добра која нису обухваћена досадашњом евиденцијом и валоризацијом, а значајна су из аспекта науке, технике, привреде, саобраћаја, социјалног и историјског развоја (фабрике, хидроцентралне, мостови, жељезничке станице и сл.).
- Дефинисати функције историјских језгри у стратегији коришћења простора да би се спровела друштвено-економска и физичко-морфолошка заштита историјског језгра.

- Важан извод прихода у многим земљама је туризам, за који је градитељско наслеђе значајан ресурс. Увођењем програма рехабилитације у традиционалним селима омогућава се стално одржавање наслеђе као и додатни приход руралној популацији.
- Не искључивати увођење модерне архитектуре у историјске амбијенте, под условом да су у потпуности поштовани контекст, пропорције, форме, боје, величине и сразмјере као и уз кориштење традиционалних материјала.
- Подстицање одржавања и рестаурације градитељског наслеђе одговарајућим облицима финансијске помоћи и иницијатива, укључујући и пореске мјере. Формална заштита историјских подручја преко забрана и принуда које нуде службе заштите (негативни план) не обезбјеђује опстанак и унапређивање градитељске баштине у насељима која се нужно морају развијати. Искључиво принудна политика не може зауставити друштвено-економске трансформације, па је рјешење модификовање урбаног развоја, реструктурирање и обнова урбаног простора као цјелине.
- Органи локалне административне политике треба да обезбиједи инструменте контроле и оперативности састављене од обавеза, иницијатива и прописа.
- Потврђивање мултифункционалности историјских језгри реорганизацијом живота у њима.
- Дефинисање прецизне оријентације која се односи на оперативне могућности интервенција у историјским језгрима на јединствен начин.
- Одредити и прописати оперативне модалитете ради дефинисања редосједа одговарајућих типолошких и структуралних анализа, композитних и димензионалних параметара који обезбјеђују савремену верификацију различитих нивоа метода и заштитарских норми које се артикулишу.
- Идентификацију базирати на брижљивом научностручном изучавању и анализама наслеђе.
- Дугорочне резултате обезбиједити добро координисаном и функционалном интердисциплинарном сарадњом, предвођеном одговорним професионалцима заштитарске и планерске струке, као и других професија и едукованог становништва уз обезбјеђење јаким законских оквира.
- Иако се у међународној политици у области заштите данас посебно наглашава *заштита урбаних просторних културно-историјских цјелина*, код нас је то и даље занемарена област заштите која тежиште ставља на појединачне споменике, па је неопходно интензивно радити на промоцији овог сегмента градитељске баштине и његовој заштити – од правне заштите, преко дефинисања заштитарских стратегија, анализа, истраживања, формирања цјеловитих документација, краткоточних и дугорочних програма заштите па све до техничких програма и реализација.
- Посебну пажњу посветити заштити и ревитализацији села. Заштита руралног градитељства афирмисана је и кроз више међународних докумената, од најзначајнијег – Венецијанске повеље 1964, до најновијих. Међу најзначајниим ставовима садржаним у њима јесте захтјев за примјену принципа интегралне заштите просторним и урбанистичким планирањем, којим се трајно успоставља цјеловитост простора као синтезе градитељског наслеђе и нових животних програма. Препорука Савјета Европе о заштити руралног архитектонског наслеђе, прихваћена на Комитету министара 1989. истиче да је то наслеђе данас не само једно од најаутентичнијих

компоненти културе, већ и главни фактор локалног развоја, па се захтијева очување ове колективне меморије руралне Европе, развојем инструмената истраживања и идентификације, при чему рурална архитектура треба бити инкорпорирана у планирање регионалног развоја и процесе заштите околине.

Опште планске мјере заштите

Планирањем се обезбјеђује заштита и унапређивање објеката градитељског наслеђа који уживају правну, али и претходну заштиту. Приликом израде и доношења просторних и урбанистичких планова потребно је егзактно дефинисати границе обухвата културно-историјских градитељских зона, извршити детаљно рекогносцирање и одредити посебне мјере и активности у изградњи непосредне и шире околине културних добара, нарочито из аспекта ограничења изградње различитих индустријских и других привредних објеката, као и великих саобраћајних система, објеката техничке инфраструктуре, војних објеката, депонија отпадних материја који би могли да угрозе естетске вриједности културних добара, али и њихов физички интегритет.

У том смислу треба обезбиједити израду елабората културолошког карактера у зонама значајних реконструктивних захвата да би се сачувала документована меморија раније физиономије простора који се трансформише.

Стална ревалоризација објеката и цјелина, а тиме и кориговање степена заштите и усклађивање са новим економским условима и активним животом насеља су неопходни да би се избјегао сукоб између настојања заштитара на једној, односно урбаниста и планера на другој страни. Циљ заштите је заштита не само више физичких елемената, већ и људских потреба и обичаја снажном интеракцијом савременог живота са историјским структурама.

Заштита и ревитализација градитељског наслеђа нису више само обавеза и ексклузивно право заштитара, већ су данас веома профитабилна област. Потенцијални заинтересовани инвеститори очекују поуздане смјернице и показатеље за ревитализацију простора, на чему се инсталирају јасно дефинисани профитни репери.

Израда глобалног пројекта обнове са финансијском конструкцијом изведеном из студије исплативости је посао *интердисциплинарног тима*, са јасно постављеним обавезама, одговорностима и роковима. На почетку су присутни *урбанисти* са стратегијом обнове подручја, а на основу сагледавања потенцијала и негативности, а затим слиједе *правници* који сређују правне односе власништва земљишта и објеката. *Економисти* са студијом исплативости су предуслов за реализацију процеса обнове. *Заштитари*, осавременењеним и флексибилнијим ставовима, преузимају послове и одговорности анализе и валоризације постојећег стања градитељске баштине. Тек онда се укључују архитекти који би кроз институцију позивних или јавних конкурса требало да дају најбоља архитектонско-урбанистичка рјешења обнове насеља.

Финансијска подршка за амбијенталне цјелине најчешће долази са нивоа града или државе, који углавном учествују у већем дијелу улагања, а поред њих још и моћне асоцијације, банке, приватници или вјерске заједнице. Студија исплативости веома је

важна, пошто нуди доказе о оправданости инвестирања, прецизирајући и рокове враћања уложеног капитала.

Самоодрживи карактер обнове насеља омогућава не само трајну заштиту, него суштинску ревитализацију на путу ка унапређивању градитељског наслеђа, што је основ савремене доктине заштите непокретног културно-историјског наслеђа.

Процес обнове градитељског наслеђа одвија се кроз неколико узрочно-последичних етапа:

1. Аналитички дио – истраживање настанка и развоја објеката и цјелина и анализа њиховог постојећег стања.
2. Синтезни дио – научни поступак валоризације и категоризације.
3. Програм заштите и уређења.
4. Планови и пројекти обнове.
5. Реализација и одржавање.

У овом сложеном послу осим архитеката, планера, урбаниста и заштитара учествују и економисти и социолози.

Обнова насеља изводи се кориштењем савремених активних метода дефинисаних следећим *појмовима*:

Реконструкција је најчешће кориштени термин који заправо значи поновно физичко грађење објеката и цјелина, а у пракси подразумејева и више других метода.

Регенерација (унапређивање) је у односу на реконструкцију шири термин који поред физичких, подразумејева социјалне и економске промјене културно-историјског подручја.

Рехабилитација је врло комплексан поступак, а у односу на сличан појам – регенерација, разликује се изузетно лошим стањем градитељских цјелина које треба да се побољшају.

Урбана обнова је термин који у претходном, али и ширем смислу обухвата третирање цијелог града.

Урбана рециклажа је процес унутар контекста урбане обнове који подразумејева пренамјену објеката који су изгубили своју функцију (нпр. индустријски комплекси 19. вијека који су изгубили своју функцију).

Ремоделација као преобликовање објеката, уличних фасада и других уличних потеза.

Планске мјере у заштити градских језгри и амбијенталних цјелина су:

- обнова по историјско-топографским одредницама ради очувања аутентичности,
- обнова заштићених цјелина треба да обухвати све поступке и методе техничке заштите: санацију, заштиту, рестаурацију, ревитализацију, а када је то оправдано и реконструкцију,
- идентификовање, квалификовање и квантификовање елемената амбијенталне архитектуре ради дефинисања амбијента у сваком конкретном случају, да би се из тог одређења могле валоризовати амбијенталне вриједности и

- формирање комплетне фотодокументације о објектима и цјелинама, као и о радовима на њиховој заштити.

Планске мјере у заштити руралне архитектуре су:

- ревитализација очуваних, аутентичних сеоских насеља и цијелих подручја,
- заштита и очување битних одлика структуре сеоског насеља у смислу елемената који га типолошки одређују,
- основ за вредновање треба да буду: очуваност аутентичних објеката и првобитних урбанистичких елемената, историјске вриједности (садржаји, догађаји, личности), визуелно-естетске карактеристике слике села за себе и у односу на околни природни амбијент, типолошке карактеристике и вриједности села. С обзиром на природу и вишезначну сложеност сеског градитељства, неопходан је интердисциплинарни приступ,
- најповољнија је заштита и рестаурација појединаних сачуваних објеката сеоске архитектуре на мјесту настанка, као најцјеловитијег начина презентације у аутентичном амбијенту,
- дислоцирање у сличан природни пејзаж ради формирања етнопарка, са карактеристичним типовима кућа и окућница уз излагање етнографских предмета који сеоски живот илуструју у свој сложености и потпуности, што је честа иницијатива у Републици Српској, подразумијева и велика финансијска средства за формирање и одржавање, а то захтијева мобилизацију и сарадњу духовних и материјалних потенцијала ширег подручја,
- етнопаркови треба да садрже репрезентативне, сродне и карактеристичне примјерке градитељства и
- формирање цјеловите фотодокументације о објектима и цјелинама, као и о радовима на њиховој заштити.

Планске мјере у заштити античких и средњовјековних утврђења и утврђених градова су:

- истраживање, заштита и презентација,
- побољшање саобраћајне доступности,
- ревитализација у смислу атрактивности функција и
- формирање цјеловите фотодокументације о објектима и цјелинама, као и о радовима на њиховој заштити.

Планске мјере у заштити археолошких налазишта су:

- заштита подручја гдје се налазе археолошка налазишта или претпоставља њихово постојање у смислу предвиђених грађевинских активности,
- обавезе инвеститора да финансирају заштитна археолошка ископавања и
- обавезе инвеститора да финансира измене пројекта у случајевима када током извођења објеката наиђе на археолошке остатке.

СПИСАК НАЦИОНАЛНИХ СПОМЕНИКА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

ИСТОРИЈСКЕ ГРАЂЕВИНЕ И СПОМЕНИЦИ СА ПРИВРЕМЕНЕ ЛИСТЕ

БАЊА ЛУКА

1. Банова палата
2. Банова зграда управе
3. Хипотекарска банка
4. Царска кућа
5. Соколска кућа
6. Хотел Палас
7. Стара српска основна школа
8. Мјесто Ферхадије џамије
9. Мјесто Арнаудије џамије
10. Мјесто Газанферије џамије
11. Бехрам-ефендијина (Новоселија) џамија
12. Зграда старе жељезничке станице (Галерија ликовних умјетности Републике Српске)
13. Жупна црква Похода БДМ
14. Барловци – жупна црква св. Вида
15. Дервиши – Буџак – капела госпе Лурдске
16. Церићи – Ивањска – капела св. Николе Тавелића и гробље
17. Чесма – Марија Звијезда – филијална црква св. Јосипа
18. Чивчије – Мотике – капела св. Леополда Богдана Мандића
19. Ћелановац – Мотике – капела св. Рока
20. Ојданића Брдо – Барловци – капела св. Крижа
21. Хан Кола – црква брвнара
22. Рекавице – капела
23. Петрићевац - капела на "Фратарскоме гробљу"
24. Пресначе – жупни пасторални центар
25. Пријечани – Марија Звијезда – филијална црква св. Илије
26. Вујиновићи – Петрићевац – филијална црква
27. Ивањска – жупна црква узнесења БДМ и жупна кућа
28. Туњице – Петрићевац – госпина капелица
29. Шарговац – Петрићевац – филијална црква
30. Крупа на Врбасу – црква брвнара
31. Крупа на Врбасу – темељи фрањевачког самостана Гребен (сада је ту Српска православна црква)
32. Крупа на Врбасу – манастир св. Илије

БИЈЕЉИНА

1. Бродац – црква св. Арханђела Михаила
2. Горњи Драгаљевац – црква св. Арханђела Гаврила
3. Јања – црква св. Илије
4. Католичка црква
5. Музеј Семберије
6. Ново село – црква у Новом Селу
7. Соколски дом
8. Ванеков млин
9. Вијећница

БИЛЕЋА

1. Видовданска црква
2. Предојевића џамија
3. Црква св. Саве
4. Богдашићи – црква св. Василија Острошког
5. Доња Мека Груда, Трнов До – црква св. Арханђела
6. Паник – Црквина
7. Пријевор, Србац – остаци Предојевића цркве

ГРАДИШКА

1. Жупна црква св. Рока и жупни пасторални центар
2. Романовци – црква брвнара
3. Нова Топола – жупна црква св. Јосипа, пасторални центар

КОСТАЈНИЦА

1. Читлук – црква св. Петке
2. Доња Слабиња – црква св. Илије
3. Филијална црква

БРОД

1. Лијешће – црква силаска св. Духа на апостоле
2. Црква Богородичног покрова

НОВИ ГРАД

1. Филијална црква пресветог Тројства
2. Зграда старе вијећнице
3. Добрљин – црква св. Николе
4. Рудице – црква покрова Богородичног

ШАМАЦ

1. Црква – црква вазнесења Христовог
2. Обудовац – црква успења Богородице
3. Милошевац – црква св. Николе

ЧАЈНИЧЕ

1. Црква успења Богородице
2. Црква вазнесења Христовог

ДЕРВЕНТА

1. Зграда Гимназије
2. Народна библиотека (Бранко Радичевић)
3. Буквик, Детлак – црква св. Илије
4. Плехан – остаци самостана

ДОБОЈ

1. Бољанић – црква силаска св. Духа
2. Српска Грапска – црква вазнесења Христовог
3. Осјечани – црква ваведена Богородичиног

ФОЧА

1. Мјесто Алаце џамије са гробљем
2. Остаци Кукавичине џамије
3. Царева џамија
4. Црква св. Николе
5. Дом здравља
6. Зграда Општине
7. Зграда Општинског суда
8. Кућа Милана Хаџивуковића
9. Челебићи – црква св. Николе (Склопотница)
10. Челебићи – црква св. Василија Острошког

ГАЦКО

1. Црква силаска св. Духа
2. Кућа у Михољачи
3. Автовац – црква св. Василија Острошког

4. Добреља – црква св. Николе (силаска св. Духа)
5. Домрке – црква св. Димитрија
6. Фојница – црква вазнесења Христова
7. Гарева – црква св. Саве
8. Гарева – црква св. Тројице
9. Главица – Липник, Автовац – Римски надгробни споменик
10. Грачаница – Римска стела
11. Херцегово врело – Судачка столица
12. Мехољаче – црква св. Николе
13. Срдевићи – црква св. Николе

НОВО ГОРАЖДЕ

1. Сопотница – црква св. Георгија

ХАН ПИЈЕСАК

1. Резиденција краља Александра Карађорђевића

КАЛИНОВИК

1. Обље – црква вазнесења Христовог
2. Мост на Татинцу

КОЗАРСКА ДУБИЦА

1. Жупна црква узвесења св. Крижа

КОТОР ВАРОШ

1. Жупна црква рођења БДМ и жупни пасторални центар
2. Цепак – Котор Варош – Гробљанска капела
3. Јакотина – Соколине – филијална црква св. Илије Пророка
4. Орахова – Врбањци – филијална црква
5. Плитска – Врбањци – филијална црква
6. Рујевица – Врбањци – филијална црква
7. Соколине – жупна црква узнесења БДМ и жупна кућа
8. Забрђе – гробљанска капела на гробљу Спасово
9. Забрђе – филијална црква св. Леополда Б. Мандића и вјеронаучна дворана

ЛАКТАШИ

1. Мало Блашко – црква брвнара
2. Романовци – црква св. Николе
3. Слатина – објект врела термоминералне воде у слатинском парку
4. Александровац – жупна црква св. Ивана крститеља

ЉУБИЊЕ

1. Црква рођења Богородице
2. Стара општина
3. Мишљен – црква св. Василија Острошког
4. Влаховићи – гробна црква кнеза Влада Бијелића посвећена св. Кнезу Лазару

МОДРИЧА

1. Црква успења Богородице
2. Копривна – црква вазнесења Христовог

МРКОЊИЋ ГРАД

1. Кизлар агина џамија
2. Жупна црква св. Филипа и Јакова
3. Лисковица – жупна црква св. Илије Пророка

НЕВЕСИЊЕ

1. Католичка црква

2. Општина
3. Сат кула
4. Црква вазнесења Христовог
5. Биоград – црква успења Богородице
6. Кифино село – црква св. Николе

ОШТРА ЛУКА

1. Стара Ријека – жупна црква св. Антуна пустињака

ПАЛЕ

1. Цековића кућа
2. Црква успења пресвете Богородице
3. Католичка црква св. Јосипа
4. Хаџишабановића вила
5. Мокро – црква успења Богородице

ПРИЈЕДОР

1. Црква св. Тројице
2. Алишићи – Клисина
3. Буснови – црква вазнесења Христовог
4. Доња Равска – Равска – филијална црква
5. Јелићка – црква брвнара
6. Козарац – црква св. Петра и Павла
7. Козарац – гробљанска капела св. Јурја
8. Маричка – црква брвнара
9. Ракелићи – црква брвнара
10. Шурковац – жупна црква пресветог срца Исусова
11. Бришево – Филијална црква

ПРЊАВОР

1. Жупна црква св. Анте Падованског
2. Зграда општине
3. Црква св. Георгија
4. Долине – филијална црква
5. Дренова – филијална црква
6. Палачковци – црква брвнара

РОГАТИЦА

1. Рогатица
2. Мост на Жепи

РУДО

1. Штрпци – црква брвнара

КНЕЖЕВО

1. Јаворани – црква брвнара

СОКОЛАЦ

1. Црква св. Илије

СРБАЦ

1. Црква Богородичиног покрова
2. Лепенице, Ситнеши – црква св. Илије
3. Стапари Разбој – црква преображења Христовог

ШИПОВО

1. Граховци – црквина Ћифлук

ТЕСЛИЋ

1. Церковица – црква св. апостола Петра и Павла
2. Прибинић – црква св. Константина и Јелене
3. Врућица – црква св. Петра и Павла
4. Манастир Липље

ТРЕБИЊЕ

1. Гимназија
2. Џамија Осман-паше Ресулбеговића
3. Царева џамија
4. Ресулбеговића (Бегова) кућа
5. Арсланагића мост
6. Црква преображења Господњег
7. Катедрална католичка црква рођења БДМ Требиње
8. Вила Ластва
9. Млин у Будошима
10. Млин у Ждријеловићима
11. Алексина Меда – црква св. Пантелејмона и стара школа
12. Аранђелово – црква св. Аранђела Михаила
13. Баре – црква св. апостола Петра и Павла
14. Бихово – црква св. Петке
15. Брвеник – Зупци – манастир св. Георгија
16. Домашево – Љубомир – остаци Ђурђево цркве
17. Домашево – Љубомир – остаци цркве св. Петар
18. Домашево – Љубомир – Цркве св. Николе
19. Доње Врбно – црква св. Јована
20. Доње Врбно – школа
21. Доњи Турани – црква св. Стефана (Шћепана)
22. Драчево – Попово поље – црква рођења Богородице
23. Дражин До – црква св. Климента
24. Дријењани – Попово поље – црква успења Богородице
25. Дубијани – црква св. Георгија (рођења Богородице)
26. Дубочани – црква вазнесења Христовог
27. Гомиљани – црква св. Врача (Врачевића)
28. Гомиљани – црква св. Константина (Костадиновића)
29. Гомиљани – црква св. Георгија (Ђурђевића)
30. Горње Врбно – црква св. Василија Острошког
31. Граб – Зупци – црква св. Петке
32. Хум – црква рођења Богородице
33. Јасен – црква св. Илије
34. Клобук – капела св. Димитрија
35. Коњско – Зупци – црква вазнесења Христовог
36. Луг – црква успења Богородице
37. Мичевац – Стари град
38. Моско – Љубомир – црква покрова Богородице
39. Мостаћи – црква св. Климента
40. Мостаћи – црква св. Петке
41. Мостаћи – мост
42. Мостаћи – Хаџиахметовића кула
43. Мркоњић (Попово поље) – црква св. Николе
44. Нецвијеће – црква успења Богородице
45. Ораховац – црква св. Јована
46. Придворци – црква ц. Константина и Јелене
47. Прљача у Горици – црква св. Георгија
48. Струјићи – Попово Поље – црква св. Варваре
49. Талеж – црква св. Недеље
50. Турменти – Зупци – црква успења Богородице
51. Тврдош – манастир Тврдош
52. Угарци – црква св. Арханђела Михаила

53. Величани – црква св. Арханђела
54. Волујац – црква св. Тројице
55. Врпоље – црква св. Јоакима и Ане
56. Вучја – Мост на ријеци Сушици
57. Згоњево – Пољице – црква св. Андрије
58. Заково – црква св. Јована
59. Заково – црква св. Стефана
60. Зудојевићи – остаци цркве св. Игњатија (Малешевка)

ТРНОВО

1. Црква св. великомученика Георгија
2. Спомен-костурница

ВИШЕГРАД

1. Мост Мехмед-паше Соколовића

ЗВОРНИК

1. Црква рођења св. Јована Претече
2. Роћевић – Језеро

ИСТОРИЈСКЕ ГРАЂЕВИНЕ И СПОМЕНИЦИ ПРОГЛАШЕНИ НАЦИОНАЛНИМ СПОМЕНИЦИМА

БИЈЕЉИНА

1. Атик (Стара џамија или Султан Сулејманова) џамије са харемом и турбетом, мјесто и остаци градитељске цјелине

БАЊА ЛУКА

1. Црква самостана траписта “Марија Звијезда” (узнесење блажене дјевице Марије) са покретном имовином, историјска грађевина
2. Сахат кула у Бањој Луци, подручје и остаци историјске грађевине
3. Шеранића кућа у Бањој Луци, историјски споменик

ГРАДИШКА

1. Медреса (Дервиш Хануме медреса), историјска грађевина

НОВИ ГРАД

1. Вијећница, историјска грађевина

ДЕРВЕНТА

1. Римокатоличко гробље Рабић, гробљанска цјелина

ФОЧА

1. Сахат кула Мехмед-паше Кукавице, историјски споменик
2. Шехова џамија (Кади Осман-ефендијина џамија), мјесто и остаци историјског споменика

МРКОЊИЋ ГРАД

1. Музеј 1. засједања ЗАВНОБИХ-а

НЕВЕСИЊЕ

1. Црква светог вазнесења Христовог, историјска грађевина
2. Челебића (Џаферовића или Шурковића) џамија у Доњој Бијеној, историјска грађевина

ПАЛЕ

1. Цековића кућа, историјска грађевина
2. Хаџишабановића вила

РОГАТИЦА

1. Мост на ријеци Жепа, историјски споменик
2. Рецеп-пашина кула у Жепа, историјска грађевина

ТЕСЛИЋ

1. Манастир Липље

СОКОЛАЦ

1. Селимија (Султан Селима II) џамија у Кнежини код Сокоца, мјесто и остаци историјске грађевине

ТРЕБИЊЕ

1. Црква св. Георгија (Ђурђевица) у Гомиљанима, подручје и остаци историјског споменика
2. Црква св. Климента у Мостаћима, историјски споменик
3. Арсланагића мост, историјски споменик

ВИШЕГРАД

1. Мост Мехмед-паше Соколовића, историјски споменик

ГРАДИТЕЉСКЕ ЦЈЕЛИНЕ СА ПРИВРЕМЕНЕ ЛИСТЕ

БАЊА ЛУКА

1. Кастел
2. Господска улица
3. Амбијентална цјелина, улице Младена Стојановића и Краља Петра
4. Црква и самостан отаца траписта
5. Самостан сестара милосрдница са школом
6. Биједа – Барловци – гробље
7. Марија Звизезда – капела и гробље св. Иве
8. Церићи – Ивањска – капела св. Николе Тавелића и гробље
9. Ребровац – Преснаће – филијална црква св. Јоакима и Ане и гробље
10. Дебељаци – Преснаће – капела и гробље св. Јакова
11. Валентићи – Ивањска – капела рођења БДМ и гробље
12. Вучица Гај – Ивањска – капела Крстова узашашћа и гробље
13. Висока Главица – Ивањска – гробље и филијална црква св. Рока
14. Звечај – остаци старог града и утврда
15. Боцац – остаци старог града и утврда
16. Гомионица – православни манастир

БИЈЕЉИНА

1. Тавна – црква и манастир св. Тројства у Тавни

БИЛЕЋА

1. Добрићево – црква и манастир ваведена Богородице у Добрићеву
2. Амбијентална цјелина из аустроугарског периода
3. Некропола стећака Билећа
4. Некропола стећака Бијела Рудина
5. Билећа – Бијељина – некропола стећака Горица
6. Бунчићи – праисторијски тумулус и некропола стећака Гребнице
7. Гаровица – гробље жртва фашистичког терора
8. Калац – некропола стећака
9. Корита – коричка јама и споменик коричким жртвама
10. Мошко – некропола стећака Мошко
11. Паник – црквина

ГРАДИШКА

1. Нова Топола – самостан сестара Клањатељица крви Крстове са црквом

2. Нова Топола – Жупна црква св. Јосипа, пасторални центар

НОВИ ГРАД

1. Стари град Благај

ЧАЈНИЧЕ

1. Остаци Синан-бегове џамије са гробљем

ДОБОЈ

1. Тврђава
2. Стари град
3. Драгаловци – гробљанска капела и гробље

ФОЧА

1. Амбијентална цјелина Дерезлук

ГАЦКО

1. Амбијентална цјелина из аустроугарског периода Автовац
2. Некрополе стећака Велике гребенице 1 и 2
3. Самобор – Стари град

ХАН ПИЈЕСАК

1. Амбијентална цјелина, улица краља Александра Карађорђевића

КАЛИНОВИК

1. Тврђава Градина

КОЗАРСКА ДУБИЦА

1. Моштаница – православна црква и манастир св. Михаила

КОТОР ВАРОШ

1. Остаци старог града и утврда (Хрвојев град)
2. Жупна црква рођења БДМ и жупни пасторални центар
3. Билице – филијална црква и гробље
4. Дуратовци – гробљанска капела св. Илије Пророка и гробље
5. Шибови – филијална црква св. Анте Падованског и гробље
6. Врбањци – гробљанска капела и гробље
7. Врбањци – жупна црква св. Фране Асискога и жупни пасторални центар

ЛАКТАШИ

1. Маховљани – жупна црква св. Фране Асишког и гробље
2. Слатина – објекти бања
3. Александровац – гробље
4. Александровац – самостан сестара Клањатељица крви Кристове са црквом

ЉУБИЊЕ

1. Некропола стећака Љубиње
2. Дубочица – Некропола стећака
3. Убоско — Некропола стећака Убоско 1
4. Убоско Некропола стећака Убоско 2

НЕВЕСИЊЕ

1. Амбијентална цјелина из аустроугарског периода
2. Крекови – некропола стећака Крекови Мијатовци
3. Мијатовци – некропола стећака Рајков камен

ПЕТРОВО

1. Петрово – православна црква и манастир св. Николе у Петрову

ПРИЈЕДОР

1. Тврђава Козарац
2. Алисићи – Клисина
3. Зецови (град)

ШЕКОВИЋИ

1. Ломница – црква и манастир св. Георгија
2. Папраћа – црква и манастир Папраћа

ШИПОВО

1. Граховци – црквина Ћифлук
2. Плива – Соко Град

ТРЕБИЊЕ

1. Чићево – Бенедиктински самостан и црква св. Петра у Пољу, сједиште требињско-мркањске бискупије
2. Чићево – некропола стећака Црнац
3. Домашево – Мусићи – некропола стећака Ђурђево цркве
4. Горње Врбно – некропола Црквина
5. Хум – некропола стећака
6. Клобук – стари град
7. Крајковићи – некропола стећака Клицањ
8. Месари – црква св. Илије и средњовјековно гробље
9. Мичевац – Стари град
10. Старо Слано – некропола стећака Старо Слано 1
11. Талеж – Некропола стећака Талеза
12. Угарци – Сушици – тумул и некропола стећака
13. Врпоље – некропола стећака
14. Заково – некропола стећака Заково 1
15. Заково – некропола стећака Заково 2

ВИШЕГРАД

1. Добрун – манастир Благовијести са црквом
2. Гребен – остаци старог града и утврда

ЗВОРНИК

1. Стари град

ГРАДИТЕЉСКЕ ЦЈЕЛИНЕ ПРОГЛАШЕНЕ НАЦИОНАЛНИМ СПОМЕНИЦИМА

БАЊА ЛУКА

1. Арнаудија џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине
2. Бање у махали Илици у Горњем Шехеру, градитељска цјелина
3. Бехрам-бегова или Бехрам-ефендијина џамија, градитељска цјелина
4. Ферхад-пашина џамија (Ферхадија) у Бањој Луци, са Ферхад-пашиним турбетом, турбетом Сафи-кадуне, турбетом Ферхад-пашиних бајрактара, шадрваном, џамијских харемом, оградним зидовима и порталом, подручје и остаци градитељске цјелине
5. Газанферија (Газанфер-бегова) џамија, подручје и остаци градитељске цјелине
6. Хаџи Зулфикарева или Тулекова џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине
7. Хаџи Омерова или Долачка џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине
8. Хаџи Османија или Талина џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине
9. Халил-пашино турбе и мезарје, подручје и остаци градитељске цјелине
10. Мјесто и остаци градитељске цјелине Џамије на Хисетима (Мехди-бегове џамије)
11. Поточка (Хаџи Первиз) џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине
12. Манастир Гомионица, градитељска цјелина

БЕРКОВИЋИ

1. Џамија у Дабрици (Џамија Сефер-аге Беговића у Дабрици), градитељска цјелина

ГРАДИШКА

1. Црква брвнара посвећена св. Николи у Романовцима, градитељска цјелина
2. Турбе Шејх-Гаибије и харем Текијске џамије у (Босанској) Градишци, градитељска цјелина

БРОД

1. Мјесто Хусеин-бегове џамије са харемом

ШАМАЦ

1. Црква рођења пресвете Богородице са гробљем и покретним наслеђем у Обудовцу, градитељска цјелина

ЧАЈНИЧЕ

1. Синан-бегова џамија (џамија Синан-бега Бољанића), мјесто и остаци градитељске цјелине

ДЕРВЕНТА

1. Долњачка џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине
2. Градска џамија у Дервенти, мјесто и остаци градитељске цјелине
2. Римокатоличко гробље Рабић, гробљанска цјелина

ДОБОЈ

1. Стари град Добој, градитељска цјелина

ФОЧА

1. Алаца (Хасан Назирова) џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине
2. Царева џамија (Султан Бајезида Валије II џамија), мјесто и остаци градитељске цјелине
3. Џамија и медреса Мехмед-паше Кукавице, градитељска цјелина

ГАЦКО

1. Црква св. Николе у Срђевићима, градитељска цјелина
2. Џамија у Казанцима (џамија Осман-паше Казанца), мјесто и остаци градитељске цјелине
3. Стари град Кључ, градитељска цјелина

КОТОР ВАРОШ

1. Некропола са стећцима Трзан и турбета у Вечићима, градитељска цјелина

ЉУБИЊЕ

1. Црква рођења Богородице, градитељска цјелина

МИЛИЋИ

1. Муса-пашина џамија у Душанову (Новој Касаби), подручје и остаци градитељске цјелине

МОДРИЧА

1. Стари град Добор, градитељска цјелина

МРКОЊИЋ ГРАД

1. Хамидија џамија (Џамија у Ријеци, Ријечка џамија, Ричка џамија), мјесто и остаци градитељске цјелине
2. Кизларагина џамија у Мркоњић Граду, мјесто и остаци градитељске цјелине
3. Стари град Бочац, градитељска цјелина

НЕВЕСИЊЕ

1. Царева џамија (џамија Султан Бајазид Велије), мјесто и остаци градитељске цјелине
2. Дугалића џамија (џамија хаџи Велијјудина Бакрача или Велагина џамија) са историјском грађевинам сахат-куле, мјесто и остаци градитељске цјелине

3. Чаршијска џамија (Синан-кади ефендијина или Чучкова џамија), градитељска цјелина
4. Џамија хаџи Хане хануме Љубовић (Љубовића џамија) у Оџаку, мјесто и остаци градитељске цјелине

НОВО ГОРАЖДЕ

1. Стари град Самобор, градитељска цјелина

ПАЛЕ

1. Римокатоличка црква св. Јосипа, градитељска цјелина

ПЕТРОВО

1. Манастир Озрен са фрескама, градитељска цјелина

ПРИЈЕДОР

1. Чаршијска џамија у Приједору, мјесто и остаци градитељске цјелине
2. Православна црква брвнара (црква посвећена преносу моштију св. Николе) у Јелићи, градитељска цјелина

ПРЊАВОР

1. Харем Градске џамије
2. Православна црква брвнара (црква светих апостола Петра и Павла) у Палачковцима, градитељска цјелина

ТРЕБИЊЕ

1. Црква св. Арханђела Михаила са некрополом стећака у Аранђелову, градитељска цјелина
2. Црква св. Арханђела са некрополом стећака у Величанима, градитељска цјелина
3. Џамија у Котезима (Џамија Мује Котезлије у Котезима), градитељска цјелина
4. Средњовјековни град Мичевац, грађевинска цјелина
5. Стари град Клобук, градитељска цјелина
6. Катедрална црква рођења БД Марије – Мала Госпа, градитељска цјелина

ЗВОРНИК

1. Стари град Зворник, градитељска цјелина

ШЕКОВИЋИ

1. Манастир Ломница, природно-градитељска цјелина
2. Манастир Папраћа у Папраћи заједно са покретним наслеђем, градитељска цјелина

ПОДРУЧЈА СА ПРИВРЕМЕНЕ ЛИСТЕ

БАЊА ЛУКА

1. Стричићи – село и крајолик
2. Рамићи – археолошко налазиште (црква)

БЕРКОВИЋИ

1. Драгљево – праисторијска градина Стражевица

БИЈЕЉИНА

1. Батковић – јазбине 1

БИЛЕЋА

1. Мошко – праисторијски тумулус
2. Бунчићи – праисторијски тумулус

ГРАДИШКА

1. Градина – спомен-подручје
2. Доња долина

НОВИ ГРАД

1. Благај на Сани – археолошко налазиште (црква)

ФОЧА

1. Попи, село
2. Тјентиште – спомен-комплекс

ГАЦКО

1. Пусто поље, Мандићи – праисторијска Ружина пећина

КАЛИНОВИК

1. Амбијентална цјелина Улог

ЉУБИЊЕ

1. Градац – праисторијска градина Ђурђева глава

НЕВЕСИЊЕ

1. Халилуса, Пољане – некропола стећака и праисторијски тумулус Постољани
2. Хумчани – некропола стећака и праисторијски тумулус Незнана главица
3. Хумчани – некропола стећака и праисторијски тумулус Радојев камен
4. Хумчани – некропола стећака и праисторијски тумулус Магарећа главица 1 и 2
5. Кифино село – римско насеље и средњовјековна некропола Дреновик

СРЕБРЕНИЦА

1. Сасе – градина Домавиа
2. Скелани, Скелани

ШИПОВО

1. Археолошко налазиште (црква)

ТЕСЛИЋ

1. Брич – етноцјелина

ТРЕБИЊЕ

1. Алексина Међа – праисторијска градина Варина грудa
2. Добромани – праисторијске градине и гомиле
3. Дражин До – праисторијска градина Градац
4. Гомиљани – праисторијске гомиле
5. Горње Врбно – некропола Црквина
6. Хум – праисторијска градина велика и мала
7. Клобук – стари град
8. Крајковићи – средњовјековно црквиште
9. Крмени До – праисторијска гомила, црквиште и некропола Црквина
10. Месари – праисторијска градина с тумулом и утврђење Илијино брдо
11. Мичевац – стари град
12. Мостаћи – праисторијска градина Бријег
13. Придворци – праисторијска градина са тумулусима
14. Љубомир – Укшић – праисторијска градина
15. Струјићи – праисторијске гомиле
16. Угарци – Сушици – тумулус
17. Увијача – амбијентална етноцјелина

ЗВОРНИК

1. Роћевић – Језеро

ПОДРУЧЈА ПРОГЛАШЕНА НАЦИОНАЛНИМ СПОМЕНИЦИМА

БАЊА ЛУКА

1. Харем Јама (Софи Мехмед-пашине) џамије у Горњем Шехеру, историјско подручје
2. Харем Грабске (хаџи Бегзаде) џамије, мезаристан и чесме на Грабу у Горњем Шехеру, историјско подручје
3. Харем хаџи Курд џамије у Лијевој Новоселији, историјско подручје
4. Харем Пећинске (Сефербегове) џамије, историјско подручје
5. Харем Ступничке (хаџи Салихија) џамије са мезарјем, историјско подручје
6. Тврђава Кастел, историјско подручје
7. Некропола са стећцима у засеоку Моцоње (у Горњем Шљивну) и православно гробље на Стражбеници, село Шљивно на Добрињи, историјско подручје

БЕРКОВИЋИ

1. Стари град Коштун (Коштур) у Дабрици, историјско подручје

ГАЦКО

1. Стари град Кључ и Кључка џамија (џамија Ајнебег деда, џамија кључких капетана или Старица) са харемом, историјско подручје

ФОЧА

1. Ратаје, археолошко подручје
2. Чаршија, историјско подручје

КАЛИНОВИК

1. Некропола са стећцима Гвозно, историјско подручје

ИСТОЧНА ИЛИЦА

1. Археолошко подручје Градац на Илињачи у Горњем Которцу у Источном Сарајеву

КОЗАРСКА ДУБИЦА

1. Харем Градске џамије

ЉУБИЊЕ

1. Некропола са стећцима на гробљу под Дубом у Убоском (Убоско I), историјско подручје
2. Некропола са стећцима Убоско II, историјско подручје

МРКОЊИЋ ГРАД

1. Стећак у Балвинама, археолошко подручје

НЕВЕСИЊЕ

1. Некропола са стећцима Калуфи, историјско подручје
2. Некропола са стећцима Рајков камен у Мијатовцима, историјско подручје
3. Некропола са стећцима Калуфи, историјско подручје
4. Некропола са стећцима Рајков камен у Мијатовцима, историјско подручје

СРБАЦ

1. Харем Кобашке или Худар-ефендије џамије у (Босанском) Кобашу, историјско подручје

ТРЕБИЊЕ

1. Цркве св. Петра и св. Павла, остаци градитељске цјелине, са некрополом стећака у Чичеву – археолошко подручје
2. Остаци насеља из праисторијског периода, некропола са стећцима и остаци цркве из средњовјековног периода Кличањ у Крајковићима, археолошко подручје
3. Црква св. Недјеље, некропола са стећцима и остаци праисторијског насеља Талеза

УГРОЖЕНИ НАЦИОНАЛНИ СПОМЕНИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

1. Историјски споменик – Мост Мехмед-паше Соколовића у Вишеграду
2. Ресулбеговића кућа у Требињу
3. Историјски споменик Шеранића кућа у Бањој Луци
4. Подручје и остаци историјског споменика – црква св. Георгија (Ђурђевица) у Гомиљанима, општина Требиње
5. Градитељска цјелина – џамија у Дабрици (Џамија Сефер-аге Беговића у Дабрици), општина Берковићи
6. Тврђава у Козарцу, Приједор
7. Вијећница у Босанском Новом/Новом Граду
8. Археолошко подручје Ратаје, општина Фоча
9. Градитељска цјелина – џамија и медреса Мехмед-паше Кукавице у Фочи
10. Историјско подручје – стари град Коштун (Коштур) у Дабрици, општина Берковићи
11. Историјски споменик – мост на ријеци Жепи, општина Рогатица
12. Српска православна црква св. Николе у Срђевићима, општина Гацко
13. Мјесто и остаци градитељске цјелине џамије у Казанцима (џамија Осман-паше Казанца) код Гацка,
14. Градитељска цјелина – Чаршијска џамија (Синан-кади ефендијина или Чучкова џамија) у Невесињу,
15. Градитељска цјелина – стари град Самобор, Ново Горажде

4. ЗАШТИТА ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА, ТЕХНИЧКИХ ОПАСНОСТИ И РАТНИХ ДЕЈСТАВА

Основна опредјељења

Циљеви

Да би се обезбиједили различити облици заштите, потребно је:

- успостављање сарадње између штабова цивилне заштите на територији Републике са организацијама, привредним друштвима, здравственим службама и хуманитарним организацијама,
- формирање одговарајућих специјализованих јединица у оним општинама у којима их нема,
- масовнијом едукацијом, оспособити и обучити становништво у спровођењу мјера личне и колективне заштите (узбуњивање, замрачивање, евакуација),
- разминирање што већег броја минских поља и смањивање броја сумњивих минских површина,
- повећање ефикасности система за обавјештавање,
- довођење у функционално стање система заштите од поплава на ријекама (који је током рата претрпио оштећења) и изградња нових система заштите (за површине и комуникације које су изложене плављењу) и
- организовање континуираних сеизмолошких, климатолошких, геодетских, хидролошких и других осматрања и мјерења у зонама и рејонима за које су карактеристичне поплаве, пожари, земљотреси, акцидентне ситуације итд.

Ради процјене угрожености становништва, материјалних и других добара и планирања евакуације, посебна пажња треба да се обрати на:

- периодичне појаве поплава у регијама које покривају одјељења Цивилне заштите Бања Лука и Добој, као и у рејону Бијељине и Зворника,
- могућност пуцања брана хидросистема и плављења подручја низводно од брана: Вишеград, Гацко, Требиње, Бочац, Прњавор, Зворник, Бајина Башта, Сњежница, Богатић, Модрац,
- могућност појаве акцидентних ситуација изазваним техничко-технолошким процесом, првенствено у регијама Бања Лука, Добој и Бијељина,
- могућност појаве шумских и других пожара у цијелој Републици и
- могућност појаве земљотреса јачег интензитета према предвиђањима Сеизмолошког завода на подручју Бање Луке, Требиња, Љубиња и Трнова.

Планске мјере

Заштита од елементарних непогода

У области заштите од елементарних непогода потребно је предузети сљедеће мјере:

- стриктна примјена прописа о асеизмичкој градњи,
- забрана изградње стамбених и привредних објеката на просторима са високим ризиком од клизишта,
- регулација водотокова,
- стриктна примјена противпожарних прописа са нарочитим нагласком на урбанистичку регулацију (урбанистичке мјере заштите),
- израда шумских планова за заштиту од пожара са нарочитим нагласком на изградњу противпожарних путева и
- организовано осматрање шума ради раног откривања шумских пожара.

Заштита од неексплодираних убојних средстава и мина

У области заштите од неексплодираних убојних средстава (НУС) и мина потребно је предузети сљедеће мјере:

- у координацији са ВНАС-ом (Mine Action Programme) до краја временског хоризонта плана уклонити 80 % минских поља,
- формирање комбинованог тима за подводно разминурање и уклањање НУС-а и мина, чије би сједиште било у регији Бања Лука,
- приоритет у разминурању дати најугроженијим општинама: Добој, Теслић, Шамац, Петрово, Зворник, Сребреница, Рогатица, Трново, Требиње, Оштра Лука и Крупа на Уни и
- израдити планове транспорта експлозивних и запаљивих материја, као и планове заштите од удеса.

Заштита од ратних дејстава

У области заштите од ратних дејстава потребно је предузети сљедеће мјере:

- изградња нових намјенских склоништа основне заштите у примарним локалним центрима који их немају,
- уклонити недостатке и оштећења у постојећим склоништима,
- одредити склоништа допунске заштите, првенствено у објектима предузећа, као и у адекватним природним објектима и
- израдити планове за склањање људи, материјалних и културних добара.

X БИЛАНС ПЛАНИРАНОГ КОРИШЋЕЊА ПОВРШИНА

Планирана промјена код основних намјена простора биће усмјерена према прилагођавању намјене простора природним условима (прије свега пољопривредно у шумско земљиште), смањењу претварања пољопривредног земљишта у грађевинско земљишта око већих насеља, рекултивацији рудног земљишта и развојним интервенцијама у простору (нови рударски копови – рудна земљишта, планиране водне акумулације, крупна саобраћајна инфраструктура).

Промјена основне намјене простора се првенствено односи на враћање земљишта шумама, тамо гдје се драстично смањио шумски фонд. У периоду 1991–2005, као резултат ратних дешавања и дерурализације великог дијела територије Републике Српске, десио се процес природног претварања пољопривредног земљишта у шумско земљиште. Оквирна процјена је да је на тај начин око 3.000 km² пољопривредног прешло у шумско земљиште. Овај процес се највећим дијелом дешавао у брдско-планинским подручјима Републике Српске, гдје доминирају пољопривредна земљишта слабијег квалитета (6, 7. и 8. бонитетна класа). Осим негативних посљедица претварања пољопривредног земљишта у шумско земљиште, а које су у вези са пражњењем простора, овај процес има и позитивне стране, јер долази до претварања у шумско земљиште оног пољопривредног земљишта које по својим природним карактеристикама није погодно за такав начин коришћења. Шумска вегетација опет осваја просторе на којима је некада постојала, а који су "отети" од шуме у претходних 400–500 година, јер је становништво насељавало та подручја, првенствено из безбједносних разлога. У периоду до 2015. године овај процес ће бити много мањих размјера, што је у вези са планираном стабилизацијом система насеља у Републици Српској и успоравањем дерурализације, уз враћање једног дијела ранијег сеоског становништва. У наредном периоду претпоставља се да ће и дио рудног земљишта (напуштени копови) већим дијелом прећи у шумска земљишта.

Површина пољопривредног земљишта са дисперзним насељима до краја периода плана неће бити смањена само као резултат ширења шумског земљишта, већ и као посљедица изградње планираних важнијих водних акумулација, ширења рудног земљишта и грађевинског земљишта већих насеља.

Ширење грађевинског земљишта ће бити првенствено посљедица минималног проширења грађевинских рејона већих насеља у Републици Српској, уз изградњу нових издвојених производно-пословних зона.

Повећање површине водног земљишта у периоду плана биће у вези са изградњом планираних водних акумулација које ће највећим дијелом потопити пољопривредно, а мањим дијелом и шумско земљиште.

Табела 17. Смјер промјене у структури коришћења земљишта на подручју Републике Српске у периоду 2000 - 2015. година

ПРОМЈЕНА У СТРУКТУРИ КОРИШЋЕЊА ЗЕМЉИШТА НА ПОДРУЧЈУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ У ПЕРИОДУ 2000 - 2015. ГОДИНА		
КАТЕГОРИЈА	ПОВРШИНА 2000. ГОДИНЕ (km²)	ПРОМЈЕНА (km²)
Пољопривредно земљиште са дисперзним насељима	10717.38	-428.85
Шумско земљиште (укључујући деградирано шумско земљиште)	13502.17	366.85
Грађевинско земљиште (урбана подручја и привредне зоне)	197.33	16.5
Рудно земљиште	41.93	5
Водене површине	182.53	40.5
Остало неплодно земљиште	24.67	0
УКУПНО	24666	0

**Г. ОДРЕДБЕ И СМЈЕРНИЦЕ ЗА
СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА**

УВОД

У уводним текстовима Просторног плана Републике Српске експлицитно је изражен став да су на свакој територији најважније двије ствари – народ (у смислу: *populus*) и територија као животни простор народа.

Истовремено, суштину планирања простора и насеља уопште па и на свакој територији чини покушај задовољења потреба човјека, тј. народа на датој територији, у складу са врстама потреба и карактеристикама, односно капацитетима простора.

У складу с тим, на свакој територији најважнија је „производња“ људи, тј. рађање, васпитање и образовање људи и одмах послје тога „производња“ простора, тј. изградња и уређење територија и насеља према потребама народа, тј. људи. Свака добра и озбиљно заснована политика унутар било ког ентитета има у суштини само та два основна циља – „производњу“ људи и „производњу“ простора за људе на својој територији. При том треба схватати да се производња и људи и простора врши на многе начине, директно и индиректно, да се потребе људи задовољавају у простору непосредног окружења, али и на далеким просторима, а то се дешава посредством бројних људских активности које треба да су цјелисходно организоване, како у простору, тако и у времену.

Однос људи и простора, односно насеља и територија врло је комплексан и обухвата веома много појавних облика и њихове међусобне комбинације које је веома тешко сагледати у цијелости. Ипак, свака добра политика треба да стално покушава да прати потребе људи, али и појаве и процесе у простору и да покушава да најкомпетентније што се може управља и формирањем потреба људи и начином задовољавања тих потреба у простору, то јест управља простором – његовим планирањем, изградњом, развојем, коришћењем.

Веома је важно да се схвати да је једино цјелисходно да се простор којим располаже нека људска заједница користи у складу са његовим природним карактеристикама односно капацитетима, ресурсима и др. Само на тај начин избјећи ће се сукобљавање са природом односно природним факторима који још увијек доминирају (и који ће веома дуго доминирати) животом људи како на планети тако и на нижим територијалним нивоима, а нарочито на малим етничким територијама.

Задовољавајући своје потребе у простору човјек мијења карактер простора, односно природни простор полагано претвара у антропогенизовани простор, у већој или мањој мјери. Веома је важно релативизовати сукобе интереса у простору.

Значај простора по људску заједницу изражава се многоструко, али су двије равни најважније:

- раван потенцијала за развој који има двије основне компоненте:
 - природне потенцијале – земљиште, воде, шуме, руде и др. и
 - потенцијале створене радом људи, антропогене потенцијале као што су изграђени објекти разних врста – објекти становања, рада, рекреације,

- инфраструктуре разних врста и др. и
- раван геополитичких интереса која такође има двије основне компоненте:
 - компоненту глобалних, односно спољних интереса, тј. дејство спољних геополитичких фактора и
 - компоненту локалних геополитика које подразумевају дјеловање у непосредном политичком окружењу, али и компоненту уређења сопствене територије, тј. концепт територијалног организовања и др.

Из онога што је речено проистиче да територије владају људима бар исто толико колико људи владају територијама, односно проистиче међусобна условљеност судбине народа и судбине територија. Овај став је од посебног значаја за мале етничке територије.

Планирање територија и насеља је по дефиницији прва фаза уређења простора и насеља. Оно треба да буде средство да се потребе људи у неком простору задовоље на друштвено прихватљив и научно и стручно заснован начин. Планирање је трагање за будућношћу људске заједнице у простору и времену. Планирање треба да буде такво да одговори постављеним задацима на најоптималнији начин.

У тексту који слиједи изнијеће се основне одредбе и смјернице за спровођење Просторног плана Републике Српске које су тражене Правилником о садржају планова („Службени гласник Републике Српске“, број 7/03), а које изражавају и ставове радног тима који су изграђени током израде Просторног плана Републике Српске.

I ДАЉЕ ПРОСТОРНО И УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ

Опште

- Успјешно и реално планирање и изградња и уређење територија и насеља услов су за достизање жељеног планомјерног, а не стихијног развоја простора тј. развоја који ће да се деси. Истовремено, то је и услов за достизање жељеног квалитета живота људи у доменима становања, рада, рекреације и комуникација.
- Процес уграђивања потреба људи у простор је сталан, простор се стално гради и развија зато и планирање мора бити стално. Сталној еволуцији потреба човјека и друштва одговара стално планирање, планирање као сталан процес, а не планирање као једнократна акција.
- Процес урбанизације у Републици Српској после 1945. године био је стихијски када је ријеч о простору. Стихија је достигла највећи интензитет током рата у Босни и Херцеговини, али је тај процес скоро неконтролисано редистрибуције становништва при крају. Наступа вријеме у коме ће бити могуће управљати процесом урбанизације и увођење територија и насеља у планомјеран развој.

1. ПЛАНИРАЊЕ ПРОСТОРА И НАСЕЉА

Усвајањем, Просторни план Републике Српске улази у фазу примјене и перманентног планирања. Смисао перманентног планирања је у томе да све до хоризонта плана (2015. година) Просторни план Републике Српске буде правни и плански основ развоја простора Републике Српске. Просторни план Републике Српске је заснован на великом систему расположивих информација о простору Републике Српске. Промјена система информација током времена треба да буде систематски уграђивана у План. Просторни план Републике Српске као основа развоја мора да се мијења и развија да би могао да буде стално валидна основа просторног развоја. Никако се не смије дозволити застаријевање плана и тиме прелазак просторног плана из статуса развојног документа у статус документа који отежава и успорава развој.

ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ

- Потребно је урадити просторне планове свих региона у границама које су одређене у Просторном плану Републике Српске.
- Потребно је урадити планове свих општина на територији Републике Српске. Мале општине које немају пун демографски капацитет третирају се заједно са сусједним већим и функционалним општинама. Основу плана чини заједничко функционисање тако спрегнутих општина, јер промјена административних граница није питање просторног плана.
- Посебан приоритет у изради просторних планова треба да буде израда просторних планова приграничних подручја Републике Српске. Израдом тих планова Република Српска унапријед дефинише доњи праг својих интереса и мјеру и услове заједничких интереса у приграничним и прекограничним подручјима да би се очувала насеља, земљишта, објекти инфраструктуре и да би се обезбиједио распоред функција у простору који је од интереса за

развој Републике Српске. Планирање треба да је основа за процјену интереса и ограничења по развој Републике Српске на тим територијама.

- Сви инфраструктурни коридори, а посебно саобраћајни коридори морају бити уведени у систем просторног планирања ради стварања система изградње који трајно штити коридоре, нарочито саобраћајне коридоре. Стално и неконтролисано грађење у саобраћајним коридорима доводи до пада путних брзина, смањења безбједности и комфора коришћења саобраћајница.
- Морају се урадити просторни планови свих посебних функционалних подручја, као што су туристичка, рудна и друга специфична подручја да би се створиле дугорочне основе развоја тих простора и да би се одредили највреднији простори за развој и укупне развојне могућности простора.

УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ

- Морају се урадити урбанистички планови свих регионалних центара и свих центара општина на територији Републике Српске.
- Стварно планирање могућег развоја треба одвојити од планирања за легализацију. По својој друштвеној суштини, планирање за легализацију је проблем управе и одсуства урбанистичких политика, а не планирања. Треба наћи политичко-правна решења за одвајање стварног планирања и планирања за легализацију.
- Планирање стварног развоја треба да се заснива на детаљној валоризацији природних и антропогених фактора да би се развој насеља одвијао под оптималним условима и на најбољим просторима за развој. Валоризација простора за развој насеља треба да буде основа активне земљишне политике као дијела урбанистичке политике. Законом или подзаконским актима треба прописати основе методологије за валоризацију простора.

2. ОРГАНИЗАЦИОНЕ МЈЕРЕ

- Перманентно планирање подразумијева одређене облике стручне и политичке организованости који омогућавају да се идентификују проблеми које треба ријешити у развоју Републике Српске и примјени Просторног плана Републике Српске, доношење одлука и других налога за промјену Просторног плана Републике Српске, стручну обраду проблема и предлагање одговарајућих промјена и сл.
- Пошто је простор ограничен ресурс потребно је изградити механизме за спречавање сукоба интереса у простору и њихову релативизацију. Сукоби у простору настају најчешће због једностраног приступа простору који је по природи ствари веома комплексан. Једностраност је најчешће посљедица погрешне политичке организованости, једностраног приступа простору, различите економске моћи носилаца интереса у простору, неразумијевања и невођења рачуна о потребама и интересима других итд. Због свега тога потребан је политички механизам за усклађивање интереса у простору.
- Одлуке у вези са сталном примјеном Просторног плана Републике Српске доноси политичко координационо тијело, нека врста „Мале Владе“ коју чине министри или замјеници или помоћници министара свих ресора који се баве

простором као што су урбанизам, пољопривреда, шумарство, саобраћај и др. Сједницама овог тијела председава председник или потпредседник Владе или министар за урбанизам. Основни задатак овог тијела је међусобно усаглашавање ресора у вези са начином изградње простора, давање налога за промјене Просторног плана Републике Српске и одржавање Просторног плана Републике Српске као правне основе трајног уређења простора Републике Српске.

- За послове на сталном стручном праћењу појава и процеса од значаја за примјену Просторног плана Републике Српске и његове промјене формира се стручно координационо тијело са 7–10 експерата из разних области. Основни задатак овог тијела је праћење прописа, праћење појава и процеса у простору, праћење инвестиционих и других интереса у простору, усавршавање информационог система за потребе планирања, припрема задатака за измјену и допуну Просторног плана Републике Српске и других сличних планова од интереса за Републику Српску и припрема сједница политичког координационог тијела („Мала Влада“).

II ЗЕМЉИШНА ПОЛИТИКА (ОЧУВАЊЕ, ЗАШТИТА И КОРИШЋЕЊЕ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ЗЕМЉИШТА, УПРАВЉАЊЕ ГРАЂЕВИНСКИМ ЗЕМЉИШТЕМ И ДР.) – ПОЛИТИКА УПРАВЉАЊА ПРОСТОРОМ И КОРИШЋЕЊА РЕСУРСА У РЕПУБЛИЦИ СРПској

Дефиниција овог поглавља дата Правилником о садржају планова („Службени гласник Републике Српске“, број 7/03), сувише је уска да би могла да послужи за изражавање свих оних политика које треба водити да би се остварио Просторни план Републике Српске. Наиме, поред пољопривредног и грађевинског земљишта постоје и друга природно и антропогено вриједна земљишта – рудна, водна, шумска земљишта, земљишта инфраструктурних коридора и др. Због тога ће се у овом поглављу говорити о управљању простором и коришћењу простора Републике Српске, као и о коришћењу ресурса на територији Републике Српске, природних ресурса, подразумијевајући ту и пољопривредно земљиште, али и антропогених ресурса, подразумијевајући под тим и грађевинско земљиште, а прије свега биће ријечи и о људима као најважнијем ресурсу Републике Српске.

1. ФАКТОР ЧОВЈЕК

Фактор човјек је веома битан, најбитнији фактор на свакој политичкој територији. Из аспекта планирања и уређења територија и насеља, фактор човјек јавља се двојачко – као пасиван и као активан фактор у развоју простора.

Најприје, све што се у простору ради треба да има као коначну сврху стварање најбољих могућих услова за живот људи. Човјек је најважнији корисник простора, због њега се простор планира, уређује и гради. У тако третираном простору треба да постоје и да се стално стварају и побољшавају услови за све врсте људских дјелатности, па и дјелатности које подразумијевају развој и уређење простора у свим оним видовима који су у датом простору могући и који су у складу са човјековим потребама. Простор треба да буде основа за испољавање свих расположивих и могућих потенцијала људи као најбитнијег ресурса на свакој територији.

Битан услов за активно и цјелисходно дјеловање човјека у простору је образовање народа на датој територији:

- Говорећи уопштено, популације малих етноса и малих територија морају бити натпросечно образоване. Наиме, да би се препознали и схватили процеси и појаве у савременом свијету, од глобалног до локалног нивоа, морају се формирати квалификоване политичке и функционалне елите – то је веома битан предуслов да мале етничке територије опстану у савременом свијету у коме се дешавају и дешаваће се процеси перманентне глобализације и у коме ће интерес малих бити све теже препознати, представљати и бранити.
- Потребно је да народ буде образован, да схвати значај свог животног простора, да схвати да зависи од територије и њених капацитета, од рационалног односа према тој територији, од рационалног коришћења и

рационалног газдовања свим ресурсима које територија има и др. Једном рјечју, потребно је развијати неку врсту патриотизма према животном простору који је битан фактор који одређује услове и квалитет живота народа. Мора се стварати свијест о простору који је ограничен ресурс по дефиницији, простору који је дат једном заувјек, мора се стварати свијест о томе да је простор у најширем значењу ријечи општи интерес и да због тога мора бити третиран са максималном пажњом.

- Потребно је да се формирају јаке и квалификоване функционалне елите које би се бавиле простором Републике Српске у најмање четири равни, како слиједи:
 - раван међународне геополитике, тј. геополитике на глобалном нивоу што није потребно детаљно образлагати – та раван експертских знања одређује задатке другим функционалним елитама,
 - раван унутрашње геополитике која подразумијева интерно организовање и уређење територија Републике Српске у складу са спољашњим геополитичким, односно задатим условима и потребама и могућностима Републике Српске; тиме се ствара нека врста равнотеже геополитичких интереса на простору Републике Српске и врши релативизација потенцијалних сукоба тих интереса на њеној територији,
 - раван секторског мишљења простора, тј. мишљења простора на нивоу свих струка које се баве простором, директно или индиректно – пољопривреде, шумарства, саобраћаја, водопривреде и др.,
 - раван интегралног третирања, тј. планирања простора гдје се мора вршити релативизирање потенцијалних сукоба у простору и улађивање интереса свих постојећих и потенцијалних корисника простора. То подразумијева сложен интердисциплинарни рад, валоризацију свих интереса који се испољавају или ће се испољити и дугорочно усмјеревање коришћења простора и управљање процесима изградње и уређења простора.

Да би се формирале елите које треба да допринесу квалитетном развоју простора Републике Српске мора се водити одговарајућа кадровска политика, морају се бирати квалитетни и креативни појединци које треба образовати на најбољим домаћим и иностраним школама које треба да буду стална упоришта тих кадрова за све вријеме трајања њиховог радног вијека. Простор Републике Српске је толико важан за народ Републике Српске да о кадровима који треба да креирају развој тог простора треба водити посебну бригу.

2. ФАКТОР ПРОСТОР ИЛИ УПРАВЉАЊЕ ПРОСТОРОМ И КОРИШЋЕЊЕ РЕСУРСА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Простор Републике Српске чине:

- територија,
- акваторија и
- ваздушни простор.

Простор је сам по себи ресурс битан за развој и функционисање сваке територије. Уколико простор има и неких посебних ресурса његова вриједност за човјека, тј. људе и људске заједнице је утолико већа.

Човјек је поред осталог и биће простора, живот људи условљен је и карактером простора у коме живи. И обрнуто – човјек се у складу са својим потребама мијења и прилагођава простору, човјек стално и у све већој мјери природни простор претвара у човјеком измијењен природни простор, тј. врши сталну антропогенизацију простора. Веома је битно да човјекова интервенција у простору буде прилагођена карактеру и капацитету простора да се не би претворила у своју супротност, у штету по природу, али и по човјека. Простор у дјеловању човјека не смије да буде парцијално третиран, јер је то погрешан и посљедицама веома оптерећен приступ. Свака човјекова интервенција у простору мора бити размотрена и процијењена из свих аспеката који су доступни човјековом знању и разумијевању ствари. Све човјекове интервенције у простору морају поћи од интегралног, свеукупног третирања простора да би се благовремено, тј. унапријед сагледале и процијениле све посљедице дјеловања човјека на простор било да је он природан или га је човјек већ измијенио.

Велики дијелови простора могу бити третирани, ако се имају у виду човјекове потребе, као специфични ресурси – разне врсте земљишта, воде и сл. Ти дијелови простора имају посебну вриједност за људске заједнице које простор настањују и због тога су ти простори предмет од посебног интереса. На тим дијеловима простора јављају се, гледано економски, природне и антропогене ренте које су израз повећане вриједности тих простора. Зато су ти простори изложени процесима највећих интервенција, односно промјена, у историјском, али и у данашњем времену.

У протеклим историјским временима, а нарочито данас настајале су и настају крупне деформације у коришћењу простора. Најважнији израз грешака у коришћењу простора је његово коришћење супротно његовим својствима, тј. недовољно уважавање природних својстава простора што посљедично значи обавезно нарушавање природне равнотеже простора и његово веће или мање оштећење, односно угрожавање, а са тим у вези и угрожавање човјека и његових често битних, виталних интереса у простору.

Због свега што је речено потребно је установити опште принципе у коришћењу простора које наводимо:

- простор треба користити највише колико је могуће у складу са његовим свеукупним природним карактеристикама,

- тамо гдје постоје антропогене деформације у коришћењу простора треба настојати да се простор колико год је више могуће врати у потпуно природни или највише што је могуће у природни режим коришћења,
- потребно је стално и што више радити на побољшању својстава простора, било да је ријеч о природном или о антропогено измијењеном простору,
- простор треба приводити намјенама тек после детаљних и комплексних анализа његових карактеристика, као и интереса потенцијалних корисника простора, на кратак, али и на дуги рок,
- поједини дијелови простора с обзиром на своје карактеристике предмет су вишеструких интереса потенцијалних корисника гдје треба вршити комплексну валоризацију простора, али и користи и штете у његовом коришћењу и
- тамо гдје се појединим корисницима простора ограничавају права у његовом коришћењу, осталим корисницима се морају поставити јасна ограничења, али и створити механизам компензација да се та ограничења не би претворила у прикривени облик експропријације.

Из аспекта планирања простор је најбоље подијелити на двије основне групе простора:

- природни простор који може бити
 - недирнута природа и
 - претежно природни простор, и затим
- човјеком измијењен, тј. антропогени простор који може бити
 - дјелимично или
 - веома измијењен простор.

Оваква подјела простора омогућава јасније одређивање мјере и карактера човјекове интервенције у простору.

Простор је ресурс сам по себи, чак и онда када не располаже и не нуди неке посебне вриједности какве су нпр. руде, шуме или слично.

Ако је простор ресурс по себи, онда су и сви елементи простора на један или на други начин такође ресурси. Ресурсе простора, такође, из аспекта планирања најлогичније је подијелити на двије врсте:

- ресурсе природе и
- антропогене, тј. човјеком створене ресурсе.

Оваква подјела је повољна због тога што је ријеч о различитим врстама ресурса, па и о различитом односу према њима.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ – РЕСУРСИ ПРИРОДЕ

За потребе планирања и изградње простора ресурсе природе најбоље је подијелити према врстама, односно карактеристикама простора:

А. Земљишта

- пољопривредно,
- шумско,
- рудно,
- ловно,
- туристичка и рекреативна,
- и друга

Б. Воде

- површинске,
- подземне,
- ријетке појаве вода,
- водна земљишта,
- риболовна подручја,
- снабдијевање водом и одвођење употребљених вода,
- рекреација и спорт на водама,
- и друго

В. Ваздух, односно клима

- ваздушне бање,
- зоне посебних климатских карактеристика,
- и друго

Г. Природно вриједни простори

- споменици природе,
- природни пејзаж,
- флора,
- фауна,
- биодиверзитет,
- и друго

Земљишта

Пољопривредно земљиште

- мора се израдити национални програм/стратегија заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта,
- основу стратегије чине детаљне анализе педолошког покривача и комплекса морфолошких и климатских фактора,
- основни резултат програма/стратегије мора бити то да се пољопривредна земљишта морају користити према својим природним карактеристикама, тј. да

се отклоне постојеће антропогене деформације у коришћењу земљишта, нпр. код насеља која су настала на збјеговима, крчевинама и слично – та земљишта треба вратити у њихове првобитне статусе, тј. претворити их у шумска и друга земљишта,

- морају се систематски пратити и у границама могућег спречавати процеси деградације пољопривредног земљишта који настају због водне и еолске ерозије, неодговарајуће примјене агротехничких мјера и др.,
- политичко-правним средствима мора се заштитити најквалитетније пољопривредно земљиште од ненамјенског коришћења, а нарочито од неконтролисаних конверзија у грађевинско земљиште,
- исто тако мора се на разумну мјеру свести заузимање пољопривредног земљишта за потребе развоја земаљских и локалних инфраструктурних система – умјесто развоја појединачних инфраструктурних система, треба тежити формирању комплексних, вишенамјенских коридора,
- мора се систематски радити на одржавању и унапређивању квалитета пољопривредног земљишта на све расположиве начине, у складу са ситуацијом – на побољшању састава земљишта хидромелиорационим радовима, тј. на наводњавању и одводњавању, заштити од ерозија и бујица и др. и
- у зонама великих промјена на земљишту – дневним коповима, јаловиштима, пепелиштима, каменоломима и друго потребно је да се продуктивни слој земљишта очува у највећој могућој мјери; исто тако потребно је да се врши систематска рекултивација деградираних површина, најбоље враћањем претходно уклоњеног продуктивног слоја земљишта; трошкови очувања и рекултивације земљишта морају бити дио производних трошкова на тим земљиштима.

Шумска земљишта

- постојећа шумска земљишта не треба смањивати, осим у случајевима када је то неизбежно, тј. у случајевима јавног или општег интереса,
- потребно је систематски пошумљавати крш, голети и остала непродуктивна земљишта и земљишта без вегетацијског покривача,
- потребно је систематски радити на пожбуњавању и пошумљавању ерозијом захваћених подручја,
- потребно је вршити пошумљавање земљишта која су природно предодређена за развој шума, а која се данас налазе у другим режимима коришћења и
- потребно је подизање квалитета шума – замјена шума пањача, систематско сјечење подраста и др.

Рудна земљишта

- рудна земљишта су сва земљишта која располажу за човјека корисним минералним сировинама,
- на територији Републике Српске врши се стално и систематско истраживање свих врста минералних сировина,
- рудна земљишта без обзира да ли је ријеч о богатим или сиромашним лежиштима морају се штитити од изградње свих врста објеката супраструктуре и инфраструктуре; у случајевима када је то неопходно може

- се дозволити само изградња привремених објеката са јасно одређеним правима коришћења објеката и обавезом инвеститора да те објекте о свом трошку уклоне када се таква потреба појави,
- потребно је дефинисати облике и начине рационалног газдовања рудним ресурсима у рудним земљиштима,
 - исто тако веома је важно да се у зонама експлоатације рудних ресурса максимално смањи штета као посљедица експлоатације руда које се тичу заузимања продуктивних земљишта за потребе депоновања јаловине, пепела и друге потребе,
 - све зоне експлоатације руда, а нарочито зоне захваћене великим промјенама, као што су дневни копови и сл. морају да буду подвргнуте ревитализацији, тј. обнови вегетацијског покривача,
 - еколошка штета мора бити дио трошкова производње,
 - у зонама великих промјена, тј. у зонама гдје је потребно уклонити продуктивни слој земљишта ради приступа рудном тијелу најбоље је да се по завршетку експлоатације рудног лежишта продуктивни слој земљишта поново врати на мјесто са кога је привремено уклоњен и
 - као својеврсна рудна земљишта треба да буду третирана и земљишта која треба да буду под акумулисаном водом без обзира на сврху коришћења вода – енергетика, водоснабдијевање, наводњавање, изравњавање протока и др., због тога што се управо на тим локацијама постижу највећи ефекти у коришћењу вода.

Ловна земљишта

- дијелови шумских и пољопривредних земљишта су истовремено и станишта разних врста дивљачи и по томе ловна подручја,
- ловна подручја се стално унапређују и повећавају по потреби као основа ловне привреде,
- ловна земљишта су значајан привредни, тј. развојни потенцијал и
- ловна подручја су предмет сталне промоције, у земљи, али и у иностранству, а о чему брине Република Српска.

Туристичка и друга рекреативна подручја

- битан дио одређених облика туристичке тражње заснован је на посебно вриједним подручјима природе,
- туристичке регије, зоне и појединачни објекти, као и бањска и климатска мјеста су значајни потенцијали за развој и стога треба да су посебна брига Републике Српске,
- потребно је направити програм туристичког развоја којим ће се одредити приоритети развоја, динамика и др.,
- потребно је изградити политику трајне заштите туристички вриједних земљишта до њиховог привођења намјени,
- потребно је апсолутно контролисати туристички вриједна земљишта, а нарочито је потребно спречавати све облике неконтролисане изградње,
- најбољи облик заштите простора од туристичког значаја је правовремени откуп земљишта и његово планомјерно привођење намјени и
- када је ријеч о ријетким појавама вода и другим сличним факторима који имају

или могу имати значај помоћног здравственог, тј. љечилишног фактора, простор око мјеста појава тих љечилишних фактора мора да буде третиран исто као и рудно земљиште, тј. простор мора бити третиран као добро од општег и јавног интереса најмање у површини која одговара капацитету љечилишног фактора.

Воде

Опште

- воде Републике Српске су један од најбитнијих ресурса Републике Српске чији ће се значај временом веома повећати,
- у Републици Српској формира се катастар свих појавних облика и свих врста вода,
- стратегија газдовања свим појавним облицима вода мора да обезбиједи рационално коришћење вода, заштиту вода и заштиту од вода,
- вода је изразито просторни феномен и мора се третирати спрегнуто са планирањем простора и насеља. Синхронизовање интереса водопривреде и планирања и уређење простора је битан фактор за развој и изградњу простора,
- на територији Републике Српске води се стална политика очувања и побољшања квалитета свих појавних облика вода,
- у Републици Српској стално се прати квалитет и врши категоризација домаћих, али и транзитних вода и
- вода је економско добро, тј. добро у режиму економског коришћења.

Површинске воде

- сливови и токови ријека морају бити предмет дугорочног сврсисходног уређења – сливови се морају пошумљавати и пожбуњавати, штитити од ерозије и друго, а токови се морају уређивати и регулисати у складу са потребама,
- ради спречавања брзог отицања атмосферских вода, тј. ради уједначавања протока на мањим и средњим водотоцима треба изградити сразмјерно велики број вишенамјенских акумулација које би служиле и за потребе водоснабдијевања, наводњавања, рекреације, производње енергије и др.,
- треба створити ентитетски програм изградње малих акумулација.
- ради очувања расположивог хидроенергетског потенцијала водотока у Републици Српској треба у највећој могућој мјери онемогућити изградњу насеља, индустрија, инфраструктурних и других објеката у зонама предвиђеним за изградњу хидроелектрана,
- исто се односи и на просторе предвиђене за изградњу водојажа за потребе наводњавања, водоснабдијевања и др. и
- треба одржавати и унапређивати постојеће пловне путеве, а исто тако планирати и градити нове пловне путеве

Подземне воде

- све зоне подземних вода треба штитити као битан ресурс,

- тамо гдје заштита квалитета подземних вода подразумијева ограничења у режиму коришћења других ресурса, као што је нпр. пољопривредно земљиште (употреба пестицида, хербицида и др.) врши се комплексна валоризација интереса и обезбјеђују механизми компензације кориснику који трпи ограничења,
- на најмању могућу мјеру мора се свести упуштање комуналних и других употријебљених вода у подземље и
- у зонама у којима дође до промјене природног режима вода изградњом акумулација или другачије мора се контролисати стање подземних вода, односно наливање подземних издани.

Рјетке појаве вода

- термалне, минералне и термоминералне воде су битан ресурс Републике Српске који се мора штитити и рационално користити,
- тамо гдје се појављују воде које су љечилишни или помоћни љечилишни фактор, простор око мјеста појава ових вода мора се штитити у границама капацитета љечилишног фактора. Коришћење ријетких појава вода мора бити посао Републике Српске, а не локалних самоуправа, јер су земљишта на којима се појављују ријетке врсте вода по својој суштини рудна земљишта и
- у зонама гдје постоје могућности за коришћење геотермалне енергије треба приступити експерименталним облицима коришћења ове енергије.

Водна земљишта

- Сва земљишта која су у вези са појавама, режимима и квалитетом вода морају се третирати и као водна земљишта о којима се мора водити посебна брига. Та земљишта обухватају сливове и непосредне сливове водотока, заштитне зоне око акумулација воде, посебно око акумулација за снабдијевање водом, заштитне зоне око извора и врела и захвата воде за пиће, зоне подземних вода, зоне око извора термалних, минералних и термоминералних вода, мочварна и забарена земљишта и друге сличне просторе. Сви ти простори морају се организовано штитити и уређивати разним средствима – биолошким, техничким, санитарним, правним и др.
- Очување и контрола коришћења водних земљишта битна је за заштиту вода, тј. квалитета вода, али и за заштиту од вода.
- У хоризонту плана сви појавни облици вода биће уведени у економски режим коришћења. Пошто су водна земљишта битна за квалитет вода као економског добра, та су земљишта својеврстан ресурс, то су у одређеном смислу производна земљишта која се уређују из цијене воде као економског добра.
- Сва водна земљишта морају се штитити од свих облика загађења.
- У подручјима гдје одржање квалитета водног земљишта подразумијева разне врсте ограничења, а прије свега смањену економију у другим видовима коришћења земљишта, нпр. у пољопривреди због забране коришћења пестицида, хербицида и сл., морају се обезбиједити средства за компензовање смањене економије и то из цијене воде као економског добра.

Риболовна подручја

- Све воде природно настањене рибљом популацијом морају се чувати и унапређивати.
- Све воде које су без рибље популације или са ограниченом, редукованом рибљом популацијом морају бити предмет порибљавања и других облика бриге за одржање рибље популације.
- Риболовна подручја су основа развоја риболова и узгоја рибе као битне гране републичке привреде. Посебно је важно да се на најквалитетнијим водама организује систематски узгој рибе.
- Риболовна подручја су битан квалитет простора Републике Српске и њихово одржање, уређење и промоција су посао од републичког значаја.
- Посебну бригу треба посветити уређењу и промоцији простора за спортских риболов што је активност од економског и туристичког значаја.

Снабдијевање водом и одвођење употријебљених вода

Снабдијевање водом

- У временима која долазе доћи ће до битног повећања значаја вода као ограниченог ресурса што подразумева њихово рационално економско коришћење.
- Треба систематски радити на повећању захвата најквалитетнијих вода за потребе водоснабдијевања и сталном унапређивању технологија за производњу воде.
- У хоризонту плана треба битно повећати број насеља, односно масу становника која користи организовано снабдијевање санитарном водом преко насељских, општинских и регионалних водовода. Пожељан циљ је да сва збијена насеља са више од 300 становника и сва разбијена насеља са више од 1.000 становника имају обезбијеђено снабдијевање санитарном водом.
- У хоризонту плана потребно је напустити снабдијевање становништва водом из отворених водотока.
- Код малих разбијених насеља треба каптирати и уредити изворе и обезбиједити контролу квалитета воде.
- Одређене комуналне потребе, као што су заливање паркова, прање улица и др. треба задовољити техничком, а не санитарном водом.
- Вода за употребу у пољопривреди мора бити контролисана, тј. мора имати минимални квалитет зависно од природе пољопривредне производње.
- Вода за потребе индустрије мора бити примјерена врсти и карактеру производње.
- Све воде које се налазе у режиму стандардног коришћења морају бити под сталном и систематском контролом.

Одвођење употребљених вода

- Потребно је да се у времену и простору синхронизује изградња система за водоснабјивање са системима за одвођење и пречишћавање употребљених вода. Полако треба превазилазити ситуацију у којој изградња система за одвођење и пречишћавање употребљених вода чак деценијама касни за изградњом система за снабдијевање водом, што изазива загађење земље и воде, провоцира клизишта и изазива друге штетне посљедице.
- Све употребљене воде морају се на одговарајући начин третирати прије упуштања у реципијент.
- Отпадне воде из домаћинства, односно насеља треба третирати на одговарајући начин. Пожељно је да сва насеља са више од 1.000 људи и сва збијена насеља са више од 300 становника имају уређаје за третман употребљених вода.
- Код разбијених насеља треба градити санитарно исправне јаме за једно или више домаћинства или мале стандардне, компактне уређаје за пречишћавање употребљених вода. Постављање оваквих уређаја треба кредитирати под повољним условима.
- Посебна пажња мора се посветити употребљеним водама сточарских и сличних фарми који су велики загађивачи простора.
- Технолошке воде из индустрија треба да доживе најригиднији третман прије упуштања у реципијент.
- Мора се вршити контрола пречишћавања употребљених вода у самом процесу и на реципијентима низводно од излива канализације.
- Употребљене воде свих врста не смију се изливати у подземље.

Рекреација и спорт на водама

- Током великог дијела године могуће је и пожељно бавити се спортом и рекреацијом - активном и пасивном, на водама.
- Треба извршити валоризацију свих вода и водених површина и формирати катастар свих локација повољних за разне врсте спорта и рекреације, као што су: пливање, роњење, једрење, веслање на мирним и дивљим водама, скијање на води и друге активности.
- Сва подручја идентификована као повољна за спорт и рекреацију на водама треба уредити и опремити на одговарајући начин, треба уредити плаже, обале и шеталишта, видиковце, изградити спортске објекте разних врста и др.

Ваздух (клима)

- Све човјекове активности у простору треба да се оптимално прилагоде климатским факторима.
- Подручја посебних климатских карактеристика треба да буду третирана као потенцијал за развој Републике Српске.
- Подручја посебних климатских карактеристика користе се према испољавању одређених климатских карактеристика – зоне сталних

вјетрова за коришћење вјетрогенератора; подручја са великим бројем сунчаних дана, макар за пасивно коришћење соларне енергије, подручја са великим количинама падавина у зимском периоду за зимску рекреацију итд.; подручја са комплексно израженим природним факторима треба да буду третирана као ваздушне бање, односно као и бање са термалном, минералном и термоминералном водом и чувана и развијана у границама испољавања природних фактора.

Природно вриједни простори

- Природно вриједни простори третирају се као потенцијали за развој.
- Национални и регионални паркови (паркови природе) и све територије које се могу сматрати као природно вриједне морају бити у режиму контролисаног развоја уз право локалног становништва на одржив развој.
- Појединачни споменици природе морају се очувати у изворном стању заједно са окружењем.
- Подручја посебних природних љепота и карактеристични регионални пејзажи треба да буду сачувани у изворном облику.
- Подручја у којима постоји карактеристична флора, фауна и подручја са изразитим биодиверзитетом треба да буду сачувана у затеченом стању или унапријеђена.
- Сва наведена подручја морају бити добро планирана, њиховим развојем мора се управљати на начин који ће спријечити њихову деградацију, а нарочито треба спријечити све облике неконтролисане изградње.
- Уређење и изградња ових подручја, њихова промоција и економска валоризација је предмет посебне бриге државе.

АНТРОПОГЕНИ РЕСУРСИ

У антропогене ресурсе спада све оно што је створено сврсисходним радом људи, тј. оно што је створено у контексту људских потреба. Антропогени ресурси су по дефиницији резултат досадашњег уређења територија и насеља, али су у исто вријеме и основа могућег даљег развоја територија и насеља.

Територија Републике Српске

- Најважнији антропогени ресурс је територија Републике Српске са свим оним што на њој постоји – од природних потенцијала и вриједности до антропогених вриједности.
- У датом сегменту историјског времена та територија је животни простор становника Републике Српске, та територија обезбјеђује услове за живот становништва и једино њу становништво може унапређивати према мјери потреба, мјери материјалних могућности и мјери културе.
- Зато што је услов живота и опстанка становништва, територија Републике Српске представља добро од највећег интереса за њено становништво. Због тога сви велики захвати у простору морају имати легитимитет општег интереса иза кога стоје сви становници Републике.
- Развој територије Републике Српске је дијелом аутономан, другим дијелом то је развој условљен стањем развијености територија у окружењу – прије свега Федерације Босне и Херцеговине – али и држава у окружењу Босне и Херцеговине.
- У свим активностима које се тичу заједничких елемената територијалног развоја Републике Српске и окружења, интерес Републике Српске мора бити јасно одређен и аргументовано заступан.

Систем насеља

- Систем насеља на свакој политичкој територији формира се под утицајем историјских, економских, демографских и других фактора. Преко система насеља управља се свим процесима и појавама у простору. Систем насеља се у нама познатом историјском времену налази у режиму сталне трансформације све до наших дана.
- Најновији развој система насеља у Републици Српској одвијао се под снажним утицајем рата у Босни и Херцеговини који је подразумијевао изражену прерасподјелу становништва и с тим у вези спонтан и неконтролисан развој једних и напуштање других насеља и територија. Прва група насеља доживјела је интензиван демографски и територијални раст, друга група насеља забиљежила је стагнацију и опадање.
- Спонтани развој система насеља изазван ратом је при крају и стварају се почетни услови за успостављање механизма управљања системом насеља у Републици Српској. Потребно је створити механизме за управљање развојем насеља који подразумијевају политичке, правне, економске, демографске, планерске и друге мјере.

- У будућем развоју Републике Српске веома је битно одржати сва примарна сеоска насеља. Та насеља која аутономно живе хиљадама година ослоњена на природне факторе окружења – воду, земљу, шуму и слично, обезбјеђују преживљавање народа у свим природним и антропогеним катастрофама и зато их не треба напуштати него одржавати и унапређивати. Напуштање тих насеља значи истовремено и губитак територија.
- Сви центри општина на територији Републике Српске, а нарочито најмањи и најнеразвијенији међу њима треба да буду предмет посебне бриге Републике Српске – тим насељима треба обезбиједити сталан раст, јачање и побољшавање услова живота становника.
- Највећи градови Републике Српске који су достигли довољан демографски раст и одговарајућу економску снагу, треба да се налазе у континуалном, контролисаном и усмјераваном саморазвоју, у зависности од степена развијености регионалних функција.
- Сви градови које Просторни план Републике Српске идентификује као регионалне центре, паралелно са сопственим развојем воде рачуна о развоју гравитирајућих територија.
- Развој Бање Луке као главног града Републике Српске треба да обезбиједи довољан демографски, економски и други капацитет да би имала одговарајуће мјесто међу главним градовима других политичких територија у окружењу. Истовремено, развој Бање Луке мора бити синхронизован са развојем других елемената система насеља у Републици Српској и никако не смије да доведе до суперконцентрације становништва, тј. до пражњења великих дијелова територије Републике Српске.

Земаљске инфраструктуре

- Земаљске инфраструктуре омогућавају организовање и функционисање територија и система насеља. Оне су истовремено и узрок и последица развоја и уређења територија.
- Земаљска инфраструктура има двије битне функције. Најприје, она омогућава да политичке територије разног нивоа организованости функционишу релативно самостално и у том смислу развојем инфраструктура врши се хомогенизација политичких територија. Истовремено, инфраструктуре врше интегрисање одређених политичких територија са окружењем, па дакле и интегрисање територије Републике Српске у окружење.
- Земаљска инфраструктура води се инфраструктурним коридорима који могу бити монофункционални или вишефункционални. Инфраструктурни системи морају се водити кроз простор рационално, тј. са најмањим могућим заузећем простора и на начин који омогућава полагање и других инфраструктурних система у коридор. Ради смањења површине продуктивног земљишта које заузимају инфраструктуре, потребно је градити и развијати комплексне инфраструктурне коридоре гдје год је то могуће. У принципу, комплексни инфраструктурни коридори, нпр. у пољопривредним регионима омогућавају лакшу употребу масовне

агротехнике (нпр. уз употребу авиона) него појединачни некоординисани инфраструктурни системи.

- Изградња инфраструктурних коридора је општи интерес, а коридор и сви објекти у њему су јавно добро. Због тога се инфраструктурни коридори морају штитити од неконтролисане изградње. Наиме, инфраструктурни коридори, а нарочито саобраћајни – путни коридори предмет су сталних сукоба општег интереса и разних врста парцијалних интереса. Резултат тих сукоба је стално угрожавање коридора и функције одређених инфраструктурних система у коридору неусмјераваном изградњом.

Антропогено измијењена земљишта

Сва природна земљишта у који је уложен било који облик људског рада ради промјене својстава земљишта, промјена његовог капацитета, повећање употребне и економске вриједности земљишта су антропогена измијењена земљишта. У принципу, сва та земљишта налазе се у процесу сталног развоја, што значи сталног повећања вриједности по основу минулог рада ранијих и данашњих генерација.

Грађевинско земљиште

- Битан услов за свеукупан развој насеља у складу са захтјевима савремене цивилизације је грађевинско земљиште које настаје сврсисходним опремањем и уређењем сировог, природног земљишта.
- Градско грађевинско земљиште је највећи и најважнији економски ресурс градова, то земљиште стално производи повећану вриједност, тј. земљишну ренту.
- Градско грађевинско земљиште је по свом карактеру ограничени ресурс.
- Градско грађевинско земљиште има својство капитала, па га треба трајно капитализовати у интересу градова и државе, јер је један дио градске ренте и национална рента.
- Управљање грађевинским земљиштем је битно средство за управљање развојем насеља и територија. У том смислу Република Српска треба да изгради стратегију управљања грађевинским земљиштем, независно од режима власништва. Земљиште може бити државно, приватно, задружно, у мјешовитим режимима власништва, али се свим тим земљиштима мора управљати да би се обезбиједио квалитетан и жељени развој насеља и територија.
- У Републици Српској мора се формирати тржиште земљишта, а политичко-правним механизмима управљати тим земљиштима да би се насеља градила у складу са природним вриједностима простора, али и са антропогеним вриједностима простора у смислу оствареног или рационално могућег опремања земљишта. Нарочито је важно управљати развојем приватних земљишта да би се остварили одговарајући и жељени резултати у изградњи насеља.
- Градови Републике Српске морају бити власници дијелова грађевинског земљишта чиме би вршили контролу цијене земљишта на тржишту и усмјеравали процес изградње и развоја насеља.

- Градови Републике Српске морају се градити рационалније него до сада, а то прије свега подразумијева прво успоравање, а затим потпуно заустављање неконтролисаног ширења грађевинског земљишта конверзијом пољопривредног и другог земљишта у грађевинско. Том конверзијом градови се веома оптерећују изградњом инфраструктурних система који треба да покрију велике територије ниске густине насељености, што је оптерећење, за градове као друштвене заједнице због великих унутарградских кретања, тако и за грађане који сnose дио трошкова превоза, троше велики дио буџета временом итд. Развој градова мора се усмјеравати према земљиштима најбољим за стамбену и другу изградњу, према земљиштима која су већ опремљена или могу бити најлакше опремљена итд.
- У времену транзиције велико развојно питање је да ли и градови треба да буду капиталисти, шта треба да буде капитал градова и како треба трошити профит који градови остваре. Сматрамо да градови Републике Српске треба да имају капитал у градском грађевинском земљишту (јер грађевинско земљиште има својство капитала) који би им омогућио да коришћењем својих власничких права стичу добит која би реинвестирала у градски развој – прибављање нових земљишта, развој инфраструктурних система и др.

Земљишта инфраструктурних коридора

- Постојање инфраструктурних коридора повећава вриједност земљишта територија од националног до локалног нивоа.
- Земљишта инфраструктурних коридора су специфичан вид грађевинског земљишта развијен дуж континуално вођених инфраструктурних система прије свега саобраћајница – путева. Коридори треба трајно да обезбиједи функционални статус инфраструктура у коридору и то на дуги рок, због чега треба да буду заштићени од свих облика угрожавања, па и неконтролисане изградње.
- Саобраћајни, прије свега путни коридори имају знатну агломеративну снагу, тј. навлаче активности и изградњу објеката у непосредну близину инфраструктура, чиме се отежава развој, уређење и функционисање коридора у простору и времену.
- У Републици Српској нападнути су неконтролисано урбанизацијом прије свега путни коридори који се неконтролисано узиђују са обје стране. То изазива пад комфора саобраћаја, пад путних брзина, и безбједности саобраћаја, онемогућава полагање других инфраструктурних система у коридору пута и др. За сада не постоје политичко-правни механизми да се ти процеси успоре и зауставе.
- Потребно је створити политичко-правне механизме да се управља земљиштем инфраструктурних, прије свега путних коридора и да се на тај начин отклоне постојећи и потенцијални сукоби интереса Републике Српске и локалне самоуправе. Наиме, путеви у надлежности Републике Српске повећавају вриједност земљишта, али порез на промет земљишта повећане вриједности припада буџетима територијално надлежних општина, као и порез на објекте и функције које се у објектима обављају.

Туристичке зоне

- Туристичка подручја се формирају по два основа – по основу природних и по основу антропогених вриједности. Активирање туристичких зона подразумијева постојање квалитетних приступа, опремање инсталацијама и објектима за обављање одређених туристичких функција и др.
- Инцијалне инвестиције у отварање туристичких подручја изазивају интерес многих инвеститора и појаву неконтролисане изградње и стихијске урбанизације које су најчешће у сукобу са туристичким вриједностима простора.
- Туристички атрактивним просторима мора се управљати, и то како природним и антропогеним добрима, тако и намјенама земљишта без обзира на имовински статус, и то развојем инфраструктурних система, режимима изградње, што све мора да буде прилагођено иницијалним вриједностима туристичких подручја. Нарочито је важно да се већ активирани туристичке зоне не изграђују преко еколошког и туристичког капацитета.
- Приликом развоја туристичких зона које Република Српска дијели са окружењем, мора се обезбиједити заједничко планирање простора, договорени режими изградње, договорене развојне политике, морају се прецизно разграничити права, механизми управљања земљиштима и др., расподјела инвестиционих и других трошкова, расподјеле дохотка и друго.

Изграђени фондови

Изграђени фондови су једна од основа будућег економског и другог развоја Републике Српске. Изграђени фондови налазе се у режиму сталног развоја, било да је ријеч о замјени фондова због моралног и физичког застаривања, или о њиховом трајном чувању, уз развој система и техника њиховог очувања.

Споменици културе, споменичке зоне и подручја

- Споменичка подручја, зоне и појединачна непокретна добра културе – археолошки локалитети, архитектонски објекти, урбане, руралне и пејзажне цјелине су потенцијали за развој.
- У идеји заштите непокретних добара културе налази се идеја општег добра, односно интереса чији је носилац по дефиницији држава или орган државе. Због тога Република Српска мора имати посебне фондове у функцији заштите и очувања споменичког наслеђа.
- Да би се избјегао волунтаризам у вредновању и заштити споменичког наслеђа, потребно је формирати јединствене критеријуме за валоризацију наслеђа и избјежавати финансирање из буџета ad hoc донесеним политичким одлукама.

- Заштита добара културе не може се вршити прикривеним облицима експропријације, тј. искључиво или претежно на терет власника, односно корисника објекта.
- Мора се избјећи ситуација да је добро културе истовремено у режиму власништва као економско добро, које вриједи све мање, а истовремено и под заштитом државе, тј. да што је старије вриједи све више. Мора се јасно дефинисати власнички статус заштићених добара културе и обавезе у заштити добара културе.
- Треба изградити концепцију добра културе као економског добра и омогућити трајну капитализацију добара културе ради дјелимичног алиментирања фондова за заштиту непокретних добара културе. Капитализација добара културе не подразумева њихову деградацију, већ напротив њихово боље очување и презентацију.
- Приликом заштите споменичког наслеђа у ужем смислу потребно је прецизно прописати просторне услове заштите и функционалну и визуелну организацију околине споменика – одређивање визуелних, панорамских и других тачака, одређивање пожељних путања за прилаз споменику и др., потребну саобраћајну, урбанистичку и другу опремљеност непосредне околине споменика.
- За све евидентиране споменичке локалитете који су у вези са било којом страном из ратних сукоба 1991–1995. године, неопходно је покренути иницијативу за њихову верификацију од Народне скупштине Републике Српске. Само се верификовани локалитети могу ставити под заштиту.
- Република Српска формира републички програм валоризације, заштите, презентације и промоције наслеђа културе, нарочито његовог најважнијег, тј. највреднијег дијела.

Стамбени фонд

- Стамбени фонд је битан услов биолошке репродукције становништва.
- У периоду плана мора се отклонити квантитативни дефицит стамбеног фонда у појединим подручјима, а паралелно с тим треба почети отклањање квалитативних недостатака стамбеног фонда ради достизања вишег стандарда становања, исказано у просјечној величини стана, величини стамбене површине по настањеном лицу, опремљености станова итд.
- Република Српска утврђује стратегију развоја станоградње и у вези са њом законима и подзаконским актима операционализује стамбену политику.
- Република Српска води бригу о становању одређених социјалних група и одређује стандарде становања за те групе – за социјално угрожене породице, за омладину која се школује и сл.
- Утврђује се политика сталне модернизације наслеђеног стамбеног фонда.
- Посебно се ради на повећању енергетске ефикасности новог и наслеђеног стамбеног фонда и популарише се и економски подржава коришћење система алтернативних енергија (коришћење сунчеве енергије, енергије вјетра, геотермалне енергије и сл.).

- Република Српска подржава стамбено задругарство, штедњу за потребе рјешавања стамбених питања и сл. и формира механизме стимулације стамбене изградње за младе брачне парове, кадровски дефицитарна занимања и сл.
- Република Српска прописује методологију планирања да би се стамбене зоне градиле на оптималним локацијама у односу на природне и антропогене факторе.
- Стамбена изградња се мјерама економске политике територијално усмјерава у складу са циљевима регионалног развоја Републике Српске ради задржавања становништва на одређеним подручјима или насељавања становништва на испражњеним и слабо насељеним подручјима.
- Република Српска посебну пажњу посвећује стамбеној изградњи на селу, нарочито у вези са карактером производње у одређеним сеоским подручјима.
- Република Српска унапређује културу становања његовањем и стимулацијом архитектуре поднебља.
- Одговарајућим акцијама унапређује се култура становања и култура изградње за потребе становања.

Објекти рада

- Када је ријеч о објектима, производног, али и непроизводног рада, постојећи објекти се стално осавременавају, а нови објекти се граде по највишим европским стандардима. Хуманизација рада је сталан процес.
- У Републици Српској стално се прате тенденције у изградњи објеката за потребе рада које се тичу квалитета објеката, али и њихових локација.
- Када су у питању производна земљишта, Република Српска одређује услове за газдовање производним земљиштима.
- Што се тиче развоја потенцијалних производних земљишта и активирања нових производних земљишта, Република Српска се појављује као организатор, координатор и инвеститор у опремању и промоцији земљишта од значаја за Републику и локалне заједнице о чијем развоју Република води рачуна.
- Република Српска треба да изгради механизме за газдовање производним локацијама и дефинише модалитете за капитализацију објеката производње које локалне заједнице дају у најам, вршећи тако капитализацију и производних земљишта и изграђених објеката.

Објекти рекреације и спорта

- Одређују се политике за развој објеката рекреације и спорта, на локалном и на републичком нивоу.
- Република прописује услове и стандарде за изградњу оних објеката спорта и рекреације чију изградњу на разне начине помаже или стимулише када је ријеч о локалном нивоу.
- Република Српска првенствено брине о развоју спортских и рекреационих подручја, зона и објеката који су уникатни, тј. од републичког значаја,

као што су аутодроми, хиподроми, објекти за рекреацију на дивљим водама, зимски спортски центри и сл. У овим подручјима, заједно са заинтересованим локалним властима врши се усмјеравање инвестиционих и сличних активности и договорно управљање развојем и коришћењем подручја.

Комуналне инфраструктуре

- Иако је ријеч о локалном нивоу потреба, због великих комуналних дефицита у насељима Републике Српске, а ради побољшања квалитета живота Република Српска одређује политику и економске и друге стимулативне мјере ради изградње и развоја локалних комуналних инфраструктура.
- Република Српска одређује мјеру задовољења потреба и утврђује инструменте помоћу којих прати напоре локалне самоуправе у овом домену.

КОРИШЋЕЊЕ И КАПИТАЛИЗАЦИЈА РЕСУРСА

Сви природни и антропогени ресурси морају се штитити од раубовања у складу са њиховом вриједношћу, карактером и дијалектиком простора у коме се налазе. Ресурсима се мора рационално газдовати, а нарочито се рационално мора газдовати необновљивим ресурсима, посебно енегетским ресурсима. Заштита и рационално газдовање ресурсима је битан задатак политике који се остварује режимима коришћења који се прописују политичким, правним, економским мјерама и средствима уређења простора.

Природни и антропогени ресурси су појавни облици капитала. Ресурси природе су нека врста природног капитала, антропогени ресурси су капитал створен радом људи. Због тога се ресурсима мора газдовати као капиталом, тј. они се морају трајно капитализовати на разне начине, зависно од њиховог карактера.

Капитализација ресурса је битна за примјерен развој људских заједница, па и Републике Српске. Наиме, свака политичка територија, скоро без изузетка, располаже некаквим ресурсима за развој. Ипак, за активирање тих ресурса потребан је финансијски капитал као битан ресурс, а њега или нема или је прескуп. Тиме се објашњава чињеница да земље са огромним ресурсима које објективно јесу њихова компаративна вриједност, не могу да остваре жељени и потребни развој, јер не располажу финансијским капиталом као универзалним ресурсом. Због тога је неопходно да се сви ресурси којима располаже Република Српска капитализују на начин који је у складу са дугорочним потребама њеног развоја.

Основу капитализације чини појава и трајање разних облика ренти. Тако, када је ријеч о природним ресурсима, постоје пољопривредна, шумска, рудна, водна, ловна, туристичка и друге ренте, а исто тако разни облици ренти постоје и када је ријеч о антропогеним ресурсима – постоје ренте које се јављају у коришћењу градског грађевинског земљишта, земљишта инфраструктурних коридора, активираних туристичких зона, зона значајног наслеђа културе и др.

У развијеном свијету сви појавни облици ренти дијеле се између власника ресурса и предузетника који инвестира у његово коришћење. Даље, када су у питању власници ресурса, они могу бити правна лица – држава, локална самоуправа и сл., све до физичких лица, што је питање власништва, или интерне организације политичких територија као одређеног облика геополитике. Коначно и инвеститори могу бити правна или физичка лица.

Неопходно је да се у Републици Српској направи стратегија газдовања, тј. стратегија капитализације ресурса. Основа те стратегије треба да је у домену економије, али она мора да се заснива и на битним интересима заштите и уређења простора Републике Српске као животног простора народа који је настањује.

Са становишта планирања и уређења простора, капитализација ресурса мора да се заснива на њиховом карактеру. Основна разлика у начинима и облицима капитализације је између природних и антропогених ресурса.

Из аспекта газдовања ресурсима, природне ресурсе је најбоље подијелити на три групе:

- необновљиве,
- споро обновљиве и
- брзо обновљиве ресурсе.

Ова подјела је важна због тога што се зависно од мјере обновљивости ресурса морају прописивати одговарајући режими капитализације.

Тако најригиднији режим капитализације мора бити код необновљивих ресурса, као што су нпр. угаљ, разне руде и слично, гдје се опорезивањем сваке јединице производа мора захватити дио рударске или неке друге ренте.

Блажи режим капитализације треба да буде код споро обновљивих ресурса какви су на примјер шуме.

Коначно, најблажи режим капитализације ресурса треба да буде код брзо обновљивих ресурса какви су нпр. водни ресурси.

За разлику од природних ренти које су по дефиницији ограничене, а многе ренте се трошењем ресурса гасе, односно нестају, антропогене ренте су дио људског рада, а паметним развојем те се ренте и ефекти од ренти стално увећавају.

Од свих природних и антропогених ренти треба формирати намјенске фондове који треба да буду основа за вођење трајне политике развоја Републике Српске и политику замјене необновљивих ресурса онда када ти ресурси буду исцрпљени.

(Овдје дајемо примјер могућег облика капитализације рударске ренте. У Републици Српској годишње се копа око 3.500.000 тона угља. Ако се од сваке тоне угља захвати рударска рента од само 10 конвертибилних марака добије се 35.000.000 конвертибилних марака годишње, тј. 350.000.000 конвертибилних марака за десет година плус одговарајуће камате. Ако се тако уради и са другим ресурсима створиће се објективно значајна средства за развој Републике Српске која ће се паметним инвестирањем стално повећавати.)

Када је ријеч о антропогеним фондовима, односно о објектима који су у власништву Републике Српске или локалне самоуправе за све те објекте мора се обезбиједити економски режим коришћења, што обезбјеђује закупнине или редовно издвајање средстава за амортизацију тих објеката, што се на крају сабира у један или више фондова и трајно капитализује.

Сви фондови се формирају као намјенски, а сваки појединачни фонд је правно лице. Фондовима се управља појединачно, а свим фондовима управља Република Српска. На нивоу Републике Српске координирано се газдује фондовима у сврху општег развоја, па тиме и развоја простора на дуги рок. Управљањем фондовима, Република Српска постаје фактор активне политике развоја, односно долази у позицију да може да управља развојем и контролише развој, како грански, тако и територијално, односно да регионално усмјерава развој. Тако се и природни и антропогени ресурси капитализацијом претварају у новац као универзални ресурс који омогућава сталну реновелацију развојних политика и онда када ресурси буду потрошени.

Формирањем фондова на начин који је кратко приказан ствара се механизам за усмјеравање регионалног развоја који у садашњем систему финансијских институција Републике Српске не постоји, јер приватизоване банке имају интерес само у вези са профитом, док су све друге ствари за њих од секундарног значаја, па и регионални развој Републике Српске.

3. ГЕОПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ РАЗВОЈА ПРОСТОРА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

У развоју Републике Српске геополитички фактори се изражавају на два нивоа – као спољашњи, тј. као интереси геополитичких сила на које се сразмјерно мало може утицати и као унутрашњи на које се у складу са интересима политике, тј. народа и територије Републике Српске може утицати много више, јер је ријеч о организацији политичке територије унутар сопствених граница.

СПОЉНИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ

- У протеклих више од двије хиљаде година Балкан је био својеврстан геополитички лимес као територија на којој се додирују и преплићу велики национални, религиозни, идеолошки, политички и државни системи. Политички процеси на Балкану убрзавају се нарочито послје отварања тзв. Источног питања крајем 17. вијека и од тада се стално мијења распоред политичких територија на Балкану. Може се сматрати да је и садашњи распоред политичких територија привремен.
- На простор Балкана стално дјелују носиоци политичке моћи – велике силе појединачно, али и међународне организације и савези – политички, економски и војни, чији се интереси изражавају на разне начине – вођењем разних политика и изражавањем интереса у области економије, територијалног развоја, развоја инфраструктурних система и другачије. Веома се мало, из позиције Републике Српске може утицати на понашање носилаца геополитичких интереса у простору Балкана, али је сасвим сигурно да се многи интереси глобалних сила могу искористити за развој Републике Српске, па и за њен територијални развој.
- Да би се интереси глобалних сила искористили за потребе развоја простора Републике Српске потребно је да се прецизно идентификују ти интереси и да се Република Српска тим интересима прилагоди ради сопственог развоја. Типичан примјер те врсте је интерес Русије да нафту и гас из области Црног мора транспортује на Запад преко Балкана. Интерес Републике Српске био би у томе да се транзит нафте и гаса врши преко њене територије.
- Да би се идентификовали и пратили глобални интереси великих сила, Република Српска формира тим, односно тимове експерата за праћење тих интереса у разним доменима, чиме би се Република Српска довела у ситуацију да активном политиком покушава да те интересе искористи за сопствени развој у разним доменима.

УНУТРАШЊИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ФАКТОРИ

- Главни проблем Републике Српске је у облику њене територије и разликама које постоје између источног и западног дијела територије Републике Српске.
- Потребно је да Република Српска контролоше унутрашње миграције са циљем да се оне успоре, а потом и зауставе, да не би дошло до пражњења одређених дијелова територије Републике Српске.

- Потребно је одржати постојећи систем насеља, подразумијевајући у томе и примарна сеоска насеља, а испражњене територије потребно је систематски насељавати.
- Облик Републике Српске подразумијева формирање јаких регионалних центара оспособљених за саморазвој и најмање интересно регионално организовање (нпр. регионални водоводи и сл). У том смислу у најважнијим градовима Републике Српске треба развијати одговарајуће регионалне функције.
- Потребно је водити политику што равномјерније насељености и што равномјернијег економског, социјалног и других елемената развоја Републике Српске. У том смислу, Република Српска води активну политику регионалног развоја, предупредује и релативизује потенцијалне и стварне сукобе интереса у вези са регионалним развојем.
- Територију Републике Српске треба хомогенизовати, а мале општине припојити територијама сусједних функционалних општина, другачијом административном подјелом или неформалним облицима организације.
- Све локалне заједнице на територији Републике Српске треба оспособљавати за саморазвој у чему треба да им помогну одговарајуће републичке агенције. Само на тај начин остварила би се суштина локалне самоуправе. У противном, она је непотребна.
- Ради омогућавања и убрзавања развоја потребно је размислити и о вођењу кадровске политике Републике Српске, која би била у складу са интересима регионалног развоја Републике.
- Потребно је остварити што директније везе локалне управе и Републике Српске, али истовремено омогућити формирање јаких регионалних центара који треба да имају одговарајући капацитет, односно одговарајућу развијеност регионалних функција.
- Када је ријеч о напуштеним, запуштеним и сличним дијеловима Републике Српске, потребно је створити услове за функционално насељавање тих територија одговарајућом популацијом. У том смислу Република Српска води активну политику ревитализације испражњених и напуштених дијелова своје територије.
- Бања Лука треба да развије своје капацитете до нивоа потребног да се одржи као главни град Републике Српске у окружењу центара других територија, уз истовремени развој свих дијелова територије Републике Српске и свих дијелова насељског система Републике Српске.
- Република Српска мора да развије веома ефикасан систем институција управе, и уопште, да би се горенаведени циљеви остварили.

III ИЗРАДА ВИШЕГОДИШЊИХ ПРОГРАМА ПРОСТОРНОГ УРЕЂЕЊА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И ДРУГИХ ПРОСТОРНИХ ЈЕДИНИЦА, И ИЗРАДА СЕКТОРСКИХ СТУДИЈА, АНАЛИЗА, ПРОГРАМА И ПРОЈЕКТА

Просторни план Републике Српске као просторно-плански документ највишег ранга због свог карактера и нивоа обраде не може давати одредбе и смјернице за израду вишегодишњих програма просторног уређења Републике Српске и просторних јединица, ако се под тим подразумевају програми уређења грађевинског земљишта. Израда вишегодишњих програма уређења грађевинског земљишта може се дефинисати тек у урбанистичким плановима, пошто се у овој врсти планова јасно одређује планирано проширење грађевинског земљишта, тако да је могуће дефинисати смјернице за израду средњорочних програма уређења грађевинског земљишта. Што се тиче осталих врста планских докумената (стратегије, секторске студије, анализе, програми и пројекти), овим планом утврђује се обавеза доношења следећих докумената до краја периода плана:

1. Плански документи из области општег развоја:
 - Стратегија развоја Републике Српске,
 - Стратегије развоја мезорегија Републике Српске,
 - Стратегија развоја изразито неразвијених подручја Републике Српске,
 - Стратегија развоја руралних подручја Републике Српске и
 - Стратегија развоја система насеља Републике Српске.
2. Плански документи из области становања:
 - Стамбена политика Републике Српске.
3. Плански документи из области привреде:
 - Стратегија развоја шумарства Републике Српске,
 - Стратегија развоја индустрије Републике Српске,
 - Стратегија развоја енергетике Републике Српске и
 - Стратегија развоја туризма Републике Српске.
4. Плански документи из области инфраструктуре:
 - Стратегија развоја жељезничког саобраћаја,
 - Стратегије развоја енергетске инфраструктуре и
 - Стратегија елиминације комуналног сиромаштва.
5. Плански документи из области животне средине:
 - Републички стратешки план заштите животне средине,
 - Стратегија заштите природе Републике Српске,

- Републичка стратегија заштите ваздуха с акционим планом управљања квалитетом ваздуха,
- Републичка стратегија заштите вода,
- Стратегија управљања чврстим отпадом Републике Српске и
- Концепција развоја добара културе као економских добара.

6. Плански документи из области науке:

- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Српске.

Све стратегије морају имати јасно дефинисану просторну (територијалну) димензију.

ЕТАПНОСТ ИЗРАДЕ

У периоду до 2009. године потребно је донијети следеће документе:

- Стратегија развоја Републике Српске,
- Стратегија развоја изразито неразвијених подручја Републике Српске,
- Стратегија развоја руралних подручја Републике Српске,
- Стамбена политика Републике Српске,
- Стратегија развоја индустрије Републике Српске,
- Стратегија развоја туризма Републике Српске,
- Стратегија развоја жељезничког саобраћаја,
- Стратегије развоја енергетске инфраструктуре,
- Стратегија елиминације комуналног сиромаштва,
- Републички стратешки план заштите животне средине и
- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Српске.

У периоду до 2011. потребно је донијети следеће документе:

- Стратегије развоја мезорегија Републике Српске,
- Стратегија развоја система насеља Републике Српске,
- Стратегија развоја шумарства Републике Српске,
- Стратегија развоја енергетике Републике Српске,
- Стратегија заштите природе Републике Српске,
- Републичка стратегија заштите ваздуха с акционим планом управљања квалитетом ваздуха,
- Републичка стратегија заштите вода,
- Стратегија управљања чврстим отпадом Републике Српске и
- Концепција развоја добара културе као економских добара.

IV РАЗВОЈ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА О ПРОСТОРУ

Закон о уређењу простора прописује у члану 4. обавезу успостављања "јединственог информационог система о простору, који воде органи управе надлежни за послове уређења простора". Оваква законска одредба резултат је развоја географских (просторних) информационих система (ГИС) у свијету и њихове примјене у раду локалне администрације, првенствено у раду органа задужених за просторно уређење. Примјена ГИС-а у области просторног и урбанистичког планирања вишеструко је повећала продуктивност и квалитет рада, а такође смањила вријеме потребно за обављање различитих активности из домена рада органа задужених за просторно уређење.

Због свега тога потребно је да Република Српска и припадајуће општине организују успостављање информационог система о простору Републике Српске, чији ће главни дио бити Просторни план Републике Српске, као највиши плански документ који је надређен осталим просторно-планским актима. Све то захтијева набавку одговарајућег хардвера (рачунара), као и софтвера (ГИС програм).

Формирање информационог система о простору подразумева сарадњу свих носилаца информација и свих елемената организованости државе, почев од Републичке управе за геодетске и имовинско-правне послове, Републички завод за статистику, па даље.

Недостаци у информационом систему битна су препрека планирању на свим нивоима, па и препрека доношењу Просторног плана Републике Српске. Као примјер наводимо:

- разграничење Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине је у територијалном смислу веома непрецизно, што отвара многа питања,
- недостатак нових пописа становништва, станова и других фондова – посљедњи комплетан попис становништва и станова извршен је 1981. године,
- огроман број постојећих информација није јасно територијализован, па је због тога потпуно неподесан за потребе планирања простора и
- недостају битни подаци о квантификацији одређених појава и процеса у простору – не постоје подаци о многим битним територијалним инсталацијама, често се исте појаве прате у различитим ресорима, неке појаве се прате у ресорима који очигледно за то не би требало да буду надлежни итд.

Током рада на изради Просторног плана Републике Српске учињен је велики напор да се прикупе расположиве информације о простору и да се оне како-тако организују за потребе израде овог плана. У документацији Просторног плана Републике Српске постоје подаци о простору као резултат онога што је било могуће прикупити. Ту документацију, односно податке требаће сачувати, користити и употријебити као основу за унапређивање информационог система за потребе планирања у будућности.

Послије усвајања Просторног плана Републике Српске, институција која преузме бригу о спровођењу плана и његовом перманентном усклађивању са промјенама у простору и развојним политикама, треба да преузме и бригу о унапређивању информационог система, координишући информације из свих сектора који су носиоци информација од

значаја за планирање простора и њихову територијализацију. Све те информације треба интегрисати у јединствен систем који ће бити примарно коришћен за потребе планирања, али који ће бити и на располагању и секторским корисницима. Сматрамо да је ово посао од државног значаја за Републику Српску.

V ЗАКОНОДАВНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Цјелокупно законодавство Републике Српске захтијева комплексно новелирање уз уграђивање регулатива, мјера и стандарда који се примјењују у Европи и свијету. У периоду након усвајања плана, Народна скупштина Републике Српске би требало да усвоји и измијени више закона на нивоу Републике Српске или Босне и Херцеговине, чиме би се значајно побољшала реализација планских рјешења.

Потребне измјене закона из области природних ресурса:

- Закон о пољопривредном земљишту (заштита стварно квалитетног пољопривредног земљишта) и
- закони о водама и шумама.

Потребни закони из области становништва:

- Закон о планирању породице и
- Закон о заштити породице.

Потребни закони из области становања:

- Закон о јавно-поттицаној станоградњи,
- закони о стамбеној штедњи и стамбеном задругарству,
- Закон о стамбеном закупу,
- Закон о кондоминујуму (за управљање стамбеним фондом у различитим комбинацијама власништва),
- Закон о Агенцији за осигурање стамбених кредита Републике Српске и
- Закон о урбаној обнови.

Потребне измјене закона из области становања:

- Закон о фонду становања.

Потребни закони из области привреде:

- закони о хипотеци и промету непокретности,
- Закон о индустријским парковима и
- Закон о јавно-приватном партнерству.

Потребне измјене закона из области просторног планирања:

- Закон о уређењу простора и
- Закон о грађевинском земљишту.

Потребне измјене закона из области животне средине:

- Закон о заштити животне средине,
- Закон о заштити природе,

- Закон о заштити ваздуха,
- Закон о заштити вода и
- Закон о фонду за заштиту животне средине.

Потребне измјене системских закона:

- Закон о наслеђивању.

Потребни системски закони:

- Општи закон о земљишту,
- Закон о капитализацији природних и антропогених ресурса,
- Закон о реституцији и
- Закон о изразито неразвијеним подручјима Републике Српске (или Закон о подручјима од посебног ентитетског старања).